

**ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

YERELDE KAMU HİZMETİ VE KADIN

Yüksek Lisans Tezi

Duru Çiğdem ŞİMŞEK

Danışman:

Doç. Dr. Nuray ERTÜRK KESKİN

Samsun, 2016

**ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

YERELDE KAMU HİZMETİ VE KADIN

Yüksek Lisans Tezi

Duru Çiğdem ŞİMŞEK

Danışman:

Doç. Dr. Nuray ERTÜRK KESKİN

Samsun, 2016

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin çalışmasının bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

... / ... / 20...

Duru Çiğdem ŞİMŞEK

TEZ KABUL VE ONAYI

Duru iğdem Şimşek tarafından hazırlanan Yerelde Kamu Hizmeti ve Kadın başlıklı bu çalışma, tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliğıyle/oy okluğıyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan:_____

Üye:_____

Üye:_____

Yukarıdaki imzaların adı geçen ğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

__ / __ / ____

Enstitü Müdürü

ÖZET

YERELDE KAMU HİZMETİ VE KADIN

Duru Çiğdem ŞİMŞEK

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Haziran/2016

Danışman: Doç. Dr. Nuray ERTÜRK KESKİN

Toplumsal eşitsizliklerin ortadan kaldırılması ya da derinleşmesinde, yerel düzeydeki kamusal hizmetlere yönelik oluşturulan politikalar hayati önem taşımaktadır. Bu kapsamda yerel nüfusun yaklaşık yarısını oluşturan ve hali hazırda eşitsiz konumda bulunan kadınların kentsel mekan ve hizmetler içerisindeki mevcut durumunun incelenmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine yönelik çözüm üretilmesinde önemli bir aşamayı oluşturmaktadır.

Bu çalışma yerel hizmetler ve toplumsal cinsiyet ilişkisi temelinde kentsel düzenin kuruluşuna ilişkin alternatif politika önerileri belirleme ve bu önerilerin hangi ilkelere dayanması gerektiğini tartışma amacı taşımaktadır. Temel varsayım, neo-liberal belediyeçilik etkisinde üretilen politikaların cinsiyet körü bir bakış açısına sahip olduğudur. Bu doğrultuda, kavramsal çerçevenin çizildiği ilk bölüm, kamu hizmeti kavramını kendi dönüşümü içinde incelemekte ve dönüşümün yerele etkisi paralelinde kentsel kamusal mekanda toplumsal cinsiyet kavramını değerlendirmektedir. İkinci bölüm, kadın erkek eşitliğine ilişkin uluslararası ve ulusal belgelerin, yerel hizmetler ve cinsiyet ilişkisi temelinde araştırılmasına odaklanmaktadır. Üçüncü bölümse yerelde cinsiyete duyarlı hizmet konusunda gelişmiş batı ülkelerinin iyi uygulama örnekleri ile Türkiye'deki uygulamalara yer vermektedir.

Anahtar Sözcükler: Neo-liberal Belediyeçilik, Toplumsal Cinsiyet, Kamu Hizmeti, Kentsel Mekan

ABSTRACT

PUBLIC SERVICES AT LOCAL LEVEL AND WOMAN

Duru iğdem ŖİMŖEK

Ondokuz Mayıs University, Institute of Social Sciences

Public Administration, M.A., June/2016

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Nuray ERTÜRK KESKİN

The policies established for public services at local level are crucial in removing or deepening the social inequalities. Within this context, examining the current condition of women who form about half of the local population and are already in unequal position, with regard to urban spaces and services forms an important stage for finding solutions to gender inequalities.

This study aims to identify the alternative policy proposals about the organization of urban system on the basis of the relation between local services and gender and to discuss on which principles those proposals must rely. Main hypothesis is that the policies produced under the impact of neo-liberal municipalism have gender blind perspective. In this respect the first chapter examines the concept of public service in its transformation and evaluates the concept of gender in urban public space on the basis of the impact of transformation on local. The second chapter focuses on searching the international and national documents related with gender equality on the basis of the relation between local services and gender. The third chapter contains best practices of developed western countries on gender sensitive service and the practices in Turkey.

Key Words: Neo-liberal Municipalism, Gender, Public Service, Urban Space

ÖNSÖZ

Dünyaya gözlerinizi bir kadın olarak açtıysanız, bu, - derecesi değişmekle birlikte- pek çok yerde ikincil konumda olacağınız çetrefilli ve mücadelelerle dolu bir hayata başlangıç yaptığınız anlamına gelmektedir. Söz konusu ikincil konumunuzun en somut örneklerini yaşayacağınız yerlerse –kabul edildiğiniz ölçülerde- “kamusal mekanlar” olacaktır.

Yazılı olmayan ve nesilden nesile aktarılan bir takım kurallar, kamusal mekanlara “kadınların da bulunabileceği” sınırları çizer. Kadın olarak, kahvehanelerin olduğu bir sokaktan geçerken, akşam saatinde تنها bir parkta yürürken ya da bir alt geçidi kullanırken, yalnız başına bir taksiye binerken veya bir dolmuşta tek yolcu olarak kaldığınızda yaşadığınız tedirginlik, görünmez bu sınırları bir anda görünür hale getirmeye yetecektir.

Dünya toplumsal cinsiyet eşitsizliği sıralamasında 145 ülke içerisinde 130. sırada yer alan (2015) bir ülkenin kadını olarak, belki de her gün tecrübe ettiğim kamusal mekanda var olma mücadelem, bu çalışmanın itici gücünü oluşturmaktadır. Çalışmanın her aşamasında kapısını bana daima açık tutarak kafamdaki soruları aydınlığa çıkaran; özgür bir çalışma ortamı sunarak çalışmamın ilgilerim doğrultusunda şekillenmesine imkan tanıyan; umutsuz hissettiğim anlarda beni cesaretlendirerek çalışmaya devam etmemi sağlayan; benim için “danışman hoca”dan çok daha fazlasını ifade eden değerli hocam Doç. Dr. Nuray ERTÜRK KESKİN’e, akademik ve psikolojik desteğinden ötürü sonsuz teşekkür ederim.

Tezimi hazırlama sürecinde tecrübelerini benden esirgemeyen ve ihtiyaç duyduğum her anda bana kıymetli zamanlarını ayırarak yol gösteren, moral ve motivasyon kaynağı değerli meslektaşlarım Dr. Aslı YÖNTEN BALABAN; Dr. Abreg ÇELEM ve Dr. Elif KARAAHMETOĞLU’na;

Zorlu çalışma sürecinde her türlü kaptırımı olgunlukla karşılayarak, sevgisiyle bana destek olan güzel insan Dinçer GÖKÇE’ye;

Öğrenim hayatımın şekillenmesinde büyük payı olan; çocukluğumdan bu yana bana bir öğretmen, dost ve baba olan canım ağabeyim Çağdaş ŞİMŞEK’e;

Hayatımın her aşamasında yanımda olan ve kendi için her şeyden vazgeçerek hayatını bana adayan canım annem Meral DURU’ya teşekkürü bir borç bilirim.

Duru Çiğdem ŞİMŞEK

Samsun-2016

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YERELDE KAMU HİZMETİNİN DÖNÜŞÜMÜ VE KADIN

1.1. Yerelde Kamu Hizmeti Nedir?	4
1.1.1. Kamu Hizmeti Kavramı	4
1.1.2. Kamu Yönetiminin Dönüşümü Kapsamında “Kamu Hizmeti”	10
1.1.3. Dönüşümün Yerele Yansıması: Neo-liberal Belediyecilik	14
1.2. Yerel Hizmetlerde Cinsiyet Duyarlılığı: Kentsel Mekanda Kadın	18
1.2.1. Cinsiyetten Toplumsal Cinsiyete	18
1.2.2. Toplumsal Cinsiyet ve Mekan Kesişiminde Kamusal Alan-Özel Alan Ayrımı	21
1.2.3. Mekanın Cinsiyeti	24
1.2.3.1. Mekan Çalışmalarında Cinsiyet.....	25
1.2.3.2. Kadınsız Mekan-Mekansız Kadın	27
1.2.4. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Mekan ve Hizmet Planlamasının Önemi	29
1.2.4.1. Kentsel Ekonomide “Kadın”	30
1.2.4.2. Kentin Altyapısı ve “Kadın”	31

İKİNCİ BÖLÜM

POLİTİKA BELGELERİNDE YEREL HİZMET VE KADIN

2.1. Uluslararası Politika Belgeleri	35
2.1.1. Birleşmiş Milletler- BM (United Nations-UN)	35

2.1.2. Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği (International Union of Local Authorities-IULA)	43
2.1.3. Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Dünya Teşkilatı (United Cities and Local Governments-UCLG)	44
2.1.4. Avrupa Birliği (European Union-EU)	46
2.1.5. Avrupa Konseyi (Council of Europe-EC)	51
2.1.6. Women in Cities International (WICI)	54
2.1.7. Dünya Bankası- DB (World Bank-WB).....	57
2.2. Küresel Aktörlerin Türkiye'ye Politika Önerileri	60
2.2.1. Birleşmiş Milletler- BM (United Nations-UN)	60
2.2.2. Avrupa Birliği- AB (European Union- EU)	64
2.2.3. Avrupa Konseyi (Council of Europe- CE)	66
2.2.4. Dünya Bankası- DB (World Bank- WB).....	68
2.3. Türkiye'de Kamu Politika Belgeleri	69
2.3.1. Siyasi Parti Programları	70
2.3.1.1. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP).....	70
2.3.1.2. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	71
2.3.1.3. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP).....	73
2.3.1.4. Halkların Demokratik Partisi (HDP).....	74
2.3.2. Kurumsal Belgeler	75
2.3.2.1. TBMM Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (KEFEK)	75
2.3.2.2. T.C. Kalkınma Bakanlığı	78
2.3.2.3. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM)	80
2.3.2.4. Kalkınma Ajansları	82
2.3.3. CEDAW Gölge Raporları	84

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YEREL HİZMET SUNUMUNDA CİNSİYETE DUYARLI POLİTİKA ÖRNEKLERİ

3.1. Dünya Kentlerinden İyi Uygulama Örnekleri.....	89
3.1.1. Avusturya.....	89
3.1.2. Kanada	97
3.1.3. İsveç	104

3.2.	Türkiye Kentleri için Örnekler	111
3.2.1.	Kadınların Yerel Karar Alma Mekanizmalarına Katılımı	113
3.2.2.	Kentsel Hizmetler.....	118
3.2.3.	Kadına Yönelik Şiddet	121
3.2.4.	Ekonomik Güçlendirme ve İş Hayatı	125
3.2.5.	Eğitim Hizmetleri.....	132
3.2.6.	Sağlık Hizmetleri	136
SONUÇ.....		142
KAYNAKÇA		155
ÖZGEÇMİŞ.....		173

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
BM	Birleşmiş Milletler
BMOP	Birleşmiş Milletler Ortak Programı
CEDAW	The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women
CEMR	The Council of European Municipalities and Regions
ÇSGB	T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
EC	European Commission
EGM	Emniyet Genel Müdürlüğü
ILO	International Labour Organization
IULA	International Union of Local Authorities
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
KEFEK	Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu
KEİG	Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi
KSGM	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
MA 33	The Municipal Department for Public Lighting
MA 46	The Municipal Department for Traffic Management and Organisation
MA 57	The Municipal Department for Women's Issues and Equal Opportunities Co-ordination
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
OECD	Organization for Economic Co-operation and Development
SALAR	Swedish Association of Local Authorities and Region

TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UCLG	United Cities and Local Governments
UNCHS	United Nations Centre for Human Settlements
UNICEF	The United Nations Children's Emergency Fund
UNIFEM	United Nations Development Fund for Women
UN-Habitat	United Nations Human Settlements Programme
UN Women	The United Nations Entity for Gender Equality and Empowerment of Women
WB	World Bank
WHO	World Health Organization
WICI	Women in Cities International

GİRİŞ

Tarihsel olarak kentlerin yönetim ve planlanmasına ilişkin politikalar büyük ölçüde erkek egemenliğinde şekillenmiş, bunun sonucunda da kentler, erkeklerin bakış açısıyla, erkeklerin ihtiyaçlarını/çıkarlarını gözeten ve yansıtan cinsiyetçi bir yapıya çevre sunmuştur. Bununla birlikte planlama alanında yürütülen pek çok araştırma, kamu alanlarının planlamasının erkeklerden çok kadınların günlük yaşantılarına etki ettiğini göstermektedir. Çünkü kadınlar erkeklere göre kentsel çevre ile daha yakın ilişkiler kurmakta; aile ve ev işleriyle – alışveriş yapmak, çocukları okuldan almak, doktora götürmek vb.- ilgili görevleri yerine getirmek için dışarıda daha çok vakit geçirmektedirler (Ramon, 2004: 216). Dolayısıyla kentsel mekanlar, ataerkil değerlerin kadın ve erkeğe yüklediği rollere bağlı olarak her iki cinsiyet açısından farklı anlamlar taşımakta, bir başka ifadeyle kadınların kenti deneyimleme süreçleri birçok nedenle erkeklerinkinden ayrılmaktadır.

Kenti deneyimleme süreçlerinin erkeklerinkinden farklı olmasının doğal sonucu olarak kadınlar kentin her alanında kendilerine özgü bir takım sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Ancak büyük oranda erkek gözü ile şekillenen yerel politika ve hizmetler çoğunlukla cinsiyete özgü olarak nitelendirilebilecek bu sorunları ilgi alanı dışında bırakmaktadır.

Dünyada cinsiyet ilişkilerinin mekanla bütünleştirilerek incelenmesi, feminizm ve coğrafya arasında 1970'li yıllar itibariyle ortaya çıkan etkileşim sayesinde mümkün olurken; Türkiye'de kentsel kamusal mekanda cinsiyet eşitliğine yönelik somut adımların, 2000'li yılların başından itibaren atılmaya başlandığı görülmektedir.

Bu dönem aynı zamanda, Türkiye'de kadınlara yönelik ulusal mevzuatta da önemli değişikliklerin yapıldığı bir dönem olarak kaydedilmektedir. Örneğin Türk Medeni Kanunu, kadın erkek eşitliği konusunda dünyadaki gelişmeler paralelinde düzenlenerek 1 Ocak 2002'de yürürlüğe girmiştir. 2004 yılında Anayasanın 10. maddesine "Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür." hükmü; 2010 yılında da devamına "Bu maksatla

alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.” hükmü eklenmiştir. 7 Mayıs 2004 tarihinde gerçekleştirilen düzenleme ile Anayasanın 90. Maddesine “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.” hükmü eklenmiştir. Böylece Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi de dahil olmak üzere, temel hak ve özgürlükleri hedef alan uluslararası sözleşmeler, herhangi bir uyuşmazlık durumunda ulusal düzenlemeler karşısında öncelikli konuma getirilmiştir (KSGM, 2008: 18). 2012 yılında da, 1998 yılında çıkarılan ve fakat sınırlı bir kapsamı olan “Ailenin Korunmasına Dair Kanun” genişletilerek, “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” yürürlüğe girmiştir. Bunlara ek olarak Yeni İş Kanunu ve Yeni Ceza Kanunu da çalışma yaşamında ve cezai alanda kadın erkek arasında eşitliğin sağlanmasına yönelik düzenlemeler içermektedir.

Görünürde, yasalar önünde kadın ve erkek eşit olmakla birlikte, kadınların hayat içindeki deneyimleri tam tersi bir gerçekliği yansıtmaktadır. Bu gerçekliğin ortaya konulması hedefi temelinde kadınların yaşam tecrübelerinin şekillendiği asıl alanlar olarak “kentsel mekanlar” bu çalışmada merkezi önemde tutulmaktadır. Bu kapsamda Türkiye’de kentsel mekanda yerel hizmetler ve kadın ilişkisine odaklanan tez çalışması, yerelde sunulan kamu hizmetlerinin kadınların ihtiyaçlarına duyarsızlığını temel sorun olarak ele almaktadır. Bununla birlikte çalışma, özellikle 1980’ler itibariyle etkisini gösteren neo-liberal politikaların, “kamu hizmetleri”nde yarattığı dönüşüm ile kadınların yerel hizmetlerin planlama ve sunumundaki görünmezliği arasında ilişki kurarak, neo-liberal belediyeciliği de temel sorunun bir parçası olarak ortaya koymaktadır.

İşlenen konu doğrultusunda, tezin amacı kentsel düzenin kuruluşuna ilişkin alternatif politika önerilerini batıdaki iyi uygulamalar ışığında belirlemek ve bu önerilerin hangi ilkelere dayanması gerektiğini Türkiye’deki kadınların kentsel mekandaki konum ve deneyimleri paralelinde tartışmaktır.

Literatüre bakıldığında “yerel yönetimler ve kadın konusunu” bir arada ele alan çalışmaların yetersiz olduğu görülmüştür. Bununla birlikte var olan çalışmalar genellikle mevcut durumun ortaya konulması ile sınırlı kalmakta, sorunların çözümüne ilişkin politika önerileri üretilmesi hususuna çok fazla katkı

sağlayamamaktadır. Tez çalışması akademik alanda görülen bu boşluğu dolduracak olması sebebiyle önem taşımaktadır.

Yerel hizmetlerin gerçekleştirilmesinden sorumlu olan yerel yönetimler, Anayasanın 127. maddesine göre “ il, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzelkişileri” şeklinde tanımlanmaktadır. Türkiye’de anayasal olarak tanımlanmış üç yerel yönetim türü - il özel idaresi, belediye, köy- vardır ve bunların her biri kamu tüzel kişiliği verilerek kendi başına bir yönetim birimi olarak kurulmuştur. 2012 yılında Büyükşehir Kanunu’nda meydana gelen değişikliklerle büyükşehir alanlarında il özel idareleri kaldırılmış ve böylece belediye yönetimlerine sadece kentsel yerleşim değil kırsal yerleşimi yönetme görev ve yetkisi de devredilmiştir. Bunun yansıması olarak günümüzde büyükşehir belediye yönetim modeli, yerel yönetim sisteminin bizzat kendisi haline gelmiştir (Keskin, 2015). Bakış açısını sadece kentsel alanların yönetimiyle sınırlayan bu çalışma, “yerel hizmetler ve kadın” odaklı olarak kentlerde sunulan kamu hizmetlerinin mevcut yapısı, politika belgelerinde yerel hizmet ve kadın ilişkisi ile yerel hizmet sunumunda cinsiyete duyarlı politika önerilerini kapsamına almaktadır.

Üç bölümden oluşan tezin kapsamlı bir literatür taramasına dayanan ilk bölümünde kamu hizmeti kavramı kendi dönüşümü içinde ortaya konulmuş, ardından bu dönüşümün yerele yansıması üzerinde durulmuştur. Devamında neo-liberal politikaların etkisiyle kamusal özü eritilen yerel hizmetlerin toplumsal eşitsizlikleri güçlendiren yapısı, cinsiyetle ilişkili olarak incelenmiştir. İkinci bölümde, kadın-erkek eşitliğine ilişkin uluslararası politika belgeleri, küresel aktörlerin Türkiye’ye önerileri ve ulusal politika belgelerinde, yerel hizmetlerin cinsiyetle ilişki içinde ele alınıp alınmadığı araştırılmaktadır. Yerel hizmet sunumunda cinsiyete duyarlı politika önerilerinin incelendiği son bölümdeyse öncelikle gelişmiş batı ülke kentlerinden örnekler ortaya konulmuş; ardından Türkiye’de kentsel kamusal mekan ve hizmetin cinsiyete duyarlı planlanmasına yönelik uygulamalardan bahsedilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YERELDE KAMU HİZMETİNİN DÖNÜŞÜMÜ ve KADIN

Küreselleşmenin etkisiyle, kamu hizmetleri faaliyetlerine ilişkin olarak merkezi ve yerel düzeyde dönüşümler yaşanmaktadır. 1980 öncesinde kamu hizmeti, toplumsal eşitsizliğin önlenmesinde bir araç olarak görülürken, 1980 sonrası neo-liberal politikalarla birlikte kamu hizmeti alanında özelleştirmeler meydana gelmiş ve bu durum da vatandaşın hizmetin bedelini ödemesi koşuluyla hizmetten yararlanabilmesi sonucunu doğurmuştur. Bu bölümde bir yandan yerelde kamu hizmetlerinde meydana gelen dönüşüm üzerinde durulurken, bir yandan da belediyelerin toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesi ya da ortadan kaldırılmasındaki önemine binaen yerel nüfusun yaklaşık yarısını oluşturan ve hali hazırda eşitsiz konumda bulunan kadınların, kentsel mekan ve belediye hizmetleriyle ilişkisinin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

1.1. Yerelde Kamu Hizmeti Nedir?

Yerelde kamu hizmetinin anlaşılabilmesi için öncelikle kamu hizmeti kavramının ne olduğu ve kapsamına ilişkin düşünceler ile “kamu hizmeti” kavramında meydana gelen dönüşümler ve bunların yerele yansımaları üzerinde durulacaktır.

1.1.1. Kamu Hizmeti Kavramı

Kamu hizmetinin temelleri Mezopotamya’da Hammurabi kanunlarında izlerinin görüldüğü belirtilen “Babil Devleti Kamu Hizmetleri”ne dayanmakla birlikte, kavramın hukuki terim olarak açıkça kullanılışı 16-18. yüzyıl Fransız monarşisi ve devrim dönemine denk gelmektedir. Kavram, devrim sürecinde, bir bireyin diğerine yaptığı hizmet değil, tüm toplumu ilgilendiren hizmetler olarak özellikle bireysel hizmetlerle karşıt anlamlı kullanılmış; bu kullanım 1789 tarihli “İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi”nin “İnsan ve yurttaş haklarının güvenliği bir

kamu gücünü gerektirir, bu nedenle bu güç herkesin yararı için kurulmuştur, yoksa bu gücün emanet edildiği kişilerin özel çıkarları için değil.” şeklindeki 12. maddesinde de ifadesini bulmuştur. 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren devlet faaliyetlerinin genişlemesiyle gelişen kavramın, gerçek içeriğini ve önemini kazanması ise 20. yüzyıl başlarında Kamu Hizmetleri (Bordeaux) Okulu anlayışının oluşumu ile mümkün olmuştur. Léon Duguit, Roger Bonnard ve Gaston Jéze’nin, devlet işlevlerinde ortaya çıkan gelişmenin kamu hukukunda yarattığı dönüşümlerin açıklanmasına yönelik olarak yürüttükleri çalışmalar çerçevesinde şekillenen Kamu Hizmetleri (Bordeaux) Okulu, kamu hizmeti kavramını tüm idare hukukunun ve hatta devletin açıklayıcı kavramı olarak kurgulamıştır (İşten, 2007).

Literatüre bakıldığında, kavramın gerek tanımı gerekse de kapsamı konusunda farklı değerlendirmelerin yer aldığı görülmektedir. Söz konusu farklılıklar kavrama yönelik ideolojik, ekonomik veya felsefik yaklaşımların kendi içindeki çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır. Örneğin, liberal bir bakış açısıyla “kamu hizmeti” kavramı oldukça dar bir alana hapsolürken, sosyalist bir pencereden bakıldığında hemen her toplumsal faaliyet kamu hizmeti kategorisinde ele alınabilmektedir. Bu bağlamda hangi tür faaliyetlerin kamu hizmeti olarak nitelendirilmesi gerektiğinin belirlenmesi ve bunun sonucunda da hangi alanların kamu hizmeti değerlendirmesinin getireceği kısıtlara tabi tutulacağına ortaya konulması konusunda bir takım belirsizliklerle karşılaşılabilir (Çal, 2008: 24).

Duguit’e göre, hangi tür faaliyetlerin kamu hizmetinin kapsamına gireceğine yönelik genel bir kural belirtilmemelidir ve belirtilemez. Çünkü “Tutulacak yol falan veya filan memleketin durumuna, çevresine, ekonomik şartlarına ve her türlü düzenliklerine bağlıdır; bir memleket için tutulması doğru olan yol başka bir memleket için doğru olmayabilir. Bu bir ekonomik ve sosyal görgü ve deney meselesidir” (1954: 78).

Kamu hizmeti kavramını idare hukukunun merkezine koyan Duguit, “devletin vazifeleri” şeklinde nitelendirdiği kavramı “genel menfaatin gerektirdiği bütün faaliyetler” olarak tanımlamakta ve söz konusu faaliyetlerin önemini “Bu faaliyetler o mahiyettedir ki, velev kısa bir zaman için olsa bile aksaması topluluk düzenliğinin bozulmasına ve belki de yok olmasına yol açar” sözleriyle vurgulamaktadır (1954: 75). Duguit’e göre “eğer ortada toplumsal yaşam için mutlaka gerekli bir faaliyet varsa ve bu faaliyet özel girişim tarafından düzenli ve sürekli bir şekilde yürütülemiyorsa veya yürütülüyorsa, o faaliyet doğası gereği

kamu hizmetidir ve idare tarafından üstlenilmesi gerekir” (Duguit, 1928: 61’den akt. Ulusoy, 2004: 12).

Öğretide Duguit’nin kamu hizmetlerinin belirlenmesinde yönetenlerin (yasakoyucu) iradesini, yani sübjektif yönü, göz önüne almadığı gerekçesiyle objektivist bir kamu hizmeti anlayışına sahip olduğu ve bu kapsamda da kamu hizmeti tanımlamasının “eksik” kaldığı görüşü egemendir. Bu görüşü savunanlarca Duguit’nin kamu hizmeti kavramındaki söz konusu “eksik” yanı, yine kendisi gibi Bordeaux okulundan Jéze’nin tamamladığı ileri sürülmektedir. Jéze’ye göre “Sadece ve sadece belirli bir zamanda, belirli bir ülkede yönetenlerin kamu hizmeti usulüyle karşılamaya karar verdikleri ortak ihtiyaçlar kamu hizmetleridir” (Jéze, 1930: 16’dan akt. Karahanoğulları, 2001: 47). Bu tanıma göre, kamu hizmetinin tek ölçütü yönetenlerin iradesidir. Yönetenler tarafından kendisine bu nitelik verilen faaliyetler kamu hizmeti niteliği kazanacaktır. Dolayısıyla kamu hizmetini belirleme yetkisini mutlak olarak yönetenlere verdiği tanımıyla Jéze’in kamu hizmeti anlayışı, öğretide Duguit’nin objektivist olarak kabul edilen anlayışının karşısına konularak sübjektivist olarak nitelenmektedir (Karahanoğulları, 2001: 39-48).

Jéze’ye benzer bir yaklaşımla kamu hizmeti kavramını tanımlayarak literatürde kavrama yönelik sübjektivist bakış açısını daha da belirginleştirdiği düşünülen isim ise Didier Truchet’tir. Ona göre kamu hizmeti, belli faaliyetler üzerine siyasi iktidar tarafından yapıştırılan bir etiketten (label) ibarettir. Herhangi bir faaliyete yasa koyucu tarafından kamu hizmeti “etiketi” yapıştırıldığında o faaliyet kamu hizmeti olur; bu etiket çıkarıldığında da o faaliyet kamu hizmeti olmaktan çıkar (1982:428’den akt. Ulusoy, 2004:13).

Ülkemizde, gerek Osmanlı İmparatorluğu dönemi gerekse Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar, idare hukuku ve yargısının Fransa’nın etkisiyle ortaya çıkmış ve gelişmiş olması sebebiyle kamu hizmeti kavramının da öğretide ve yargıda Fransız idare hukukundan etkilenilerek tartışılmış ve geliştirilmiş olduğu görülmektedir (İşten, 2007).

Kavram genel olarak idare hukuku alanının en önemli konularından biri olarak kabul edilmektedir. Kavramın bu alandaki kritik önemi Ali Ulusoy’un ifadeleriyle “...sadece tanımlanması ve somut içeriğinin belirlenmesinin güçlüğünden veya idari faaliyetlerin en büyük ve kapsamlı bölümünü oluşturmasından değil, aynı zamanda idare hukukunun neredeyse tüm önemli kavramlarının tanımlanmasında ve belirlenmesinde referans olarak alınmasından da

kaynaklanmaktadır.” (2004: 11). Bununla birlikte kavram sadece idare hukuku alanında değil, diğer disiplinler içinde de önemli bir inceleme alanı niteliği taşımaktadır. Bu kapsamda da, “devletin işlevleri/görevleri” şeklinde siyaset bilimi alanında; “kamu kesimi”, “kamu malı” şeklinde de kamu ekonomisi ve kamu maliyesi alanlarında ifadesini bulmaktadır (Karahanoğulları, 2001:11).

İdare Hukuku ve “kamu hizmeti teorisi”nin ülkemizdeki kurucusu Sıddık Sami Onar, kamu hizmetini “Devlet veya diğer amme hükmi şahısları tarafından veya bunların nezaret ve murakabaları altında umumi ve kolektif ihtiyaçları karşılamak ve tatmin etmek, amme menfaatini sağlamak için icra edilen ve umuma arz edilmiş bulunan devamlı ve muntazam faaliyetler” şeklinde tanımlamakta ve devamında “... bu hizmetlerin muntazam bir surette görülmesi için de kendilerine mahsus bir takım kaidelere gerek vardır. İşte bu kaideler idare hukukunu vücade getirir” sözleriyle kamu hizmeti kavramını İdare Hukukunun merkezine yerleştirmektedir (1966: 13).

Yukarıdaki tanımdan hareketle Onar, kamu hizmetinin dört özelliğinin altını çizmektedir (1966:14): a) Devlet veya diğer kamu tüzel kişileri tarafından veya bunların gözetim ve denetimleri altında kurulan ve işleyen bir teşebbüs olması, b) Kamuya yönelik ve kolektif ihtiyaçları karşılamak ve tatmin etmek ve kamu yararı sağlamak için kurulmuş bulunması, c) Kamuya sunulmuş olması, d) Devamlı ve düzenli bir şekilde işlemesi. Onar, bu özellikler paralelinde kamu hizmetinin unsurlarını ise şu şeklide ifade etmektedir: “Amme hizmetleri her şeyden evvel bir teşebbüs olduğuna göre bunların birer teşkilatı, şahsi ayni ve mali vasıtaları ve bir de faaliyet tarzları ve usulleri olacaktır (1966: 24).”

Literatürden başka bir tanıma göre kamu hizmeti “toplum için önem kazanmış olan ortak ve genel bir ihtiyacın tatminine yönelik olarak kamu tüzel kişileri veya onların denetimi altında özel kişilerce yürütülen bir faaliyettir (Gülan, 1988:148).”

Yine bir başka tanımlamaya göre “Kamu yararı içermesi ve özel faaliyet olarak gereği gibi sunulmasının mümkün olmaması nedeniyle, yasama organı tarafından özel faaliyetler için söz konusu olamayacak bir ayrıcalıklar ve yükümlülükler rejimine (spesifik hukuksal rejim) tabi tutulan ve sorumluluğu ile denetimi son tahlilde bir kamu otoritesi tarafından üstlenilen faaliyet kamu hizmetidir (Ulusoy, 2004:13).”

Geçmişten bugüne kavramın tanımı ve kapsamı üzerine çeşitli tartışmaların yürütülmüş olması, kavramın tarihselliğini ortaya koymakla birlikte, tanımlanmasında yaşanan güçlüğü de altını çizmektedir. Bazı bilim insanları kamu hizmeti kavramının “belirsiz bir kavram” olarak nitelendirilemeyeceği üzerine vurgu yaparken (Toprak, 2010: 3; Uler, 1998: 254), pek çok bilim adamı kavrama yönelik genel bir tanımlama yapmanın zorluğu üzerinde durmaktadır.

Söz konusu güçlüğü Onar “... amme hizmeti mefhumu vazıh değildir... devletin hangi faaliyetlerinin amme hizmeti sayılacağı ve idare hukukunun mevzuu ve tatbik sahası içine gireceği her zaman kolayca tayin edilemez” (1966:13) şeklinde ifade ederken; Süheyp Derbil de “Yalnız idare hukukunun değil, bütün kamu hukukunun en önemli olmakla beraber en çetrefil ve bulanık kalmış konularından biri kamu hizmeti kavramıdır.” cümleleriyle ortaya koymaktadır (1950: 28).

1982 Anayasası başta olmak üzere birçok kanunda “kamu hizmeti” teriminin yer aldığı görülmekle birlikte, kavramın kullanıldığı her yerde aynı anlam ve kapsama sahip olduğunu ileri sürmek mümkün değildir. Anayasa’nın 33, 47, 70, 76, 126, 127, 128, 132. maddelerinde geçen terim, kimi zaman sadece organik yönünü ifade eden, kimi zamansa faaliyet yönüne ağırlık veren anlamlarda kullanılmıştır. Kanunlar bakımından da aynı durum söz konusudur. Avukatlık Kanununun 1. maddesinde yer alan “avukatlık bir kamu hizmetidir” hükmündeki kamu hizmeti teriminin ne organik, ne de faaliyet olarak teknik anlamı ile bir kamu hizmeti nitelendirmesi olamayacağı hususu da genel kabul görmüştür. Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere, mevzuatımızda kamu hizmetine ilişkin genel bir tanım yer almamaktadır (Gülan, 1998: 102).

Özellikle anayasaların kamu hizmeti karşısındaki konumu ile ilgili yürütülen tartışmalardan bir görüşe göre:

“... anayasaların kamu hizmetleri konusunda hedefler göstermesi, zorunlu görevler yüklemesi anayasaların geleneksel işlevini aşar, gelecek iktidarlara hükümet programı çizer, onları bir dünya görüşüne bağlar, siyasal yarışmanın üretebileceği politikalar alanını daraltır. Bu tutum anayasada belirlenmiş politikaları benimsemeyen görüşler iktidara geldiği takdirde bir anayasal bunalıma sebep olabilir. Bundan sakınmak için anayasalar kamu hizmetlerinin hedefleri ve uygulanacak politikalar konusunda suskun olmalıdır.” (Bulutoğlu, 1982:374)

Bu düşüncenin tam karşısında yer alan diğer bir görüşe göre ise:

“Anayasada iktidarı yönlendirici ve devletin ödevlerini gösteren hükümlerin yer alması bir tercih değil zarurettir. Böyle davranılmazsa, hazırlanacak yasalarda daha büyük ölçüde ilke kargaşasına düşülmesi ve

hatta iktidarın... daha fazla keyfi şekilde hareket etmesi ve... yönetilenlerin hakkını zedelemesi beklenmelidir.” (Batirel, 1982: 384)

Yoğun olarak 1980’ler sonrasında hakim olan ilk görüş, o güne değin kamu hizmetinin tanımlanabilirliği konusunda idare hukukçularının kanıksadığından farklı bir dil ve talebi gündeme getirmektedir. Bu dil ve talep, aslında, kavramın tanımlanma sorunlarıyla ilgilenmek yerine, tanımlanmış olduğunu iddia ettiği bir “alan”a uymayan kamu hizmeti kavramını, bu alanın “hizmetkârı” kılacak bir araçsallaştırma ile dönüştürmek istemektedir. Bu yaklaşıma göre, kamu hizmeti kavramı ile ilişkilendirilen ölçütler ve bunların sonuçları, günümüz dünyasında bir gerçekliğe sahip olmamakla birlikte, neredeyse yüzyıldır geçerliliğini koruması da değişen dünya düzenine karşı bir tehdit oluşturmaktadır. Bu nedenle de kavram, söz konusu değişime duyarlı, yeni bir tanıma kavuşturulmalıdır (Ozansoy, 1997: 86). Bir başka ifadeyle bu yeni eğilim “Mevcut hukuki çerçevenin özellikle İdare Hukuku’nu oluşturan mevzuatın yirminci yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkan hızlı teknolojik gelişmeye, ulusal sınırları aşan sermaye hareketlerine ve çok uluslu şirketlerin uluslararası yatırım, üretim ve dağıtım faaliyetlerine ayak uydurma esnekliğinden yoksun olması sebebiyle içinde yaşanan dünyanın koşullarına uygun kararlar alınmasına imkan vermediği” bu kapsamda da “İlgililerin 1910 yılında çıkmış yasalarda ve onları yorumlayan kaynaklarda çözüm aramak yerine, iktisadın bu konuda geliştirdiği teorileri dikkate almasının yararlı olacağı” savından hareket etmektedir (Savaş, 1998: 97-98).

Ancak konunun siyasallık ve tarihsellik özelliklerini tamamen göz ardı eden saf iktisadi yaklaşımın kamu hizmeti tartışmalarını çözecek yeterlilikte olup olmadığı da üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur (Karahanoğulları, 2001: 13). Çünkü kamu hizmeti üzerine düşünmek, aslında içinde bulunulan dönemin gerek siyasi gerekse de iktisadi koşullarının bir arada gözden geçirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu doğrultuda “kamu hizmeti”ne tekrar bakılacak olursa, kapitalist üretim biçim ve ilişkilerinin hakim olduğu bir toplumsal düzen içinde kavramı kabaca, “siyasal alanın, yani piyasa dışındaki bir aktörün, devletin, piyasanın işleyiş kurallarından belirli oranda bağışık kılarak (kurtararak) üstlendiği toplumsal ihtiyaçları karşılayacak mal ve hizmet üretimleri” şeklinde ifade etmek mümkündür (Karahanoğulları, 2003: 2). Ancak kamu hizmetinin tanımına yönelik kurulan bu ifade, öncelikle kamu yönetiminin tarihsel süreç içerisinde geçirdiği dönüşümün ortaya konulmasıyla açıklık kazanacaktır.

1.1.2. Kamu Yönetiminin Dönüşümü Kapsamında “Kamu Hizmeti”

Kamu yönetiminde dönüşüme yönelik yazında yaygın dil, sürekli ve çok yönlü bir değişim ve gelişim içinde olan dünyada “kamu yönetimi”nin dönüşümünün de kaçınılmaz olduğu, bu dönüşüme direnildiği ölçüde de kamu yönetiminin vatandaşların beklentilerini karşılama konusunda yetersizleşerek hantal ve verimsiz bir yapıya bürüneceği yönündedir. Peki, özellikle 1980’ler itibariyle dünyada başlayan ve ülkemiz kamu yönetimini de etkisi altına alan bu “dönüşümü”, salt zamana bağlı kaçınılmaz bir ilerleme ya da gelişmiş ülkelerin izinden gitme koşulu ile aydınlanma olarak görmek, söz konusu dönüşümü bütünüyle anlamak için yeterli midir?

Kavram olarak kapitalizmle devletin kesişim noktasında ortaya çıkan kamu yönetiminin, tarihsel olarak da kapitalizmin sürekli krizlerle ilerleyen, siyasal mücadelelere konu olan gelişimiyle yön bulduğu görülmektedir. Dolayısıyla kamu yönetiminin dönüşümünü anlamak, kavramın genel şekillenışı ile “kar oranlarının düşmesi eğilimi ve sermaye birikimi oranının azalmasının ortaya çıkardığı krizlerin, siyasal olarak, sermaye transferleri ve dünya çapında sermayenin zaman ve mekan değiştirmesiyle önlenmeye çalışılmasına dayalı olan” kapitalizmin işleyişi arasındaki bağı görmeyi gerektirmektedir (Sabuktay, 2009: 176). Bir başka ifade ile kamu yönetiminin dönüşümüne yönelik çözümlemeler, kapitalizmin söz konusu dönüşümü yönlendirici gücüne kör olduğu ölçüde, eksik kalacaktır.

Kapitalizmin 1920’li yıllarda karşı karşıya kaldığı kriz, sistemin özel girişim ağırlıklı yapısında kendini göstermiş, Keynesgil bir yaklaşım üzerine oturtulmuş bir devlet müdahalesi ve yönlendirmesi anlamına gelen sosyal devlet ya da sosyal refah devleti konsensüsü ile aşılmıştır. Bu yaklaşıma bağlı olarak adım adım oluşturulan “çok devlet”, “çok kamu” bu kez 1970’li yılların krizinin temel nedeni olarak görülmüştür. Bu krizin ise yeniden özel sektöre ağırlık veren, serbest olduğu varsayılan, piyasa koşullarına göre çalıştığı iddia edilen, küreselleştirilmiş ve böylece gitgide ulusal ve uluslararası sermayenin bütünleştirilmesinin amaçlandığı bir ekonomik sisteme gitme politikası ile atlatılabileceği gündeme getirilmiştir. Bu kapsamda 1980’li yıllar, devletin ve kamu işlev alanının iyice daraltıldığı, bazı hizmet alanlarının ise tümünden ortadan kaldırıldığı yeni bir dönemin başlangıcını oluşturmaktadır (Aksoy, 1998: 4).

Kamusal alana hakim kılınan bu yeni düzenin “özgünlüğü” ise Korkut Boratav tarafından şu cümlelerle ifade edilmektedir (2015: 150):

“...Baştan sona kadar ‘alternatifi yoktur’ sloganıyla ve çok yoğun bir ideolojik kampanyayla halk kitlelerine ve kamuoyuna sunulan bu neo-liberal model, ne Türkiye ne de dünya bakımından orijinal bir önlemler paketidir. Bu kararlar, 1970’li yıllarda IMF’nin dış tıkanma koşulları altında bunalan pek çok azgelişmiş ülkeye empoze ettiği standart istikrar politikası paketi ile daha ziyade Dünya Bankası tarafından geliştirilen tipik bir yapısal uyum programının tüm bilinen unsurlarını içermektedir. Türkiye bakımından ise 1980 modeli ile –farklı tarihsel uğraklarda da olsa- 1923-29 ve 1946-53 yıllarının ana yönelimleri arasındaki paralellikler dikkati çekmelidir.”

“Liberalizm”, “muhafazakarlık” gibi değerlerin yeniden tanımlanarak “yeni”leştirildiği (neo-liberal, neo-conservative) ve yeni sağ adı altında hem bir politika hem de uygulama ifade etmek üzere bir araya getirildiği (Aksoy, 1998: 4) bu sistemin “kamu” üzerinde işleyişi kısaca şu şekildedir:

“Neoliberal politikalar, sermayenin yeniden üretimi yoluyla birikim sağlanmadığı durumda, birikimin sürdürülmesi için mülkiyet transferlerinin mümkün hale getirilmesini, kamu hizmetinin ortadan kaldırılmasıyla yeni zenginleşme olanaklarının yaratılmasını öngörüyordu... Kamu mülkiyetindeki ve/veya kamu hizmeti olarak tanımlanmış alanların “tahliyesi” ve bu transferin gerçekleştirilmesi için gerekli yönetsel mekanizmaların oluşturulması bu süreçteki temel adımlardı. Tahliye edilmiş alanların yatırım alanı haline gelebilmesi için, yatırım koşullarının, usulünün düzenlenmesi; bu alanlardan tahliye edilen sosyal kesimlerin radikal muhalefet geliştirmeden yönetilebilir hale getirilmesi, yani sürecin yönetilmesi gerekiyordu. Türkiye’de 2000’lerde kamu yönetimine baktığımızda, bu politikaların şekillendirdiği bir yönetim anlayışı görüyoruz.”(Sabuktay, 2009: 174)

Dolayısıyla 1970’li yılların krizinin temeline “çok kamu”, “çok devlet”i koyan anlayışın, yeni düzende karşısında durduğu şey, ekonomik sistemde ayrı bir bütün olarak varlık gösteren bir kamu yönetimi aygıtıdır. Kendi hukuksal dünyasında, kendine özgü ve ayrıcalıklı bir personel rejimi ile çalışan aygıt yerine istenen, piyasa mekanizması ilkelerine göre çalışan özel sektörleşmiş bir kamu yönetimi aygıtıdır (Güler, 2005:138). Kamu alanında söz konusu dönüşümün sağlanabilmesi adına kullanılacak temel araçlardan biri “özelleştirme”dir. “Özelleştirme, kamunun küçültülmesinin ve ‘özel’e kaynak aktarmanın gerçekleşmesine katkıda bulunan yöntemlerin tümünü ifade eden bir kavram ve uygulama alanıdır. Özelleştirme ister ulusal düzeyde ister yerel yönetimler bağlamında tartışılsın, yöntemler de ne kadar farklılaştırılırsa ve çeşitlendirilirse çeşitlendirilsin, ilke olarak amaçlanan aynıdır” (Aksoy, 1998: 4).

Piyasa, basitçe, “alıcı ve satıcının malları ve emek gücünü değiştirdiği, insanlar arasındaki ilişkilerin metalar dolayımıyla gerçekleştiği bir ortam” olarak tanımlandığında, piyasa mekanizmalarına göre işlemesi amaçlanan kamu

yönetiminin ortaya koyduğu hizmetlerin ve bu hizmetlerden yararlananların da yeni koşullar temelinde yeniden değerlendirilmesi gerekliliği doğmaktadır. Çünkü özelleştirmelerle, yani devletin, daha önce üretici olduğu alanlarda hizmet üretmekten çekilerek ortaya çıkan boşluğu kendi eliyle dış kesimlere devretmesiyle, kamu hizmetleri giderek daralmakta, hizmet sunumu hizmet “satışı”na, vatandaş da bu hizmetleri para ile satın alan “müşteri”ye dönüşmektedir (Sabuktay, 2009: 134).

Bu yeni akımı savunanlarca gerek bilim platformları gerek medya kanallarına hakimiyet kurmasına imkan verilmiş yaklaşıma göre, “bedelsiz alınan kamu hizmetleri hem kullanıcı açısından hem de devlet açısından çok yönlü olumsuz sonuçlara sahiptir ve kamu hizmetlerinin kamu eliyle sürdürülmesi demek, hantallığa, pahalılığa, suiistimallere ve kaynak israfına davetiye çıkarmak demektir.” Özelleştirmeyi savunan tezlerin temeli, etkinlik ve verimlilik sloganları ile güçlendirilirken, bu tezi destekleyen politikacılar daha iyi ve daha ucuz bir hizmet vaadiyle vatandaşların karşısında durmaktadır (Bayramoğlu, 2015: 87).

Özelleştirme taraftarları, kavramı “masraftan tasarruf, verimliliğin ve hizmet kalitesinin yükselişi” ile ilişkilendirirken, özelleştirme karşıtları “kar güdüsü, yüksek maliyet, şeffaflık ve hesap sorulabilirliğin kaybı, denetim ve gözetim yetersizliği ve yolsuzluk riski” gibi konular üzerinde durmakta ve kavrama yönelik endişelerini gündeme getirmektedirler. “Kamu yararı” ve “kar güdüsü”nün bir arada bulunamayacağını öne süren karşıtlar, kamu hizmetleri özelleştirildiği takdirde kamu çıkarlarının kar lehine önemini yitirerek görmezden gelineceğine vurgu yapmaktadır. Onlara göre sorulması gereken en önemli soru “Özelleştirme gerçekten kamu yararını mı ifade ediyor?” olmalıdır (Baizas, 2014).

Dünya üzerinde özelleştirmeye yönelik bazı örnekler, bu sorunun hayati önemini ortaya koyacak güçte görünüyor. Bunlardan biri su hizmetinin özelleştirildiği İngiltere ve Galler bölgesi ile ilgili. Su hizmetinin, daha ucuz ve daha nitelikli hizmet üretilceği teziyle 1989 yılında varlık satışı yolu ile özelleştirildiği İngiltere ve Galler bölgesi, su hizmetinin kamu sektörü eliyle yürütüldüğü İskoçya ve Kuzey İrlanda bölgeleriyle karşılaştırıldığında Galler ve İngiltere’de su tarifesinin İskoçya’nın iki katına yükseldiği ortaya çıkmıştır. Özelleştirme yöntemi, Galler ve İngiltere’ye su hizmetini daha ucuza tedarik etmeyi sağlayamadığı gibi, kamu eliyle bu hizmetin sunulduğu bölgelere göre hizmetin iki kat daha pahalı satın alınması sonucunu doğurmuştur (Bayramoğlu, 2015: 94).

Özelleştirme politikasının olumlu sonuçlarının gözlemlendiği alanlar genellikle kamu yararından çok özel çıkarların oluştuğu alanlardır. Örneğin özelleştirme, bankalar açısından olumludur, çünkü devlet varlık satışlarından elde ettiği gelirle, en azından kısa dönem göz önüne alındığında, borçlarına bağlı oluşan faizleri ödeme gücüne erişmektedir. Özelleştirmenin aynı zamanda çok uluslu şirketler bakımından da olumlu sonuçları gözlenmektedir, çünkü özelleştirme politikaları ile çok uluslu şirketler, karlı devlet varlıklarını alma ve ürün ve hizmetlerini yeni pazarlarda satabilme imkanına kavuşmaktadırlar. Ancak yukarıda somut örnekle açıklandığı üzere, hizmetlerin özelleştirilmesi sıklıkla hizmetin kalite, kapasite ve güvenilirliğinde hiçbir gelişme olmaksızın, hizmetten yararlananlar açısından daha fazla maliyeti beraberinde getirmektedir. Çünkü hizmetler çoğunlukla çok uluslu şirketlerce devralındığından hizmetin sunulduğu bölgedeki yerel halkın refahı söz konusu şirketlerce dikkate değer görülmemektedir (Beder, 2005). Bununla birlikte özelleştirmeler giderek daha fazla işsizliğe sebep olmaktadır. Örneğin sadece Avustralya’da elektrik sektöründe istihdam edilen işçi sayısı 1990’ların ortasında yaklaşık 83.000 iken bu sayının 2000’lerin başında yaklaşık 33.000 dolaylarında olduğu kaydedilmiştir (Wilson, 2003: 25’den akt. Beder, 2005).

Hizmet sağlayan özel şirketlerin sürekli fiyatları yükseltecek fırsatlar yakalayıp karlarını arttırdıkları bir düzende, neo-liberal paradigmanın “düşük fiyat ve maliyetlerle daha nitelikli hizmet sunmak” şeklindeki savının gerçekleştirilebilmesi olanaksız görünmektedir. Bununla birlikte, çalışanların çalışma koşullarının sürekli olarak geriletildiği bu dönemde, hizmetten yararlanan vatandaşlar ve hizmetin sunulmasına aracılık eden emekçiler açısından da, bu sürecin olumlu sonuçlarının olduğunu söylemek güçtür (Bayramoğlu, 2015: 97).

Özelleştirmenin yanında, kamusal alanın dönüşümüne yönelik ortaya konulan bir diğer araç ise “yerelleştirme”dir. Yerelleştirme, yeni sağ politikalar temelinde şekillenen kamusal alanın, merkezi yönetim ile bölgeler/yerel yönetimler arasındaki ilişkiler bakımından dönüşümüne işaret etmektedir. Bu dönüşüm, merkezi yönetimin yetki alanının daraltılarak, yetkilerin bir bölümünün yerele aktarılmasını içermektedir.

Yerelleştirme üzerine yapılan tartışmalar temelde iki farklı görüşü gündeme getirmektedir. Bir görüşe göre, yerelleştirme, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve yerel demokrasilerin kurulup geliştirilmesinin ve kalkınmanın en önemli aracıdır. Diğer görüşe göre ise, bu ilke çoğunlukla yabancı sermayeye hizmet etmektedir.

Çünkü bayındırlık, imar, inşaat, ulaşım ve su yönetimi gibi rant ve karlılığın merkezi sayılan konuların, yerel yönetimlerin yetki alanları kapsamında olması, çok uluslu şirketlerin yönünü yerel yönetimlere çevirmelerine sebep olmaktadır. Yerel düzeyde ekonomik egemenlik kurabilmek içinse, söz konusu şirketler ekonomik ve idari olarak özerk kılınmış yerel yönetimlere ihtiyaç duymaktadırlar (Karakılçık&Özcan, 2005:5). İşte ikinci grupta yer alan görüşe göre “yerelleştirme” ilkesi tam da bu alana hizmet etmektedir.

Yeni sağ politikaların temel araçlarından biri olarak yerelleştirme ilkesi, merkezi yönetim- yerel yönetim ilişkilerini yeniden tanımlarken yeni bir kavramı da gündeme getirmektedir. Bu da “kamu hizmeti”nin yereldeki dönüşümüne işaret eden “neo-liberal belediyecilik”tir.

1.1.3. Dönüşümün Yerele Yansıması: Neo-liberal Belediyecilik

Türkiye’de yönetim dizgesinin gelişimi incelendiğinde, Batılı anlamda yerel yönetimlerin çok eski bir geçmişi olmadığı görülmektedir. Batı’da yerel yönetimlerce yürütülen bir takım kentsel hizmetlerin, Osmanlı Devleti’nde, 19. yüzyıla kadar, esnaf örgütleri, vakıflar vb. tarafından yerine getirildikleri bilinmektedir. Resmileşmiş bir yerel yönetim yapısının ise ancak 19. yüzyılda “dış dünyaya açılma, kitlelerin büyümesi, mali merkeziyetçilik sisteminin yerleşme gereği ve özellikle azınlık unsurların siyasal katılımı ve etnik haklarını elde etmeleri yönünde, dış devletlerin yaptığı baskıların sonucu” olarak ortaya çıktığı belirtilmektedir. Ulusal düzeyde köktenci yapısal dönüşümlerin hayata geçirildiği Cumhuriyet döneminde ise yerel yönetimler çoğunlukla bu dönüşümlere uygun olarak üretilen politikaların yerelde uygulanması işlevini yüklenmiştir. (Adıgüzel, 2013:102).

Kuruluşundan bu güne, Türkiye Cumhuriyeti’nin, özellikle de yerel yönetimler olmak üzere, yönetsel yapısı, değişen iktisadi politikalara koşut olarak değişmiş/dönüşmüştür. Konu belediyecilik dizgesi çerçevesinde irdelendiğinde, Türkiye’de zaman içerisinde gelişen ve değişen ekonomik koşulların hem belediyecilik dizgesini hem de belediyecilik anlayışını değiştirip dönüştürdüğünü ileri sürmek mümkündür. Yani Türkiye’de yerel yönetimlerde yaşanan dönüşümü dış koşullardan soyutlamak olanaklı değildir. Merkezi yönetimde meydana gelen dönüşümlere koşut olarak yerel yönetimlerde de bir takım değişimler meydana gelmiştir (Adıgüzel, 2013:100).

Yeni sağ yaklaşımın, yerel yönetim sistemi üzerinde yarattığı temel etki yerel yönetimlerin kamusal özünü eritmek olmuştur. Kamusal özü eritmede kullanılan araç ise “katılımcılık ilkesi”dir. Yeni sağın yerel yönetim modeli, yerel meclislerin katılıma daha açık bir yapıya kavuşturulmalarını öngörmektedir. Bu kapsamda da yerel meclislerin yetkili oldukları alanın genel-tek yetkili karar gücü olmasından ziyade şimdiye kadar kullandığı karar verme tekelini “katılımcılık ilkesi” gereğince çeşitli toplumsal güçlerle paylaşması beklenmektedir. “Özerklik” ve “demokrasi” söylemleriyle meşruiyet kazandırılan bu beklentinin somut gerçekliğe dönüşmesi için ise yerel yönetimler üzerindeki merkezi vesayetin azaltılması yolu seçilmektedir. Örneğin, Türkiye’de belediyeler için 1980’li yılların ortalarına kadar merkezi yönetimin onayına bağılı yetkilerden biri olan kentsel planlama yetkisi, “devletin halkına güvensizliği, atanmışların seçilmişlere güvensizliği, siyasal kültürün gelişmemişliği vb.” eleştiriler sonucu, planların hazırlanması ve onaylanması dahil tümüyle yerel meclislere devredilmiştir. Bu devir işlemiyle kamuya ait toprakların özel mülkiyet havuzuna aktarılma süreci hızlandırılmıştır. Ayrıca, özel mülkiyet havuzundaki topraklardan elde edilen rant, bir yandan kent planlarının doğrudan rant sahiplerinin yer aldığı yerel yönetimler tarafından bölüştürülmüş, bir yandan da plan değişiklikleri sayesinde nispi olarak sürekli büyütülmüştür (Güler, 2005: 267-273).

Böylece 1980 ve 1990’lı yıllar genel anlamda belediyelerin sundukları hizmetlerin çeşitli yöntemlerle özelleştirilmesinin önünün açıldığı, belediyelere ait iktisadi teşebbüslerin satıldığı, birçok hizmetin sözleşme ve benzeri yöntemlerle sermayeye devredildiği, belediye hizmetlerinin taşeronlar eliyle sunulmaya başlandığı yıllar olarak kaydedilmiştir (Şahin, 2013: 343). Söz konusu neo-liberal belediyelerin ayrıca, kentsel toprak rantını aşırı kar biçimi altında mülk edinme arayışı içinde olan orta ve büyük sermayenin bu arayışına yanıt vermeye endekslenmiş, kenti ulusal ve küresel sermaye için cazibe merkezi yapmaya dönük yatırım ve hizmetlere öncelik veren bir kentsel gelişme siyasasını izledikleri de görülmüştür (Doğan, 2005: 81).

Günümüzde kentsel alanlarda belediyelerce halka sunulan kamu hizmetlerinin sınırları 3 Temmuz 2005 tarihinde kabul edilen 5393 sayılı Belediye Kanunuyla çizilmektedir. Kanunun 15. maddesinin a bendinde belediyelerin yetkileriyle ilgili olarak “Belde sakinlerinin mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla her türlü faaliyet ve girişimde bulunmak.” ifadesi yer almaktadır. Bu yetki dahilinde kanunun 14. maddesinde, “imar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt

yapı; coğrafi ve kent bilgi sistemleri; çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık; zabıta, itfaiye, acil yardım, kurtarma ve ambulans; şehir içi trafik; defin ve mezarlıklar; ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar; konut; kültür ve sanat, turizm ve tanıtım, gençlik ve spor orta ve yüksek öğrenim öğrenci yurtları ... ; sosyal hizmet ve yardım, nikâh, meslek ve beceri kazandırma; ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi; ... çocuk ve kadınlar için konukevleri açılması; devlete ait her derecedeki okul binalarının inşaatı ile bakım ve onarımı; sağlıkla ilgili her türlü tesisin açılması ve işletilmesi” kapsamındaki hizmetler belediyelerin görev alanına çekilmektedir.

Bununla birlikte belediyeler, neo-liberalizmle devletten alınan kamusal hizmet alanlarının, gönüllüler/sivil toplum kuruluşlarına devredilmesine aracı olma işlevini de üstlenmektedirler. 5393 sayılı kanunun “Belediye Hizmetlerine Gönüllü Katılım” başlıklı 77. maddesi bu durumun yasal dayanağını oluşturmaktadır. “Belediye; sağlık, eğitim, spor, çevre, sosyal hizmet ve yardım, kütüphane, park, trafik ve kültür hizmetleriyle yaşlılara, kadın ve çocuklara, engellilere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılmasında beldede dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği artırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygular.” şeklindeki kanun maddesi ile sosyal devlet tarafından yurttaşlara bir hak olarak sunulan hizmetlerin, temel toplumsal haktan çıkartılarak, “hayırseverlik” adı altında gönüllülerin inisiyatifine bırakıldığı görülmektedir (Şahin, 2013: 345).

Kamu kaynakları üzerindeki baskıyı azaltmanın ve hizmetlerin sunulmasında etkinlik ve verimliliği artırmanın yolu olarak, yerel yönetimlerin geleneksel sorumluluklarını özel sektör ve sivil toplum kuruluşları eliyle gördürmek, yeni düzen savunucuları tarafından güçlü bir alternatif olarak değerlendirilirken, hizmet sunma sürecinde özel sektör ve gönüllü kuruluşlara dayanmanın sonuçları tam anlamıyla açıklığa kavuşmamıştır. Özellikle de yerel yönetimler ile özel kuruluşların performansının değerlendirilmesi ve kıyaslanması, her iki yöne de çekilebilen sonuçlar vermekte, bu da, kamu sektörü ile özel sektör arasında bir tercih yapmanın görüldüğü kadar kolay olmadığını göstermektedir (Sabuktay, 2009: 134).

Dolayısıyla performansa bakılarak yapılacak bir değerlendirme, “kamu hizmetleri devlet eliyle mi yoksa özel sektör aracılığıyla mı gördürülmeli?” sorusuna sağlıklı bir cevap verme gücünden yoksundur. Ancak yeni sağ politikaların, devletin ağırlığından kaçmak için piyasa mekanizmalarına sığınma formülünün ortaya

çıkardığı iki temel sorun vardır ki, bunlar kamu hizmetleri üzerine düşünülürken ne olursa olsun göz önünde bulundurulması gereken sorunlardır:

“Birincisi yeni model devlet bütününi parçalamaktadır. Bunu, bir yandan bütününi her kurumunu bir diğeri ile kar temelinde rekabete sürükleyerek, bir yandan da bakış açısını bütüncül planlama değil proje temelinde karar verme ilkesini getirerek yapmaktadır. Böyle bir kamu yönetimi hem uluslararası hem de ulusal bütünü analiz gücünden yoksundur... Rekabet ilkesi ile kurumsal olarak, proje ilkesi ile yöntemsel olarak parçalanmış devletin, ulusal ve uluslararası piyasada “devlet” değil herhangi bir ayrıcalığı ya da yaptırımı olmayan bir şirket gibi davranması beklenmektedir. Böyle bir kamu yönetimi günümüzde 37.000 ulusötesi şirket tarafından belirlenen uluslararası piyasalarda ne kadar belirleyici olabilir? ... İkincisi, kamu yönetimine piyasa mekanizmalarını enjekte eden yeni model, eşitsizlik ile karakterize olan çağdaş toplum için önerilmektedir. Yeni sağ, piyasa mekanizmalarının toplumsal eşitsizliği derinleştirici etkilerine karşı duyarsızdır. Özel sektörleşmiş kamu yönetimi, piyasa mekanizmalarının eşitsizlik ve yoksulluk üretme etkisini daha da yaygınlaştırma ve derinleştirme riski taşımaktadır. Model, devletin gündeminden toplumsal eşitsizlik sorununu çıkarmaktadır. Çözümü ya piyasa mekanizmasının varsaydığı ilahi adaletine ya da cemaatlere, ailelere, gönüllü kuruluşlara devretmektedir.” (Güler, 2005: 139-140).

Coğrafi uzaklık ölçülerine göre ‘halka en yakın hizmet birimi’ni ifade eden yerel yönetimlerin içerik bakımından halka yakınlığı, coğrafi değil toplumsal mesafeyle ilgili bir konumdur. Eğer hizmetler yerel halkın ortak gereksinimlerini karşılama güdüsüyle, yerel yönetimlerin kendi personeli eliyle, vergi gelirleri toplamından finanse edilerek ve hizmetten herkesin koşulsuz yararlanması yoluyla veriliyorsa ‘hizmette halka yakınlık’ sağlanmış demektir. Ancak hizmetler, kente yerleşmesi muhtemel şirketlerin beklentileri doğrultusunda planlanıyorsa, hizmetler hizmeti satın alma koşulu temelinde ticari esaslara göre veriliyorsa, toplumsal mesafe çok genişlemiş demektir. Bu nedenle tartışmanın özünü, yetkilerin merkezden yerele aktarılıp yerelin güçlendirilmesi konusu oluşturmaz; tartışma, yerelin güçlenmesinin toplumsal eşitsizlikleri derinleştirip derinleştirmedığı konusuyla ilgilidir (Güler, 2013: 12-13).

Toplumsal eşitsizliklerin giderek derinleştiği bir yapıda, toplumun toplumsal-ekonomik açıdan zaten dezavantajlı konumda olan kesimleri daha da dezavantajlı duruma gelir; bu kesimler, güçlenmek ve refah düzeylerini yükseltebilmek yerine daha da yoksunlaşıp yoksullaşır, yaşam koşullarını iyileştirmekle sorumlu olan kamu kurumlarına daha da yabancılaşırlar. Toplumda dezavantajlı konumda nitelendirilebilecek birçok kesim olmakla birlikte, ‘cinsiyet’in nüfusun tümünü etkileyen yapısal bir farklılık olması, söz konusu eşitsizliklerin cinsiyete duyarlı bir

yaklaşım ile analiz edilmesi gereğini öncelikli kılmaktadır. Çünkü cinsiyet; ırk/etnisite, sınıf, yaş, bedensel engellilik, cinsel yönelim vb. gibi öteki yapısal farklılıklardan kaynaklanan farklılıkları ve savunmasızlıkları etkilemekte ve genellikle de güçlendirmektedir (Alkan, 2006: 19-20).

Bu kapsamda, yerel nüfusun yaklaşık yarısını oluşturan ve hali hazırda eşitsiz konumda bulunan kadınların kentsel mekanlarda sunulan kamu hizmetleriyle ilişkisinin ortaya konulması bir yandan neo-liberal belediyeçilikle yerele yansıyan dönüşümün ve bu dönüşümün etkilerinin değerlendirilmesine katkı sağlarken bir yandan da belediyelerin toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesi ya da ortadan kaldırılmasındaki hayati öneminin anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

1.2. Yerel Hizmetlerde Cinsiyet Duyarlılığı: Kentsel Mekanda Kadın

Kent mekanları, kadınlar ve erkekler için ortak yaşam alanları olarak nitelendirilse de, kadınlar bu alanların istenmeyen misafirleri gibidirler. Çünkü ataerkil değerlerin yüklediği roller kadınların yaşamlarını ev içi ve yakın çevresi ile sınırlandırırken, kentsel alanların hakimiyetini erkeklere bırakmaktadır. Böyle olunca da kadınların kentsel mekanlardaki varlıkları sanki onlara erkekler tarafından bahşedilmiş bir lütuf gibi görülmekte ve kadınlar kent alanlarını erkeklerin izin verdiği ölçüde -geç saatlere kalmadan, belli alanlarla sınırlı olacak şekilde, belirli bir biçimde giyinmeye bağlı olarak vb.- kullanabilmektedir. Dolayısıyla planlamasından yönetimine erkek egemenliğinde şekillenen kentlerin istenmeyen misafirleri olarak kadınlar kent içi yaşamlarında umdukları değil buldukları ile yetinirken, kendilerine özgü pek çok sorunla mücadele etmek durumunda kalmaktadır.

Dolayısıyla kadınların kentsel mekan ve kentsel mekanda sunulan hizmetlerle ilişkisinin anlaşılabilmesi, öncelikle cinsiyet kavramı, ardından da cinsiyet ve mekan arasında kurulan ilişki üzerine düşünmeyi gerektirmektedir.

1.2.1. Cinsiyetten Toplumsal Cinsiyete

David M. Halperin, “Cinselliğin Bir Tarihi Var mıdır?” başlıklı makalesine “Cinsiyetin tarihi yoktur” diye başlar. Cinsiyet, bedenin işleyişine dayanan doğal bir olgudur; bu nedenle tarihin ve kültürün dışında yer alır (1989: 257).

Birçok insan için doğal cinsiyet farklılığı anlayışı, düşüncenin aşamadığı bir sınır inşa etmektedir. Cinsel politika ile ilgili tartışmalar çoğu zaman, erkekler ve kadınların -biyolojik farklılıklara gönderme yapacak şekilde- temel olarak birbirinden farklı olduğu iddiasıyla, yani konu hakkında daha fazla şey söylenmesini

olanaksız, bunun kanıtlanmasını da kendince gereksiz kılan bir önerme ile son bulmaktadır. Görünüşte biyolojik açıklamalar ulaşılabilir olduklarında, mutlak önceliğe sahiplerken, toplumsal açıklamalar ikincil önem taşımaktadırlar (Connell, 1998: 101).

Ancak, toplumsal bir varlık olan ve içinde yaşadığı toplumun tarihi ve kültürü ile karşılıklı etkileşim içerisinde bulunan kadınla erkeğin arasındaki ilişki ve ayrımları, cinsler arasındaki “doğal” ayrıma işaret eden “cinsiyet” kavramı ile anlamak mümkündür?

Connel’in ifadesiyle “Toplumsal olan, köklü biçimde “doğaldışı”dır. Toplumsalın yapısı asla doğal yapılardan çıkarsanamaz” (1998: 115). Şüphesiz, toplumsal olan ile doğal olan arasında bir ilişki vardır. Ancak toplumsal düzlemde ortaya çıkan cinsler arası ilişki ve ayrımlar, doğal düzlemdeki dişi-eril ilişki ve ayrımıyla çakışmamakta, nitel olarak birbirlerinden farklılaşmaktadırlar. Bu nedenle de cinsler arası ilişki ve ayrımlar biyolojiden kaynaklanmış değillerdir. Dolayısıyla cinsiyet ve cinsler arası ilişkiler, bireysel düzlemle ilgili olduğu kadar ve hatta daha da fazla, toplumsal düzenlemelerle ilgilidirler (Alkan, 2005: 19).

İşte cinsiyete yönelik gelişen bu bakış beraberinde cinsler arası ilişki ve ayrımları kavramada daha kapsamlı bir algı geliştiren “toplumsal cinsiyet” kavramının gündeme getirilmesine sebep olmuştur.

Toplumsal cinsiyet kavramı birçok feminist araştırmacıya göre, sabit bir kadın-erkek farkından ziyade tarihsel ve kültürel kadınlık-erkeklik tanımlarına ve bunlar arasındaki ilişkiye dayanmaktadır. Bir başka ifadeyle, kadınlık ve erkeklik, biyolojik farklılıklarla değil, içinde yaşadığımız toplumun ve dönemin şartlarına bağlı olarak anlam kazanan farklılıklarla belirlenmektedir. Yani, ünlü filozof Simone de Beauvoir’ın -modern feminizmin temelini kuran eser olarak kabul edilen- “İkinci Cins” adlı çalışmasında belirttiği gibi, “kadın olarak doğulmamakta, kadın olunmaktadır.” Aynı durum, erkekler açısından da geçerlidir. Kadınlığın ve toplumsal cinsiyetin işleyişini anlamak; erkeklerin hangi süreçlerden geçerek “erkek” olduklarını, erkekliğin ne şekilde tanımlandığını ve farklı erkeklik kurgularını anlamayı gerekli kılmaktadır (Altınay, 2011: 19).

Genel olarak bakıldığında toplumsal cinsiyet, insanların eril ve dişi olarak, üremeye dayalı bölünmesi kapsamında veya bu bölünmeyle bağlantılı olarak örgütlenmiş pratik anlamına gelir ve bir nesne olmaktan çok bir süreçtir. Bu “süreç”,

katı bir biçimde toplumsaldır ve toplumsal cinsiyet, toplumsallık içerisinde yer alan bir fenomendir (Connell, 1998: 190-191).

En güncel kullanımıyla ilk kez, cinsiyete dayalı ayrımların asli toplumsal niteliğini ısrarla vurgulayan Amerikalı feministler arasında ortaya çıkmış olduğu düşünülen “toplumsal cinsiyet” kavramı, “cinsiyet” ya da “tinsel farklılık” gibi terimlerin kullanımında örtük bir şekilde mevcut olan biyolojik determinizmin reddedilmesi anlamına gelmiştir (Scott, 2007: 3). Kavramı sosyolojiye kazandıran Ann Oakley’e göre, “Toplumsal cinsiyet bir kültür meselesidir, erkek ve kadınların ‘eril’ ve ‘dişil’ olarak sosyal sınıflandırılmasına işaret eder.” İnsanların, erkek ya da kadın olduğu biyolojik göstergelere göre anlaşılabilirken, eril ya da dişil oldukları aynı şekilde anlaşılammamaktadır. Çünkü ölçütler kültürel ve yere- zamana göre değişiklik göstermektedir. Cinsiyetin “değişmezliğini” kabul etme zorunluluğunun, beraberinde toplumsal cinsiyetin “değişkenliğini” kabul etme zorunluluğunu getirdiğini vurgulayan Oakley şu sonuca varmaktadır: “Toplumsal cinsiyet rolünün biyolojik kökeni yoktur, cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki bağlantılar gerçekte hiç de ‘doğal’ değildir.” (Bhasin, 2003: 2).

Kadınlık ve erkeklik arasında toplumsal bakımdan eşitsiz bölünmeye dikkat çeken terimin kapsamı, ilk ortaya çıkışı itibariyle, yalnızca bireysel kimliği değil; aynı zamanda, sembolik düzeyde kültürel idealleri ve erkekliğin ve kadınlığın kalıplaşmış örneklerini; yapısal düzeyde de kurumlar ve örgütlerdeki cinsel iş bölümünü içine alacak şekilde genişlemiştir (Marshall, 1999: 98/b). Bu geniş kapsamıyla, cinsler arasındaki toplumsal ilişkileri düzenlemede bir araç olarak değerlendirilen kavram, kadınlar ve erkeklere ilişkin uygun rollerin tamamen toplumsal olarak üretildiğini ifade eden “kültürel inşalar”ı işaret etmenin bir yolunu oluşturmaktadır (Scott, 2007: 11) .

Yeni doğan bir çocuğun biyolojik bir cinsiyeti vardır, ancak henüz toplumsal bir cinsiyete sahip değildir. Çocuk büyürken toplum da çocuğun önüne cinsiyete uygun bir kurallar, şablonlar ya da davranış modelleri dizisi koymaktadır. Aile, arkadaş grupları, okul, medya gibi belirli toplumsallaştırma etkenleri söz konusu bu modelleri somutlaştırarak çocuğun bunları sahipleneceği ortamları hazırlamaktadır. Toplumsal model ya da kurallar, o toplumu oluşturan bireylerce az ya da çok içselleştirilmekte ve bunun sonucunda da normalde belirli bir cinsiyetin toplumsal beklentileriyle örtüşen bir toplumsal cinsiyet kimliği ortaya çıkmaktadır (Connell, 1998: 255).

Gerçekte neyin “doğal” ve neyin “sosyal” olarak yapılandırılmış olduğunu saptamanın oldukça güç olduğunu belirten Bhasin, toplumsal cinsiyetin “toplumsal” ve “kültürel” yanını şu şekilde ifade etmektedir (2003: 3):

“...Birçok Güney Asya kültüründe bir oğlan doğumu kutlanır, bir kızın doğumunda yasa bürünülür; erkek çocuklara sevgi, saygı, daha iyi gıda ve bakım yağdırılır. Erkekler dayanıklı ve dışa dönük olmaya, kızlar ise çekingen, ağırbaşlı ve eve bağlı olmaya teşvik edilir. Bir kız çocuğunun bedeninde onu şort giymekten, ağaca tırmanmaktan ya da bisiklete binmekten alıkoyan hiçbir şey yoktur. Bir erkek çocuğun bedeninde de onu oyuncak bebeklerle oynamaktan, kendinden daha küçük kardeşleriyle ilgilenmekten, yemek hazırlamaya ya da temizlik yapmaya yardımcı olmaktan alıkoyan hiçbir şey yoktur... Toplumsal cinsiyetin doğal bir şey olmaktan ziyade, kültürel ve toplumsal bir nitelik olduğu gerçeğinin kanıtı, onun zaman boyunca, farklı yerlerde ve farklı sosyal gruplar arasında değişmeye devam etmesidir.”

Tüm bu açıklamalar ışığında toplumsal cinsiyete ilişkin üç unsurdan bahsetmek mümkündür. Bunlar sırasıyla “toplumsal belirlenme, öğrenme ve değişme”dir. Kadınlar ve erkekler için hangi davranışların doğru ve/veya uygun, hangilerinin ise yanlış olduğu ve kadınlar ile erkeklerin hangi işleri yapabilecekleri gibi konular toplumsallaşma sürecinde ve kültürün içinde öğrenilmektedir. Doğal olanın uzantısı gibi kodlanan bu rol ve işlevlerin nasıl yerine getirileceği ve bunlara hangi anlamlar yükleneceği yine toplumsal olarak belirlenmekte ve kültürün içinde öğrenilmektedir. Dolayısıyla kadınlara ve erkeklere atfedilen roller ve işlevler, zamana, mekana ve kültüre bağlı olarak değişmeye açıktır. Bu açıdan da toplumsal cinsiyet, durağan bir kavram olarak değil, farklı etkenlere açık dinamik bir kavram olarak ele alınmalıdır (Bütün, 2010: 12).

1.2.2. Toplumsal Cinsiyet ve Mekan Kesişiminde Kamusal Alan-Özel Alan Ayrımı

Cinsiyetin toplumsal olarak üretildiği ve kültürel yapılarla ilişkili olduğu düşüncesi, iktidar, hiyerarşi, otorite ve emek gibi kavramların da yeniden gözden geçirilmesi gerekliliğini gündeme getirmektedir. Çünkü toplumsal cinsiyet ilişkileri, içsel farklılaşma ve çelişkileri de içine alan “toplumsal bir dizge”ye işaret etmektedir. Bu dizge de kendi içinde, cinsiyete dayalı iş bölümü gibi emeğin örgütlenmesini, cinsiyetçi denetim, hiyerarşi, baskı ve dışlama gibi iktidarın kurulması ve sürdürülmesini içeren birtakım yapısal boyutlar barındırmaktadır (Alkan, 2005: 20). Bu yapısal boyutların her biri birbiriyle karşılıklı ilişki içindedir ve temellerinde ataerkil sistemin izlerini barındırmaktadırlar.

Toplumsal cinsiyet ilişkilerinin nasıl çarpıtıldığının anlaşılması açısından önem taşıyan ataerkil sistem, genel bir ifadeyle “erkek egemenliği”ni, erkeğin kadına egemen olduğu güç ilişkilerini anlatmak ve çeşitli yollardan kadınların ikincil konumda tutulduğu bir sistemi nitelendirmek için kullanılmaktadır. Hem toplumsal bir yapı hem de bir ideoloji ya da erkeklerin üstün olduğunu iddia eden bir inanç sistemi olarak ataerkil sistem, her yerde aynı değildir; aynı toplumdaki farklı sınıflar içinde, farklı toplumlarda ve tarihin farklı dönemlerinde farklılık gösterebilmektedir (Bhasin, 2003:16).

Toplumsal cinsiyet ilişkilerini oluşturan ev içi üretim, istihdam, devlet, şiddet, cinsellik ve kültür gibi yapılar değişik yollarla birbirlerine eklenmekte ve ataerkinin farklı biçimlerini yaratmaktadırlar. Kamusal ve özel olmak üzere iki temel grupta toplanan bu biçimlerden özel ataerki, ataerkil ilişkilerin ev içindeki egemenliği olarak tanımlanırken; kamusal ataerkide istihdam ve devlet egemendir. Özel ataerkil ilişkide kadının sömürülmesi kadının kocası ya da babası tarafından gerçekleştirilmektedir; yani bireyseldir. Kamusal alandaki ataerkide ise sömürü kolektiftir, birçok erkeğin ortak davranışları sonucu oluşmaktadır. Özel ataerkil ilişkide baskın strateji, kadını özel alanda kalmaya zorladığı ve kamusal alandan uzak tuttuğu için dışlayıcıyken, kamusal ataerkinin baskın stratejisi ayrımcıdır. Çünkü tüm alanlara girmelerine izin verilmesine rağmen, kadınlar burada ayrımcılığa uğramakta ve ezilmektedirler (Walby, 2011: 49).

Ataerkinin bu iki temel biçimi (özel-kamusal) nihayetinde “kadınların ve erkeklerin ne yapması gerektiği ya da neleri yapabileceği hakkında toplumda yaratılmış olan fikirlere dayanarak kadınlara ve erkeklere farklı roller, sorumluluklar ve görevler yüklenmesi”ni ifade eden “toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü”nü gündeme getirmektedir. Hem ataerkil sistemi besleyen hem de ondan beslenen bir kavram olarak toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ve asimetrinin nasıl korunduğunu ve yeniden kurulduğunu anlamak açısından kilit kavram niteliği taşımaktadır (Bhasin, 2003: 28).

Cinsiyete dayalı işbölümünün iki düzenleyici ilkesi bulunmaktadır. Bunlar “Ayrılma” ve “Hiyerarşi” ilkeleridir. “Ayrılma İlkesi” erkek işleri ve kadın işlerinin birbirinden ayrı olduğunu, “Hiyerarşi İlkesi” ise erkek işlerinin kadın işlerinden daha “değerli” olduğunu vurgulamaktadır. Cinsiyete dayalı iş bölümünün biçimleri zaman, mekan ve kültüre göre değişiklik gösterse de bahsi geçen ilkeleri bilinen bütün

toplumlarda geçerlidir ve zaman, mekan ve kültürden bağımsız olarak aynı kalmaktadır (Hirata vd., 2009: 95’den akt. Toker, 2010:12).

Kadın ve erkek işlerinin birbirinden ayrılmasına yol açan ve kadın işlerini erkek işlerine göre değersizleştiren “cinsiyete dayalı işbölümü”nün temelinde özel alan-kamusal alan ikiliği yer almaktadır. Yunan felsefesinde, siyasetin kamusal dünyası ile aile ve ekonomik ilişkilerin özel dünyasına dayanan bu ikiliğin (Marshall, 1999: 380/a) belirginleşmesi ve iki alanı birbirinden ayıran çizginin giderek keskin hale gelmesinin kökleri sanayi devrimine uzanmaktadır.

Sanayi devrimi öncesi üretimin büyük kısmı ev içinde gerçekleşmekte ve tüm üyeler buna katılmaktadır. Hem yeniden üretim hem de üretim alanı olan eve “herkes ekmek getirdiğinden” erkekler ve kadınlar arasında bir “işbirliği” ve “tamamlayıcılık” vardır. Yaşamın devamlılığı açısından zorunlu olması sebebiyle, kadınların becerileri, bilgisi ve bir sonraki kuşağı yaratma yetileri oldukça değerli sayılmaktadır. Ancak ortaya çıkan piyasa ekonomisi ve sanayileşme, özel ve kamusal alan birliğini, doğa ve insan arasındaki uyumu altüst ederken, pek çok açıdan kadın-merkezli kabul edilen bu düzeni de ortadan kaldırmıştır. Artık sadece bir geçim sorunu olmayıp, aynı zamanda piyasa ve kar için tasarlanan üretim, zaman içinde ev içinden fabrikalara, ticari üretim çiftliklerine vs. taşınmış ve doğadan ziyade “piyasa” sıradan insanların yaşamlarını denetleyen güç haline gelmiştir. “Ekonomi erkeği” evin dışına çıkarken, “evcimen kadın” ev içinde kalmış, böylece de kamusal alan-özel alan arasındaki ayrım giderek artmıştır (Bhasin, 2003: 32).

Derinleşen bu ayrımla birlikte iki alan arasında bir hiyerarşi doğmuştur. Ev içi ya da özel alan tüm ekonomik, siyasi, tarihi anlamını yitirip, giderek önemsizleşirken, piyasaya girmeyen hiçbir şey “iş”ten sayılmamaya, piyasa içinde etkinlik göstermeyen hiç kimseye ekonomik bir değer verilmemeye başlanmıştır. Ekonomik önemi olmayan “ev” içinde kaldıkları için kadınlar, merkezi konumlarını ve değerlerini kaybederlerken; erkeklerin işi daha önemli hale gelmiş, ataerkil sistem daha da güçlenmiştir (Bhasin, 2003: 34).

Özel alan-kamusal alan arasında giderek belirginleşen ayrımın kadın ve erkeğin toplum içerisindeki hiyerarşik konumlanışına etkisini, Aslan’ın şu cümleleriyle özetlemek mümkündür (2008: 153):

“...modernite özel alan/kamusal alan ayrımına bağlı olarak cinsiyete dayalı iş bölümünü yaratırken bu iş bölümü toplumsal cinsiyete dayalı ayrımları meşrulaştırıcı teorik yapıyı da oluşturmuştur. Bir yanda genelde “ekmek kazananlar” olarak erkeklerin “hane dışındaki” ücretli emekleri,

diğer yanda doğum yapmaları nedeniyle “yeniden üretim” bağlamında kadına yüklenen roller üzerinden (yemek yapmak, temizlemek, dikiş dikmek, çocuk yetiştirmek...) kadının “hane içindeki” ücretsiz emeği... Diğer deyişle, kamusal alan erkeklerce “gasp edilmişken”, özel alanı çocuklar ve kadınlar oluşturmaktadır. Kadınlar kamusal alanın “ücretli işinden”, siyasi gücünden, kamu hayatından ve mülkiyetten dışlanırken hane içinin “ücretsiz emeğiyle” özdeşleşerek özel alana hapsedilmişlerdir ve bu, kadının çocuk doğurma (yeniden üretim) ve büyütme becerisi nedeniyle meşrulaştırılmıştır.”

1950’lerden bu yana artan sayıda kadının ücretli çalışma yaşamına katılmaları, onların özel alanla özdeşleşmesi/özel alandaki “mutlak” varlığı konusunda herhangi bir değişikliğe yol açmadığı gibi mekan-zaman kullanımında yeni çelişkiler doğurmaktadır:

“Birçok kadın bir yanda ailesinin, öte yanda iş gücü pazarının istemlerinin biçimlendirdiği iki “ayrı” dünyanın kıyısında yaşamaktadır. Kadınların ne ev içi çevreyle ne de kamusal ücretli çalışma çevresiyle ilişkileri erkeklerinkiyle aynıdır. Bir kere, dışarıda çalışsın ya da çalışmasın, ev içi çevrede kadınlar birincil çalışan olmayı sürdürürler... Öte yandan birçok kadın genellikle hizmet kesiminde düşük ücretli, düşük statülü, toplumsal güvenliğin yetersiz olduğu ve kısmi zamanlı çalışmanın önemli bir yer tuttuğu “dişil mesleki gettolar”da işlendirilir. Bu işlerin, çoğunlukla ev içi etkinliklerin bir tür devamı ya da “kamusal dengi” niteliğini taşıması, kadınların “gerçek çalışanlar” olarak görülmesini engellediği gibi, ev ve topluluğun “kadınların mekanı” olduğu anlayışının sürmesini de sağlamaktadır.” (Alkan, 1999: 14)

Genel olarak, özel ve kamusal alan arasındaki ayrımı, cinsiyet temelli bir ayrışma ve bunun mekana yansıma biçimi olarak ifade etmek mümkündür (Kaya, 2006: 1). Özel alanın kadının, kamusal alanın ise erkeğin alanına işaret ettiği bu cinsiyet temelli ayrışmanın beraberinde getirdiği soru ise şudur: Mekan toplumsal cinsiyet bakımından tarafsız mıdır/ mekanın cinsiyeti var mıdır?

1.2.3. Mekanın Cinsiyeti

“Cinsiyet” tanım ve ilişkilerinin zaman ve kültüre bağlı olarak değiştiğini ileri sürmek, söz konusu tanım ve ilişkilerin “yer”le yakından bağlantılı olduğunu da görmeyi gerektirmektedir. Bu kapsamda, cinsiyet rolleri ile erkeklik ve kadınlık tanımlarının toplumsal olarak kurulması ve yeniden yapılandırılması sürecinde mekansal ayrışmalar ve mekanla ilişkiler büyük önem taşımaktadır (Alkan, 2009: 12).

Bu bölümde öncelikle mekan-cinsiyet ilişkisinin tarihsel gelişimine kısaca değinilecek, ardından kadınsızlaştırılmış mekan kurgusu üzerinde durulacaktır.

1.2.3.1. Mekan Çalışmalarında Cinsiyet

Mekan çalışmalarının seyri incelendiğinde, mekan-cinsiyet arasındaki bağın bir yüzyıldan fazla bir zaman zarfında kurulabildiği görülmektedir. Bu kapsamda, mekana yönelik incelemelerin, cinsiyet analizlerinin seyrine benzer bir akış gösterdiğini ileri sürmek mümkündür. Alman filozofu Immanuel Kant'ın 1802'de yayımlanan “Fiziki Coğrafya (Physische Geographie)” eserinde “betimleyici (chorographic)” bir disiplin olarak ele aldığı coğrafyanın, “modern coğrafya disiplininin babası” olarak anılan Alfred Hettner tarafından “açıklayıcı (chorologic)” olarak tercüme edilmesinden 1960'ların sonlarına değin, mekân, yansız, insan pratiğinden, toplumsal süreçlerden bağımsız, apolitik ve teknik bir araştırma nesnesi olarak değerlendirilmiştir. Bir başka ifadeyle, “cinsiyet”in açıklanmasında biyolojik indirgemeciliğin sürdürüldüğü dönem boyunca mekansal farklılaşmalar da doğalmışçasına ele alınmıştır. Bu da “mekanın bilimi”nin yapılmasını olanaklı kılmıştır (Alkan, 2009: 13).

Mekansal örgütlenmeyi toplumsal süreçlerden bağımsız ele alan geleneksel yaklaşıma en keskin eleştiriler 1960'ların sonları itibariyle Marksist kentbilimcilerden gelmiştir. Marksist yaklaşımlar aracılığıyla, kentsel mekanın (yeniden) üretim süreçleri yansızlıktan kurtararak, iktidar ve politikayla ilişkisi kurulmuştur. Yeni-Marksist teorisyenlerden Lefebvre, Castells ve Harvey bu bakış açısındaki öncü isimlerdir. Lefebvre, mekan örgütlenmesinin nesnel, yansız, bilimsel ve apolitik olduğu inancının karşısında durarak, mekanın “toplumsal bir ürün” olduğunu, dolayısıyla da “ideoloji ya da politikadan ayrıştırılabilen bilimsel bir nesne” olamayacağını savunmuştur (Alkan, 2005: 34). Toplumsal oluşumları, “ekonomi, ideoloji ve siyaset” olarak üç temel uğrak çerçevesinde inceleyen Castells de, her uğrağın “mekan”da ifade bulduğunu vurgulamıştır. Harvey ise kentsel yapılı çevrenin oluşumunu sermaye birikim süreçlerinden ayırmanın olanaksız olduğunu ifade ederken sermaye birikim süreçlerini mekanla kurduğu ilişkiler çerçevesinde değerlendirmiştir (Şengül, 2001: 17).

Marksist yaklaşımın mekanın ideolojik ve politik süreçlerden ayrıştırılamayan “toplumsal” bir ürün olduğu önermesi, mekan çalışmalarında ancak kısmi bir ilerleme sağlayabilmiş; Marksist teorisyenlerin ataerki niteliği göz ardı edilen kapitalist üretim ilişkilerine ve bu bağlamda sınıfsal çelişkilere odaklanarak toplumsal cinsiyet ilişkilerini dışarıda bırakmaları, cinsiyetçi süreçlerin kentsel

toplumsal-mekan bağlamıyla çözümlenmesi önünde bir engel teşkil etmiştir (Alkan, 2005: 35-38).

Bu engelin aşılması ve cinsiyet ilişkilerinin mekanla bütünleştirilerek yeniden incelenmesi ise feminizm ve coğrafya arasında 1970’li yıllar itibariyle ortaya çıkan etkileşim sayesinde mümkün olmuştur. 1960’ların sonundan itibaren gündeme gelen toplumsal radikalleşme –sivil haklar hareketi ve feminizmi de içine alan özgürleşme hareketleri- ve kadının iş gücüne artan oranda katılımı –özellikle kadınların coğrafya ve diğer disiplinlerde etkinlik ve statülerinin artması- bu etkileşimin temelini oluşturarak feminizme coğrafya alanında varlık kazandırmış ve böylece feminist coğrafyanın doğuşuna olanak tanımıştır (Tuncer, 2012: 79).

Özellikle kadınların işgücüne katılımı sonucu yeniden yapılanan toplumsal cinsiyet ilişkileri ile zaman ve mekan kullanımı arasında bağ kurulmasına olanak tanıyan feminist çalışmalara dikkat çeken Mackenzie, feminizmin coğrafya disiplinine katkısını şu şekilde ifade etmektedir (2002):

“Şu anda, insanların, ücretli ekonomideki değişimleri karşılamak üzere zaman ve mekân kullanımlarını nasıl uyarladıklarıyla ilgili pek az somut bilgiye sahibiz. Bununla birlikte, feminist coğrafyacıların çalışmaları, bu uyarlanmanın önemli bir bileşeninin yeniden yapılanan toplumsal cinsiyet ilişkileri olduğunu göstermiştir. Kadınların faaliyet örüntüleri coğrafi olarak genişlemiştir ve feministlerin bu faaliyetleri açıklamak için geliştirdiği kavramlar da bir bütün olarak kentsel analizi boydan boya kaplayacak yönde genişlemektedir. Feminist çalışmalar, aynı zamanda, toplumsal cinsiyet ilişkilerindeki değişimin kentsel formda dönüşümlere yol açtığını ortaya koymakta. 1960’lardan bu yana kentsel değişimin önemli unsurları, çift-gelirli ailelerle tek ebeveynin kadın olduğu ailelerin izlediği stratejilerin ürünleri olmuştur. Bu yeni demografik ve coğrafi yapı ile bu yapının koşutluğunda kaynak kullanımındaki değişimler, hem kamusal hem de özel nitelikteki bir dizi kaynağın kullanımını da içerecek biçimde, yeni iktisadî geçim tarzlarına katkıda bulunmuştur. Aynı değişimler kadınların mekânını, evi ve yerel topluluğu da dönüştürmüştür. Bir parametre olarak toplumsal cinsiyeti kavramaksızın, ayrı endüstriyel-ticarî alanlarla oturma alanlarına bölünmüş kentin gelişimini, geçici başarısını ve takiben dönüşümünü tam olarak anlamak ne denli imkânsızsa; toplumsal cinsiyet rollerinin bir sonucu olduğunu ve toplumsal cinsiyet rollerini genişlettiğini kavramadan da mevcut değişimleri açıklamak, dahası berrak bir biçimde görmek o denli imkânsızdır.”

Feminist coğrafya ortaya çıkışıyla beraber, bu döneme kadar erkeklere ait ve onların deneyimlediği mekân, yer ve alanlara odaklanmış olan ve kadınların yaşantı, deneyim ve davranışlarını – kişisel veya özel meseleler olarak bakıldığı için ve toplumsal bir önemi olmadığı varsayımıyla- araştırma nesnesinin dışında bırakan coğrafya disiplinine, alan dışı edilen tüm bu konuları yeni alanlar olarak dahil etmeyi

amaçlamıştır. Bu kapsamda feminist coğrafyacılar bir taraftan disiplinin sınırlarına ve içeriğine dair teorik ve epistemolojik tartışmalar yürütürken öte taraftan kadınların “özne” olduğu araştırmalar yapmaya gayret göstermişlerdir. Bu gayret doğrultusunda kadınların erkeklere göre eşitsiz ve ikincil (tabi) konumlarından kaynaklı mekânsal farklılıklara dikkat çekilmiş; kadınların erkeklere göre çok daha dezavantajlı koşullarda ve mekânsal anlamda kısıtlı yaşamları gözler önüne serilerek özellikle kentsel alan kullanım kalıplarının oluşumu ve kentin mekânsal yapısının inşa süreçlerinde ataerkil cinsiyetçi ilişkilerin oynadığı role işaret edilmiştir (Tuncer, 2012: 80-81). Feminizmin coğrafya disiplini içindeki bu gayret ve gelişimi, nihayetinde, mekanın cinsiyetle ilişkisinin kurularak gerek toplumsal cinsiyet gerekse de mekana ilişkin algının bir adım ileriye taşınmasına olanak tanımıştır.

1.2.3.2. Kadınsız Mekan-Mekansız Kadın

Genel olarak değerlendirildiğinde, ister gerçek ister imgesel olsun, değişik açılardan irdelenebilecek çok katmanlı bir yapıya sahip olan mekana yönelik farklı okumaların birleştiği ortak payda, toplumsal kontrolün bir aracı olarak mekan tasarımının ideolojik bir işlevi olduğu savında yatmaktadır (Erkarıslan, 2005: 158). Bu savın temelinde ise tarih boyunca, erkeğin, çok köklü geleneklerle toplumda üstün kategori haline getirilmesi ve bunun “tartışmasız” bir üstünlük olarak kurgulanması ile “mekan” arasında kurulan ilişki yer almaktadır. Bu ilişkiyi Akın Atauz’un şu cümleleriyle açıklamak mümkündür (2004: 55):

“Kentler, kent devletlerini yaratan uygarlıklar açısından, ülkeler veya ulusal sınırlar, imparatorluklar ve ulus devletler bakımından, erkeklere ait olarak değerlendirilmektedir. Sınırları erkekler tarafından korunan, uğruna savaşlar yapılan bu mekânlar, yine erkekler tarafından, ticaret ve ticaret mallarının taşınması amacıyla aşılabılır. Bu durumda, ticaretin ve savaşın (ya da, barış zamanları için de geçerli olabilecek genel bir tanımla, şiddetin ve güvensizliğin) ortamı olan denizler ve karaların, dağlar ve ovaların, ormanların, yani bütün dünya coğrafyasının, bütün dünya mekânlarının, tartışmasız bir biçimde sadece erkeklere ait olduğu görülmektedir... Dünya mekânlarından, kadınlara odalar ve bazı binaların kapalı mekânlarıyla avlular, iç bahçeler, bazı kent kamusal alanları düşmektedir. Bunun dışındaki bütün mekânlar, öncelikle ve baskın bir biçimde erkeklere aittir. Bu aidiyet/el koyma ve kendi cinsine özgü yapma davranışı o kadar yaygın, genel ve gelenekseldir ki, çoğu zaman görülmez ve algılanmaz bile...”

Dolayısıyla mekan paylaşımı bakımından kadınlar ve erkekler arasında her dönem, yer ve kültürde büyük ölçüde adaletsiz bir dağılım söz konusu olmuştur. Dünya mekanının bu sert kurallı bölünüşü kadının küçük mekânlarla “yetinmesine” yol açarken kadına karşı ayrımcılığın da temelini oluşturacak bir “kapatma”/

izolasyon ve kadını dış dünyadan ayıran bir genel kabulün doğallaşmasına neden olmuştur (Atauz, 2004: 56).

Söz konusu soyutlanmaya bağlı olarak kadınların mekanlarda birtakım toplumsal önermelerle karşılaştıklarını belirten Önder Erkarıslan, bu önermeleri “dışlama, ayırma, baskılama” şeklinde sınıflandırmakta ve devamında şöyle tanımlamaktadır (2005: 160):

“Dışlama ve ayırma daha çok kamusal mekanlar için kullanılabilecek bir kategori iken baskılama özel mekanlar için de kullanılabilir... Evinde kendine özel bir mekandan yoksun kalan ve kamusal alana katılımda zorluk çeken kadın dışlanmaya maruz kalmıştır. Buna karşılık kadınlar dışlandıkları kamusal mekanların negatifini yaratma arayışında olmuşlardır. (Bir mekanın diğerinin negatifi olması, o mekana atfedilen özelliklerin ters yüz edilerek yeniden kurgulanması anlamındadır. Bu durumda ters yüz edilen mekanın kullanımda egemen olan ve dışlanan cinsiyet grupları yer değiştirmiştir). Erkek egemen mekanlara karşılık kadınlara özel mekanlar yaratılması bu anlayışın ürünüdür. (Kahvehanelere karşılık kadın kahvehaneleri, berberlere karşılık kuaförler, meyhanelere karşılık kadın günleri vb...). Dışlama ve ayırma cinsler arası eşitsizliğin yansımasıdır, ancak kolaylıkla cinsler arası çatışmaları hızlandıran bir güdülemeye de neden olabilir. Mekandaki dışlama ve ayırma statüleri, gerçekte cinslerin özerk ve özgürlüğünden çok, erkeklerin hareket özgürlüğünü kutsar. Kendilerine özgü mekanları yaratarak, kadınlar istemeden de olsa ayrımcılığın keskinleşmesini hızlandırır.”

Kamusal alanda “erkekler için özel” bir mekan olması sebebiyle “kahvehaneler”, söz konusu dışlama ve ayırmanın en çok hissedildiği mekanlara örnek gösterilebilir. Özellikle Akdeniz ve Orta Doğu toplumlarında hegemonik erkekliğin oluşturulması ve yeniden üretilmesinde önemli bir yeri olan kahvehanelere yönelik Hülya Arık tarafından yürütülmüş çalışmada bir mülakatçının aşağıda yer verilen sözleri kahvehanenin sadece erkekler için ait olduğu sürece kahvehane olarak kabul edilebileceği ve kadının mekandaki varlığının kahvehaneyi imkansız kılan en önemli unsur olduğunu göstermesi bakımından dikkat çekmektedir (2009: 183):

“Biz kız arkadaşlarımızı kahveye götürmedik, götürmüyoruz da. Kızlara göre bir yer değil orası... Aslında bir mekanın kahvehane olup olmadığına içerideki kadın sayısına bakarak karar verebilirsiniz... Eğer gerçek bir kahvehaneye hiç kadın yoktur, eğer kadın varsa kafe denir oraya. (Ozan, 25 yaşında, yüksek lisans öğrencisi)”

Bunun yanında kadınları da dahil ediyormuş gibi görünen bazı kamusal alanların da aslında erkek egemenliğinde olduğunu ve bir şekilde kadınları tecrit ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Örneğin kamusal alan içine giren restoranların pek çoğunda rastladığımız “aile salonu” ayrımı, kadınların değil de yanında kadın

olan erkeklerin rahat etmesi için tasarlanmış izlenimini vermektedir. Bu tip salonlar bir yandan kadınlarla ilgiliymiş gibi bir görüntü sergilerken, temelde kamusal alanın erkek niteliğine vurgu yapmaktadır (Akşit, 2009:147).

Kadınlara doğrudan olmasa da dolaylı olarak yasaklanmış ya da girişi belli kurallara bağlanmış kamusal mekanların bir diğer örneğini “ortak” açık alanlar oluşturmaktadır. Parklar, yürüyüş yolları, alt geçitler gibi ortak alanların kadınlar tarafından rahatça kullanılması ancak belli bir biçimde giyinmiş olmaya, “koruyucu” bir erkekle birlikte bulunmaya bağlı ya da belli saatlere kadar mümkün olurken, erkekler için böyle bir durum söz konusu değildir (Alkan, 2005: 54).

Dolayısıyla, patriarkal değerler ve bu değerler bağlamında kadın ve erkeğe yüklenen gündelik sorumluluklar ile güvenlik ve risk faktörü gibi etkenler kadınların kamusal mekân kurgularını etkilerken, mekâna ilişkin cinsiyetçi önyargıları yeniden üretmektedir. Bu kapsamda sokaklar, lokantalar ve kahvehaneler gibi kamusal alanlar erkeklere ait mekânlar olarak kodlanmakta ve böylece de kadınların kamusal mekân kullanımları erkeklere göre oldukça sınırlı kalmaktadır (Kaya, 2006: 69).

1.2.4. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Mekan ve Hizmet Planlamasının Önemi

Eski Yunan döneminden günümüzü de içine alan tarihsel dilim içerisinde kentler keskin bir biçimde farklılaşmış toplumsal cinsiyet rollerini yansıtan ve güçlendiren bir yapıya sahip olmuştur. Bu kapsamda, bir önceki bölümde de dikkat çekildiği gibi, toplumsal cinsiyete özel mekansal bölünme ile kadının mekanı ev ve komşuluk birimi ile sınırlandırılmıştır. Diğer bir ifadeyle “annelik ve karılık” temelinde tanımlanan kadınlar, erkeklerin kamusal çalışma alanlarından yalıtılmış ve özel denem alana yerleştirilmiştir (Alkan, 1999: 7). Birçok feminist coğrafyacı ve planlamacı da, “cinsiyetlere göre ayrılmış bu kamusal-özel karşıtlığının, modern kapitalist toplumların temelinde olduğunu ve kentsel planlama ile tasarım kararları tarafından güçlendirildiğini” ortaya koymuştur (Wekerle et al. 1980: s.8-9’den akt. Mackenzie, 2002).

Tarihsel olarak kent planlaması büyük ölçüde erkek egemen bir uzmanlık alanı olmuş, bunun sonucunda da kentler, erkeklerin bakış açısıyla, erkeklerin ihtiyaçlarını/çıkarlarını gözetken ve yansıtan cinsiyetçi bir yapıya çevre sunmuştur. Bununla birlikte planlama alanında yürütülen pek çok araştırma, kamu alanlarının planlamasının erkeklerden çok kadınların günlük yaşantılarına etki ettiğini göstermektedir. Çünkü kadınlar erkeklere göre kentsel çevre ile daha yakın ilişkiler

kurmakta; aile ve ev işleriyle – alışveriş yapmak, çocukları okuldan almak, doktora götürmek vb ilgili görevleri yerine getirmek için dışarıda daha çok vakit geçirmektedirler (Ramon, 2004: 216). Dolayısıyla kentsel mekanlar kadın ve erkeklerin değişen faaliyetlerine bağlı olarak farklı anlamlar taşımakta, bir başka ifadeyle kadınların kenti deneyimleme süreçleri birçok nedenle erkeklerinkinden ayrılmaktadır.

Dünya nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturan kadınları kentsel mekanlarda görünür kılmak, onların gereksinimlerini yok sayan, ikincilleştiren, ataerkil değerlerle yüklü kent planlama algısının tersyüz edilmesi ile mümkün olacaktır. Bu da toplumsal cinsiyete duyarlı kent planlamasını gündeme getirmektedir.

Ekonomik, sosyal ve siyasi her türlü hizmet sunumunda kadınların da erkeklerle eşit oranda gözetildiği kentler, toplumsal cinsiyete duyarlı olarak değerlendirilmektedir. Cinsiyete duyarlı kent planlamasında öncelikli olarak, kadınların kent deneyimlerini erkeklerinkinden farklı kılan ihtiyaçlarının dikkate alınması önemlidir. Bunun için de kentin ekonomik, sosyal ve fiziksel altyapısı içinde kadınların erkeklerden farklılaşan konumlarının ortaya konulması gerekmektedir.

1.2.4.1. Kentsel Ekonomide “Kadın”

Gerek geçmişte gerekse günümüzde, kadınların emek piyasalarındaki varlıkları, erkeklerin gerisinde, “ikincil işgücü” statüsü ile sınırlı kalmıştır. Kadınların emek piyasasındaki bu ikincil konumlarının temelinde –bir önceki bölümde de belirtildiği gibi- onlara çocuk doğurmak, büyütmek, ev işlerini yapmak gibi görevleri; erkeklere ise piyasada çalışarak para kazanma görevini “esas işler” olarak yükleyen “cinsiyete dayalı iş bölümü” yer almaktadır (Özer&Biçerli, 2004: 57).

1950’lerden bu yana daha çok kadının emek piyasasına girişi, istihdam konusunda kadın-erkek arasındaki uçurumu kapatmaya yetmemiştir. Uluslararası Çalışma Örgütü’nün 2014 yılı “Küresel İstihdam Eğilimleri” raporuna göre, dünyada erkeklerin istihdama katılma oranı ortalama yüzde 72,2 iken kadınlarda bu oran yüzde 47,1 olarak kaydedilmiştir (2014, 19). Bu oranlar gelişmiş ülkelere az gelişmiş ülkelere doğru düşüş eğilimi göstermektedir. Kadınların emek piyasasına katılmaları ne ev içi “esas” sorumluluklarında bir değişikliğe yol açmış ne de çalışma koşullarının erkeklerle eşit konuma getirilmesine olanak tanımıştır. Küresel istihdam

veri analizleri, enformel sektörde çalışanların büyük ölçüde kadınlardan oluştuğunu göstermektedir. Dünya genelinde korunmasız işçilerin büyük bir kısmını oluşturan kadınlar korunmasız istihdam koşulları konusunda erkeklere göre daha çok risk altında bulunmaktadır (UN-Habitat, 2012: 4). “Küresel İstihdam Eğilimleri” raporu kadınların enformel sektördeki bu konumlarının günümüzde de aynı şekilde devam ettiğini gözler önüne sermektedir (ILO, 2014: 24).

Dünya genelinde aynı tip işlerde kadın ücretlerinin erkeklerinkine oranla daha düşük seviyelerde olduğu ve erkeklere göre kadınların düzenli gelir veya aylıklı pozisyonda iş bulma şanslarının daha az olduğu gözlemlenmektedir (UN-Habitat, 2012: 4). Çünkü kadınların işgücü piyasasına katılım tercih ve koşullarını belirleyen faktörler, onların birincil sorumluluk alanını ev içi hizmetlerle sınırlayan toplumsal cinsiyet bakış açısı ile şekillenmektedir. Bu kapsamda meslekler de kadın ve erkek meslekleri olmak üzere ayrılmaktadır. 2012 Dünya Kalkınma Raporu’nda, pek çok ülkede bir mesleğin erkek ya da kadın mesleği ayrımına tabi tutulmasının temelinde geleneksel toplumsal cinsiyet rol ve algısının bulunduğu belirtilmektedir. Bu doğrultuda, çoğu ülkede erkek meslekleri teknik beceri ve fiziksel kuvvet gerektiren meslekler; erkek işgücü ise “yüksek becerili işgücü” olarak değerlendirilirken, kadın mesleklerinin daha çok “kirli işler” –herhangi bir beceri gerektirmeyen çöp toplama, temizlik, bakım vb. hizmetler- sınıflaması altında kaldığı görülmektedir (World Bank, 2012: 211).

Emek piyasası içindeki ikincil konumlarının yanı sıra ekonomik kaynaklar üzerindeki denetim konusunda da kadınlar erkeklerin gerisinde kalmaktadır. Özellikle patriarkal toplumlarda kadınlar mülkiyet edinme, miras, ve mülkiyet üzerinde karar verme gibi haklardan yoksun bırakılmaktadırlar. Pek çok ülkede kadınların mülkiyet haklarının korunması konusundaki yasal düzenlemeler yetersiz kalmaktadır (UN-Habitat, 2012: 6). Gelişmekte olan ekonomilerde mal varlığına sahip olma ve mal varlığı üzerinde denetim kurma konusundaki cinsiyet eşitsizlikleri, kadınların ekonomik faaliyetlere katılması önünde önemli bir engel teşkil ederek, cinsiyetler arası uçurumu derinleştirmektedir (Reteguis vd., 2012: 2).

1.2.4.2. Kentin Altyapısı ve “Kadın”

Kent içi yaşamın sağlıklı koşullarda sürekliliğin sağlanmasında önemli yeri olan altyapı hizmetleri sosyal ve fiziksel olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Eğitim,

sağlık, güvenlik gibi hizmet yapıları sosyal altyapıyı; çöp ve atıkların imhası, ulaşım, elektrik, su, kanalizasyon gibi hizmetler ise fiziksel altyapıyı oluşturmaktadır.

Altyapı hizmetlerinin planlanmasında toplumsal cinsiyetin gözlemlenmesi büyük önem taşımaktadır; çünkü kadınlar altyapı eksikliğinden erkeklere göre farklı şekilde ve daha fazla etkilenmektedirler.

Özellikle su konusundaki altyapı eksiklikleri kadınlara artı yük getirerek hayat koşullarını ağırlaştırmaktadır. 884 milyon - yüzde 37'si Afrika'da Sahara Çölünün güney kesiminde yaşayan- insanın içilebilir temiz su kaynağına erişiminin olmadığı dünyada, hanenin su ihtiyacına yönelik yükün çoğunlukla kadınlar üzerinde yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Suyun haneye getirilmesinde cinsiyet farklılığını ortaya koymaya yönelik, 45 gelişmekte olan ülkeyi içeren bir araştırmanın sonucuna göre haneye su getirenlerin yüzde 64'ü kadınlardır (WHO&UNICEF, 2010: 29). 1992'de bir grup kadın tarafından hizmet eksikliklerinin ölçülmesine yönelik göstergelerin değerlendirilmesine yardımcı olacak bilgilerin toplanması için Bolivya'da yürütülmüş bir başka araştırmaya göre, okul çağındaki olup okula gitmeyen kız çocuklarının sayısı ile su hizmeti eksikliği arasında dikkat çekici bağlantılar bulunmuştur. Çünkü temizlik, suyun temini ve kaynatılması ile çocukların bakımından sorumlu olanlar kadınlardır ve bu sorumluluk alanlarında kız çocukları annelerinin yardımcıları konumundadır (UNCHS, 1995: 1). Hala yoksul nüfusun büyük bir çoğunluğu haneye su getirebilmek için 10 dakikadan fazla zamanını yollarda geçirmektedir (ADB, 2010: 2) ve dünya çapında sadece bir günde kadınların evlerine su taşımak için geçirdikleri vakit yaklaşık 200 milyon saati bulmaktadır (water.org).

Su konusundaki altyapı eksikliğinin yanında atık yönetimi konusundaki eksiklikler de kadınların yaşamlarını olumsuz yönde etkilemeye devam etmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün, 19 Kasım 2014 "Dünya Tuvalet Günü"nde yayınladığı rapora göre dünya genelinde evinde tuvalet olmayan kişi sayısı 2.5 milyara ulaşmıştır (2014: 8). Bunların 792 milyonluk kısmını oluşturan Hindistan'da (WHO, 2014: 19) kadınlar toplu veya açık alanlarda tuvalet ihtiyaçlarını karşılarken cinsel istismara maruz kalmaktadırlar (bbc.com).

Bunların yanında ulaşım konusundaki eksikliklerin kadınlar üzerindeki etkileri de erkeklerinkinden daha farklı olmaktadır. Çünkü kadınların ulaşım tercih ve örüntüleri toplumsal cinsiyet ilişkilerine paralel olarak yapılan hane içi yükümlülükler, işgücü piyasasındaki konumları ve kültürel normlar sebebiyle

erkeklerinkinden ayrılmaktadır. Çocuk ve yaşlı bakımı, alışveriş, fatura yatırma gibi kadınlar tarafından üstlenilen hane içi yükümlülüklerin kentsel kamusal mekanlardaki sürekliliği, “zincirleme yolculuk” olarak ifade edilen, kadınların farklı etkinlikleri ardı ardına sıraladıkları, daha kısa mesafeli ve daha fazla duraklı bir yolculuk örüntüsünü ortaya çıkarmaktadır. Söz konusu örüntü içinde de kadınlar daha çok yaya olarak yolculuk yapmakta veya toplu taşıma araçlarını “tercih” etmektedirler. Bu “tercih”in temelinde ise haneye giren gelirin ağırlıklı olarak erkek kontrolünde olması ve işgücü piyasasındaki ücret eşitsizlikleri yer almaktadır. Gelirlerinin erkeklere nazaran düşük olması kadınların özel araç ve ehliyet sahiplik oranlarının düşmesine ve erkeklere nazaran yaya olarak toplamda daha uzun mesafeler kat etmelerine neden olmaktadır (Kalfa vd., 2009: 220-222).

Cinsiyete dayalı ulaşım alanında pek çok ülkede yapılan araştırmalar kadınların kendilerine özgü ulaşım tercih ve örüntüleri içinde yine kendilerine özgü bir takım sorunla karşı karşıya kaldıklarını ortaya koymaktadır. Bunlardan biri toplu taşıma araç ve durakların tasarımına ilişkin olarak ortaya çıkmaktadır. Kaldırım seviyesine alçalmayan otobüsler ya da kaldırım yüksekliklerinin standart olmaması, raylı sistem istasyonlarındaki asansörlerin yetersizliği gibi olumsuzluklar özellikle çocukları ve bebek arabaları ile yolculuk eden kadınların, hamilelerin ve yaşlı kadınların toplu taşıma araç kullanımlarını fiziksel olarak kısıtlamaktadır. Bir diğer sorun güvenliğe ilişkin olarak yaşanmaktadır. Yetersiz aydınlatma, seyrek gelen ulaşım araçlarındaki sıkışıklık, toplu taşıma araçlarında kadın şoför ve diğer kadın personelin yok denecek kadar az olması gibi durumlar kadınların ulaşım alanındaki güvenliğinin sağlanmasında engel oluşturmaktadır. Özellikle zamanında gelmeyen otobüsler duraklardaki bekleme süresini arttırarak kadınların cinsel taciz, saldırı, gasp gibi tehlikelerle karşılaşma risklerini arttırmaktadır. Yine toplu taşıma araçlarının zamanlamasının işe gidiş-dönüş saatlerine göre ayarlanması, işgücüne katılım oranı düşük olan, daha çok yarı zamanlı işlerde çalışan kadınların görmezden gelindiğini göstermektedir (Kalfa vd., 2009: 226-227).

Daha çok yaya olarak seyahat eden kadınlar yol ve kaldırımların yapısal sıkıntılarından da daha fazla etkilenmektedirler. Özellikle gecekondu mahallelerinin bulunduğu yerlerde yolların genellikle asfaltsız oluşu, çamurlu yollardan çocuklarını asfaltlanmış yola kadar taşımak zorunda kalan, ayaklarına poşet bağlayan, her gün ayakkabı ve giysi yıkamak zorunda olan kadınların iş yükünü ağırlaştırmaktadır (Wedel, 2013: 92). Kaldırımların çocuklu kadınların bebek arabaları ile hareketlerini

rahatlatacak rampalardan yoksun oluşu da ulaşım da cinsiyete dayalı olarak çıkan sorunlara örnek teşkil etmektedir.

Bunlara ek olarak eğitim ve sağlık alanında da cinsiyete duyarlı bir planlamanın varlığına gereksinim duyulmaktadır. Yaşam koşullarının giderek zorlaşması, kentlerdeki kadınların ekonomik etkinlikte bulunma isteğini artırmakla birlikte, yukarıda da değinildiği üzere, emek piyasasındaki ikincil konumları onlara özel birtakım politikaların üretilmesini gerekli kılmaktadır. Buna bağlı olarak kadınlara özel mesleki eğitim programlarının yaygınlaştırılması, çocuk sahibi kadınlar için yeterli ve ucuz çocuk bakım hizmetleri ile yaşlı ve bağımlılar için bakım ve barınma merkezlerinin sağlanması gibi hizmetler ancak planlamada cinsiyete duyarlı bir bakış açısının geliştirilmesi ile istenilen düzeye ulaştırılacaktır (Alkan, 2005: 64-65).

Genel olarak değerlendirildiğinde diğer alanlarda olduğu gibi kentsel altyapı ve yönetim alanlarında kadınlara özgü eğilim ve sorunların tespit edilmesi bu sorunların çözümü konusunda önem taşımaktadır. Kentsel altyapının cinsiyete duyarlı planlanması kadınların üzerindeki aşırı yükü ortadan kaldırarak, yaşam kalitelerinin ve ekonomik statülerinin gelişmesine katkı sağlayacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

POLİTİKA BELGELERİNDE YEREL HİZMET ve KADIN

Kadınların kentsel kamusal alanlara erkeklerle eşit ölçüde katılamamaları ve toplumsal cinsiyete dayalı rollere bağlı olarak kadınların mekanda kendilerine özgü gereksinimleri konusunda, gelişmiş batı ülkelerinde özellikle 1980’lerden bu tarafa giderek artan bir farkındalık söz konusudur. Bu bölümde, öncelikle kadın erkek eşitliğiyle ilgili olarak küresel aktörlerce ortaya konulan politika belgeleri, kadınların kentsel mekana katılımının güçlendirilmesine etki edecek yerel hizmetler bağlamında incelenmiştir. Ardından küresel aktörlerin kadın erkek eşitliğine yönelik Türkiye’ye politika önerilerini içeren belgeler, yine yerelde sunulan hizmetler ve kentsel mekanda cinsiyet eşitliğine ilişkin olarak değerlendirilmiştir. Son olarak da Türkiye’de çeşitli aktörlerce cinsiyet eşitliğine yönelik ortaya konulan belgelerde, kadınların kentsel mekanlarda görünürlüğüne katkı sağlayacak yerel hizmet politikalarının mevcut olup olmadığı araştırılmıştır.

2.1. Uluslararası Politika Belgeleri

Kadınların kentsel mekandaki varlığı ve yerel hizmetler arasındaki bağın sorgulandığı uluslararası düzeydeki politika belgeleri, bu çalışmada, Birleşmiş Milletler, Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği, Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Dünya Teşkilatı, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi, Women in Cities International ve Dünya Bankası olmak üzere yedi küresel örgüt kapsamında incelenmiştir.

2.1.1. Birleşmiş Milletler- BM (United Nations-UN)

1979’da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)” 1981’de yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeyi imzalamakla taraf devletler, kadınlara karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılması için somut adımlar atma ve CEDAW Komitesine düzenli olarak

kadının insan haklarının geliştirilmesi konusunda ülkedeki devlet uygulamalarını raporlama ve sunma yükümlülüğü altına girmektedir. Sözleşme uyarınca taraf devletler ilki Sözleşme'nin kabulünden bir sene sonra, diğerleri de her dört senede bir olmak koşulu ile ülke raporu / resmi rapor sunmalıdır (kadinininsanhaklari.org).

“Kadınlara karşı ayrımcılığın, ... kadınların erkeklerle eşit olarak ülkelerinin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel hayatlarına katılmalarını engellediği” kabulüne bağlı olarak Sözleşme'nin 2. madde d bendi, taraf devletlerin “kadınlara karşı herhangi bir ayrımcı hareket yapılmasından veya uygulanmasından kaçınmayı ve kamu yetkilileri ile kuruluşlarının bu yükümlülüğe uyumlu olarak hareket etmelerini sağlamayı” taahhüt ettiklerini belirtmektedir. Taraf Devletlerin, ülkenin politika ve kamu hayatında, kadınlara karşı ayrımı önlemek için tüm önlemleri alacaklarının vurgulandığı 7. maddede, “kamu görevinde bulunabilme ve hükümetin her kademesinde kamu görevleri ifa etme”de kadınlara erkeklerle eşit şartların sunulacağı üzerinde durulmaktadır. Sözleşmenin 11. maddesinin “evlilik ve analık sebebiyle kadınlara karşı olan ayrımı önlemek ve etkin çalışma hakkını sağlama”ya yönelik önlemlerin sıralandığı ikinci fıkrasının “... anne ve babanın aile yükümlülüklerini; görev sorumlulukları ve kamu hayatına katılma ile kadınları kamusal alanla birleştirmeyi mümkün kılan destekleyici sosyal hizmetlerin sağlanmasını teşvik etmek” şeklindeki c bendinin de kadının kamusal hayata katılımına yönelik olduğu görülmektedir.

CEDAW, kadınların ekonomik ve toplumsal alanda ikincil konumlarının kabulü temelinde, dünya genelinde kadınların siyasi katılımı ve kamusal alan ve hizmetlere erişim elde etmeleri gibi konuları, üzerinde durulması gereken konular olarak gündeme getiren, kabulü sonrasında kadınların konumunun iyileştirilmesine yönelik çalışmalara esas teşkil eden temel bir belge niteliği taşımaktadır.

Birleşmiş Milletler, kadınlar konusunda dört dünya konferansı düzenlemiştir. Bunlar sırasıyla 1975 (Meksika), 1980 (Kopenhag), 1985 (Nairobi) ve 1995 (Pekin) yıllarında gerçekleşmiştir. 1995'teki konferansı takiben 2000, 2005, 2010 ve 2015 yıllarında bir dizi değerlendirme oturumu gerçekleştirilmiş ve bu oturumlarda hükümetlerin dördüncü konferanstaki taahhütlerini ne ölçüde yerine getirdiklerinin analiz edilmesi amaçlanmıştır (unwomen.org).

1975 yılı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca Uluslararası Kadın Yılı ilan edilmiş ve buna bağlı olarak “Birleşmiş Milletler Kadın 10 Yılı (UN Decade for

Women- 1976-1985)” başlatılmıştır. Birleşmiş Milletler Kadın 10 Yılı kadının statüsü ve haklarını incelemek ve kadınları her düzeyde karar almaya yöneltmek amacıyla gerçekleştirilmiş bir girişimdir (Birleşmiş Milletler, 1995: 10).

1976 yılında da bu on yıllık dönem için planlanan hedeflerin gerçekleştirilmesi amacıyla bir kadın örgütü kurulmuştur. Başlangıçta “Birleşmiş Milletler Kadınlar için 10 Yıl Gönüllü Fonu” olarak adlandırılan kuruluş, 1985 itibariyle “Birleşmiş Milletler Kadınlar için Kalkınma Fonu (UNIFEM)” ismini almıştır. UNIFEM üç konu üzerine odaklanmaktadır: kadınların ekonomik haklarının güçlendirilmesi, yönetim ve yöneticilikle ilgili vasıfların cinsiyetten bağımsızlaştırılması, kadınların insan haklarının desteklenmesi ve kadına yönelik şiddetin ortadan kaldırılması. Bu faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için de bazı strateji alanları geliştirilmiştir. Bunlar, kadın örgütleri ve ağları için kapasite geliştirilmesi; paydaşların kadınların siyasi ve ekonomik anlamda güçlenmesini desteklemeye yönelik harekete geçirilmesi; kadın örgütleri, hükümetler, Birleşmiş Milletler sistemi ve özel sektör arasında yeni ortaklıkların geliştirilmesi; kadınların güçlendirilmesine yönelik yenilikçi yaklaşımları test eden pilot projelerin ortaya konulması ve toplumsal cinsiyet ana akımına etki etme yönünde kullanılabilecek bir operasyonel bilgi tabanının kurulması şeklindedir (un-ngls.org). 1995’te Pekin’de toplanan Dördüncü Dünya Kadın Konferansı sonucunda kabul edilen “Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu”nun 335. maddesinde UNIFEM’in görevi “kadın boyutunu kalkınmanın bütün düzeylerine dahil edecek teknik ve mali yardım sağlayarak gelişmekte olan ülkelerde kadınların ekonomik ve sosyal yönden kalkınmasına ilişkin tercih ve fırsatları artırmak” şeklinde açıklanmakta ve devamında “Bu nedenle UNIFEM, uygun olduğunda, kadınların politik ve ekonomik yönden güçlendirilmelerine odaklanarak, Eylem Platformu’nun ışığında kendi çalışma programını gözden geçirmeli ve güçlendirmelidir” denilmektedir (BM, 1995: 121).

Pekin Konferansı öncüllerine göre daha önemli bir konumda tutulmaktadır. Bunun nedenlerinden biri Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu’nun kabul edilmesine aracılık eden bu konferansla, toplum içinde ve devletin her alanında kadınların durumunun ve kadınlara yönelik fırsatların geliştirilmesi için somut önlemler alınması gereği üzerine, dünya çapında görüş birliği sağlanmasıdır (unwomen.org). İkincisi “cinsiyete duyarlı bütçeleme” kavramının ortaya atılmasıdır. Pekin Deklarasyonu’nun “Kadının ilerlemesi için mali kaynaklar ve insan kaynakları genellikle yetersiz olmuştur...Birleşmiş Milletlerin daha önceki zirve ve

konferanslarında kabul edilen, konuya ilişkin taahhütlerin dahil olduğu Eylem Platformu'nun tam ve etkin bir biçimde uygulanması, kadının güçlendirilmesine yönelik mali kaynak ve insan kaynaklarını sağlamaya ilişkin siyasi bir kararlılığı gerektirmektedir. Bu da, politika ve programların bütçesine ilişkin kararlarda, cinsiyete dayalı bakış açısına yer vermeyi ve kadın erkek eşitliğini güvenceye alacak özel programların yeterli finansmanını gerektirecektir.” şeklindeki 345. maddesi cinsiyete duyarlı bütçeleme gereğini ortaya koymaktadır (BM, 1995: 124)

“Kadınların statüsünde bazı önemli konularda ilerleme kaydedilse de gelişmenin eşit olmadığı, kadınla erkek arasındaki eşitsizliğin devam ettiği; dünyadaki insanların çoğunluğunun özellikle de kadın ve çocukların hayatını etkileyen ve giderek artan yoksulluğun kadın-erkek arasındaki söz konusu eşitsizliği şiddetlendirdiği” kabulüne dayanan deklarasyon, kadın haklarının insan hakları olduğu ve kadınların güçlendirilmesi ve toplumun bütün alanlarına tam katılımlarının eşitlik, kalkınma ve barışın sağlanması için temel koşul olduğuna vurgu yapmaktadır (BM, 1995: 2-3).

Pekin Deklarasyonu'na bağlı stratejik hedef ve eylemlerin, kurumsal ve mali düzenlemelerin yer aldığı Eylem Platformunda ise genel olarak,

- Kadınların eğitim, sağlık, ekonomi gibi alanlarda mevcut durumlarının iyileştirilmesi,
- Sosyal, kültürel, ekonomik ve politik karar verme süreçlerinde tam ve eşit paya sahip olmaları,
- Toplumun ve özel yaşamın bütün alanlarına aktif katılımları önündeki engellerin ortadan kaldırılması,
- Kadınlara yönelik şiddetin ortadan kaldırılması

gibi konularla ilgili olarak alınacak önlem ve atılacak adımlarda merkezi yönetimin yanında yerel yönetimlerin de ön plana çıkarıldığı görülmektedir (BM, 1995).

Eylül 2000'de toplanan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 147 devlet ya da hükümet başkanı (ve toplam 189 üye ülke) “küresel düzeyde insan onuru, eşitlik ve esenlik ilkelerinin güçlendirilmesi için topluca taşıdıkları sorumluluğu” kabul ederek “Birleşmiş Milletler Binyıl Bildirgesi”ni ilan etmişlerdir. Kadın-erkek eşitliğini, sürdürülebilir kalkınmanın önemli koşullarından biri olarak gören Bildirge'nin ortaya koyduğu “küresel düzeyde insan onuru, eşitlik ve esenlik ilkeleri”nin hayata geçirilmesi için de sekiz hedef belirlenmiştir. Bu hedeflerden “Binyıl Kalkınma Hedefi 3”, “kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ve kadınların

konumunun güçlendirilmesi” başlığı altındadır (un.org.tr). Ancak hem bildirgede hem de hedef 3 özelinde bahsi geçen kadın-erkek eşitliği ve kadınların konumunun güçlendirilmesi ile ilgili olarak yerel hizmetlere herhangi bir vurgu gözlenmemektedir.

Birleşmiş Milletler tarafından 1976’da Vancouver’de Habitat I konferansı gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların kendi yerleşim ve çevre konularıyla ilgili bildiriler sunduğu konferans sonucunda “Vancouver Bildirgesi ve Eylem Planı” kabul edilmiştir. Bildirge ve Eylem Planı, daha yaşanabilir, cazip ve verimli yerleşim yerlerinin oluşturulabilmesi için dezavantajlı kesimlerin özellikle de kadınların kendilerine özgü ihtiyaçlarının fark edilmesi; kadınların dünya nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturduğu akılda tutularak, başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere tüm ülkelerin siyasi, ekonomik ve sosyal aktivitelere, insan yerleşim tasarılarının planlama ve uygulanması süreçlerine kadınların tam ve eşit katılımını sağlamaları gerekliliğine ilişkin maddelere yer vermektedir. Bununla birlikte etkin insan yerleşimleri politikalarının hükümet ile her kademede vatandaş arasında sürekli işbirliği gerektirdiği belirtilen bildirgede hükümetlere, yerel yönetimlerin ulusal kalkınmaya büyük çapta dahil edilmelerine imkan verecek programların desteklenmesi tavsiye edilmektedir (UN, 1976).

Habitat I konferansı sonrasında, 1978’de –sonradan adı Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı (UN-Habitat) olarak değiştirilecek olan- Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Merkezi (UNCHS) kurulmuştur. Güncel şekliyle UN-Habitat, Birleşmiş Milletler bünyesinde insan yerleşimleri faaliyetlerinin eşgüdümünü sağlamayı, sürdürülebilir insan yerleşimleri ve iskân programları konularında bilgi değişimi sunmayı ve kentlerde karşılaşılan sorunların çözümü yolunda ülkelere teknik yardım ve finansman desteği sağlamayı amaçlamaktadır. Hızlı kentleşme süreci içinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin kentsel planlama, mevzuat ve ekonomik kalkınmanın bir parçası haline getirilemeyişinin kentlerin kapsayıcılığı önünde engel oluşturduğu ve kadınların kentin ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel alanlarına katılımını önlediğini belirten UN-Habitat, toplumsal cinsiyet eşitliğini, insan yerleşimleri gelişiminin sağlanmasında bir amaç olarak görmektedir (unhabitat.org).

1992’de Rio de Janeiro’da düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı sonucunda Rio Bildirgesi ve Gündem 21 başlıklı eylem planı ortaya konulmuştur. Sürdürülebilir kalkınma adına etkin planlamayı ve kaynakların etkin

kullanımını destekleyen ekonomik politika reformlarının, ülkelerin içinde bulunduğu şartlar özelinde belirlenmesi gereği üzerinde duran Gündem 21, “kadın hakları”nı yoksulluk, kalkınma ve çevreyle ilgili problemlerin üstesinden gelme konusunda etkili bir stratejinin oluşturulması için öncelikle dikkate alınması gereken konular arasında sıralamaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın, toplumun her kademesinde gerçekleştirilmesinin zorunlu olduğu belirtilen Gündem 21’de, kadınların ekonomik, sosyal, siyasi hakları konusunda farkındalığın arttırılması ve iyileştirmelerin sağlanması, cinsiyete dayalı veri toplanmasının yaygınlaştırılması gibi konulara değinilmektedir. Ayrıca eylem planının 38.42. maddesinde, devlet dışı aktörler, Gündem 21’in uygulanmasında önemli paydaşlar olarak belirtilmekte; bilimsel cemiyetler, özel sektör ve kadın gruplarına, eylem planının uygulanmasına katkı sağlayabilmeleri için fırsat tanınması gerektiğine değinilmektedir (UN, 1992). Hükümetler ve hükümet dışı kuruluşlar arasında işbirliğinin geliştirilmesine ek olarak eylem planında merkezi yönetim- yerel yönetim ilişkilerinin “yerinden yönetim” anlayışı doğrultusunda güçlendirilmesi ve halkın etkin katılımının sağlanması gibi öncelikler üzerinde de durulmaktadır (habitat.org.tr). Bu kapsamda Gündem 21 belgesinin 28. bölümünde “Yerel Gündem 21” kavramının geliştirildiği görülmektedir. Gündem 21 belgesinde ortaya konulan hedeflerin gerçekleştirilmesinde yerel yönetimlerin katılım ve işbirliğinin önemini vurgulayan 28. bölümde, yönetimin halka yakınlığı ölçüsünde, insanların eğitim ve yönlendirilmesinde hayati bir rol oynayacağını altı çizilmektedir. Bu da nihayetinde sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi anlamına gelmektedir. Bu bağlamda belgede 4 hedef ortaya konulmaktadır (UN, 1992):

- Her ülkeden çok sayıdaki yerel yönetim biriminin, sınırları içindeki belde halkı ile katılımcı bir süreç başlatarak, kendi kentleri için oluşturulacak “Yerel Gündem 21” için görüş birliği sağlaması gerekmektedir.
- Uluslararası topluluk, yerel yönetimler arasındaki işbirliğinin artırılmasını amaçlayan katılımcı bir süreç geliştirmelidir.
- Yerel yönetimler arasında bilgi ve tecrübe paylaşımını desteklemeye yönelik olarak kent birlikleri temsilcileri ve diğer yerel güçlerin, işbirliği ve koordinasyon düzeyini geliştirmesi gerekmektedir.
- Her ülkedeki yerel yönetim birimlerinin, karar alma, planlama ve uygulama süreçlerine kadınların ve gençlerin etkin olarak katılımını sağlayacak programlar geliştirmeleri ve uygulamaları gerekmektedir.

1996 yılında İstanbul’da gerçekleştirilen Habitat II konferansı sonucunda UN-Habitat’ın temel belgelerinden olan “Habitat Agenda” ile “İstanbul Deklarasyonu” kabul edilmiştir. Bu iki önemli belge de taraf devletlere kadınların yerleşim yerlerindeki konum ve haklarının iyileştirilmesine yönelik bir takım yükümlülükler getirmekte ve bu yükümlülüklerin yerine getirilmesi yönünde rehberlik etmektedir. İlgili maddeler kısaca şu noktaları içermektedir (UN, 1996):

- Sürdürülebilir insan yerleşimlerinin elde edilmesinde kadınlar önemli bir role sahiptir. Ancak çeşitli nedenlerden dolayı kadınlar barınmaya yönelik yeterli koşulun elde edilmesi ve sürdürülebilir insan yerleşimleri ile ilgili karar verme süreçlerine katılım konusunda bir takım engelle karşılaşmaktadır. Kadınların güçlendirilmesi ve siyasi, sosyal ve ekonomik hayata tam ve eşit katılımlarının sağlanması sürdürülebilir insan yerleşimlerine ulaşmada önem taşımaktadır (md. 15).

- Eşitlikçi insan yerleşimleri, hiçbir ayırım gözetmeksizin bütün insanların eşit olarak konut, altyapı, sağlık hizmetleri, yeterli beslenme ve içme suyu, eğitim ve açık alanlara erişimlerinin olduğu yerlerdir. Kadınların güçlendirilmesi ve eşitlik temelinde toplumun bütün alanlarına tam katılımlarının sağlanması, sürdürülebilir insan yerleşimleri gelişiminin esasını oluşturmaktadır (md. 27).

Taraf devletler,

- Kadınların arsa kullanım hakkı ve arsaya eşit erişiminin yasal olarak güvence altına alınması ve ekonomik kaynaklara –miras hakkı, arsa ve diğer gayrimenkullerin mülkiyeti hakkı, kredi hakkı, doğal kaynak ve teknolojiye erişim hakkı vb.- tam ve eşit şekilde erişimini sağlayacak yasal ve idari reformların gerçekleştirileceğini (md. 40 b),

- Kadınların temiz içme suyu, umumi sıhhati koruma tedbirleri ve diğer temel hizmetlere erişimini destekleyeceğini (md. 40 c),

- Kadınların kentsel ve kırsal gelişime yönelik planlama ve uygulama faaliyetlerine katılımını kolaylaştıracağını (md. 45 m),

- İnsan yerleşimleriyle ilgili mevzuat, politika, program ve projelere, toplumsal cinsiyete duyarlı analizler aracılığıyla, “cinsiyet bakış açısı” kazandırılacağını (md. 46 a),

- İnsan yerleşmeleri planlama, gelişim ve değerlendirme süreçlerini toplumsal cinsiyet bakış açısıyla bütünleştirmek için kavramsal ve pratik metodoloji geliştirileceğini (md. 46 b),

- Kırsal ve kentsel alanlarda çevreye duyarlı ve sürdürülebilir kaynak yönetim mekanizmaları, üretim teknikleri ve altyapı gelişiminin tasarım ve uygulanmasına toplumsal cinsiyet bakış açısının dahil edileceğini (md. 46 d), ve buna bağlı olarak da yerel yönetimlerle birlikte - kadın grupları ve diğer ilgili kesimlerle işbirliği içinde olarak- toplu taşıma, sağlık, eğitim faaliyetleri gibi temel hizmetlerin planlamasında kadınların ihtiyaç ve konumlarını göz önünde bulunduracak tedbirlerin alınacağını (md. 119 a),

taahhüt etmektedir. Habitat Agenda’da, insan yerleşimleriyle ilgili söz konusu taahhütlerin gerçekleştirilmesinde merkezi hükümetlerin, yerel yönetimler kanalıyla “yönlendiren” ve “gözlemleyen” konumuna değinilirken; sürecin etkin bileşenleri olarak özel sektör, cemaatler ve sivil toplum kuruluşlarının ön plana çıkarıldığı görülmektedir (md. 56).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 2010 yılında “Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadınların Güçlendirilmesi Birimi (UN Women)”ni kurmuş, böylece üye devletler Organizasyon’un toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesine yönelik amaçlarının hızlandırılması yolunda tarihi bir adım atmıştır. UN Women, kurulduğu 2010 yılından bu yana her yıl dünya genelinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin yaygınlaştırılması ve Birleşmiş Milletler’in cinsiyet eşitliği konusunda öncelikli tuttuğu alanlarda ülkelerin mevcut durumlarının tespit edilebilmesi amacıyla “Yıllık Rapor” yayınlamaktadır (unwomen.org). En son 2014-2015 yılını kapsayan rapor incelendiğinde dünya genelinde hükümetler, meclisler ve yerel konseylerde karar verme yetkisine sahip kişilerin hala çoğunluğunun erkek olduğu; kadınların ekonomik alandaki önemine rağmen hala büyük çoğunluğunun sadece enformel sektörde ve oldukça düşük ücretli iş bulabildikleri; üç kadından en az birinin fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz kaldığı; 2014 yılında sayıları seksen milyon dolaylarındaki insani yardıma muhtaç kişilerin hala büyük bir çoğunluğunu – yaklaşık yüzde 75’inden fazlasını- kadın ve çocukların oluşturduğu; toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak finansal kaynak aktarımının hala yetersiz olduğu (UN Women, 2015) gibi bilgilere ulaşılmaktadır.

2.1.2. Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği (International Union of Local Authorities-IULA)

Yerel demokrasinin geliştirilmesi amacıyla 1913 yılında Hollanda’da kurulan Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği dünyanın en eski ve en büyük küresel yerel yönetim kuruluşu olarak kabul edilmektedir (citymayors.com). Kuruluşundan bu yana dünyada yerel yönetimleri güçlendirmek ve geliştirmek, yerel topluluklar arasında iş birliğini ve bilgi akımını arttırmak yönünde çaba sarf eden Birliğin yürütme komitesi 1998’de Zimbabwe’de toplanmış ve “Kadın ve Yerel Yönetimler Bildirgesi”ni yayınlamıştır. Demokratik yerel yönetimin, her toplumun kadın-erkek tüm üyeleri için sosyal, ekonomik ve politik adaletin korunmasında önemli bir rolü olduğu ve kadın-erkek toplumdaki tüm bireylerin yönetim sürecine katılması gerekliliğine vurgu yapan bildirgenin bazı maddeleri şunlardır (IULA, 1998):

- İnsanlığın karşılaştığı sorun ve zorluklar küresel bir nitelik taşımakla birlikte çıkış noktaları yerel düzeydir ve bu sorun ve zorluklara karşı yürütülecek mücadele de yerel düzeyde olmalıdır. Kadınlar, yoksulluk, ayrımcılık, çevresel bozulma ve güvensizlik gibi sorunlardan uzak yaşama bakımından erkeklerle eşit haklara sahiptirler. Bu sorunlarla mücadele etme ve sürdürülebilir insani gelişime yönelik güçlükleri göğüsleyebilmede, kadınların yerel yönetimlere karar verici, planlayıcı ve yönetici olarak dahil edilmeleri ve bu konularda güçlendirilmeleri büyük önem taşımaktadır. (madde 9)

- Yerel yönetimler, toplumsal cinsiyet eşitliğinin elde edilmesine yönelik küresel çabaya katkı sağlama bakımından eşsiz bir konumdadır. Ayrıca yerel yönetimler, halka en yakın yönetim birimi olması ve hizmet sağlama ve istihdam yaratma konusundaki kapasiteleri sebebiyle, dünya genelinde kadınların ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin durumu üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. (madde 10)

- Kadınların toplumla sistematik bütünleşmesi, yerel yönetimlerin demokratik temelini güçlendirir, aktivitelerinin verimlilik ve kalitesini yükseltir. Eğer yerel yönetimler erkeklerin yanında kadınların ihtiyaçlarını da karşılayacaksa, varlık sebebini hem kadının hem de erkeğin deneyimine dayandırmalıdır. Bu da yerel yönetimlerin karar verme sürecinin tüm düzey ve alanlarında kadınların erkeklerle eşit ölçüde temsil edilmesiyle sağlanabilir. (madde 11)

- Kadınlar ve erkeklerin karar verme mekanizmalarına ve hizmetlere erişiminin eşit olduğu, ve söz konusu hizmetlerde kadın ve erkeklerin eşit muamele gördükleri sürdürülebilir, eşit ve demokratik yerel yönetimler için toplumsal cinsiyet bakış açısının yerel yönetimlerin tüm politika üretim ve yönetim mekanizmalarına nüfuz ettirilmesi gerekmektedir. (madde 12)

- Kadınlar, çevresel yaşam koşulları, konut, su dağıtımı, sağlık koşullarının geliştirilmesine yönelik faaliyetlerde ve ekonomik toplu taşıma konusunda erkeklerle eşit oranda seslerini duyurabilme hakkına sahiptirler. Kadınların ihtiyaç ve yaşam koşulları, planlamanın her aşamasında mutlaka görünür kılınmalı ve dikkate alınmalıdır. (madde 14)

- Kadınlar, yerel yönetimlerin arazi ve coğrafi alanlarına, erkeklerle eşit oranda erişim hakkına -toprak edinme, kamusal alanlarda ve toplu taşıma alanında özgürce ve korkusuzca hareket etme vb.- sahiptirler. (madde 15)

Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği, Habitat II ile 1996'da başlayan ve 2004'te son bulan bir süreçle Dünya Birleşmiş Kentler Federasyonu (FMCU-UTO) ve Dünya Büyükşehirler Birliği (METROPOLIS) ile birleşerek "Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Dünya Teşkilatı" adı altında faaliyet göstermeye başlamıştır.

2.1.3. Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Dünya Teşkilatı (United Cities and Local Governments-UCLG)

Genel merkezi İspanya'da bulunan ve dünya genelinde yerel yönetimlerin çıkarlarını temsil etme ve savunma amacını taşıyan Teşkilatın misyonu, demokratik yerel özerk yönetimlerin değerleri, amaçları ve çıkarlarının hem yerel yönetimler hem de uluslararası toplulukla işbirliği yoluyla desteklenmesi olarak belirtilmektedir. Teşkilatın çalışma programı üç noktaya odaklanmaktadır (uclg.org):

- Yerel yönetimler ve temsilci teşkilatlarının küresel yönetimde etki ve rollerini artırmak.

- Demokratik, etkin, yenilikçi ve halka yakın yerel yönetimlerin desteklenmesi için temel kaynak haline gelmek.

- Etkin ve demokratik bir küresel kuruluş olmayı garanti etmek.

Teşkilatın komitelerinden biri olan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Komitesi, 2011 yılında, UCLG'nin kadın üyelerinin isteği üzerine daimi komite haline getirilmiştir. Komitenin çalışma ve faaliyetleri, yerelde seçilmiş kadın profilinin yükseltilmesi ve küresel gelişim forumlarında toplumsal cinsiyete duyarlı yerel

yönetimlerin desteklenmesi; yerel kuruluşlarda seçilmiş kadın oranlarının artırılması; halka yakın dernekler ve seçilmiş kadınlar arasında işbirliğine olanak tanınması suretiyle tüm kadınların yerelde karar verme süreçlerine katılımının teşvik edilmesi konularına odaklanmaktadır (women.uclg.org).

“Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Komitesi Gündemi”nde yerel ve bölgesel hükümetlerin, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik küresel mücadelede eşsiz bir konumda oldukları; ayrıca hizmet sağlama ve istihdam yaratma konusunda halka en yakın birimler olarak kadınların statülerine etki etme güçleri üzerinde durulmaktadır. Gündeme göre yerelde kadın ve erkeğin ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için yerel yönetimler, hem kadın hem de erkeğin deneyimleri üzerine inşa edilmelidir. Bunun için de kadınların her alan ve her seviyedeki karar verme mekanizmalarında erkeklerle eşit oranda temsil edilmesi gerekmektedir (uclg.org).

Komite, 2013 yılında, bağlı kuruluşların da işbirliğiyle “Yerel Seçilmiş Kadınlar Küresel Konferansı (Global Conference of Local Elected Women)”nı düzenlemiş ve konferans sonucu “Yerel ve Bölgesel Yönetimlerin Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Paris Küresel Gündemi” yayınlanmıştır. Karar alma süreçlerinin her aşamasında kadın erkek eşitliğine saygının artırılması için stratejik bir araç olarak Gündem, karar alma süreçlerinde eşitlik ve kadına yönelik şiddetin önlenmesine ek olarak yerel yaşamda kadınların güçlendirilmesi doğrultusunda şu konulara odaklanmaktadır (UCLG, 2013):

- Kadınların yaşam koşullarına etki eden kanunların değişimi ve yasal düzenin etkin işletilmesinin sağlanması,
- Kamu hizmetlerinin geliştirilmesi, yönetimi ve denetlenmesi aşamalarına kadınların dahil edilmesi; planlama ve bütçeleme süreçlerinde kadınların ihtiyaçlarının görünür kılınması ve dikkate alınması,
- Kamu hizmetlerinin, kalıplaşmış cinsiyet rollerini sürdürmekten kaçınması,
- Yerel yönetimlerin kadınların istihdamı ve eğitimi konusunda fazladan çaba sarf etmesi,
- Yerel yönetimlerin, kadınlara aşırı iş yükü getirerek onların sosyal hayata tam katılımını engelleyen çocuk, yaşlı ve özel ihtiyaçları olan kimselere yönelik yerel, profesyonel ve güvenli bakım hizmetlerinin sağlanması konusunda etkin rol alması,

- Kadınların bağımsızlığı ve ekonomik hayata aktif katılımını teşvik eden yenilikçi finansal mekanizmaların geliştirilmesi,

- Yerel ve bölgesel politikaların tasarım ve uygulanmasında toplumsal cinsiyet bakış açısının temel alınması.

2014 yılında Brezilya’da, UCLG’nin de arasında olduğu on sekiz kuruluşun katkısıyla “Uluslararası Kent Hakkı Toplantısı” gerçekleştirilmiştir. Toplantı esnasında katılımcıların kararıyla “Kent Hakkı Küresel Platformu” oluşturulmuştur. Platformun temel amacı ise “adil, demokratik, sürdürülebilir ve kapsayıcı şehirler inşa edebilmek için bu amaca yönelik taahhütlerin, kamu politika, plan ve eylemlerinin gerçekleştirilmesine katkı sağlamak” olarak belirtilmiştir. Bu amaç doğrultusunda ortaya konulan eylem planı,

- Ulusal ve yerel yönetim politikalarını etkileyebilme; 2015 sonrası kalkınma gündemi tanımı ve 2016 Birleşmiş Milletler Konut ve Sürdürülebilir Yerleşmeler Konferansı üzerinde etki oluşturabilme temelinde kent hakkının savunulmasına yönelik stratejiler geliştirilmesi,

- Kent hakkı konusunda araştırma, eğitim ve kapasite inşasının gerçekleştirilmesi,

- Kent hakkına yönelik eylemlerde iletişim, farkındalık ve kültürel boyutların göz önünde bulundurulması,

- Küresel platformun kent hakkı konusunda ittifak oluşturması, şeklinde dört noktaya değinmektedir (uclg.org).

2.1.4. Avrupa Birliği (European Union-EU)

1957 yılında Roma Antlaşmasına “eşit işe eşit ücret” ilkesinin dahil edilmesiyle, kadın-erkek eşitliği Avrupa Birliği’nin kurucu değerleri arasında yerini almıştır. Roma Antlaşması sonrasında da çeşitli antlaşma ve yönergelerde kadın-erkek eşitliğiyle ilgili maddelere yer verilmiştir. Bununla birlikte Avrupa Sosyal Şartı, Avrupa Komisyonu ve Konseyinin bazı kararları ile Eşitlik Çerçeve Programları da kadın-erkek eşitliğine ilişkin ibareler içermektedir. Ancak genel bir değerlendirme yapıldığında söz konusu belgelerde kadın-erkek eşitliği/eşitsizliğinin, daha çok istihdam ve meslek konularıyla sınırlı bir alanda ele alındığı görülmektedir.

Kadın-erkek eşitliğinin istihdam alanı dışında ele alındığı belgelerden biri, Avrupa Birliği Konseyi’nin 2004 yılında yayımladığı 2004/113/EC sayılı yönergedir. “Mal ve Hizmetlere Erişimde Kadın ve Erkeklere Eşit Muamele Edilmesi

Prensibinin Uygulanması” başlıklı yönergenin 9. maddesinde cinsiyete dayalı ayrımcılığın emek piyasası dışında da var olduğu, ve bu ayrımcılığın kadın ve erkeğin ekonomik ve sosyal hayata tam ve başarılı şekilde dahil olmasının önünde engel teşkil ederek eşit ölçüde zarar verici olabileceği belirtilmektedir (The Council of EU, 2004). Bu yönerge, kadın-erkek eşitliği konusuna çalışma yaşamı alanı dışında değinen ilk yönergedir (Moroğlu, 2006: 209-217).

Bu tarih öncesinde, 1994 yılında, Avrupa Komisyonu mali desteğiyle, kadın-erkek eşitliği/eşitsizliğinin mekansal düzeyde incelendiği ve mekansal düzeydeki cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesine yönelik tedbirlerin planlandığı bir çalışma olan Avrupa Kentte Kadınlar Şartı’nın (European Charter for Women in the City) ortaya koyulmasına katkı sağlamıştır. Şart, Mediterranean Institute of Gender Studies (Akdeniz Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Enstitüsü) tarafından koordine edilen ve “toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanmadan Avrupa’da modern bir demokrasinin gerçekleşmeyeceği” fikrine dayanan “Parity Democracy” programının çıktılarından biri olup toplumsal cinsiyete duyarlı kentlere doğru atılması gereken adımları 12 maddede ortaya koymaktadır (1994: 8-12):

- Kadınların aktif vatandaşlığının sağlanması,
- Kadınların şehir planlama, barınma, ulaşım ve çevre gibi konulara ilişkin her türlü karar alma sürecine tam katılımının gözetilmesi,
- Kadınların eğitim ve araştırmada, çalışma alanlarında ve şehir planlama, barınma, ulaşım ve güvenliğe ilişkin her türlü meslekte erkeklerle eşit fırsatlara sahip olması,
- Eşitlikçi kentsel demokrasinin varlığı,
- Gündelik yaşamın kadınların gözünden, kadın bakış açısıyla değerlendirilmesi,
- Kadınların doğal çevreyi koruma politikalarına dahil edilmesi,
- Başta yoksun ve izole edilmiş kadınlar olmak üzere her kadının kentin ekonomik, sosyal ve kültürel hayatına katılabilmesi adına kamu taşıtlarına kolay erişiminin sağlanması,
- Kadınlara yeterli barınma ve yaşam alanı hakkının tanınması,
- Toplumsal cinsiyet konusunun kentsel yaşamın her alanına dahil edilmesi,
- Toplumsal cinsiyet konusunun, tüm okul, mimarlık ve şehir planlama enstitülerinde öğretilmesi,

- Medya aracılığıyla, kadınlara yüklenen kalıplaşmış rol ve algıların bertaraf edilmesi.

Yerel yaşamda kadın-erkek eşitliği ile ilgili belgelerden bir diğeri de 2005-2010 yılları arasında Avrupa Komisyonunun desteklediği, ve -Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Dünya Teşkilatı'nın (UCLG) Avrupa bölge teşkilatını oluşturan- "Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi (CEMR)"nin birçok ortakla yürütmüş olduğu "Eşitlikçi Kent" projesine dayanılarak hazırlanan 2006 tarihli "Yerel Yaşamda Avrupa Kadın Erkek Eşitliği Şartı"dır. Şart'ın birinci bölümünde yerel yaşamda eşitliğin sağlanmasına yönelik ilkeler sıralanmıştır (CEMR, 2006):

- Kadın-erkek eşitliği temel bir haktır.
- Kadın-erkek eşitliği konusunda, çoklu ayrımcılık ve dezavantajlar hususlarının gerektiği biçimde ele alınması gerekmektedir.
- Kadınların ve erkeklerin karar alma süreçlerine dengeli katılımları demokratik bir toplum için ön koşuldur.
- Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının tasfiyesi kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasında temel önem taşımaktadır.
- Yerel ve bölgesel yönetimlerin tüm faaliyetlerine toplumsal cinsiyet bakış açısının yerleştirilmesi kadın-erkek eşitliğinin ilerletilmesi için gereklidir.
- Eylem planları ve programları için gerekli kaynağın tahsisi kadın-erkek eşitliğinin ilerletilmesi için gereklidir.

Şartın tarafı olarak yerel ve bölgesel hükümetler, yaşamın bütün alanlarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi, toplumsal cinsiyete dayalı kalıplara karşı koyulması ve cinsiyete bağlı dezavantajlı koşullarla mücadele edilmesi yönünde eylem planlarının hazırlanması ve uygulanmasını resmi olarak taahhüt ettiklerini ifade etmektedirler.

2006 yılında ayrıca, üye devletler tarafından Avrupa Birliği Konseyi'nde Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Paketi (European Pact for Gender Equality) onaylanmıştır. Paktta genel olarak kadınların ekonomik özgürlüklerinin sağlanmasına odaklanan bir cinsiyet eşitliği anlayışı hakim olmakla birlikte, Paktin bir maddesinde "toplumsal cinsiyet bakış açısının tüm kamu faaliyetlerinde hakim görüş haline getirilmesi" gerekliliğine de değinilmiştir (Council of European Union, 2006).

2010 yılında Avrupa Komisyonu "tüm politikalarında toplumsal cinsiyet eşitliğini güçlendirme" taahhüdünü içeren Kadınlar Şartı'nı (Women's Charter)

onaylamıştır. Şart özetle, kadınların ekonomik bağımsızlığı, eşit işe eşit ücret, cinsiyete dayalı şiddet, kadınların kamusal ve özel kesimin karar verme ve iktidarı elinde bulunduran mevkilerinde yetersiz temsili gibi konulara odaklanmaktadır (eur-lex.europa.eu/). Şartın üzerinde durduğu konularda kadınlar lehine iyileştirmelerin sağlanabilmesi için Komisyon 2010-2015 dönemi için “Kadınlar ve Erkekler Arasında Eşitlik için Strateji (Strategy for Equality between Women and Men)” başlıklı bir eylem planı hazırlamıştır (European Commission, 2010). Eylem planı paralelinde 2011 yılında Komisyon, 2006 tarihli Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Paketi’nin (European Pact for Gender Equality) yeni stratejilere uyumlu bir şekilde uygulanma ve geliştirilmesi amacıyla 2011-2020 dönemini kapsayan ikinci bir Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Paketi (European Pact for Gender Equality) ortaya koymuştur. Bu Pakt da kadınların emek piyasasındaki dezavantajlı konumlarına yönelik tedbirler, karar mekanizmalarına kadınların tam katılımının sağlanması, kadına yönelik şiddetin önlenmesi hususlarını içermektedir (Council of European Union, 2011).

2013 yılında ise Avrupa Birliği’nin eş başkanlığında, Akdeniz için Birlik “Kadınların Toplumdaki Rollerinin Güçlendirilmesi” temalı Üçüncü Bakanlar Konferansı toplanmıştır. Konferans sonunda yayınlanan bildirmede kadın-erkek eşitliğine ilişkin üç temel konu üzerinde durulmaktadır (Union for the Mediterranean, 2013).

Bunlardan ilki “kadınlar ve erkeklerin, siyasi, ekonomik, kamusal ve sosyal hayata eşit katılımlarına imkan verecek haklar” üzerinedir. Hayatın bütün alanlarında kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasının, siyaset, ekonomi ve eğitimle ilgili sorunlarla mücadelede etkili bir yol olduğunun kabulü paralelinde bu kısımda, kadınların politik ve siyasi karar verme süreçlerinin bütün aşamalarına katılımlarının artırılması; istihdam alanında toplumsal cinsiyet eşitliğinin garanti edilmesi; kadınların özel sektörde istihdamının geliştirilmesi; kadın girişimciliği, kadınların ekonomik bağımsızlığı ve güçlendirilmesinin teşvik edilmesi; eğitim, teknik ve mesleki kurslar, yeni teknoloji, finansal yardım ve kredilere kadınların erişiminin sağlanması suretiyle kentsel ve kırsal alanlarda yaşayan kadınlar arasındaki eşitsizliklerin giderilmesi hususlarına değinilmiştir (Union for the Mediterranean, 2013).

Bildirmede kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ile ilgili üzerinde durulan ikinci nokta, “kadınlara yönelik her türlü şiddet ve ayrımcılıkla mücadele edilmesi”dir. Cinsiyete dayalı şiddet ve ayrımcılığın, kadınların insan hakları ve temel

özgürlüklerine bir saldırı olarak değerlendirildiği bu kısımda, kadınlara yönelik her türlü şiddetin önlenmesi ve şiddete tepki gösterilmesi konularının daha etkili şekilde ele alınması; eğitimin, kadına yönelik şiddetin önlenmesinde bir araç olarak değerlendirilmesi; adli organlarda çalışacak kimselerin, hakim adaylarının konuya ilişkin olarak eğitilmesi; kadınlara yönelik her türlü cinsel saldırı ve şiddetle mücadele edilmesi ve şiddetin önlenmesi; şiddet mağduru kadınların barınma, profesyonel danışma, çocuk bakımı ve rehabilitasyon gibi alanlarda desteklenmesi; sivil toplum kuruluşlarının rollerinin güçlendirilmesi gibi konular ele alınmıştır (Union for the Mediterranean, 2013).

Kadın-erkek eşitliği kapsamında Bildirgede odaklanılan üçüncü konu, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik mevcut tutum ve davranışların değiştirilmesi ile ilgilidir. Kadınların güçlendirilmesini sadece hukuksal düzenin soyutluğunda arayan mevcut tutum ve davranışların, “gerçek”, bir diğer ifadeyle “somut” bir bakış açısıyla da beslenmesi gerektiği söylenmektedir. Bu kapsamda medyada ve eğitim sisteminde kadın ve erkeğin geleneksel rol vurgusundan uzak, eşitlikçi bir bakış açısıyla resmedilmesi ve toplumun cinsiyet eşitliği konusunda bilinçlendirilmesi temelinde, hedef kitlesi sadece kadınlar değil aynı zamanda erkekler olan eğitim kampanyalarının düzenlenmesi; toplumda, kadınların erkeklerle eşit ve geleneğin dışına çıkmış rollerini destekleyen milli politikaların tasarlanması ve uygulanması gibi konular ön plana çıkmaktadır (Union for the Mediterranean, 2013).

Avrupa Komisyonu, Aralık 2015’te, 2016-2019 dönemine yönelik olarak “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği için Stratejik Taahhüt (Strategic Engagement for Gender Equality)”ü hazırlamıştır. Bu belge, “2010-2015 Kadınlar ve Erkekler Arasında Eşitlik için Strateji (Strategy for Equality between Women and Men)”nin devamı niteliğinde olup beş öncelikli alana odaklanmaktadır (European Commission, 2015: 9): kadınların işgücüne katılımının artırılması ve kadın ve erkeğin ekonomik bağımsızlık bakımından eşit kılınması; ücret ve emekli maaşları bakımından cinsiyete dayalı ayrımların önüne geçilerek kadınlar arasında yoksullukla mücadele edilmesi; karar alma süreçlerine katılımı kadın-erkek eşitliğinin sağlanması; cinsiyete dayalı şiddetle mücadele edilmesi ve mağdurların korunması; toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın haklarının dünya çapında desteklenmesi.

Stratejik taahhüt, ayrıca, Avrupa Birliği tarafından bugüne değin toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik yürütülmüş çalışmaların yetersiz kaldığına işaret ederek

özellikle yukarıda bahsi geçen öncelikli alanlarda kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasından oldukça uzak olduğunu vurgulamaktadır.

2.1.5. Avrupa Konseyi (Council of Europe-EC)

Avrupa Konseyi Demokrasi Genel Müdürlüğü Eşitlik Ofisi'nin yayınladığı bilgi notunda, toplumsal cinsiyet eşitliği “kamusal ve özel hayatın bütün alanlarında, kadın ve erkeğin eşit görünürlük, yetki, sorumluluğa sahip olması ve söz konusu alanlara eşit katılımı” olarak ifade edilmekte; bunun aynı zamanda kadın ve erkeğin, kaynaklara eşit erişimi ve kaynakların her iki cinsiyet arasında eşit dağılımı anlamına geldiği belirtilmektedir (coe.int).

Söz konusu bilgi notunda toplumsal cinsiyet eşitliğinin gerçekleştirilmesinin; insan haklarının korunması, demokrasinin işlemesi, hukukun üstünlüğüne saygı, ekonomik büyüme ve rekabet açısından merkezi önemde olduğunu vurgulayan Avrupa Konseyi, toplumsal cinsiyet rolleri, cinsiyetçilik ve kadına yönelik şiddet alanlarında mücadele yürütüldüğünü ifade etmektedir. Konsey, zihniyet ve davranışların değiştirilmesi; kadın ve erkeğin politik ve kamusal alana eşit katılımı; toplumsal cinsiyet bakış açısının tüm program ve politikalara dahil edilmesi amacını taşımakta ve 1980’lerden bu yana konuyla ilgili çalışmalar yürütmektedir (coe.int).

1986 yılı itibariyle Avrupa Konseyi bünyesinde düzenli olarak “Kadın ve Erkek Eşitliği Üzerine Avrupa Bakanlar Konferansları” düzenlenmeye başlamıştır. Yedincisi ve sonuncusu 2010 yılında düzenlenmiş olan konferanslardan ilki 1986’da Strazburg’da gerçekleştirilmiştir. Bu konferans “siyasi yaşamda kadın-erkek eşitliği” üzerinedir ve konferansta üretilen politika ve stratejiler, karar verme sürecinde eşitliğin sağlanabilmesi konusuna odaklanmıştır. 1986 sonrasındakiler de genel olarak siyaset, demokrasi, insan hakları ve ekonomi alanlarında kadın-erkek eşitliğinin gerçekleştirilmesi konusu üzerinde durmaktadır (coe.int).

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 1988 yılında kabul ettiği “Kadınların ve Erkeklerin Eşitliği Bildirgesi” kadın-erkek eşitliğinin insan haklarının bir prensibi olduğu ve politik, ekonomik, sosyal, eğitsel, kültürel ve diğer alanlardaki cinsiyet kaynaklı ayrımcılığın insan hakları ve temel özgürlüklerin tanınma, kullanılma ve uygulanması önünde engel teşkil ettiği vurgusuyla başlamaktadır. Bildirge'nin 6/VI. maddesinde kadın-erkek arasında eşitlik sağlanmasına yönelik önlem alınması gereken öncelikli alanlardan bazıları şu şekilde sıralanmaktadır (Committee of Ministers, 1988):

- Kişisel hakların korunması,
- Politik, ekonomik, sosyal ve kültürel hayata katılım,
- Tüm kamu hizmetlerine erişim,
- Eğitime erişim ve eğitimde seçme özgürlüğü,
- Aile ve toplumda şiddetin ortadan kaldırılması,
- Çocuklara ilişkin haklar ve ödevler,
- Tüm meslekler, mesleki ilerleme ve ücrete erişim,
- Ekonomik bağımsızlığın desteklenmesi,
- Bilgiye erişim

Kadın-erkek eşitliğinin insan haklarının ayrılmaz bir parçası olduğu vurgulanan Bildirge sonrasında, 1992 yılında Avrupa Konseyi'nin kadın erkek eşitliğinden sorumlu en öncelikli komitesi olan “Kadın Erkek Eşitliği Yönetim Komitesi (CDEG)”, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Müdürlüğüne bağlı olarak kurulmuş ve çalışmalarına başlamıştır. Avrupa Konseyi'nin kadın erkek eşitliğini destekleyen etkinliklerinin yürütülmesi, özendirilmesi ve savunulmasından sorumlu, hükümetler arası bir organ olarak CDEG (kadininstatusu.aile.gov.tr), kadın-erkek arasında etkin bir eşitliğin sağlanabilmesi için analizler, çalışmalar ve değerlendirmeler yapılması; stratejilerin ve siyasi tedbirlerin tanımlanması ve gerekli görülen yerlerde uygun hukuki araçların tasarlanması gibi görevleri yerine getirmektedir (Council of Europe, 2005: 5). CDEG'in söz konusu görevleri yürüttüğü önemli alanlardan biri, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin üye devletlere yönelik tavsiye kararlarıdır. CDEG, üye devletlerin, tavsiye kararlarına bağlı gösterdikleri gelişimin izlenmesi ve değerlendirilmesi, ortaya çıkan değerlendirmelerin Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne raporlanmasından sorumludur.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin bahsi geçen tavsiye kararlarından biri 12 Mart 2003 tarihli “kadın ve erkeğin politik ve kamusal karar verme alanına eşit katılımı” üzerinedir. Kadın ve erkek arasında kanunen eşitlik olmasına rağmen - geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin varlığı sebebiyle- güç dağılımı, sorumluluklar ve ekonomik, sosyal ve kültürel kaynaklara erişim bakımından, kadın ve erkek arasında hala eşitsizliklerin devam ettiği; ayrıca seçim sistemleri ve siyasi kurumların işleme şeklinin kadınların siyasi ve kamusal hayata katılımına ket vurabileceği vurgusu temelinde söz konusu tavsiye kararları genel olarak şu konulara değinmektedir (Committee of Ministers, 2003):

- Kadın ve erkeğin eşit temsiline teşvik edilmesi,
- Kadın ve erkek arasında, kamusal ve siyasi haklar bakımından eşitliğin korunması ve desteklenmesi,
- Kadınların siyasi ve kamusal karar verme mekanizmalarına katılım konusunda bilinçlendirilmelerine yönelik özel önlemlerin alınması.

Avrupa Konseyi’nce ortaya konulan ve toplumda kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına ilişkin maddeler içeren bir diğer belge “Avrupa Sosyal Şartı”dır. Ekonomik ve sosyal haklara yer veren belge ilk olarak 1965’te yürürlüğe girmiştir. Daha sonraki yıllarda belgenin kapsadığı hakların genişletilmesi yönünde çalışmalar yapılarak “Avrupa Sosyal Şartı (Gözden Geçirilmiş)” başlığı altında 1996’da kabul edilmiştir. Şartın “Adil ücret hakkı” başlıklı 4. maddesi, “Çalışan kadınların annelik durumunda korunma hakkı” başlıklı 8. maddesi, “İstihdam ve meslek konularında cinsiyete dayalı ayırım yapılmaksızın fırsat eşitliği ve eşit muamele görme hakkı” başlıklı 20. maddesi ve “Ailevi sorumlulukları olan çalışanların fırsat eşitliği ve eşit muamele görme hakkı” başlıklı 27. maddesinde cinsiyete duyarlı düzenlemelere yer verildiği görülmektedir (Avrupa Konseyi, 1996).

Konsey’in, kadınlara yönelik ayrımcılığın önlenmesi yolunda attığı önemli adımlardan bir diğeri de 2011 tarihli “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)”dir. İlk defa kadına yönelik şiddetin insan hakları ihlali olduğunun vurgulandığı bu sözleşme hem CEDAW’ın güçlenmesine hem de CEDAW’da düzenlenen ‘ayrımcılığın kaldırılmasına ve eşitliğin sağlanmasına’ destek oluşturacak bir nitelik taşımaktadır (Moroğlu, 2012:366). Sözleşmenin amaçları arasında geçen “Kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına katkıda bulunmak ve kadınların güçlendirilmesi yolu dahil kadınlar ile erkekler arasındaki temel eşitliği teşvik etmek” ifadesi, sözleşmenin bahsedilen niteliğine ışık tutmaktadır (Avrupa Konseyi, 2011: md.1).

Kamusal ve siyasal hayatta kadın erkek eşitliğinin sağlanabilmesi amacıyla üye devletlere yönelik yukarıda bahsi geçen tavsiye kararları ve diğer belgelere ek olarak Avrupa Konseyi 2012 yılında, toplumsal cinsiyet eşitliği standartlarının etki ve görünürlüğünün artırılması ve hem üye devletler hem de Konseyin kendisi içinde ilgili uygulamaların desteklenmesi amacıyla “toplumsal cinsiyet eşitliği” üzerine ilk ortak konulu programı başlatmıştır. Söz konusu programa bağlı olarak da 2014-2017 dönemini kapsayan bir “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi” yayınlamıştır

(Council of Europe, 2014: 5). Strateji'nin giriş kısmında, kadınların karar alma süreçlerine erkeklerle eşit katılımlarının, yasalar, politikalar, hizmetler, kurumlar ve sosyal normların değişimine etki edeceği ve sonucunda toplumları olumlu bir dönüşüme sevk edeceği belirtilmektedir (Council of Europe, 2014: 5). Genel olarak kadınların gelişimi ve güçlendirilmesi amacını taşıyan Strateji'nin, bu amaca hizmet edecek beş stratejik hedefi bulunmaktadır. Bunlar,

- Geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri ve cinsiyetçilikle mücadele edilmesi,
- Kadına karşı şiddetin önlenmesi ve şiddetle mücadele edilmesi,
- Kadınların yasalar önünde erkeklerle eşitliğinin güvence altına alınması,
- Siyasal ve kamusal karar verme süreçlerine katılım konusunda kadın-erkek eşitliğinin sağlanması,
- Tüm politika ve önlemlere toplumsal cinsiyet bakış açısının dahil edilmesi

şeklindedir (Council of Europe, 2014: 9).

Stratejinin uygulanmasına ilişkin olarak hazırlanan yıllık raporda, 2014-2017 yıllarını kapsayan bu belgenin, kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik öncelikli alanların altını çizmesinin yanı sıra, Avrupa Konseyi'nin, kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki yönlendirici rolünü ortaya koyması bakımından da önem taşıdığı ifade edilmektedir (2014: 10).

2.1.6. Women in Cities International (WICI)

Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların kentsel gelişime katılımları konusunda uluslararası ağ oluşturmak amacıyla 2002'de kurulan Women in Cities International (WICI), kaynağını 1990'larda Kanada şehirlerinde "kadınların kentteki güvenliği" üzerine yapılan çalışmalardan almaktadır. 1994 ve 1996 yıllarında Paris ve İstanbul'da düzenlenen Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ve Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı (UN-Habitat) konferanslarına katılanların "kadınların kent içi güvenliği" konusuna artan ilgileri, Kanada ve tüm dünyadaki araştırmacı, aktivist ve uygulayıcıları birleştiren gayri resmi bir ağ oluşumunu beraberinde getirmiştir. Aralarında "Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği"nin de bulunduğu çok sayıdaki yerel yönetim ve kurumu içeren bu ağ sayesinde üyeler kadınların güvenliği ve güçlendirilmesi ile ilgili bilgi, uzmanlık ve

tecrübe alış verişine başlamışlar ve 2002 yılında “The 1st International Seminar on Women’s Safety-Making the Links”i düzenlemişlerdir (femmesetvilles.org). Seminer, kadınların kentsel gelişime katılımlarının kadınlar ve kadın grupları, belediyeler, araştırmacılar, hükümetler ve uluslararası kalkınma ajansları için kati önemde olduğu farkındalığıyla dokuz temel konu üzerinde durmaktadır (femmesetvilles.org): kadınların güçlendirilmesine yönelik yaklaşım; politika ve programlarda toplumsal cinsiyete dayalı yaklaşım; güvenlik denetimleri; kadınların bakış açısından güvenlik planlaması ve tasarımı; inceleme metotları; pratik ve araştırma; ortaklık meseleleri ve kentlerin rolü; pratiklerin paylaşımı ve tartışma geliştirmeye yönelik ağ ve “Kadınların Güvenliği Üzerine Bildirge” -“The Montreal Declaration on Women’s Safety”.

Seminerin konuları arasındaki son gündem maddesi, “The Montreal Declaration on Women’s Safety”, iyi bir kent yönetimini kadınların güçlendirilmesi yolunda ön koşul olarak kabul etmektedir. Bildirge kentler ve belediyelere hitaben beş önemli konu üzerinde durmaktadır (WICI, 2002):

- Toplumsal cinsiyet yaklaşımını içeren ve kadınların güvenliğine yönelik girişimleri destekleyen yerel güvenlik politika, planlama ve pratiklerinin hayata geçirilmesi;
- Kadınların katılımı için büyük fırsatlar sağlanması;
- Kadınların yerel yönetimlerde karar verme sürecine katılımlarını arttırmaya yönelik resmi mekanizmaların oluşturulması;
- Toplumsal cinsiyet eşitliği, toplum kalkınması ve yoksullukla mücadele programlarına yerel kaynak ayrılması; belediye yönetiminde şeffaflık ve hesap verebilirliğin garanti edilmesi;
- Belediye düzeyinde iyi uygulama ve tecrübe alışverişini içeren uluslararası işbirliği geliştirilmesi.

Ayrıca Bildirge hükümetlere, yerel yönetimlerin güvenlik sağlama konusundaki çabalarının siyasi ve finansal olarak desteklenmesi yolunda çağrıda bulunmaktadır.

“The 1st International Seminar on Women’s Safety-Making the Links”i takiben 2004 yılında Kolombiya’da düzenlenen “Safer Cities for Women and Girls” başlıklı konferansla, Bogota Bildirgesi ortaya konmuştur. Bildirgenin yerel yönetimlere yönelik maddeleri şunlardır (WICI, 2004):

- Belediye güvenlik politikalarının toplumsal cinsiyet bakış açısıyla uygulanması;

- Kamu politikalarının oluşumu ve uygulanmasından sorumlu olanların kapasitelerinin kamusal ve özel alanda kadına yönelik şiddetin önlenmesi doğrultusunda geliştirilmesi;

- Özellikle kadına yönelik şiddet konusunda hizmet veren kadın polis memurların, kadın sığınma evlerinin sayısının artırılması;

- Altyapı, toplu taşıma, aydınlatma konusunda iyileştirmeler;

- Yerel karar verme süreçlerinde daha fazla kadın katılımının desteklenmesi;

- Güvenlik programları ve toplumsal dayanışmanın teşvik edilmesi;

- Şiddete meyilli erkeklerle yönelik özel programların oluşturulması.

Kadınların güvenliğiyle ilgili üçüncü uluslararası konferans “The Third International Conference on Women’s Safety”, 2010 yılında “kapsayıcı şehirler inşa etme (building inclusive cities)” konusu temelinde Hindistan’da gerçekleşmiştir. Kadına karşı şiddetin ortadan kaldırıldığı, güvenli ve kapsayıcı şehirler inşa etmeye yönelik farklı yaklaşım ve araçların analiz edilmesi; kadınların kente dahil edilmesi ve kadınların kent hakkı konularında gelişim sağlanmasına yönelik iyi örneklerin değerlendirilme ve yaygınlaştırılması amaçları doğrultusunda düzenlenen konferans sonucunda “Delhi Bildirgesi (Delhi Declaration)” kabul edilmiştir (WICI, 2010: 2-3). Kadınların güvenlik, sağlık, konut, eğitim, istihdam gibi alanlardaki ihtiyaçlarının giderilmesi için kadın örgütleri ve kamu hizmeti sağlayıcılarına adil kaynak dağılımı sağlayabilen yönetimin, iyi bir kentsel yönetim olduğu vurgusu temelinde bildirge yerel yönetimlere yönelik şu konular üzerinde durmaktadır (WICI, 2010):

- Yerel ölçekte, kadınların güvenliği, sosyal koruma, çevresel tasarım ve yönetimi ele alan, etkin adalet sistemi süreçlerine imkan verecek çevrenin oluşumunu sağlayan plan ve girişimlerin geliştirilmesi;

- Kadınların aktif ve etkin katılımlarını güvence altına alan; politika oluşturma, planlama ve kaynak tahsisinde kadın bakış açısını içeren; yerel yönetim yapılarında kadın yöneticileri destekleyen mekanizmaları kurarak katılımcı karar alma süreçlerinin garanti edilmesi;

- Kent içinde kadınlara yönelik güvenli alanların oluşturulması konusuna kaynak ayrılması;

- Karar verme pratikleri, politika ve hizmetlere, toplumsal cinsiyet ve çeşitliliğin ne derecede nüfuz edebildiğinin değerlendirilmesi ve kadınlara yönelik veri toplanarak kadınların kendilerine özel deneyim ve hassasiyetlerinin ele alınmasına imkan tanınması;

- Cinsiyet, yaş ve diğer ilgili değişkenlere (ırk, din, fiziksel kapasite vb.) bağlı ulusal ve yerel düzeyde güncel veri toplanması ve verilerin analiz edilmesi;

- Kadınların günün her saatinde okul, ev, iş, sağlık ve boş zaman aktiviteleri ve devlet dairelerine erişimlerini özgürce sağlayabilecekleri güvenli taşıma sisteminin geliştirilmesi;

- Kamu hizmeti veya sivil toplum kuruluşlarının finanse edilmesi yoluyla, şiddet mağduru kadın ve çocuklarına tedavi ve barınma, konut değişimi ve gerekli diğer sosyal hizmetin sağlanmasına yönelik yeterli ve gerekli koşulun garanti edilmesi;

- Özel ve kamusal alanda kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve ortadan kaldırılması için ilgili belediye kesimlerinde eğitim ve kapasite inşaa süreçlerinin geliştirilmesi.

Uluslararası düzeyde gerçekleştirilen bu üç konferansın başarılı sonuçlar vermesi üzerine WICI, kadınların güvenliği konusunda dördüncü dünya konferansının hazırlıklarına başlamıştır. Yapılması planlanan bu konferans, kamusal alanın kadınlar için daha güvenli ve kapsayıcı hale getirilmesini taahhüt eden ve dünya genelinde sayıları giderek artan uygulayıcıların güçlendirilmesi hedefini taşımaktadır (femmesetvilles.org).

2.1.7. Dünya Bankası- DB (World Bank-WB)

Dünya Bankası'nın 1998 yılı itibariyle her yıl yayınladığı kalkınma raporlarından, "Eşitlik ve Kalkınma" başlıklı 2006 yılı raporunda siyasal, ekonomik ve sosyokültürel eşitsizliklerin toplumdaki kurumlar ve kuralları şekillendirdiği; bu kurumların işleyiş şekillerinin de nihayetinde insanların olanakları ile yatırım yapma ve refah seviyelerini yükseltme güçlerine etki ettiği belirtilmektedir. Ekonomik fırsatlar bakımından eşitsizlikler, eşitsiz sonuçları beraberinde getirmekte, siyasal eşitsizlikleri de pekiştirmektedir. Eşitsiz güç ilişkileri de eşitsizliğin devamlılığını güçlendirme eğilimi taşıyan kurum ve politikaları beslemektedir. Ataerkil

toplumlardaki kadınların statüleri göz önüne alındığında, çoğunlukla mal edinme ve miras hakları bakımından mahrum kaldıkları görülmektedir. Aynı zamanda kadınların hareket etme özgürlüklerinin de cinsiyete dayalı olarak faaliyet alanlarını “içeri” ve “dışarı” şeklinde bölen sosyal normlar çerçevesinde kısıtlandığı bilinmektedir. Bu sosyal eşitsizliklerin ekonomik yansıması olarak, kız çocukların okula gitme oranları erkeklere göre düşük kalmakta, kadınların ev dışında çalışma şansları yine erkeklere oranla oldukça azalmakta, çalışan kadınlarsa genellikle erkeklerden daha az ücret almaktadır (WB, 2006: 20). Bu sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin nesilden nesile aktarılarak yeniden üretilme eğiliminde olduğu belirtilen raporda eşitliğin kamu eylemiyle güçlendirilebilmesi için mevcut güç ve etki düzeninde bir takım değişikliğe ihtiyaç duyulduğu vurgulanmaktadır. Çünkü var olan kurumların belirli çıkarlara ayrıcalık tanıyıp diğerlerini önemsizleştirilmesi, yönetici kuruluşların, bu değersizleştirilen kesimlerin etkin katılımına imkan verecek daha demokratik ve daha eşitlikçi reformlar yapmasını gerektirmektedir. Bu kapsamda da yerel yönetimler, demokratik hakların uygulanması ve etkin kamu tercihlerinin yapılmasında kritik bir alan olarak ön plana çıkarılmaktadır (WB, 2006: 70).

Bununla birlikte raporda, yereldeki bazı hizmetler, özellikle elektrik, su, yol, umumi sağlığın korunması gibi altyapıya ilişkin hizmetler eşitsizliğin yoğun olarak gözlendiği alanlar olarak vurgulanmaktadır. Söz konusu eşitsizliklerin giderilmesine yönelik altyapı yatırımlarında genellikle kamu sektörü temel kaynak olarak görülmekle birlikte, raporda özel sektörün de hizmetlerin geniş kitlelere eşit olarak ulaştırılmasında kullanılabileceği, ancak kamu ya da özel sektör tercihinin karmaşık sonuçlar doğurabileceği belirtilmektedir. Örneğin Latin Amerika’da bilhassa elektrik ve telekomünikasyon alanındaki özelleştirmeler söz konusu hizmetlere daha geniş kitlelerin erişebilmesine imkan tanımış olmakla birlikte, bazı örnekler özelleştirme sonrası hizmet bedelinin hizmetin kalite ve kapsamına kıyasla yüksek seviyelerde seyrettiği ve bu durumun geniş çapta memnuniyetsizlik yarattığını ortaya koymaktadır. Bu sebeple raporda özelleştirmenin anlamlı olup olmayacağının, yerel şartlara bağlı kalınarak yapılacak bir değerlendirme sonrası ortaya çıkacağı; eğer kamu sistemi oldukça yozlaşmış ve verimsizse özelleştirmenin iyi bir araç olarak iş görebileceği, ancak yetersiz şekilde tasarlanmış bir özel sektörün de özel kişilerce esir alınabileceğine vurgu yapılmaktadır (WB, 2006: 14).

Dünya Bankası tarafından 2012 yılında yayınlanan “Dünya Kalkınma Raporu” ise, toplumsal cinsiyet eşitliğinin kalkınmadaki rolüne odaklanmaktadır. Raporun önsözünde, çalışmanın temel mesajının “toplumsal cinsiyet eşitliği alanındaki ilerleme ve devam eden sorunların, hem kalkınmaya dair sonuçlar hem de politika yapımı açısından önem taşıdığını vurgulamak” olduğu ifade edilmekte ve şöyle devam edilmektedir (DB, 2012: vii):

“Bu ilerlemeler ve sorunlar önemlidir zira toplumsal cinsiyet eşitliği kendi içinde temel bir kalkınma hedefidir. Öte yandan; daha fazla toplumsal cinsiyet eşitliği ekonomik açıdan da akılcıdır; verimliliği artırmakta ve diğer kalkınma çıktılarını (bir sonraki kuşağın önündeki fırsatları ve toplumsal politikaları ve kurumları iyileştirmek gibi) güçlendirmektedir. Ekonomik kalkınma tüm toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini azaltmak için tek başına yeterli olmayacaktır. Hala devam eden toplumsal cinsiyet uçurumlarını düzeltmeye odaklanan politikalar elzemdir... Rapor ileriye dönük politikalar açısından dört öncelikli alana odaklanmaktadır. İlk olarak; kadınlar ve erkekler arasındaki beşeri sermaye farkını (bilhassa kadın ölüm oranları ve eğitimle ilgili uçurumlar) azaltmak gelmektedir. İkincisi; ekonomik fırsatlara erişimde, kazanımlarda ve verimlilikte toplumsal cinsiyet farkları kapatılmalıdır. Üçüncüsü; toplumda sesini duyurma ve eyleme geçme açısından toplumsal cinsiyet farkları giderilmelidir. Son olarak ise toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin kuşaklar boyunca yeniden üretilmesi sınırlandırılmalıdır... Kamu müdahalelerinin; öncelikli alanların her birinde var olan toplumsal cinsiyet uçurumlarının temelindeki etkenlere eğilmesi, bazı hallerde hizmet sunumunu iyileştirmesi (bilhassa temiz su, sanitasyon ve anne bakımı alanlarında), diğer durumlarda ise piyasaların ve kurumların işleyişinden kaynaklanan ve ilerlemeyi kısıtlayan faktörlerle mücadele etmesi (örneğin, gelir ve verimlilik alanlarında toplumsal cinsiyet uçurumunun kapatılması) gerekmektedir. Kalkınma ortakları kamu sektörünün eylemlerini destekleyebilir. Dört öncelikli alanın her birinde yürütülecek çabaların daha fazla finansmana, toplumsal cinsiyete göre ayrıştırılmış daha iyi verilere, daha fazla deney ve sistematik değerlendirmeye ve özel sektörü, kalkınma kuruluşlarını ve sivil toplum kuruluşlarını da sürece dahil eden daha kapsamlı ortaklıklara ihtiyacı olacaktır.”

Raporda öncelikli alanların hepsinin tüm ülkeler için geçerli olmadığı belirtilirken, düzeltici politikaların nasıl uyarlanacağını da ülkelerin kendilerine has özelliklerine göre belirlenebileceği şu cümlelerle ifade edilmektedir (DB, 2012: 43):

“Herkes uyan tek beden yok. Piyasaların ve kurumların doğası, yapısı ve işleyişi, tıpkı normlar ve kültürler gibi ülkeden ülkeye büyük değişiklik göstermektedir; bunun sonucunda hane halklarının ve bireylerin davranışları da farklılık göstermektedir. Bu, aynı politikanın bağlama bağlı olarak çok farklı sonuçlarının olabileceği anlamına gelir ya da ...reforma giden birçok yol vardır.”

Dünya Bankası’nın “toplumsal cinsiyet” başlığı altında geçen diğer raporları incelendiğinde, kuruluşun cinsiyet konusunu yoğun olarak ekonomik düzeyde ele aldığı ve kalkınmanın bir aracı olarak gördüğü değerlendirmesini yapmak

mümkündür. Kuruluşun konu ile ilgili çalışmaları, dünya genelinde “katılım” konusunda cinsiyet eşitliği sağlanmadan yoksulluğun sonlandırılması ve refahın eşit olarak bölüştürülmesinin mümkün olamayacağı vurgusunu taşımaktadır.

2.2. Küresel Aktörlerin Türkiye’ye Politika Önerileri

Çalışmanın bu kısmında, kadın erkek eşitliğine yönelik Türkiye’ye politika önerileri getiren uluslararası belgeler, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi ve Dünya Bankası özelinde incelenmiştir.

2.2.1. Birleşmiş Milletler- BM (United Nations-UN)

Birleşmiş Milletler tarafından 1979’da kabul edilen ve 1981’de yürürlüğe giren “Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)”, Türkiye tarafından 1985 yılında imzalanmıştır. Sözleşmenin 18. maddesi gereği Türkiye, her dört yılda bir kadınlara ilişkin sağlanan ilerleme ve karşılaşılan engelleri “ülke raporu” adı altında CEDAW Komitesine sunma yükümlülüğü altına girmiştir. Dönemsel olarak hazırlanan her bir rapor sonrasında Komite, rapora ilişkin nihai yorumlarını içeren belgeyi hükümete iletmektedir.

Türkiye’nin altıncı dönemsel ülke raporu 21 Temmuz 2010 tarihinde New York’ta düzenlenen 46. Komite Oturumunda savunulmuş ve sonrasında Komitenin Türkiye’ye yönelik nihai yorumlarını içeren belge hükümete iletilmiştir. Bu raporda Komite, Türkiye’nin toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadına yönelik ayrımcılıkla mücadeleyle ilişkin çabalarını olumlu karşılamakla birlikte yetersiz bulunduğunu belirtmektedir. Kadınların ve erkeklerin rollerine ilişkin olumsuz kalıp yargılarla mücadele etmek için uygulamada olan program ve stratejileri de içeren birçok önlemin memnuniyetle karşılandığını ifade eden Komite raporda;

- Kadınlara yönelik ayrımcılığa neden olan ve onları aile ve toplumda ikincil plana iten kadınların rolleri ve sorumluluklarına ilişkin ataerkil yaklaşımlar ve kökleşmiş kalıp yargıların halen varlığını sürdürmesi;

- Erken yaşta ve zorla evlilikler gibi geleneksel uygulamaların halen devam ediyor olması;

- Kadına yönelik aile içi şiddet de dahil kadına yönelik şiddetin yaygınlığının devam etmesi ve sığınma evlerinin sayıca yetersiz olduğuna dikkat çekerek, bu çeşit sığınma evlerinin uygun olanak ve kaynaklardan mahrum olabileceği;

- Kırsal alanlarda namus cinayetlerinin ve bunların oluş sıklığı ile ilgili verilerin yetersizliği ile Ceza Hukuku hükümlerinin bu tür cinayet faillerinin cezalarında indirimlerin olması ile sonuçlanabileceği;

- Kadınların akademik alanda, dış politika hizmetlerinde ve yargı da dahil siyasi ve kamusal yaşamda özellikle liderlik ve karar alma pozisyonlarında ciddi bir şekilde yetersiz temsil edilmeye devam etmesi ile kadınların siyasi yaşam ve kamu yaşamında temsilini arttırmak için kotalar gibi geçici özel önlemlerin mevcut olmayışı ve bunların uygulanması için yasal hükümlerin veya bağlayıcı düzenlemelerin olmaması;

- Başta mesleki eğitim ve yüksek eğitim olmak üzere eğitimin her seviyesinde kız çocukları ve erkek çocukları arasındaki eşitsizliklerin devam etmesi ile kırsal ve kentsel alanlar arasında eğitimin kalitesinde büyük eşitsizliklerin var olmasının kırsal kesimde yaşayan kız çocuklarını orantısız bir biçimde etkilemesi;

- Özellikle kentsel bölgelerdeki kadınları etkileyen düşük kadın istihdamı oranı ile işe alma sürecinde yansıtıldığı üzere yaygın ücret eşitsizliğinin ve mesleki ayrımın devam etmesinin yanı sıra, kadınların sosyal güvenlik sisteminde hiç bir unvanda yer almayan ücretsiz aile işçileri olarak istihdam alanında ayrımcılığa maruz kalması;

- Kadına yönelik şiddet, adalete, sağlık hizmetleri ve eğitime erişim, yerel hükümet ve karar almaya katılım başta olmak üzere kırsal alanda yaşayan -kırsal kesimdeki yaşlı kadınlar da dahil- kadınların durumuna ilişkin sınırlı bilgi sunulması;

- Yoksulluk ve şiddete karşı daha savunmasız olabilecek ve eğitim, sağlık, istihdam, sosyal ve siyasi katılıma ilişkin ayrımcılığa maruz kalma riski altında olabilecek Kürt kadınları, etnik ve azınlık topluluğu kadınları, göçmen ve mülteci kadınlar, yaşlı kadınlar ve engelli kadınlar gibi farklı dezavantajlı kadın gruplarının durumu ile gerek kentsel gerekse kırsal alanda bu kadınların durumlarına ilişkin yaşa, cinsiyete ve engellilik durumuna göre ayrıştırılmış kapsamlı veri ve bilginin olmayışı

hususlarındaki endişelerini belirtmekte ve şu tavsiyelerde bulunmaktadır (BM Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, 2010):

- Kadına yönelik ayrımcılığın yasaklanması ve kadınlara yönelik ayrımcılığın açık bir tanımı ile ayrımcılığın farklı çeşitlerine ilişkin açık bir yasaklamayı da içeren kapsamlı bir ayrımcılıkla mücadele kanununun geliştirilmesi ve kabul edilmesi;

- Sözleşme hükümlerinin anlaşılması, toplumsal cinsiyet eşitliği ilkelerine verilen desteğin artırılması ve ayrımcılığın yasaklanması için parlamenterleri, sivil toplumu, dini ve geleneksel liderler dâhil genel halkı içeren farkındalık artırma ve savunuculuk kampanyalarının geliştirilmesi ve uygulanması;

- Mevzuatın, Sözleşmenin maddeleriyle uyumlu hale getirilmesi çabalarının hızlandırılması ve hali hazırda ayrımcılık içeren yasal hükümlerin değiştirilmesi için belli bir zaman çizelgesi oluşturulması;

- Kadınların yeterince temsil edilmediği veya dezavantajlı durumda olduğu alanlarda geçici özel önlemler uygulanması ve kadınların ilerlemesini sağlamak için gerekli olan yerlere ek kaynak ayrılması;

- Ayrımcı ve kalıp yargısal yaklaşımların ortadan kaldırılmasına yönelik olarak sivil toplum kuruluşları, kadın grupları, toplum liderleri, geleneksel liderler ve dini liderlerin yanı sıra öğretmenler ve medyayla işbirliği yapılması;

- Kadınlara karşı ayrımcılık içeren geleneksel uygulamalar ve kalıp yargıların ortadan kaldırılmasına fırsat veren bir çevre oluşturulması ve kadınların temel haklardan yararlanması için toplumun her seviyesinden kadın ve erkeği hedefleyen uzun vadeli stratejiler, eğitim ve farkındalık artırma programlarının üretilmesi ve uygulanması;

- Kadına yönelik şiddetle mücadele konusunda kapsamlı önlemler alınmasına öncelik verilmesi;

- Siyasi yaşam ve kamu yaşamının tüm seviye ve alanlarında, kadınların sayısını arttırmak için temel ölçütler ve somut zaman çizelgeleri ile gerekli önlemlerin alınması; kadınların liderlik pozisyonlarına taşınma çabalarının güçlendirilmesi kapsamında kotaları içeren geçici özel önlemlerin uygulanması; memuriyete girmek isteyen veya memur kadınlar için eğitim ve kapasite geliştirme programlarının ve kadınların siyasi yaşam ve kamu

yaşamına katılımlarının önemine ilişkin hem kadınları hem de erkekleri hedef alan farkındalık yaratma kampanyalarının arttırılması;

- Kapsamlı örgün ve yaygın eğitim programlarının benimsenmesi ve yetişkin eğitim ve öğretimi yoluyla kadın okumaz yazmazlık oranının düşürülmesi amacıyla ileriye dönük tedbirler alınması; farkındalık geliştirme, eğitim ve danışmanlık programları yoluyla kadınların akademik ve mesleki seçeneklerini çeşitlendirmeyi hedefleyen önlemlerin arttırılması;

- İş gücü piyasasında kadınlar ve erkekler için eşit fırsatlar sağlanması; sosyal hizmetler ve sosyal güvenliğe erişimlerini sağlamak amacıyla kayıt dışı sektörde çalışan kadın işçilerin ve ücretsiz aile işçilerinin durumlarına özel önem verilmesi; istihdama alım sürecinde karşılaşılan ayrımcılığı yasaklayan mevzuatın geliştirilmesi;

- Yasal önlemler ve uygulama önlemleri yoluyla kırsal kesimdeki kadınların durumunu iyileştirme konusundaki çabaların ve sağlık, eğitim, istihdam ve kadına yönelik şiddetin ortadan kaldırılması dâhil toplumsal cinsiyet eşitliğini geliştirmeyi hedefleyen politika ve programların kırsal alanlara ulaştırılması ve her seviyede eksiksiz bir biçimde uygulanması hususunun güvence altına alınması;

- Özellikle eğitim, istihdam, siyasi yaşam ve kamu yaşamı alanlarında etnik ve azınlık topluluğuna mensup kadınlar, göçmen ve mülteci kadınlar, yaşlı kadınlar ve engelli kadınlara karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılması için etkili önlemler alınması.

Komitenin, Türkiye'nin cinsiyet eşitliğinin sağlanması yolundaki seyrine ilişkin hazırladığı bu Rapor, Birleşmiş Milletlerce yürürlüğe konulan ve Türkiye'nin taraf olduğu benzer içerikteki diğer antlaşmalara yönelik değerlendirmelere de yer vermektedir. Raporun 43. maddesinde Komite Türkiye'ye, "Paris İlkeleri'ne (Genel Kurul Karar Tasarısı 48/134) uygun olarak bir insan hakları kurumu kurması ve bunu hem sivil toplum aktörlerini hem de uluslararası topluluğu içeren bir danışma çerçevesiyle yapması ve insan hakları alanında kadın erkek eşitliği ilkesinin gerçekleştirilmesinde bu insan hakları kurumuna etkili bir görev vermesi" tavsiyesinde bulunmaktadır (BM Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, 2010: 14).

44. madde ise “Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu”nun izlenmesiyle ilgilidir. Bu maddede Komite “taraf devleti, Sözleşmeden doğan yükümlülüklerinin uygulamasında, Sözleşmenin hükümlerini sağlamlaştıran Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformundan faydalanması hususunda teşvik etmekte ve taraf devletten bir sonraki raporunda bu hususta bilgiye yer vermesini talep etmektedir” (BM Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, 2010: 14).

“Bin Yıl Kalkınma Hedefleri” üzerine görüşlere yer veren 45. maddede de Komite hedeflerin gerçekleştirilmesi için “Sözleşmenin tam anlamıyla ve etkili bir biçimde uygulanmasının vazgeçilmez bir unsur olduğunun altını çizmekte; Bin Yıl Kalkınma Hedeflerinin gerçekleştirilmesini hedefleyen tüm çabalara toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısının ve Sözleşmenin hükümlerinin açık yansımasının entegre edilmesi” çağrısında bulunmaktadır (BM Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, 2010: 14).

2.2.2. Avrupa Birliği- AB (European Union- EU)

Türkiye’de kadın politikalarının şekillenmesine etki eden bir başka küresel aktör Avrupa Birliği’dir. Birliğin, üye ve üyeliğe aday ülkeler açısından bir yol haritası niteliği taşıyan “Katılım Ortaklığı Belgeleri” ve “İlerleme Raporları”, söz konusu ülkelerin siyasi, ekonomik vb. pek çok alandaki faaliyetini değerlendirmede önemli bir yere sahiptir. Aday ülke konumundaki Türkiye’nin de kadınlara yönelik politikalarının kapsamlı olarak değerlendirilebilmesi, bu belgelerin göz önünde bulundurulmasıyla mümkün olacaktır.

Katılım ortaklığı belgeleri incelendiğinde, 2006 ve 2008 yılına ilişkin belgelerde, birbirinin tekrarı niteliğinde ifadelere yer verildiği görülmektedir. Bu durum, tekrar edilen konularda Türkiye’de, herhangi bir gelişmenin kaydedilmediğini göstermektedir. Üzerinde defaatle durulan konular ise şunlardır (Avrupa Toplulukları Komisyonu, 2008: 7):

- Kadın haklarına ilişkin mevcut mevzuatın uygulanması ve namus suçları da dahil her türlü şiddet eylemlerine karşı önlemler alınması;
- Hakim ve savcılar, kanun icra makamları, belediyeler ve diğer kurum yetkilileri için uzmanlık eğitimlerinin sağlanması ve mevcut mevzuata uygun olarak, tüm büyükşehir belediyelerinde şiddete maruz kalabilecek kadınlar için sığınma evleri oluşturma çabalarının arttırılması;

- Cinsiyet meselelerinde toplum bilincinin, özellikle erkeklerde yükseltilmesine yönelik çalışmaların artırılması, eşit eğitim hakkı ve iş piyasasına, sosyal ve siyasi hayata eşit katılım yolları da dahil olmak üzere, kadının toplumdaki rolünün teşviki ve bu amaç çerçevesinde faaliyet gösteren kadın örgütlerinin desteklenmesi.

İlerleme Raporları incelediğinde de benzer konularda vurguların devam ettiği göze çarpmaktadır. 2015 yılının değerlendirildiği İlerleme Raporu göz önüne alındığında, kadınların toplumdaki konumlarına yönelik önceki dönemlerle karşılaştırmalı şekilde üzerinde durulmaya devam edilen konuların şunlar olduğu görülmektedir (Avrupa Komisyonu, 2015: 3-71):

- 2015'te kamuda istihdam edilen kadın oranı çok az artarak yüzde 36,5'e ulaşmış, bu durum üst düzey kadrolardaysa yüzde 9,7'ye çıkmıştır. Genel olarak kadın istihdam oranı oldukça düşük seviyelerde kalmaya devam etmiştir. 2014'te toplam istihdam oranı yüzde 53,2'ye gerilerken, kadın istihdam oranı (yüzde 31,6) ile erkek istihdam oranı (yüzde 75,0) arasındaki fark yüksek kalmaya devam etmiştir. Aktif şekilde iş arayan kadın oranı az olmasına rağmen kadın işsizlik oranı erkek işsizlik oranının oldukça üstündedir. Ayrıca, çalışan kadınların yaklaşık üçte biri, tarım sektöründe ücretsiz çalışan aile işçisi konumundadır. Genç nüfusun dörtte biri istihdam, öğrenim veya eğitim dışında kalmaktadır. Ayrıca çocuk, yaşlı ve hastaların bakımına yönelik kurumların eksikliği, kadınların istihdamı önünde engel teşkil etmekte ve bakıcı olarak rollerini pekiştirmektedir. İş ve özel hayatın dengelenmesine yönelik mevzuat ve politikalarda toplumsal cinsiyet eşitliği dikkate alınmalıdır. Kadın ile erkek arasındaki ücret farklılıkları sorun olmaya devam etmektedir. Türkiye'nin sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme ile rekabet gücünü teşvik etmek için gerek çalışanların niteliklerinin geliştirilmesi gerekse işgücü piyasasında kadın istihdamını destekleyen reformlar aracılığıyla beşeri sermayesini daha iyi değerlendirmesi gerekmektedir.

- Kadınların geleneksel rolünün desteklenmesi, mevzuatın yeterince etkin bir biçimde uygulanmaması ve hizmetlerdeki düşük kalite, kadına karşı ayrımcılığı ve toplumsal cinsiyet temelli şiddeti önemli endişe konuları haline getirmektedir. Yargı kararlarının önleyici ve caydırıcı etkisinin güçlendirilmesi için hukuki çerçevenin değiştirilmesi gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet temelli şiddete ilişkin kapsamlı veri toplanması için bir sistem

bulunmamaktadır. Adli tıp raporlarının hazırlanmasında ciddi gecikmeler yaşanmaktadır. Bütçede önleyici tedbirlere ayrılmış herhangi bir harcama kalemi yer almamaktadır. Aile içi şiddet mağdurları için sığınma evlerinin kapasitesi artırılmıştır, ancak uluslararası standartlarla uyumlu hale gelecek şekilde daha da geliştirilmesi gerekmektedir. Kolluk görevlilerinin eğitimlerinin kapsamı genişletilmeli ve kurumlar arası işbirliği daha da iyileştirilmelidir.

- Özellikle erken yaşta evlilik veya çocuk işçiliği nedeniyle okul terkleri konusunda olmak üzere eğitimde toplumsal cinsiyet farklılığı önemli düzeyde seyretmeye devam etmektedir. Haziran'daki genel seçimlerin sonrasında kadın milletvekillerinin sayısı 79'dan 98'e yükselmiştir. Ancak, bu sayı 1 Kasım seçimlerinde 82'ye düşmüştür ve hâlihazırda TBMM'deki 550 koltuğun yüzde 15'ini oluşturmaktadır. Yerel yönetimler bakımından, 81 il valisinin ve 30 büyükşehir belediye başkanının yalnızca 3'ü kadındır. Kadınların kamu sektöründe ve özel sektördeki yöneticilik pozisyonlarında da temsilleri yetersiz olmuştur. Kadınların istihdama, politika oluşturma süreçlerine ve siyasete daha fazla katılımları gerekmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde “Katılım Ortaklığı Belgesi” ve “İlerleme Raporu”nun Türkiye’nin cinsiyet eşitliği konusundaki temel problemlerini vurguladığı görülmektedir. Belgelerde, “mekanda cinsiyet eşitliği”ne ilişkin açık bir ifade bulunmamakla birlikte, belgelerin üzerinde durduğu sorunlar, Türkiye’de mekan-cinsiyet ilişkilerinin değerlendirilmesinde yol gösterici nitelik taşımaktadır.

2.2.3. Avrupa Konseyi (Council of Europe- CE)

Avrupa Konseyince ilk olarak 1965’te yürürlüğe konulan ve bir takım iyileştirmelerle 1996’da son şekli verilerek tekrar imzaya açılan “Avrupa Sosyal Şartı”nı, 1961 yılında imzalayan ilk 16 ülke arasında Türkiye de bulunmaktadır. Sosyal haklar konusunda en kapsamlı uluslararası sözleşme olarak kabul edilen Şartı, Türkiye 1961’de imzalamasına karşın ancak 1989 tarihinde onaylayabilmiştir. Şartın gözden geçirilmiş son hali ise Türkiye tarafından 2004 yılında imzalanmış ve 2007 yılında onaylanmıştır (ÇSGB, 2014: 7).

Şarta taraf ülkelerin, şarttan doğan yükümlülükleri yerine getirip getirmediği, üyeleri Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nce atanan ‘Avrupa Sosyal Haklar Komitesi’ tarafından raporlama sistemi aracılığıyla değerlendirilmektedir (ÇSGB,

2014: 43). 1989 ve 2015 yılları arasında Türkiye, Avrupa Konseyi'ne toplamda 22 rapor sunmuştur. Bunlardan 7 tanesi Şart'ın gözden geçirilmiş son haline ilişkindir. Avrupa Sosyal Haklar Komitesi, her bir rapora yönelik bir sonuç belgesi hazırlamış ve sonuç belgeleri ile rapora ilişkin değerlendirmelerini ortaya koymuştur (Council of Europe, 2015: 2).

2011 tarihli ve Şart'ın "Çocuklar, aileler ve göçmenler"le ilgili maddelerine (7, 8, 16, 17, 19, 27, 31) ilişkin Türkiye tarafından sunulan rapora yönelik Komite'nin değerlendirmelerini içeren sonuç belgesine göre (Council of Europe, 2015: 5);

- Özel sektörde istihdam edilen kadınlara sağlanan doğum hakları yetersizdir.

- Hamilelik veya doğum izni süresince haksız işten çıkarılma durumunda, çalışan kadınların sadece bir kısmı göreve iade ya da tazminat gibi bir güvenceye sahiptir.

- Hamile, yeni doğum yapmış veya emzirme dönemindeki kadınlar, iş yerinde olağan işlerini yürütmelerinin tehlikeli olması durumunda başka bir göreve atanamamalarından dolayı sadece ücretsiz izne ayrılma hakkına sahiptirler.

- Aile içi şiddet problemi üzerinde duran önlemler yetersizdir.

2012 tarihli ve Şart'ın "İstihdam, mesleki eğitim ve eşit fırsatlar"la ilgili maddelerine (1, 18, 20, 24, 25) ilişkin Türkiye tarafından sunulan rapora yönelik Komite'nin değerlendirmelerini içeren sonuç belgesinde, "istihdam edilme sırasında ve mesleki yaşamda cinsiyet ayrımına tabi tutulmaksızın eşit fırsatlara sahip olma ve eşit muamele görme hakkı"na ilişkin olarak Türkiye'de göze çarpan bir takım eksiklikler ortaya konulmuştur (Council of Europe, 2015: 3): Kadınların bazı yer altı ve su altı mesleklerinde istihdam edilmeleri yasaktır; belirsiz süreli iş sözleşmesi olmayan ve otuz ya da daha fazla işçinin çalıştırıldığı işyerlerinde istihdam edilmemiş olan kadınlar, "cinsiyete dayalı işten çıkarma yasağı" kapsamında korunamamaktadır.

Avrupa Konseyi'nin söz konusu Şart'ta geçen istihdamda cinsiyet eşitliğine yönelik politika önerileri dışında, mekânda cinsiyet eşitliğine yönelik Türkiye'ye önerilerini içeren bir belgesine rastlanmamıştır.

2.2.4. Dünya Bankası- DB (World Bank- WB)

Toplumsal cinsiyet eşitliğini kalkınmanın temel bir hedefi olarak kabul eden ve toplumun her alanında kadınlara, onları erkeklerle eşit konuma taşıyacak fırsatların tanınmasının ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkiler doğuracağı üzerinde duran Dünya Bankası, 2012 yılında konu ile ilgili Türkiye üzerine değerlendirmelerini içeren bir belge yayınlamıştır. “Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Doğru: kısa bir değerlendirme (Towards Gender Equality in Turkey: a summary assessment)” başlıklı belgede toplumsal cinsiyet eşitliğinin Türkiye’deki mevcut durumuna ilişkin bilgiler sunulurken konuya ilişkin politika önerilerine de yer verilmektedir.

Belgede Türkiye’nin, toplumsal cinsiyet eşitliğini, sosyo-ekonomik gelişmenin temel itici gücü olarak görmeye başlaması ve geçmiş on yıllık dönemde sosyo-ekonomik alanda önemli ilerlemeler kaydetmesine karşın, toplumsal cinsiyet eşitliğinin birtakım önemli boyutları göz önüne alındığında, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) kapsamında denk olduğu pek çok ülkenin gerisinde kaldığına değinilmektedir. Ülkenin, 2023’e kadar dünyanın en büyük on ekonomisinden biri olma hedefinin gerçekleştirilmesi için toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin problemlerin üzerinde durulması gerektiğinin altı çizilmektedir. Devleti yönetenler arasında, kadınların ekonomik ve sosyal statülerinin geliştirilme ihtiyacına ilişkin bilinç düzeyi yükselmekle birlikte, özellikle ekonomik fırsatlar ve politik yaşama katılım ve temsil konularında cinsiyete dayalı eşitsizliklerin önemli ölçüde devam ettiği vurgulanmaktadır (2012:3). Kadınların istihdamı ve ekonomik büyüme arasında olumlu ilişki üzerinde duran belge, hızlı kentleşmeye bağlı olarak mesleki alanda meydana gelen değişimlerin (tarım işinden ev işine geçiş), çocuk bakımı konusundaki imkanların yetersizliği ve esnek iş sözleşmelerinin yokluğu beraberinde, kadınların iş gücüne katılımlarına ket vurduğu belirtilmektedir. Bu kapsamda Türkiye’de nüfusun hızlı kentleşmesine bağlı olarak kadınların kayıtlı ekonomiye dahil edilme konusu, başa çıkılması gereken önemli meselelerden birini oluşturmaktadır (2012:4). Belgeye göre ülkede, 15-64 yaş arasındaki kadınların sadece yüzde 29’u iş gücü piyasasında yer almaktadır. Bu, OECD ülkeleri göz önüne alındığında en düşük oran olarak göze çarpmaktadır. Kadınların iş gücüne katılım oranındaki söz konusu düşüklüğün olası sebebi belgede, aile ve haneye ilişkin gündelik işlerin Türk kadınlarının yaşamlarında hakim konumda olması durumuna dayandırılmaktadır. Dünya Bankası’na göre kadınlar içinde daha iyi eğitilmiş

olanların eğitimsiz olanlara nazaran iş gücüne katılımları daha muhtemel görünmekle birlikte daha esnek iş düzenlemelerine ve çocuk bakımına ilişkin imkanların geliştirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır (2012: 6).

Belgede ekonomi dışında üzerinde durulan diğer alanlar eğitim ve sağlık alanlarıdır. Dünya Bankası'nın değerlendirmesine göre, Türkiye'de eğitim alanında cinsiyet ayrımı giderek azalırken, "eğitim reformlarında kalite" konusu ön plana çıkmaktadır. OECD "Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA)" sonuçlarına göre 15 yaşındaki Türk öğrenciler, OECD kapsamındaki denk ülkelerdeki öğrencilerin, ortalama bir tam okul yılı gerisinde kalmaktadır (2012: 4-5). Eğitim alanına ek olarak sağlık alanında da cinsiyet eşitliği bakımından ilerlemeler kaydedildiği ortaya konulan belgede, 0-5 yaş arasındaki erkek ve kız çocukları arasında aşılama oranları ve yetersiz beslenme gibi göstergelerde neredeyse hiçbir fark bulunmadığı belirtilmektedir (2012: 5).

Belgede kurumsal düzeyde önemli kararları alabilme bakımından cinsiyete dayalı değerlendirmelerin yer aldığı bölüm incelendiğinde, kadınların bu noktada da erkeklerin gerisinde kaldığı görülmektedir. Belgeye göre, siyasi karar alma süreçlerine kadın katılımı, gelişme göstermekle birlikte, sınırlı kalmaya devam etmektedir. Üniversite ve kamu hizmetinin yüksek pozisyonlarında ise kadınlar yeterli ölçüde temsil edilememektedir. Ayrıca belge, Türk toplumunda geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin hala baskın olmasını, kadınların mevcut hak ve fırsatlardan tam anlamıyla faydalanabilmeleri önünde bir engel olarak değerlendirmektedir (2012: 8).

Dünya Bankası, bu belge ile, Türkiye'de kadınların erkeklere göre konumlarını bir takım temel alanları göz önünde bulundurarak ortaya koymuştur. Bu belge ve Türkiye'nin kadın-erkek eşitliği konusundaki mevcut durumunu analiz eden Dünya Bankası'nca hazırlanmış diğer bir takım belgeler incelendiğinde, cinsiyet eşitliğinin mekansal boyutu üzerinde duran bir çalışmaya rastlanmamıştır.

2.3. Türkiye'de Kamu Politika Belgeleri

Türkiye'de kadın erkek eşitliğine ilişkin ortaya konulan politikaların, cinsiyet eşitliğini yerel hizmetler ve kentsel kamusal mekan bağlamında ele alıp almadığı, çalışmanın bu kısmında, siyasi parti programları, kurumsal belgeler (TBMM Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, Kalkınma Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar

Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Kalkınma Ajansları) ve Cedaw Gölge raporları kapsamında araştırılmıştır.

2.3.1. Siyasi Parti Programları

Kadın ve erkeklerin kentsel kamusal mekâna katılımına yönelik yerel hizmet planlaması incelemesinde, 2015 seçimlerine göre meclise girmeye hak kazanan Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi ve Halkların Demokratik Partisinin parti programları dikkate alınmıştır.

2.3.1.1. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)

TBMM’de toplamda 317 üyesiyle iktidarı elinde bulunduran Adalet ve Kalkınma Partisinin 34 kadın milletvekili bulunmaktadır. Yani meclisteki üyelerinin yüzde 10,73’ü kadınlardan oluşmaktadır (tbmm.gov.tr).

AKP parti programının “Temel Hak ve Özgürlükler” kısmında kadınların hak ve özgürlükleri bakımından uluslararası standartların eksiksiz uygulanacağı ifadesi yer almakla birlikte partinin kadınlara yönelik politikaları “Sosyal Politikalar” başlıklı beşinci bölümün “Kadın” alt başlığında ortaya konulmaktadır (akparti.org.tr).

Kadınların “sadece toplumun yarısını oluşturdukları için değil, her şeyden önce birey ve sağlıklı nesillerin yetiştirilmesinde birinci derecede etkin oldukları için” parti açısından önem taşıdığı vurgusuyla bu başlıkta:

- “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)” ilkelerinin uygulanacağı;

- Kadınların kamusal yaşama katılımının özendirilmesi için gerekli tüm önlemlerin alınacağı;

- Kadınların partiye üye olmaları ve siyasette faal rol oynamalarının özendirileceği;

- Kadınlara ilgili dernek, vakıf ve sivil toplum örgütlerine destek sağlanacağı; kadınları ilgilendiren yasal düzenlemeler yapılırken bu örgütlerle işbirliği yapılacağı;

- Kadına yönelik şiddetin ayrıca cinsel ve ekonomik istismarın önlenmesi;

- Yerel yönetimlerin kadınların sorunları ile ilgili çalışmalar yapması konusunda teşvik edileceği;

- Kız çocuklarının okullaşma oranını artıracak politikaların uygulanacağı;

- Kadınların çalışma hayatı, çocuk ve aile sorumlulukları dikkate alınarak sosyal güvenlik ve çalışma koşullarında iyileştirmeler yapılacağı gibi hususlara değinilmiştir. Aynı bölümün “Çalışma Hayatı” alt başlığında ise çalışma hayatında cinsiyet ayrımcılığının önüne geçilerek eşit işe eşit ücret prensibinin uygulanacağı belirtilmektedir (akparti.org.tr). Bunların yanında partinin “Bütçe” ve “Kentleşme ve Konut” başlıkları altında ele alınan politikalarında cinsiyete dayalı bir yaklaşım gözlenmemiştir.

Parti programı, partinin politikalarının hayata geçirilmesinde günümüz iktisat ve kamu yönetimi anlayışlarının benimsendiği vurgusunu taşımaktadır. Devletin, iç ve dış güvenlik, adalet, temel eğitim, sağlık ve alt yapı hizmetleri dışında kalan tüm hizmet alanlarında icracı değil, düzenleyici ve denetleyici işlevlerini devam ettirmesi gereği üzerinde duran parti programında AKP’nin kamu yönetimi anlayışını, demokratikleşme, yerelleşme ve sivilleşme eksenine oturtmayı hedeflediği belirtilmektedir. Bu bağlamda merkezi devletin yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ve özel sektörle işbirliği yapmasının sağlanacağı; kamu yönetiminin güç ve yetkilerinin merkezde toplanması yerine, olabildiğince fazla yetki, görev ve fonksiyonun yerel yönetimlere devredildiği ve birçok devlet fonksiyonunun da yerinden yönetim esasına göre gerçekleştirilebileceği bir devlet anlayışına süratle geçileceği (akparti.org.tr) ifade edilmektedir. Bunlar partinin aynı zamanda kadına yönelik politikalarını kamu yönetimi ve kamu hizmeti alanında nasıl konumlandırıdıklarına ilişkin bilgi sunması bakımından önem taşımaktadır.

2.3.1.2.Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)

TBMM’de toplam 134 üyesi bulunan Cumhuriyet Halk Partisi’nin ise bu üyelerinden 21 tanesi kadındır. Oransal olarak değerlendirildiğindeyse CHP, yüzde 15,67 kadın oranıyla AKP’yi geride bırakmaktadır (tbmm.gov.tr).

CHP parti programında, “kadının, yönetimde, siyasette, çalışma yaşamında, eğitimde, hukukta, evrensel hak ve özgürlüklerde ve diğer tüm alanlarda erkeklerle eşit haklara ve olanaklara sahip olduğu, her türlü toplumsal ve fiziki baskıdan uzak, özgürce yaşadığı toplum”un gerçekleştirilmesinin, partinin öncelikleri arasında yer aldığı vurgulanmaktadır. Bu öncelik doğrultusunda programda, “kadının ve erkeğin her alanda eşit olduğu bir Türkiye” hedefinin altı çizilerek, “kadını özgürleştirmek, çevre baskısından ve feodal yapı etkisinden kurtarmak, sosyolojik kökenden

kaynaklanan sıkıntıları gidermek için eğitim, kültür yolunda sonuç alıcı çabalar gösterileceği” (chp.org.tr) ifade edilmiştir.

Eğitimin, kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesinde en önemli faktör olduğu belirtilen programda, eğitim ortamında kullanılan malzemelerin kadın-erkek eşitliği ilkesine aykırı her türlü söylem ve önyargıdan arındırılacağı ve kadın-erkek eşitliğinin önemini vurgulayacak ders programlarına eğitimin her kademesinde yer verileceği; zorunlu ilköğretimden çeşitli nedenlerle ayrılmış kız çocuklarının ve kadınların eğitimlerini tamamlamalarını sağlayacak politikaların geliştirileceği; Kadın Veri Merkezi, Kadın Merkezleri ve Ulusal Kadın Konseyi kurularak kadın sorunlarının katılımcı bir yaklaşımla çözümleneceği (chp.org.tr) gibi konulara değinilmiştir.

Kadına karşı şiddete yönelik yoğun bir mücadele yürütüleceği üzerinde durulan programda hem şiddet hem de ayrımcılıkla mücadele amacıyla merkezi idare ve yerel yönetimlerde gerekli bütçe ödeneklerinin ayrılacağı hususu da yer almaktadır (chp.org.tr). Bu, bütçe planlamasında cinsiyete duyarlı bir yaklaşımın benimsendiğini göstermektedir.

Programın “Kadın Hakları ile ilgili bilinçlendirme” başlığı altında, kamu yönetiminde ve siyasette, karar verme mekanizmalarında kadın oranının yükseltilmesi amaçlanarak CHP’ye üye kadınların yerel ve genel seçimlerde aday olmalarının özendirileceği; kadınların özellikle yargı, idare, ekonominin yönetimi ile iç ve dış siyaset alanlarında daha etkin olabilmelerine özel önem verileceği; kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanması ve çalışma yaşamında maruz kaldıkları her türlü ayrımcılığın önüne geçilmesi, çocuk ve yaşlı bakımı için gerekli olan kurumların geliştirilerek hizmetlerin iyileştirilmesi ve çalışan annelerin iş yüklerinin azaltılması yolunda gerekli önlemler alınacağı (chp.org.tr) konularına yer verilmiştir.

Partinin kadınlara yönelik bu politikaları paralelinde yerel yönetimlere, kadınların toplumsal ve ekonomik yaşama katılımlarını teşvik edici, statülerini arttırıcı ve kadın-erkek eşitliğini güçlendirici projelerin gerçekleştirilmesi görevi verilmektedir. Partinin yerel yönetim vizyonunun odağında, insan merkezli bir kentsel ve toplumsal kalkınma anlayışının yer aldığı belirtilen programda, kamu yönetiminde merkezi ve yerel idarelerle bunlar arasındaki ilişkilerin yeniden tanımlanacağı; ağırlaşan kent sorunlarının çözümünde yerel yönetimlere makul ölçülerde yeni yetkiler verileceği ve yurttaşların yerel yönetimin kararları üzerinde

daha fazla söz sahibi olmasının sağlanacağı ifade edilmektedir (chp.org.tr). Ancak programın kentsel planlama, kentin altyapısı, kentsel ulaşım gibi konulara ilişkin mevcut sorun ve planların yer aldığı bölümlerinde cinsiyete duyarlı bir vurgu gözlenmemiştir.

Hizmetlerin yerine getirilmesi konusunda yerel yönetimlere yeterli kaynak sağlanacağına belirtilmesinin yanında kaynak kullanımında verimlilik ilkesi çerçevesinde yerel yönetim şirketleri ve ekonomik girişimlerinin etkin bir denetime tabi tutularak faaliyet alanlarının yeniden belirleneceği ifade edilmiştir. Bu kapsamda belediye şirketlerinin kolay, keyfi, kuralsız ve denetimsiz para harcayan bir yapı olmaktan çıkartılarak belediyelere verilen her türlü görevi şirketler aracılığı ile yapma yolunun kapatılacağı ve zorunlu hallerin dışında yenilerinin kurulmasının önleneneğine değinilmiştir. Partinin söz konusu yaklaşımını, kamu hizmeti ile ilgili genel duruşunun yansıması olarak değerlendirmek mümkündür. Çünkü programda kamu hizmetlerinin kolay ulaşılabilir, kaliteli ve güvenilir olmasından, gelir düzeyi ne olursa olsun tüm vatandaşların bu hizmetlerden yararlanabilmesinden devlet sorumlu tutulmaktadır. Hizmetin özel kesim-devlet işbirliğinde mi yoksa tek başına devlet tarafından mı üstlenileceğiyle ilgili kararda da öncelikle hizmetin en iyi ve en güvenilir biçimde kim tarafından sunulduğunun tespit edilmesi gerekliliği (chp.org.tr) üzerinde durulmaktadır.

2.3.1.3. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)

Milliyetçi Hareket Partisi TBMM’de 37’si erkek, 3’ü kadın olmak üzere toplam 40 üyeye sahiptir. Oransal olarak incelendiğinde, yüzde 7,5 kadın oranıyla meclisteki diğer partilerin gerisinde kaldığı görülmektedir (tbmm.gov.tr).

Partinin programında, kadınların “eğitim seviyelerinin yükseltileceği; kalkınma sürecinde, iş hayatında, karar alma mekanizmalarında daha fazla rol almalarının sağlanarak toplumsal konumlarının güçlendirileceği; istihdam edilebilirliklerinin geliştirilerek işgücü piyasasında dezavantajlı konuma düşmelerinin engelleneceği; saygınlıklarına gölge düşüren, temel hak ve özgürlüklerini kısıtlayan, istismarlarına yol açarak toplumda geri planda kalmalarına sebep olan her türlü çağ dışı uygulamaya son verileceği” gibi planlar yer almaktadır (MHP, 2009: 107). Bu genel ifadeler dışında, programda yerele yönelik cinsiyete duyarlı bir hizmet planlaması gözlenmemiştir.

Partinin kamu yönetim ve hizmetlerine ilişkin anlayışının temelinde “...hizmette eşitlik ile vatandaş bilgilendirmeyi esas alan, değişim ve gelişimde millî ve evrensel değerleri bütünleştiren; vatandaşla kucaklaştıran açık ve katılımcı bir idarî yapı”nın yer aldığı ifade edilmektedir (MHP, 2009: 27). Devletin her şeye müdahale etmek yerine, koordinasyon sağlayıp yönlendirebilen, etkin denetim yapan ve önderlik eden bir yapıda olması gerektiği vurgulanan programda, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının güçlendirilme hedefine ilişkin söylemlere sıkça yer verildiği görülmektedir. Bununla birlikte kamu hizmetlerinin, erişimini kolaylaştırmak, kalitesini ve etkinliğini artırmak suretiyle, vatandaşa yerel düzeyde sunumunun sağlanabilmesi için yerel yönetimlerin kapasitelerinin artırılacağına (MHP, 2009: 58) da değinilmiştir. Kentlerde hizmet sunumuna yönelik cinsiyete duyarlı bir anlayışın geliştirilmediği parti programında “...eğitim, sağlık, sosyal hizmet, kültür, ulaşım ve kentsel altyapı hizmetlerinin hızlı, güvenli, zamanında, ucuz ve ‘herkes tarafından erişilebilir’ bir şekilde sunulmasının esas olacağı (MHP, 2009: 115)” genel bir ifadeyle ortaya konulmaktadır.

2.3.1.4. Halkların Demokratik Partisi (HDP)

Halkların Demokratik Partisi, TBMM’de 36’sı erkek, 23’ü kadın olmak üzere toplam 59 üyeye sahiptir. Bu sayılar HDP’nin yüzde 38,98 kadın oranıyla diğer partiler arasında ilk sırada yer aldığını göstermektedir (tbmm.gov.tr).

Başta parti içindeki cinsiyetçilikle mücadele olmak üzere, tüm cinsiyetçi ilişki ve dile karşı mücadelenin “görev” addedildiği programda, partinin kadınlara yönelik politikalarından bazıları şunlardır (hdp.org.tr): Kadınların toplumsal açıdan maruz kaldığı her türlü ezilme ve sömürülme ilişkisinde kadınlardan yana tutum almak; kadın emeğinin görünür kılınması ve örgütlenmesi paralelinde kadın emeği üzerindeki çifte sömürüye karşı mücadele etmek ve bu kapsamda kadın hareketleriyle dayanışma içinde olmak; ekonomik, toplumsal, siyasal, hukuksal, kültürel ve sosyal alanda erkek egemen sistem nedeniyle geri plana itilen kadınların yaşadığı eşitsizliğe karşı fiili ve gerçek bir eşitliğin sağlanması konusunda adımlar atmak; anayasa ve yasalardan cinsiyetçi tüm öğeler temizlenerek anayasa ve yasaların toplumsal cinsiyet eşitliğine göre yeniden düzenlenmesi için çalışmak.

Cinsiyet eşitliğinin sağlanmasının önemine yönelik söylemlerin sıkça dile getirildiği ve “yerel yönetimlerde toplumsal cinsiyet eşitliği ve ekolojik toplum yaklaşımı”nın demokratik bir yerel yönetimin temel dayanaklarından biri olarak

kabul gördüğü parti programında, partinin yerelde cinsiyete duyarlı hizmet planlamasına bakışı ise şu cümlelerde ifadesini bulmaktadır (hdp.org.tr):

“Kadınların eşit katılımını güvence altına alan, kadınların özgün ihtiyaçlarına uygun, tüm yerel kamu hizmetlerinin kadınların ihtiyaçlarını önceleyerek planlanması ve kadınlara pozitif ayrımcılık ilkesiyle hayat bulan yeni bir demokratik yerel yönetim anlayışını hayata geçirmek mümkündür. Demokratik yerel yönetimlerde kadınlar, yereldeki kadınların katılımıyla oluşan kadın meclisleri aracılığıyla, yerel yönetimlere doğrudan katılır. Bu modelde kadın meclislerinin, kentsel hizmetlerin önceliklerinin cinsiyet eşitlikçi temelde örgütlenmesi, kadınlara ilişkin taleplerin karşılanması yönünde alacağı kararlar, belediye, il genel meclisi gibi tüm yerel yönetim organları tarafından uygulanır. Kadın Meclisleri, kararların uygulanma süreçlerini denetler.”

Meclisteki diğer partilerin programlarıyla karşılaştırıldığında, yerelde cinsiyete duyarlı hizmet anlayışını somut bir şekilde ortaya koyan tek parti olarak HDP, hizmet sunumunda “neo-liberal yerel ekonomi politikaları yerine halktan ve emekten yana sosyal politikalar”ın hayata geçirilmesinin hedeflendiğini belirtmektedir. Bu kapsamda programda kamu mallarının özelleştirilmesine, kamu hizmetlerinin ticarileştirilmesine ve piyasalaştırılmasına karşı durulduğu ifade edilirken herkesin eşit, nitelikli, ulaşılabilir, yeterli ve parasız kamu hizmeti alabilmesi için mücadele edileceği de vurgulanmaktadır (hdp.org.tr).

2.3.2. Kurumsal Belgeler

Çalışmanın bu kısmında, cinsiyet eşitliğine yönelik kurumsal belgeler sırasıyla TBMM Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, Kalkınma Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Kalkınma Ajansları sınırlarında incelenmiştir. Bu bölümde de yine, cinsiyet eşitliğinin yerel hizmetler ve kentsel kamusal mekan bağlamında ele alınıp alınmadığı üzerinde durulmuştur.

2.3.2.1. TBMM Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (KEFEK)

Meclis bünyesinde 2009 yılında kurulan ve kadın haklarının “parlamento ayağı” olarak ifade edilen KEFEK, kadın haklarının korunması, geliştirilmesi ve kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak Türkiye’de ve uluslararası alandaki gelişmeleri izleme ve bu gelişmeler konusunda TBMM’yi bilgilendirme misyonunu taşımaktadır (tbmm.gov.tr).

Komisyon tarafından ortaya konulan raporlar incelendiğinde, kadın istihdamı, kadına yönelik şiddet, toplumsal cinsiyet, erken yaşta evlilikler gibi konuların ön plana çıktığı görülmektedir. Komisyon’un toplumsal cinsiyeti mekan özelinde

incelendiği bir çalışması olmamakla birlikte, “Toplumsal Cinsiyet Açısından Anayasa” konulu raporu “iş hayatında, eğitimde, aile hayatında, sosyal yaşamda ve toplumun bütün katmanlarında toplumsal cinsiyet temelinde ayrımcılığın önüne geçilmesi, kadınlara ve erkeklere kendi potansiyellerini gerçekleştirme yolunda eşit haklar ve fırsatlar tanınması gereği”nin anayasal temellere oturtulması yolunda öneriler sunması bakımından önem taşımaktadır (KEFEK, 2012: 132).

Nüfusun yarısını oluşturan kadınların toplumsal yaşama etkili katılımlarının mümkün kılınması; kadınlar ve erkeklerin insan haklarından eşit olarak yararlandığı daha adil ve demokratik bir toplumsal düzenin oluşturulmasına katkı sağlayacağı düşünülen toplumsal cinsiyete duyarlı bu Yeni Anayasa’ya ilişkin Komisyon önerileri kısaca şu şekildedir (2012: 133-136):

- Anayasa yazımında kadınlar ve erkeklere eşit yaklaşan tarafsız bir dilin tercih edilmesi, bireylere ve gruplara gönderme yapılırken “kadınlar ve erkekler” ifadesinin kullanılması cinsiyet eşitliğine dair zihinsel kalıpların dönüştürülmesine katkı sağlayacaktır.

- Atama ve seçimle oluşan tüm karar organlarında kadınların temsil ve katılımını arttırmak için Devlete teşvik edici önlem alma sorumluluğu yüklenmesi yararlı olacaktır.

- Kadınların ve erkeklerin siyasi, sosyal, ekonomik, medeni ve kültürel alanlarda, fırsat eşitliği hakkı dahil olmak üzere eşit muamele hakkına sahip olduğunun vurgulanması yararlı olacaktır.

- Siyasi partilerin seçimle gelinen mevkilere erişimde kadın-erkek fırsat eşitliğini sağlayacak şekilde faaliyet göstermesi yolunda hükümlerin yer alması ve pozitif ayrımcılığın devam ettirilmesi yararlı olacaktır.

- Anayasal organlarda (Anayasa Mahkemesi, HSYK, vb.), üniversitelerde, kamu kurumlarının ve özel sektörün üst düzey temsilciliklerinde, meslek örgütlerinde, sendikalarda, yeni oluşturulacak mekanizmalarda karar alma mevkilerine erişimde kadın-erkek fırsat eşitliğinin sağlanması yararlı olacaktır.

- Toplumun temel taşı aile ile ilgili maddede kadına ve erkeğe eşit haklar ve sorumluluklar yüklenmeli ve eşler arasında hak eşitliği vurgulanmalıdır.

- Çalışan kadının işi ve aile hayatını uyumlaştırması için (çocuk/yaşlı/engelli bakımı/kreş/ebeveyn izni vb. konularda) devlete tedbir alma yükümlülüğü getirilmelidir.

- Herhangi bir sebeple kadınların (ve erkeklerin) kamu hizmetlerinden, eğitim ve çalışma hakkından mahrum edilemeyeceğinin açıkça belirtilmesi yararlı olacaktır.

Rapor, gerek toplumsal cinsiyete dair zihinsel dönüşümün gerçekleştirilmesi gerekse kadınların siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda erkeklerle eşit haklara sahip olması gerekliliğini vurgulamakta, böylece de kadınların mekanda görünür kılınmasının temelini oluşturacak öneriler ortaya koymaktadır.

Komisyon, bütçenin yapımı ve harcama sürecine cinsiyet perspektifinin dahil edilmesinin cinsiyet eşitliğinin kamu harcamalarında ve kamusal hizmetlerde temin edilmesi açısından önemi temelinde 2014 yılında “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Komisyon Raporu”nu yayımlamıştır. Raporda, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımının uygulanabilirliğine ilişkin tespit ve önerilere yer verilmektedir. Bunlar içerisinde Komisyonun “Yerel Yönetimler”e yönelik hazırladığı bir bölüm de bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve programlara yerleştirilmesine ve toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeye dair iş bölümünün belirlenmesi ve iş birliği mekanizmalarının kurulmasının yerel yönetimler için de vazgeçilmez bir öneme sahip olduğu belirtilen bu bölümde şu önerilere yer verilmiştir (KEFEK, 2014: 171):

- Belediye başkanına bağlı toplumsal cinsiyet eşitliği biriminin kurulması ve bu birimin koordinasyonunda tüm hizmet birimlerinden temsilcilerin yer alacağı bir komisyon veya çalışma grubu oluşturulması,

- Yürütülecek çalışmalarda belediye meclislerinin kadın-erkek fırsat eşitliği komisyonları ile kent konseyleri bünyesindeki kadın meclislerinde kurulan “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çalışma Grupları”nın işbirliği içinde olması,

- Belediyelerin stratejik plan, performans programı ve faaliyet raporlarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin gözetilmesi veya gözetilmemesi durumunun denetlenmesi.

Bunlara ek olarak raporun “toplumsal cinsiyete duyarlı veri ve istatistiklerin üretilmesi” başlığı altında, cinsiyete duyarlı veri ve istatistik üretilmesinin kamusal

hizmet sunumuna kadar geçen aşamanın yanında kamu hizmetinden yararlananlar açısından da önem taşıdığı belirtilmektedir (2014: 165).

Kadınların görünmeyen emeğinin ve genel olarak bakım ekonomisinin boyutlarının “Gayri Safi Yurtiçi Hasıla”ya (GSYH) dahil edilmesine imkan veren “Genişletilmiş GSYH” hesaplamalarına ilişkin çalışmaların yürütülmesi; merkezi yönetim kapsamındaki kamu idarelerinde toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik farkındalık oluşturulmasına katkı sağlayacak çalışmaların geliştirilmesi; bakanlıklar, kamu idareleri ile mahalli idarelerce oluşturulacak politikalarda, toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşımın benimsenmesi; toplumsal cinsiyet eşitliği alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarına yönelik eğitimler verilmesi ve kılavuzlar hazırlanması, raporda ortaya konulan diğer önerilerdendir (2014: 166-169).

Rapor kamusal mekanda toplumsal cinsiyet eşitliğine açıkça değinmemekle birlikte, toplumsal cinsiyet konusunda zihinsel dönüşüme etki edecek ve kamu hizmetlerinin cinsiyete duyarlı sunumuna imkan verecek öneriler sunması sebebiyle mekanda toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesine katkı sağlama gücüne sahip görünmektedir.

2.3.2.2. T.C. Kalkınma Bakanlığı

Kalkınma Bakanlığınca hazırlanan ve Türkiye’nin ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda gerçekleştireceği dönüşümleri ortaya koyan temel politika belgeleri olarak “kalkınma raporları”nın incelenmesi, ülkede gelişim ve dönüşüm planları içerisine, kadın ve cinsiyet eşitliğine dair meselelerin hangi ölçüde dahil edildiğini değerlendirebilmek açısından önem taşımaktadır.

2007-2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı’nda kadınlara yönelik politikalar şu şekilde sıralanmaktadır (2006: 37-89):

- AB ortalamasına göre düşük seviyede olan işgücüne katılma ve istihdam oranlarında ilerleme kaydedilememiştir. Bu oranların düşük olması kadınların işgücüne ve istihdama yeterince katılamamasından kaynaklanmaktadır. Kadınlarda işgücüne katılma ve istihdam oranları erkeklerin yaklaşık üçte biri seviyesindedir (m. 223).

- Kadınlar, çocuklar, yaşlılar, özürllüler ve kente göç edenler başta olmak üzere, yoksulluk riskiyle karşı karşıya olanlara yönelik eğitim, kültür ve sağlık gibi hizmetlerin artırılması ihtiyacı devam etmektedir (m. 255).

- Kadınlarda okuryazarlık oranı ...erkek okur-yazarlık oranının gerisindedir. Kadınlarda istihdam oranı yüzde 22,3 iken, erkeklerde bu oran yüzde 64,8'dir. Kırsal alanda ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilen kadınlar, kente göç sonucunda kentsel alandaki işlere göre niteliklerinin yetersiz kalması ve farklı bir ortamın getirdiği sosyal baskılardan dolayı işgücünden çıkmakta ve ekonomik yaşamın dışında kalarak yoksulluk ve sosyal dışlanma risklerine açık hale gelmektedir. Nitekim, kentte yaşayan kadınlarda işgücüne katılma oranı yüzde 19,3 iken, bu oran kırsal alanda yüzde 33,7'dir (m. 259).

- ...Kadınlara karşı şiddetin ve istismarın önlenmesi için toplumun bilinçlendirilmesine yönelik eğitim ve bilgilendirme çalışmaları devam etmektedir (m. 260).

- Kadınların karar alma sürecine katılımı AB ülkeleriyle karşılaştırıldığında yetersizdir. Nitekim 2002 seçiminde kadınların parlamentoda temsil oranı yaklaşık yüzde 4,4' tür (m. 261).

- ... Yapılan Anayasa değişiklikleriyle ...kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğu daha açık bir şekilde belirtilmiştir (m. 317).

- İşgücü piyasasında zorluklarla karşılaşan kadınlar ...için fırsat eşitliği sağlanacaktır. Kadınların işgücüne ve istihdama katılımlarının artırılması amacıyla çocuk ve diğer bakım hizmetlerine erişimleri kolaylaştırılacaktır (m. 568).

2014-2018 dönemini kapsayan Onuncu Kalkınma Planı'nda ise kadınlara yönelik şu konular üzerinde durulmaktadır:

- Kadın erkek fırsat eşitliği konusunda, başta istihdam ve karar alma mekanizmalarına daha aktif katılım olmak üzere şiddetin önlenmesi, eğitim ve sağlık konularında yapılan iyileştirmelerin sürdürülmesi ve uygulamada etkinliğin artırılması ihtiyacı devam etmektedir (m. 247).

- Toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında, kadınların sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamdaki rolünün güçlendirilmesi, aile kurumunun korunarak statüsünün geliştirilmesi ve toplumsal bütünleşmenin kuvvetlendirilmesi temel amaçtır (m. 249).

- Kadınların karar alma mekanizmalarında daha fazla yer almaları, istihdamının artırılması, eğitim ve beceri düzeylerinin yükseltilmesi sağlanacaktır (m. 251).

- Kadına yönelik şiddetin ve ayrımcılığın ortadan kaldırılabilmesi amacıyla özellikle erken çocukluktan başlayarak örgün ve yaygın eğitim yoluyla toplumsal bilinç düzeyi yükseltilecektir (m. 256).

- Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda farkındalık oluşturulacak ve örnek uygulamalar geliştirilecektir (m. 257).

- Genç ve dinamik nüfus yapısının korunması ve doğurganlıktaki hızlı düşüşün önüne geçilebilmesi için kadınlara yönelik iş ve aile yaşamını uyumlaştırıcı nitelikte uygulamalar ile çalışanlar için doğuma bağlı izin ve haklar geliştirilecek, kreşler teşvik edilecek, esnek çalışma imkânları sağlanacaktır (m. 351).

Onuncu Kalkınma Planının kadınlara yönelik olarak Dokuzuncu Kalkınma Planı ile benzer konulara değindiği dikkat çekmiş olup, ikisinde de mekanda cinsiyet ilişkilerine yönelik herhangi bir değerlendirme ve/veya politika önerisine rastlanmamıştır. Bununla birlikte planlarda üzerinde durulan, kadınların sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamdaki rollerinin güçlendirilmesi ve karar alma mekanizmalarına katılımlarının desteklenmesi ile toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme uygulamalarına geçilmesi gibi hedefler, onların mekandaki varlıklarının tanınmasına katkı sağlayacak ilkeler olarak göze çarpmaktadır. Ancak söz konusu ilkelerde kadınların doğurganlığı ve aile içerisindeki rolünün korunmasına yönelik yapılan vurgular bir yandan da kadınlara biçilen geleneksel rollerin yeniden üretildiğine işaret etmektedir.

2.3.2.3. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM)

Müdürlük, kadın erkek eşitliğinin sağlanması, toplumsal yaşamın tüm alanlarında kadınların konumlarının güçlendirilmesi ve kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi yönünde politika üretmek, strateji geliştirmek, tüm paydaşlarla işbirliği yapmak ve paydaşlar arası koordinasyonu sağlamak gibi görevler üstlenmektedir. Müdürlüğün faaliyet ve politikalarına ilişkin belgeler büyük ölçüde Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği gibi uluslararası kuruluşlarca desteklenen ve kurumun taraf olduğu projelere bağlı olarak yürütülen çalışmaların çıktıları niteliğindedir.

Bu projelerden biri “Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi” başlığı altında 2006-2008 yılları arasında yürütülmüştür. Projenin en önemli çıktılarından biri, Dokuzuncu Kalkınma Planı, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, AB Müktesebatı ve Milenyum Kalkınma Hedefleri gibi üst politika belgelerindeki toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesine dair düzenlemeler bağlamında hazırlanan “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı”dır.

Ulusların kalkınmasının temelinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin bulunduğu, Türkiye’nin de makro ekonomik hedeflerine ulaşabilmesi için kadınlara ihtiyacı olduğu (2008: 11) vurgusunu taşıyan Plan, eğitim, ekonomi, yoksulluk, yetki ve karar alma sürecine katılım, sağlık, medya ve çevre konularını kapsamaktadır.

Eğitim alanına yönelik olarak Planda belirlenen hedefler, eğitimin her kademesinde kız çocuklarının okullulaşma oranları ile okulların fiziki ve teknik kapasitesinin artırılması; yetişkinler arasında “kadın okuryazarlığı”nın yaygınlaştırılması; eğitimciler, eğitim programları ve materyallerin “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği”ne duyarlı hale getirilmesi olarak belirtilmektedir (2008: 32-34).

Tüm taraflarca kadın istihdamının artırılmasına yönelik çalışmalara hız verileceği; kırsal kesimdeki kadınların konumlarının iyileştirileceği; işgücü piyasasında cinsiyet ayrımcılığı ile mücadele edilerek kadın ve erkek arasında ücret farklılıklarının azaltılmasının sağlanacağı planın ekonomi alanındaki hedefleri olarak sıralanmaktadır (2008: 40-41).

Yoksulluk konusunda ise Plan, istihdam dışında kalan yoksul kadınların konumlarını iyileştirici çalışmalar yapılması ve yoksullukla mücadele eden sorumlu kuruluşlar arasında koordinasyonun güçlendirilmesini hedeflemektedir (2008: 45).

Kadınların özellikle siyasi alandaki temsilinin halen oldukça kısıtlı olduğu vurgulanan Planda yetki ve karar alma mekanizmaları alanına yönelik olarak belirlenen hedefler ise şunlardır: Yetki ve karar alma süreçlerinde kadın temsiliyetinin artırılması için farkındalık yaratılacak, bilgi ve bilinç düzeyi artırılacaktır. Kadınların siyasi hayata katılımı ile yetki ve karar alma süreçlerinde yer almasına katkıda bulunacak düzenlemeler yapılacaktır. Kamu politikaları kadın-erkek eşitliğini sağlar hale getirilecektir (2008: 51-52).

Kadınların sağlık hizmetlerine erişim koşulları ve verilen hizmetlerin kalitesinin iyileştirilmesi; sağlık konusunda doğru tutum ve davranışın geliştirilmesi; kadın sağlığına ilişkin araştırmalar, bilimsel çalışmalar ve bilgilerin

yaygınlaştırılması, Planın sağlık alanına ilişkin hedeflerini oluşturmaktadır (2008: 57-58).

Medyada toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlılığın geliştirilmesi ve medyadaki cinsiyetçi temsillerin dönüştürülmesi için sektörde çalışanların (her kademedede) ve ilerleyen dönemde çalışma potansiyeline sahip olan bireylerin konuya ilişkin farkındalıklarının artırılması; medya sektöründe çalışan kadınların oran ve karar alma konusunda temsiliyetleri bakımından güçlendirilmesi; internet ve bilgisayar gibi yeni iletişim teknolojilerini de kapsayacak şekilde kadınların tüm iletişim araçlarına erişim ve bu araçları kullanabilirliğinin artırılması ise Planda “medya” alanına yönelik belirlenen hedeflerdir (2008: 62).

Plan, Türkiye’de özellikle 1950’ler itibariyle ortaya çıkan düzensiz kentleşmenin kadınlar üzerinde pek çok olumsuz etkisi olduğu, ancak veri eksikliği sebebiyle bu sorunların ortaya konulmasının güçleştiği (2008: 8) ve bu bağlamda toplumsal cinsiyet bakış açısının Türkiye’nin çevreye ilişkin bütün plan ve programlarına henüz arzu edilen seviyede yerleştirilememiş olduğunun altını çizmektedir. Planda evreye yönelik belirlenen hedefler ise şunlardır: evre verileri cinsiyet temelinde ayrımlaştırılacak, kadın ve evre konusunda araştırma ve bilimsel çalışmalar desteklenecektir. Kadınların evre konusunda alınacak kararlarda etkinliği sağlanacaktır. evre politikalarının etkin uygulanmasında kadınların rolü güçlendirilecek; kırsal ve kentsel olumsuz evre koşullarına karşı kadınların korunması, güçlendirilmesi ve yaşam standartlarının yükseltilmesi sağlanacaktır (2008: 66-67).

Planda belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesi yolunda gerek sorumlu kuruluşlar gerekse de işbirliği yapılacak kurum ve kuruluşlar arasında yerel yönetimlere çokça yer verilmekle birlikte, kentsel mekanların toplumsal cinsiyet odaklı olarak yalnızca “evre” başlığı altında ve kısıtlı oranda değerlendirildiği görülmektedir.

2.3.2.4. Kalkınma Ajansları

“Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma plnı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla

kurulan” (ahika.gov.tr) Kalkınma Ajanslarının faaliyetleri incelendiğinde kadınlara yönelik çalışmalarının genel olarak kadınların ekonomik olarak güçlendirilmesi ve kadına yönelik şiddetle mücadele üzerine odaklandığını söylemek mümkündür.

Doğu Marmara Kalkınma Ajansı koordinatörlüğünde oluşturulan “Doğu Marmara Kadın Girişimciler İşbirliği Ağı” kadınların ekonomik olarak güçlendirilmesi amacına hizmet eden çalışmalardan biridir. Kadın girişimciliğini destekleyerek, kadının ekonomiye katkısını artırmak; kadın girişimcilerin talep, ihtiyaç ve sorunlarını analiz etmek; kalkınma ajansı hizmetlerinin kadın bakış açısı ve gereksinimleri temelinde sunulmasını sağlamak çalışmanın temel hedefleri olarak ortaya konulmaktadır (marka.org.tr).

İstanbul Kalkınma Ajansı tarafından sunulan “Kadın İstihdamının Arttırılması Mali Destek Programı”, kadınların istihdam edilebilirliklerinin ve kadın girişimciliğin arttırılması; iş hayatının kadın dostu istihdam yaratacak şekilde iyileştirilmesi öncelikleri temelinde paydaşların kadınların ekonomik olarak güçlenmesi ve ülke ekonomisinde daha aktif rol alması doğrultusunda politika üretmelerine imkan tanımaktadır (smore.com).

Kadınların toplumdaki ikincil konumlarını, yukarıdaki örneklere nazaran daha geniş bir açıyla ele alan bir diğer çalışma Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı ve Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı’nın (TEPAV) katkılarıyla hazırlanmış “Samsun’da Kadının Durumu” başlıklı rapordur. Mevcut durumun analizi ve mevcut duruma yönelik önerilere yer veren rapor, kadınların toplumdaki durumlarının iyileştirilmesi amacıyla oluşturulacak stratejilerin geliştirilmesinde dört temel alana dikkat çekmektedir. Bunlar, veri toplanması; fırsatların ve sosyal hizmetlerin kadınların ihtiyaçları düşünülerek planlanması ve uygulanması; kaynak ayrılması ve aktarılması; hizmetlere ulaşım ve kullanım konusunda kadınların önündeki engellerin kaldırılmasıdır. Bu dört temel alan doğrultusunda raporda ortaya konulan öneriler ise özetle şunlardır (TEPAV, 2013: 77-80):

- Cinsiyete duyarlı hizmet üretebilmek için kurumların cinsiyet temelli veri toplamayı kurumsal yapılarının olağan bir parçası haline getirmesi gerekmektedir.

- Kadınların toplumsal hayata katılımlarını sağlayacak, farklı alanlarda kadınlara danışmanlık ve rehberlik verecek, kadınları güçlendirecek mahalle bazlı hizmet birimleri, toplum merkezleri, kurulmalıdır.

- Toplumsal-kamusal kaynaklar aracılığıyla çocuk bakımı hizmetinin etkin sunumu sağlanarak, kadınların istihdam da dahil toplumsal hayatın her alanına katılımları desteklenmelidir.

- Kadınların ve erkeklerin üzerine yapışan toplumsal cinsiyet rollerinin sorgulanması ve her iki bireyin de toplumsal hayata eşit katılımını öngörecektür kültürel bir yapının oluşturulması için çaba sarf edilmelidir.

- Mesleki eğitim uygulamalarıyla ilgili olarak, eğitim müfredatına kadınların iş hayatına uyumunu kolaylaştıracak eklemelerin yapılması, yetişkin eğitimi materyallerinin toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısıyla elden geçirilmesi ve bu konuda eğitim almamış kişilerin eğitimci olarak istihdam edilmemesi gibi önlemler alınmalıdır.

- Hizmet sunucular ve karar vericiler, sağlık stratejileri ve politikalarını geliştirirken toplumsal cinsiyet perspektifinden yola çıkmalıdır.

Kalkınma Ajansları tarafından veya ajansların katkısıyla ortaya konmuş kadınların toplumsal yaşamda güçlendirilmesine yönelik temel alanlara odaklı yukarıda bahsi geçen çalışmalar dışında, özel olarak mekanda toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin politika üretilmesine katkı sağlayacak herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

2.3.3. CEDAW Gölge Raporları

“Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)” çerçevesinde Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’nün hazırlamakla yükümlü olduğu ülke raporlarına alternatif olarak kadın sivil toplum kuruluşlarınca hazırlanan gölge raporları, Türkiye’nin toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından durumuna ilişkin objektif değerlendirmeler içermesi sebebiyle önem taşımaktadır.

Gölge raporları içinde en güncel olanı, Türkiye’nin Kadına Karşı Ayrımcılığı Önleme Komitesi’ne sunduğu altıncı periyodik rapora istinaden 2010 yılında hazırlanmış olup, raporda “yasalar önünde eşitlik ilkesi, siyaset ve karar mekanizmalarına katılım, eğitim, istihdam, sağlık, medya ve kadına yönelik şiddet” konularına odaklanılmıştır

Bir önceki gözden geçirme tarihi olan 2005’ten bu yana Türkiye’de kadınlara yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılması adına sınırlı bir ilerleme kaydedildiği; devletin toplumsal cinsiyet eşitliğinin kapsamlı olarak gerçekleştirilmesi yolunda

gösterdiği siyasi iradenin yetersiz kaldığı üzerinde duran raporda, söz konusu olumsuzluklar şu cümlelerle temellendirilmektedir (CEDAW STK Çalışma Grubu, 2010: 4-5):

“Genel duruma baktığımızda, devletin yasalar önünde kapsayıcı bir kadın-erkek eşitliğine olan bağlılığının, göstermiş olduğu bazen isteksiz, bazen kararsız, bazen de tümüyle karşı bir tutum sergileyen resmi söylemi de yansıtan bir biçimde, eksik kaldığını görüyoruz. Bu siyasi arzu/inanç eksikliği her yasal reform düzenlemesinde yarım, eksik ya da tartışmalı hususlar kalmasına ve uygulamada neredeyse hiçbir somut ilerleme kaydedilmemesine yol açmıştır. Özellikle kaynak dağılımının iyileştirilmesi konusundaki isteksizlik, CEDAW Sözleşmesi’yle ulaşılması arzulanan yasal ve fiili kadın-erkek eşitliğini sağlamayı zorlaştırmaktadır. Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı ve ulusal mekanizma (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü – KSGM) ile kadın örgütleri arasındaki diyalog, kısıtlı ve sıkıntılıdır. Bunun bir diğer sonucu, somut toplumsal cinsiyet göstergelerinin büyük çoğunluğunda iyileşme görülmemesidir. Türkiye’de kadınların önemli bir kısmı yasal haklarını bilmezken, yasaların uygulanması için farkındalık yaratma çabaları yetersiz kalmaktadır...Rapor dönemi boyunca Türkiye’de artan muhafazakâr davranış biçimleri de kadınların hak ve özgürlüklerini kullanmalarını giderek artan ölçüde tehdit etmektedir. Kadınların hâlihazırda kazanmış oldukları yasal haklarından geri adım atılmak istenmekte, mevcut ayrımcılıkların ortadan kaldırılması için yapılan çalışmalar çoğu zaman dirençle karşılık bulmaktadır. Olumlu gelişmelerin bazıları bile muhafazakâr alt metinler taşımakta ve var olan hak ve özgürlüklerin ihlaline sebep olabilecek boşluklar içermektedir...Devletin CEDAW sürecine olan bağlılığı ve kadın sivil toplum örgütleri ile olan diyalogu da bu dönemde kısıtlı olmuştur...Devlet Raporunun hazırlanması sürecinde STK’larla iki toplantı yapılmasına rağmen, STK’ların görüşleri Rapora ancak kısıtlı bir şekilde yansıtılmıştır.”

“Yasalar önünde eşitlik ilkesi” bağlamında raporda Anayasa, Türk Medeni Kanunu (TMK) ve Türk Ceza Kanunu’nun (TCK) kadınlara yönelik ayrımcılık içeren ve kadınları ikincil konuma iten hükümlerinin değiştirilmesi kapsamında sorun ve talepler yer almaktadır. TMK ve TCK’da gerçekleştirilen yasal reformlar ile kadın-erkek eşitliğine doğru önemli adımlar atıldığını belirten rapor, bu yasaların uygulanması için devletin hem kamu görevlileri hem de toplum nezdinde farkındalık yaratıcı/artırıcı çalışmalar yapması ve yasaların uygulanmasını yakından denetlemesi gerektiğinin altını çizmektedir (2010: 6-8).

“Siyaset ve karar mekanizmalarına katılım” başlığı altında raporda, Türkiye’de kadınların karar mekanizmalarına katılımı ve buralarda temsil oranlarının tarihsel olarak erkeklere kıyasla oldukça düşük olduğu ve konu ile ilgili mevcut yasal düzenleme ve uygulamaların yetersizliği üzerinde durulmaktadır. Eylem talepleri arasında, genel olarak kamu yönetiminde üst düzey kadın personel sayısının

arttırılmasına yönelik geçici özel önlemler alınması gerektiğine yer verilen raporda, kadınların karar mekanizmalarında yer almalarının kamu kaynakları üzerindeki etkisi ve konu ile ilgili atılması gereken adımlar şu cümlelerle ifade edilmektedir (2010: 10-11):

“Kadınların karar alma mekanizmalarında yeterince temsil edilmemesinin bir sonucu, kamu kaynaklarının kullanım ve dağıtımında kadınların söz sahibi olamamalarıdır. Fiili eşitliğin sağlanabilmesi için toplumsal cinsiyete duyarlı bir bütçe hazırlanmalıdır. Kamusal kaynakların dağıtımı ve kullanımı fiili kadın-erkek eşitliğinin sağlanması sürecini hızlandıracak şekilde planlanmalıdır. Kamu kaynaklarının planlandığı şekilde, etkin kullanılıp kullanılmadığı düzenli olarak denetlenmelidir.”

Kadın eğitiminin geleneksel olarak “kadına özgü” alanlarda toplanmakta olduğu, ayrımcı önyargıların kadın ve kız çocuklarının eğitimini olumsuz etkilemeye devam ettiği belirtilen “Eğitim” bölümünde, burs, barınma, araç-gereç vb. imkanlardan yararlanmada eşitliğin sağlanması; bakım hizmetlerinin yükünü kadınların ve ablaların üzerinden almak için okulöncesi eğitimin yaygınlaştırılması; Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ders kitaplarında bulunan ayrımcı öğelerin ayıklanması gibi eylem talepleri yer almaktadır (2010: 12-14).

Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranının dünyadaki en düşük oranlar arasında yer aldığı belirtilen raporda “İstihdam” başlığı altında, işe alım ve ücretler bakımından kadın-erkek eşitliğinin sağlanabilmesine yönelik politika önerilerine yer verilmiştir. Özellikle aile ve iş yaşamının uzlaşması kapsamında, ebeveyn izni yasasının babaların çocuk bakımındaki sorumluluklarını yerine getirmesine olanak sağlayacak şekilde düzenlenmesi; okulöncesi kurumların kurulması ve yürütülmesine yönelik gerekli adımların atılması; kadınların evde ücretsiz bakım hizmeti sağlamaya olan bağımlılıklarının azaltılması için yaşlıların ve engellilerin bakımına dair düzenlemeler yapılması gibi talepler gündeme getirilmiştir. Bunlara ek olarak, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin yıllık ulusal bütçe planlamasına dahil edilmesi; kayıt dışı sorunu ortadan kaldırıncaya dek ücretsiz ve geçici tarım işçilerinin ve gündelikçi kadınların sosyal sigorta kapsamına alınması; kadınlar ve erkekler arasındaki ücret farklılıklarına neden olan dikey ayrımcılığın engellenmesi, raporda istihdama yönelik ortaya konulan diğer taleplerdir (2010: 14-18).

Ülke düzeyinde kadın sağlığı hizmetlerinde bütünsel bir yaklaşım yerine, doğurganlık dönemine odaklanmış geleneksel yaklaşımın hakim olması sebebiyle ergenler, menopoz- menopoz sonrası dönemdeki kadınlar ve yaşlı kadınların “sağlık” alanında en çok ihmal edilen gruplar olduğunu vurgulayan rapor, bu başlık altında

anne ölümlerinin önlenmesi; aile planlaması çalışmalarının yaygınlaştırılması; herkesin ücretsiz, ulaşılabilir, bütüncül ve kaliteli sağlık hizmeti alabilmesi gibi taleplere yer vermektedir (2010: 19-20).

Medyanın teşhir, magazinleştirme, kadın bedeninin metalaştırılması, cinsiyetçi önyargıları yinleme ve pornografi üretimi aracılığıyla kadınların insan haklarını ihlal ettiği söylemi paralelinde “Medya” başlığı altında, söz konusu alandaki cinsiyetçi eğilimlerin ortadan kaldırılmasına imkan verecek kurumsal ve yasal düzenleme önerilerine yer verilmiştir.

Raporun “Kadına Yönelik Şiddet” başlığı altında, geçmiş döneme yönelik değerlendirmeler incelendiğinde, kamu kurumlarının bütçelerinden kadına yönelik şiddeti sonlandırma konusundaki çalışmalara herhangi bir pay ayrılmaması konusuna dikkat çekildiği görülmektedir. Bu durumu, devletin kadına yönelik şiddeti durdurma konusunda siyasi iradede yoksunluğu olarak dile getiren rapor, şiddetle mücadele kapsamında kurumlar bazında ayrıştırılmış bütçe kalemlerinin ilgili kurumlara dağıtılması; kadına yönelik şiddet ile mücadele eden örgütler ve devletin bu örgütlerle yaptığı ortaklaşa çalışmaların desteklenme ve güçlendirilmesi gerekliliği üzerinde durmaktadır (2010: 23-27).

Raporda, geçmişte öne çıkan hususlara ilişkin yeterli gelişim sağlanamaması veya ileri sürülen eylem taleplerinin devlet tarafından istenen ölçüde dikkate alınmaması sebebiyle, her bir başlıkta yer alan maddelerin büyük oranda 2005 yılında hazırlanmış Gölge Raporundaki maddelerin tekrarı niteliğinde olduğuna da dikkat çekilmektedir.

Kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik CEDAW hükümleri çerçevesinde politika önerilerine yer veren raporda, mekanın cinsiyet ilişkileri bakımından değerlendirilmesine rastlanmamakla birlikte, kapsamına aldığı toplumsal cinsiyet eşitliği/eşitsizliğine yönelik temel hususlar ve bu hususlara ilişkin politika önerileri, gerçekleştirilmeleri dahilinde kadınların mekanda görünürlüğüne katkı sağlayacak niteliktedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YEREL HİZMET SUNUMUNDA CİNSİYETE DUYARLI POLİTİKA ÖRNEKLERİ

Toplumsal cinsiyetin yerel düzeyde her türlü plan ve programa dahil edilmesi, başka bir ifadeyle toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması, kadınların kentsel mekanlardaki varlığını dikkate alan yerel hizmet politikalarının temelini oluşturmaktadır. Bu kapsamda, ana akımlaştırma, yerel hizmet planlamasında kadın ve erkeğin siyasi, ekonomik, toplumsal, kültürel ve yasal pek çok alandaki mevcut durumunun değerlendirilmesi ve mevcut duruma yönelik politika geliştirilmesini gerekli kılmaktadır. Kadınların söz konusu alanlardaki haklarını kullanmalarında görünür bir engel bulunmamakla birlikte, ilk bölümde verilerin ışığı altında ortaya koyulduğu gibi, dünyanın pek çok yerinde kadınlar cinsiyete özgü sorunlarla toplumsal yaşamda ikincil plana itilmektedir. Dolayısıyla yasal anlamda eşitlikle, yaşam çevresinde cinsiyetler arası somut eşitsizlikler birlikte değerlendirildiğinde iki sonuç ortaya çıkmaktadır. Birincisi, yasal olarak eşit yurttaşlık, kadınların günlük yaşamlarında karşılaştıkları sorunların çözümü kapsamında yeterli değildir ve yaşam koşullarının somut anlamda iyileştirilmesi için yerel düzeyde somut önlemler gereklidir. İkincisi de ilkinin bağı olarak, söz konusu somut önlemlerin, yerel hizmetlerin nicelik ve niteliğiyle doğrudan ilişkili olduğudur (Alkan, 2006: 19).

Bu bölümde öncelikle, yasal anlamda cinsiyet eşitliğine paralel olarak yerel düzeyde sunulan hizmetlerin hem nitelik hem de niceliğiyle kentsel yaşama kadınların erkeklerle eşit katılımına imkan tanıyan gelişmiş batı ülkelerinin uygulamaları incelenecektir. Ardından da konuyla ilgili Türkiye'deki mevcut durum ortaya konulacaktır.

3.1. Dünya Kentlerinden İyi Uygulama Örnekleri

Kadınların kentsel yaşamda görünür kılınmasına yönelik iyi uygulama örnekleri bu başlık altında, Avusturya, Kanada ve İsveç'teki bir takım kentler özelinde incelenmiştir.

3.1.1. Avusturya

Federal bir cumhuriyet olan Avusturya, dokuz eyaletten oluşmaktadır. 2015 verilerine göre nüfusu 8,665,550'dir. Nüfusun yüzde 51,1'ini kadınlar oluşturmaktadır. Nüfusun yüzde 4'ü (2014) yoksulluk sınırı altında yaşamaktadır ve ülkedeki işsizlik oranı yüzde 5,8' dir. Gelişmiş piyasa ekonomisi, vasıflı işgücü ve yüksek yaşam standardıyla Avusturya, diğer Avrupa Birliği ülke ekonomileriyle (özellikle Almanya) benzer nitelikler taşımaktadır. Ekonomik yapısı büyük ölçüde hizmet sektörüyle şekillenmiş olmak birlikte, sanayi sektörü ile küçük fakat yüksek oranda gelişmiş tarım sektörü de bu yapı içerisinde pay sahibidir (cia.gov).

Avusturya'da, geniş kapsamlı bir sosyal güvenlik ve sosyal yardım sistemi oluşturulmuştur. Sistem iki düzeyde işletilmektedir. Birincisi, çalışan kişileri ve onlara bağlı kimselerin hastalık, kaza, işsizlik, doğum izni ve emeklilik gibi durumlarını kapsamına alan sigorta ilkesidir. İkincisi de federal, vilayet ve belediye düzeyindeki güçler tarafından sigorta kapsamı dışında kalan yoksul kesime sunulan sosyal yardımları içermektedir (austria.org).

Çocukların ve çalışmayan ebeveynlerin dahil edildiği yasal sağlık sigortası, tüm nüfusun yüzde 99'unun sağlık sigortası kapsamına alınmasını garanti etmektedir (austria.org). Ülkede 1000 kişiye düşen doktor sayısı 4,9 (AB ortalaması 3,4); hemşire sayısı 7,8'dir (AB ortalaması 8,0). Ayrıca ülkede 1000 kişiye yaklaşık 8 hastane yatağı (AB ortalaması 5-6) düşmektedir. Avusturya, rahim ağzı kanser taraması oranı (yüzde 81,5) bakımından Avrupa ülkeleri içinde (AB ortalaması yüzde 60,3) ilk sırada yer almaktadır. Meme kanseri tarama oranı bakımından da Finlandiya ve Danimarka'dan sonra gelen Avusturya'da, yüzde 80,2 oranla, AB ortalamasının (yüzde 57,7) oldukça üzerinde bir performans sergilendiği görülmektedir (OECD, 2014: 63-97).

Avusturya'da genel zorunlu eğitim, altı yaşında başlamakta ve dokuz yıl sürmektedir. Okul öncesi eğitim, okul sisteminin bir parçası değildir ve bu nedenle devam edilmesi de gönüllülük esasına dayanmaktadır. Eğitim sistemi içinde özel

okul ve devlet okulu arasında seçim yapılabilmeyle birlikte, Avusturya’da özel okulların oranı diğer Avrupa ülkelerine kıyasla düşük seviyededir. Çocukların ve ebeveynlerinin farklı gereksinimleri dikkate alınarak planlanan okul sistemi içinde, devlet okulları parasız hizmet vermektedir (bic.at). İlköğretim ve orta öğretim eyalet düzeyinde yönetilmektedir ve eğitim sisteminde federal yasalar önemli role sahiptir. Avusturya’da 3-6 yaş dönemindeki çocuklar anaokuluna gidebilmektedir. 0-3 yaş arası çocukların bakımı ise kreş (crèches) ya da çocuk bakıcıları aracılığıyla yürütülmektedir. 2003 verilerine göre 0-3 yaş arası yaklaşık 8500 çocuğun bakımı, 2500 çocuk bakıcısı (büyük ölçüde yarım güne dayalı) tarafından gerçekleştirilmiştir. Kreşlere katılan 0-3 yaş arası çocuk oranı ise düşük seviyede (yaklaşık yüzde 8,9) kalmıştır ve verilere göre kreşe katılan çocukların annelerinin yaklaşık yüzde 80’i ücretli bir işte çalışmaktadır. 3-6 yaş arası çocuklarınsa yüzde 80’i, ebeveynlerinin işgücüne katılım durumundan bağımsız, anaokulu programına devam etmektedir. Erken çocukluk hizmetlerinin büyük bir bölümünün (yüzde 60-70) finansmanıysa 1970 yılından beri belediyelerce sağlanmaktadır (OECD, 2006: 276-278).

2011 verilerine göre ülkenin işgücü piyasasında kadın istihdamı oranı yüzde 66,5 olup, AB ortalamasının (yüzde 58,5) üzerindedir. Avusturya yarı zamanlı çalışan kadın oranıyla (yüzde 43,4) da AB ortalamasını (yüzde 31,6) geride bırakmaktadır. Avusturya’da kadınlar erkeklerden yüzde 25,5 daha düşük ücret almaktadır. Bu oran, Avrupa’daki diğer ülkelere kıyasla toplumsal cinsiyete dayalı en yüksek gelir uçurumunu ifade etmektedir. Ülkede ortaokul mezunu kadın oranı yüzde 73,4’tür. Ortaokul mezunu kadın oranında AB ortalaması ise yüzde 69,8’dir. Avusturya kadınları üniversiteden mezun olma oranıyla (yüzde 14,8), AB ortalamasının (yüzde 24,8) gerisinde kalmaktadır (European Commission, 2012: 4).

2013 yılı verilerine göre Avusturya’nın çift meclisli yasama organının alt kamarası Ulusal Konseyde kadın oranı yüzde 30,60; Federal Konseydeyse bu oran yüzde 29,50’dir (ipu.org). 2012 yılı verilerine göre yerel düzeyde kadınların temsil oranıysa yüzde 23.3 olarak kaydedilmiştir (Sundström, 2013: 10).

Avusturya’nın Viyana kenti, toplumsal cinsiyete duyarlı kentsel düzenlemeler bakımından hem Avrupa’daki diğer kentlere hem de tüm dünyaya örnek teşkil etmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği duyarlılığının tüm ana plan ve programlara dahil edilmesini (gender mainstreaming) destekleyen bakış açısı Viyana’da 1990’ların başından beri hakim konumda olmuştur. Politika oluşturanların çoğu, Viyana’nın toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin politika üretmedeki gücünü,

1970'lerin sonu ve 1980'lerdeki bağımsız kadın hareketlerine dayandırmaktadır. Viyana'da ilk olarak 1978'de kurulan kadın sığınma evi, kadın hareketine ilişkin sivil toplum ile politika üretenler arasındaki işbirliğine örnek olarak gösterilmektedir. Bu proje, Viyana Kent Konseyi üyesi olan Johanna Dohnal tarafından desteklenmiştir. 1979'da Dohnal, Avusturya'da kadın sorunları alanında ilk devlet bakanı, ardından da bu alandaki ilk federal bakan olmuştur. Böylece, kadın sorunlarının federal seviyedeki ilk temsilciliğini, yerel politikayla da yakınlığı olan biri üstlenmiştir (Borbiro, 2011: 4).

Viyana'da, toplumsal cinsiyet eşitliği duyarlılığının tüm ana plan ve programlara dahil edilmesi, uygulamada, kenti yönetenlerin kanunlar, kurallar ve düzenlemeleri kadın ve erkeğe eşit ölçüde fayda sağlayacak şekilde oluşturması anlamına gelmektedir. Amaç, kent kaynaklarına iki cinsiyetin de eşit erişiminin güvence altına alınmasıdır. Viyana'da, kent yönetiminin eğitim ve sağlık dahil olmak üzere pek çok alanında toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısı benimsenmektedir. Ancak bu bakış açısı, hiçbir alanda, kent planlamasında yarattığı etkiden daha fazlasını yaratmamıştır. Kent planlamasına toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısının dahil edildiği, altmıştan fazla pilot proje bulunmaktadır. Söz konusu projelerin büyüklük ve ölçekleri arttıkça, kentlerin yeniden şekillendirilmesine cinsiyete duyarlı bakış açısının dahil edilmesi, ülke genelinde bir zorunluluk haline gelmektedir (citylab.com).

Kent planlamasına cinsiyet bakış açısını dahil ederken, bunu bilimsellik içinde ciddiyetle ele alan kent plancıları, herhangi bir projeye başlamadan önce kamusal alanı kullanan farklı insan gruplarını tespit etmeye yönelik veri toplamaktadır. Kamusal alan kullanım özelliklerinin tespit edilmesinin ardından sıra kamusal alanı kullanan insanların ihtiyaç ve ilgilerinin tanımlanmasına gelmektedir. Böylece planlama, bu ihtiyaçların giderilmesine yönelik kullanılabilmektedir (citylab.com).

Viyana'da kent planlamasına cinsiyet bakış açısının dahil edilmesinin başlangıcı, bir grup kent plancısının 1991'de düzenlemiş olduğu "Kamusal Alanın Sahibi Kim- Kadınların Kentte Günlük Yaşamı" başlıklı fotoğraf sergisine dayanmaktadır. Sergi, farklı kadın profillerinin Viyana'daki yaşantılarından doğan günlük rutinlerini betimlemektedir. Buna göre kadınların her biri yaşamlarını sürdürürken farklı rotalar kullanmaktadır. Ayrıca fotoğraflar, kadınların günlük

rutinlerine ilişkin tercihlerinde güvenlik ve hareket kolaylığını birincil önemde tuttuklarını ortaya koymaktadır (remixedcity.wordpress.com).

1991 yılı ayrıca Viyana’da, Kent Konseyi’nin kararıyla, kent yönetiminin bir parçası olarak “Belediye Kadın Sorunları ve Eşit Fırsatlar İşbirliği Dairesi (The Municipal Department for Women’s Issues and Equal Opportunities Co-ordination)”, kısa ismiyle MA 57’nin, kurulduğu yıl olarak kayda geçmektedir. O tarihten beri Viyana, Avusturya’nın, kadın meselelerinin belediye yönetimi içerisinde kurumsallaştırılmasından sorumlu özel bir birime sahip tek kenti olmuştur. MA 57’nin temel stratejik hedefleri arasında eşit ücret, kadınların sosyal güvenliği, kadınların güçlendirilmesi, iş ve özel yaşamın uyumlu hale getirilmesi, toplumsal cinsiyet temelli rol kalıpları ve cinsiyete dayalı şiddetin önlenmesi yer almaktadır. Birim, Viyana’da yaşayan kadınlara yönelik çok sayıda proje benzeri ve fakat sürekliliği olan programların hazırlanması ve yürütülmesinden sorumludur. Danışma ve özel hizmetler, birimin faaliyetlerinin ana unsurlarını oluşturmaktadır. “Frauentelefon (kadınların telefonu)” olarak adlandırdıkları hizmetle 1994’den bu yana kadınlara yasal ve psikolojik tavsiye ve bilgi desteği sağlanmaktadır. 1996 yılında 24-saat acil yardım hattı (Frauennotruf) hizmeti şiddet gören kadınlar için başlatılmıştır. Bunların yanında birim, farkındalık artırıcı birtakım broşür ve duyurular (kadın klavuzu-“Frauenberatung”, kadınlar için güvenlik ipuçları, Jobs4girls web sitesi vb.) hazırlamakta ve yayımlamakta ve alana yönelik konferanslar (kızlar günü, kadınlar günü vb.) düzenlemektedir. Cinsiyete dayalı şiddet de birimin ana faaliyet konuları arasında yer almaktadır. Birim sürekli olarak araştırma projeleri, yayınlar ve konferanslar aracılığıyla şiddet konusunu işlemektedir. Bunlara ek olarak MA 57, Viyana’da beş kadın sığınma evini ve kadınlar ve toplumsal cinsiyete dayalı sorunlarla ilgilenen sivil toplum kuruluşlarını finansal olarak desteklemektedir (Borbiro, 2011: 5).

1998 yılında ise “Kadınların Günlük Gereksinimleri ve Özel İhtiyaçlarına Yönelik Planlama ve Yapı Koordinasyon Ofisi (Coordination Office for Planning and Construction Geared to the Requirements of Daily Life and the Specific Needs of Women)” kurulmuştur. Ofis, 2008 yılına kadar toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı kentsel planlamaya yönelik yaklaşık 50 pilot proje desteklemiştir. Bunlardan biri, kentin 21. bölgesinde kadın mimarlar tarafından kadınlara yönelik bir site tasarımı amaçlayan, “Kadınlar-İş-Kent (Women-Work-City)” başlıklı bir projedir. Projenin temel hedefi, kadınların yaşantısını kolaylaştıracak bir yerleşim alanının

yaratılmasıdır. Projenin üzerine kurulduğu temel düşünce ise, Avusturya Ulusal İstatistik Ofisi'nin yürüttüğü “zaman kullanım” anketlerinin sonucuna dayandırılmıştır. Buna göre kadınlar, gün içinde ev işleri ve çocuk bakımında erkeklere oranla daha fazla vakit harcamaktadır. Bu kapsamda projede, etrafı geniş avlularla çevrili apartmanlar tasarlanmıştır. Avlulara serpiştirilmiş dairesel yeşil alanlar, ebeveyn ve çocukların evden çok uzaklaşmadan dışarıda vakit geçirebilmelerine imkan vermektedir. Anaokulu, eczane, doktor ofisi, polis merkezi ve çeşitli mağazalar da barındıran yerleşke, günlük işlerin yapılması, okul ve işe gidilmesinin kolaylaştırılması adına toplu taşımaya yakın mesafede inşa edilmiştir (citylab.com).

Viyana nüfusunun yaklaşık yüzde elli ikisini oluşturan kadın nüfusunun mekana yönelik deneyimlerinin dikkate alınmasının yanında kadın planlamacı ve mimarların görünürlüğünün artırılmasına hizmet eden projede (unesco.org);

- Binaların iç ve dış alanları arasında iyi ışıklandırılmış, kadınların güvenliğinin temin edildiği ve sosyalleşmelerine imkan tanıyan bağlantılar tesis edilmiştir. Örneğin merdiven boşluklarının, duvar yerine dışarıyı gören camlarla örülmesi ve iyi bir şekilde aydınlatılması, temel fonksiyonlarının yanı sıra, bu alanlarda kadınların hem korkusuzca dolaşabilmeleri hem de diğer apartman sakinleriyle vakit geçirebilmelerini sağlama amacı taşımaktadır.

- Mekan tasarımlarında çoğunlukla dikkate alınmayan, bisiklet, çocuk arabası gibi eşyalar için kolay ulaşılabilir alanların yaratılmasına ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir.

- Açık yapılı olarak tasarlanan yer altı garajlarında doğal aydınlanma yardımı ile yüksek ölçüde güvenlik sağlanması hedeflenmiştir.

- Apartman dairelerinde ise ev işlerinin merkezi konumunda olan mutfakın tasarımına özel ilgi gösterilmiştir. Hepsi geniş, yeteri kadar gün ışığı alacak şekilde tasarlanmıştır.

Projenin etkileri değerlendirildiğinde, bu projeyle birlikte Viyana'da kadın mimar ve planlamacıların planlama ve uygulama süreçlerine katılımlarının arttığı görülmüştür. Kadın planlamacılar kent planlamasına ilişkin bilirkişi raporu süreçlerine dahil edilmeye başlanmıştır. Projeyle kadınlara duyarlı yerleşim alanı tasarlanması konusunda kazanılan tecrübeler, başka projelerin yapım sürecinde ve

her şeyin ötesinde Viyana Yapı Kanununun ilgili hükümlerindeki değişikliklerde giderek daha çok başvurulmuş bir kaynak haline almıştır (unesco.org).

2005 yılında Viyana Kent Konseyi'nin kararıyla "Toplumsal Cinsiyet Proje Ofisi (Gender Mainstreaming Project Office)" kurulmuştur. Kent İdaresi Merkez Ofisi içinde yer alan proje ofisi, belediyenin farklı birimlerinin toplumsal cinsiyete ilişkin faaliyetlerinin koordinasyonundan sorumlu tutulmuştur. Kent İdaresi'nin yetmiş biriminden yirmisi halihazırda toplumsal cinsiyete dayalı birtakım aktiviteler ya da projeler yürütmektedir. Dolayısıyla Viyana'da toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve politikalara dahil edilmesine yönelik bahsi geçen tüm bu faaliyetler, işgücü piyasası politikaları ve kamusal alanlar, parklar, oyun alanları, bakım merkezlerinin tasarlanması ve planlanması gibi konularda uzun süreden beri görünürlüğe sahiptir. Ayrıca kent yönetimi kendi içinde de toplumsal cinsiyet eşitliğinin plan ve politikalara yansıtılması prensibine uygun hareket etmektedir. Kent yönetimi 2006 yılı itibarıyla toplumsal cinsiyet bakış açısını bütçe faaliyetlerine yansıtmış ve hatta bunun için bir komisyon oluşturmuştur (Borbiro, 2011: 6).

Viyana'da kamusal alanın toplumsal cinsiyete duyarlı tasarımına ilişkin uygulama örneklerini trafik planlaması, kamusal aydınlatma ve park gibi alanlarda da incelemek mümkündür.

Geleneksel trafik planlamasının, yaya trafiğini öncelikli alan olarak görmediği ve bunun sonucunda yaya olarak seyahat eden özellikle kadın, çocuk ve yaşlılar için yapısal bir takım dezavantajlı durum ve bariyerler doğurduğu düşüncesi temelinde Viyana, trafik planlamasında tüm yayalar için eşitliğin sağlanmasını amaçlamaktadır. Bunun için de Viyana'da trafik planlama sürecinde, hazırlanan plan teklifleri yayaların ilgisine sunulup, bu süreçte ortak karar alma yönteminin izlenmesine imkan tanınmaktadır (wien.gv.at). Yapılan araştırmalar Viyana'da araba ile seyahatlerin yüzde 59'unun erkekler tarafından gerçekleştirildiği, yaya olarak seyahat edenlerin ise yüzde 60'nın kadınlar olduğunu ortaya koymuştur. Bu veriler Viyana'daki planlamacılar ve politika üreten kişi ve kurumlar tarafından, trafik planlamasının, cinsiyet duyarlı bir bakış açısıyla değerlendirilmesi gerekliliğinin temel dayanağı olarak görülmektedir (difu.de).

Viyana'da Mariahilf bölgesindeki düzenlemeler, toplumsal cinsiyete duyarlı trafik planlamasına ilişkin örneklerden birini oluşturmaktadır. Söz konusu örnekte, toplumsal cinsiyete duyarlı trafik planlaması alanında Avrupa çapında iyi uygulama örneklerinin araştırılmasının yanında, Kadınların Günlük Gereksinimleri ve Özel

İhtiyaçlarına Yönelik Planlama ve Yapı Koordinasyon Ofisi, Mariahilf cadde ağının sürdüğü 27 km boyunca, yaya trafiğinin durumu konusunda kapsamlı incelemeler yürütmüştür. Bu incelemeler sonucunda, bölgede yayaların mevcut durumunun iyileştirilmesine yönelik yoğun bir potansiyel saptanmış ve çalışmalar sonrasında yaya trafiği konusunda ilgili iyileştirmeler gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda pek çok yerde kaldırımlar genişletilmiş; bir ilkokul yakınına tuşlu trafik lambası yerleştirilmiş; bazı kaldırımlardan basamaklar kaldırılarak rampa inşa edilmiştir. Yirmi üç yerde, yayalar için ışıklandırmalar geliştirilmiş ve üç meydan yeniden tasarlanmıştır. Söz konusu iyileştirmelerin ötesinde, Mariahilf’de toplumsal cinsiyete duyarlı trafik planlamasına ilişkin yürütülen bu çalışma, planlamacı ve politikacıların, yayaların ihtiyaçları noktasında farkındalık geliştirmelerine katkı sağlamıştır. Bununla birlikte cinsiyete yönelik iyileştirmelerin yaşlılar, engelliler ve çocukların da hayatlarına olumlu yönde etkisi olduğu görülmüştür (difu.de).

Kamusal mekanın toplumsal cinsiyete duyarlı tasarımına ilişkin örneklerin incelenebileceği diğer bir alanı, kentin aydınlatılmasıyla ilgili faaliyetler oluşturmaktadır. Kadınların kamusal alanlarda şiddet, cinsel saldırı gibi tehlikelere karşı erkeklere kıyasla daha mağdur konumda olmaları temelinde Viyana’da kamusal alanların aydınlatılmasına yönelik de kapsamlı çalışmalar sürdürülmektedir. Belediye Birimi 33 (MA 33) tarafından yürütülen bu çalışmalar özellikle, kadınlar için korku ve güvensizlik yaratan parklar, boş ve kötü ışıklandırılmış sokaklar, yer altı otoparkları ve altgeçitler gibi alanları kapsamaktadır. Söz konusu çalışmalar doğrultusunda Resselpark’da tüm sokak ve bisiklet park alanları güvenliğin ön planda tutulduğu bir bakış açısıyla ışıklandırılmıştır. Buna ek olarak tren hattı güzergahlarının aydınlatılmasına yönelik projeler hazırlanmış ve uygulamaya koyulmuştur. Bu kapsamda tren hatlarının geçtiği alanlarda parklardan duraklara, duraklardan yaya alt ve üst geçitlerine kadar pek çok yerin ışıklandırılması sağlanmıştır. MA 33 aynı zamanda, toplamda 200 parkın ışıklandırılma durumunun analiz edilmesine yönelik bir kampanya başlatmış ve Belediye Birimi 46- Trafik Yönetimi ve Organizasyonu (MA 46) ile kritik yaya geçitleri için önlemleri içeren bir katalog hazırlamıştır. Kamusal alanların cinsiyete duyarlı aydınlatılmasına yönelik bahsi geçen tüm bu çalışmalar nihayetinde kentte yaya olarak seyahat eden bütün insanlar için olumlu etkiler doğurmuştur (wien.gv.at).

Viyana’da parklar da cinsiyete duyarlı politikaların geliştirildiği alanlardan birisi olmuştur. Yürütülen araştırmaların, erkek çocuklarla karşılaştırıldığında kız

çocukların kamusal parklara daha düşük oranlarda katılım gösterdiğini ortaya koyması, Viyana’da park alanlarına toplumsal cinsiyet bakış açısıyla bir düzenleme getirilmesi gereğini gündeme getirmiştir. Başlangıçta kız çocuklarının ilgi alanlarına odaklanarak iki kamu parkının yeniden tasarlanması ve böylece kız çocuklarının kamusal açık alanlarda yer alma oranlarının arttırılmasına yönelik çalışma başlatılmıştır. Bu çalışma temelinde genel anlamda toplumsal cinsiyet sorunlarına yönelik duyarlılığın geliştirilmesi ve planlama aşamasına konuya ilişkin profesyonelliğin dahil edilmesi amaçlanmıştır. 1999’da Viyana kent yönetimi, Margareten beşinci bölgedeki “Einsiedlerpark” ve “St. Johannis Park” isimli bu iki parkın yeniden tasarlanmasına yönelik Avrupa genelinde bir müsabaka başlattığını ilan etmiştir. Altı danışman kent planlama ofisi tekliflerini sunmuş ve konuyla ilgili derin bir fikir alışverişi içine girmişlerdir. Kısa ve yoğun planlama aşaması sırasında, bölge sakinleri, bir grup anne, bölgedeki okul ve kreşlerden temsilcilerle sayısız görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde kız çocuklarının davranışları ve onların desteklenmesi için strateji geliştirilmesi üzerinde durulmuştur. Müsabaka için oluşturulan jüri, tekliflerden en iyilerini seçmiş ve 2000 yılının başında iki parkın yeniden inşası ve tasarlanmasına yönelik detaylı planlama tamamlanmıştır. İki parkın değiştirilmesi işlemi ise 2001 yılında sonlanmıştır. Yeni tasarımlarıyla bu iki park, özellikle kız çocukları için daha geniş bir faaliyet alanı sunmaktadır. Özel unsurlar, alana yönelik net düzenlemeler, toplumsal cinsiyet bakımından tarafsız faaliyet sahası, dinlenme alanları ile parklar, kız çocuklarını buralarda daha çok zaman geçirmeleri konusunda motive edici nitelik taşımakta; söz konusu düzenlemeler, kız çocuklarının bu mekanları kendi alanları gibi benimsemelerine yardımcı olmaktadır. Ayrıca tasarlama aşamasının bölge sakinlerinin tecrübelerinden de yararlanılarak katılımcı bir yöntemle gerçekleştirilmesi, parkları sadece kız çocukları için değil yaşlı insanlar ve küçük çocuklu ebeveynler için de kullanışlı kılmaktadır. Yeni tasarım prensipleri aynı zamanda, diğer bölgeler veya kentlerdeki parkların yeniden planlanması için de kullanılabilecektir. Viyana kent yönetimi, 23 kent bölgesinin her birinde, orada yaşayan halkın katılımıyla toplumsal cinsiyete duyarlı olarak yeniden tasarlanmış en az bir park yapılması konusunda çalışmalarına devam etmektedir (policytransfer.metropolis.org).

Viyana’da toplumsal cinsiyet eşitliğinin tüm ana plan ve politikalara dahil edilmesinin (gender mainstreaming) bir prensip olarak kent yönetiminin temeline oturtulması, pek çok alanla birlikte kentsel mekanların da cinsiyete duyarlı bir bakış

açısıyla planlanmasına imkan tanımaktadır. Kente yönelik politika üretilmesi sürecinde, pek çok hizmet alanın kategorize edilerek her biri için belediye bünyesinde ayrı bir birimin oluşturulması, her birimin toplumsal cinsiyete duyarlı bir bakış açısıyla faaliyetlerini sürdürmesinin sağlanması ve kente yönelik faaliyetlerin planlanmasında derin araştırmaların yanında kent sakinlerinin de yüksek katılımına imkan tanınması, Viyana’da toplumsal cinsiyet bakış açısının sistematik hale getirilebilmesindeki önemli unsurlardır. En üst düzeydeki karar merciinden halka kadar her aşamada toplumsal cinsiyete duyarlı bakış açısının desteklenmesi, bu bakış açısının içselleştirilmesi ve sürekliliğinin sağlanmasına fırsat vermektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin tüm ana plan ve politikalara dahil edilmesi prensibinin kent yönetiminin faaliyetlerinin yanı sıra kendi idari ve personel sistemine de yansıtılması; uygulanan pilot projelerden çıkarılan dersler ve edinilen tecrübeler ışığında belediye birimlerince her bir faaliyet alanına yönelik kılavuz ve standartların oluşturularak arşivlenmesi, sürekliliğin sağlanmasında kritik öneme sahip olan diğer unsurlardır.

3.1.2. Kanada

Anayasal monarşiyle yönetilen Kanada, federal bir cumhuriyettir ve on eyalet ve üç bölgeden oluşmaktadır. 2015 verilerine göre nüfusu 35,099,836’dır. Kadınlar nüfusun yüzde 50,4’ünü oluşturmaktadır. Nüfusun yüzde 9,4’ü (2008) yoksulluk sınırı altında yaşamaktadır ve ülkedeki işsizlik oranı yüzde 6,9’dur. Piyasa odaklı ekonomik sistemi içinde hizmet sektörü en büyük paya sahiptir. Hizmet sektöründen sonra sırasıyla sanayi ve tarım gelmektedir (cia.gov).

Kanada sosyal güvenlik sistemi, işsizlik sigortası ve yaşlılık sigortası gibi refah politikalarıyla ilgili federal yasalar ile eğitim, sosyal hizmetler ve sosyal yardım gibi refah uygulamalarıyla ilgili eyalet politika ve programlarını kapsamına almaktadır. Sosyal güvenlik hizmetleri için çalışanların maaşlarından kesinti yapılmakta olan Kanada’da sağlık sistemi, prim esasına dayalı olarak finanse edilmektedir. Sağlık standartları, federal devlet tarafından Kanada Sağlık Yasası’na dayanılarak ülke geneline yönelik oluşturulmaktadır (angloinfo.com).

Ülkede 1000 kişiye düşen doktor sayısı 2,07 (2010) (cia.gov); hemşire sayısı 9,3’tür (2011) (worldbank.org). Ayrıca ülkede 1000 kişiye yaklaşık 2,7 hastane yatağı (2010) düşmektedir (cia.gov). Kanada, rahim ağzı kanser taraması oranı

yaklaşık olarak yüzde 70 (2005) (accesstocare.on.ca); meme kanseri tarama oranıysa yaklaşık yüzde 60'tır (ncbi.nlm.nih.gov).

Kanada'da zorunlu eğitim başlangıç yaşı 6 olmakla beraber, zorunlu eğitim süresi eyaletler arası farklılıklar göstermektedir. Anayasal düzenlemeler altında sosyal ve eğitsel programlara ilişkin görev ve sorumluluklar, eyalet ve bölge düzeyindeki yönetim kademelerince yürütülmektedir. Asker aileleri, göçmen ve mülteciler gibi özel durumlu kesimlere ilişkin sorumluluk ise federal yönetim üzerindedir. Bununla birlikte analık ve babalık izinleri konusuna ilişkin düzenlemeler de federal yönetimin sorumluluk alanına girmektedir. Kanada'da erken çocuk eğitim ve bakım hizmetleri çoğunlukla özel sektör tarafından verilmektedir. Dolayısıyla hizmetlere erişim, hizmetin bedeliyle ilişkilidir. 5-6 yaş dönemindeki çocuklar için her eyalet veya bölgede kamusal olarak finanse edilen anaokulu programı sağlanmaktadır. Bunların büyük çoğunluğu yarı zamanlı olmakla birlikte, Quebec eyaletinde tam zamanlıdır. Tüm Kanada eyaletlerinde, 5-6 yaş dönemi okulöncesi eğitim hizmeti kamusal sorumluluk olarak kabul edilmektedir. Bu yaş dönemindeki çocukların yaklaşık yüzde 95'i bir anaokuluna gitmektedir (OECD, 2006: 299).

Kadınların, işgücü piyasasına katılım oranı yüzde 73,5'tir. Kanada, 34 OECD ülkesi arasında kadın erkek arası en yüksek gelir uçurumunun olduğu yedinci ülkedir. Kanada'da kadınlar erkeklerden yaklaşık yüzde 30 daha az kazanmaktadır. Cinsiyetler arası gelir uçurumunun yüksek olmasının en önemli nedenleri, Kanada'da yarı zamanlı olarak istihdam edilenlerin yaklaşık yüzde 70'ini (2013) ve asgari ücretle çalışanlarınsa yüzde 60'ını kadınların oluşturmasıdır (Canadian Women's Foundation, 2015). 3 yaş altı çocuğa sahip olan kadınların istihdam oranıysa yüzde 58,7'dir (OECD, 2006: 299). 2009 yılı verilerine göre 25-34 yaş aralığındaki kadınların yüzde 34'ü en az bir lisans derecesine sahiptir ve bu oran erkeklerde yüzde 26'dır. Tüm eyaletlerde 25-54 yaş aralığındaki kadınların büyük bir kısmı lise mezunudur. Lise mezunu kadın oranlarının en yüksek olduğu eyaletler yüzde 93 ve yüzde 92'yle British Columbia ve Ontario eyaletleridir (Turcotte, 2011: 7).

Kanada kadınları seçme ve seçilme hakkını 1921 yılında elde etmiştir ve aynı yıl ilk defa bir kadın Avam Kamarasına seçilebilmiştir. 2011 yılı genel seçimlerinde Avam Kamarasında kadın oranı yüzde 24,7 olarak kaydedilmiştir (Cool, 2013: 1). 2016 verilerine göre belediye yönetiminde seçilmiş kadın oranıysa yüzde 26 olarak belirtilmektedir (fcm.ca).

Kanada da toplumsal cinsiyete duyarlı kentlere ilişkin iyi uygulama örneklerinin gözlenebileceği ülkelerden birisidir. Kanada kentlerinde cinsiyete duyarlı planlamaya yönelik başarılı uygulamaların, özellikle toplu taşıma sistemi alanında yürütüldüğü görülmektedir. Kadınlar için güvenli bir kent ortamı sunulması temelinde toplu taşıma alanındaki çalışmalarıyla hem Kanada hem de dünya kentlerine örnek teşkil eden kentlerin başında Toronto ve Montreal gelmektedir.

“Kadınlar için Güvenli Kentler” hareketinin başlangıcı, 1970’lerde farklı ülkelerden bir grup kadının, “kentlerde ve kamusal alanlarda kadın hakları”na dikkat çeken eylemlerine dayanmaktadır. O dönemler itibariyle, dünya genelinde kadınların kentte güvenliği üzerine çalışmalar koordine edilmekte; toplumsal cinsiyete duyarlı kent planlamasına duyulan ihtiyaç ve kadınların güvenli kentler yaratılmasındaki rolleri üzerinde önemle durulmaktadır (ActionAid, 2014: 6).

Kamusal alanların kadınlar için tehdit ve tehlike içerdiğine ilişkin yoğun tartışmalar Toronto kentinde 1988’de düzenlenen “Tecavüzü Durdurun (Stopping Rape)” başlıklı bir forum sırasında gerçekleşmiştir. Toronto’da bir tecavüzcünün, otobüsten iniş ve eve varış güzergahı arasında pek çok kadına tecavüz edip, iki kadını öldürmesi sonrasında gerçekleşen forum sırasında, 1921 yılından beri Toronto Kent Yönetimi’nin bir birimi olarak kentin ulaşımından sorumlu Toronto Toplu Taşıma Komisyonu (Toronto Transit Commision/ TTC) tarihinde ilk kez kadınların derin öfkesi ve toplu taşıma kullanımı konusundaki yoğun korkusuyla yüzleşmiştir. TTC, halktan gelen baskılar yanında politik baskıların da yoğunlaşmasıyla, Toronto kentinde kadınların güvenliğine ilişkin farkındalığın güçlenmesine yönelik bir kampanya başlatmıştır. İlk önce Toronto Kent Konseyi’ne bağlı bir “Güvenli Kent Komitesi (Safe City Committee)” oluşturulmuştur. Ardından kent yöneticileri kadınlara yönelik şiddetin önlenmesine ilişkin yerel stratejiler üzerine odaklanmış ve kentte yaşayan insanlar ve kadın örgütlerinin de dahil edildiği çalışmalar sonrasında 1988’de “Kadınlara ve Çocuklara Karşı Şiddetin Önlenmesi Belediye Stratejileri (Municipal Strategies to Prevent Violence Against Women and Children)” başlıklı bir rapor yayımlanmış, ve stratejilerin uygulanmasını gözlemleme görevi “Güvenli Kent Komitesi”ne verilmiştir. Toplu taşıma konusunda kadınların güvenliği üzerine tavsiyeler içeren bu rapor, şimdilerde Kent Konseyinin temel politikası haline gelmiştir (Wekerle, 2005: 281).

Söz konusu tavsiyeler arasında ışıklandırmaların geliştirilmesi; metro peronlarına bekleme alanlarının, kamera ve dahili telefon sistemlerinin, geliştirilmiş

haritaların yerleştirilmesi gibi bir takım şekilsel düzenlemelerle birlikte, şiddete uğrayanların rehabilitasyonuna yönelik de bir takım düzenlemeler yer almaktadır. Toronto Toplu Taşıma Komisyonu bünyesinde, tüm şiddet olaylarını araştıran yeni bir personel pozisyonunun yaratılması ve cinsel saldırı üzerine ihtisaslaşmış yasal savunma organizasyonlarıyla bağlantı kurulması, bu düzenlemelere örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca Komisyonun kamuyla doğrudan iletişim halinde olan bölümlerine daha fazla kadın personel istihdam edilmesi ve bu bölümlerde çalışanlara, cinsel saldırıya uğrayan kişilere nasıl müdahale edilmesi gerektiği konusunda eğitim programlarının uygulanması da tavsiyeler arasında sıralanmaktadır (Wekerle, 2005: 283-285).

Güvenli Kent Komitesi, raporun yönetilebilmesi için kadın gruplarıyla sıkı bir ağ oluşturmuştur. Komite ilk yılında, güvenli parklar, iş alanları ve yer altı garajları gibi konularda rehberler, çalıştaylar ve forumların geliştirilmesi; kent yönetimince işletilen otuz eğlence, dinlenme ve spor merkezinde kadınlara yönelik savunma kurslarının verilmesi; ve kadınlara ve diğer dezavantajlı gruplara yönelik şiddetin önlenmesi ile ilgili faaliyet gösteren topluluk örgütlerinin finansal olarak desteklenmesini içeren “Breaking the Cycle of Violence” başlıklı bir programın başlatılmasına ilişkin çalışmalar yürütmüştür (Whitzman, 2002: 104).

Raporda geçen “metro peronlarında bekleme alanları”nın yaratılması için yürütülen çalışmalar sonrasında ise Toronto Toplu Taşıma Komisyonu tarafından, “Designated Waiting Areas (DWAs)” olarak anılan duraklar inşa edilmiştir. DWAs, otobüs ve metro hizmetinin seyrek olduğu yerlerde, kadınların taşıtları konforlu ve güvenli bir şekilde beklemelerine imkan verecek şekilde tasarlanmıştır. Bu kapsamda alanlar, iyi bir şekilde ışıklandırılmaktadır. Alanlarda acil durumların gerçekleşmesi ihtimaline karşı telefon hizmeti sunulmaktadır. Bunlara ek olarak güvenlik kameralarıyla izlenen bu alanlarda bir polis ya da güvenlik görevlisi de yer almaktadır. Bekleme alanlarının kapalı olarak inşa edildiği durumlarda, duvarların yapımında cam ya da şeffaf bir maddenin tercih edilmesi, kadınların etrafta neler olduğunu görebilmeleri veya tehlikeli bir durumda dışarıdaki insanlar tarafından görülebilmelerine imkan vermektedir (endvawnow.org).

Toronto Toplu Taşıma Komisyonu tarafından uygulamaya konulan bir başka uygulama ise “İhtiyari Durak (Request Stop)” olarak anılan bir programdır. 1991 yılından beri uygulanan programla, saat 21:00-05:00 arasında veya hava karardıktan

sonra kadınların olağan duraklar arasında talep ettikleri herhangi bir noktada otobüsten inebilmeleri sağlanmaktadır (endvawnow.org).

Toronto’da 1990’larda ortaya çıkan güvenli kent hareketi kısa süre içinde Kanada’nın başka yerlerinde de etkisini göstermeye başlamıştır. Toronto’da “Güvenli Kent Komitesi (Safe City Committee)”nin kurulmasının hemen ardından 1991’de Montreal’da “Kadınlar ve Kent Güvenliği Eylem Komitesi (The Comité Action Femmes et Sécurité Urbaine/CAFSU)” oluşturulmuştur (Whitzman, 2002: 106). Kadın grupları, yerel otoriteler, kent planlamacıları, üniversite araştırma grupları, toplu ulaşım yetkilileri, sağlık yetkilileri ve polis ortaklığında faaliyet gösteren Komite bir toplantısında, 40.000’den fazla Montreal kadını temsil eden “Kadın Merkezleri Koalisyonu (La Table des Centres de femmes de Montréal)”nın Komite’nin yıllık eylem planına, kadınların gece saatlerinde iki durak arasında otobüsten inmelerine imkan verecek hizmetin eklenmesi talebini kabul etmiştir. Ardından talebe yönelik stratejilerin geliştirilmesi ve bir eylem planının hazırlanması için alt komiteler oluşturulmuştur. Komitelerin talebe yönelik yürüttüğü çalışmalar, yerel yönetimlerin kentte yaşayan kadınların ihtiyaçları konusunda farkındalık geliştirmelerine imkan vermiştir (UN-Habitat, 2008: 73).

Katılımcıların ön planda tutulduğu hazırlık aşamasından sonra 1994 yılında “İki Durak Arasında (Between Two Stops)” başlıklı bir pilot proje hazırlanmıştır. Sadece kadınları kapsayan proje ile akşam saatlerinde kadınların iki durak arasında istedikleri yerde otobüsten inebilmeleri sağlanmıştır. 1996 yılının Aralık ayında sürekli hale getirilen hizmetin başlangıç saati de bu tarih itibarıyla 21.30’dan 19:30’a çekilmiştir (Commonwealth Association of Planners, 2009: 21). Ayrıca yine talepler doğrultusunda, kış mevsiminde havanın daha erken kararmasına bağlı olarak hizmetin bu dönemlerde daha erken saatlerde başlatılması kararı alınmıştır (UN-Habitat, 2008: 73).

Nüfusunun yaklaşık yüzde 52’si kadın olan Montreal’da da, Toronto’da olduğu gibi kent içi güvenliğin sağlanması sadece kent sakinleri değil kent yöneticileri ve politikacılar açısından da ilgilenilmesi gereken öncelikli alanlardan birisi olmuştur. Ayrıca “İki Durak Arasında” projesinin -fikir aşamasından uygulanma aşamasına kadar- her aşamasında kadınların kent yaşamındaki tecrübelerini merkezde tutan bir yaklaşımın sergilenmesi ve yerel güçlerin de bu süreçte, kadın ihtiyaçları üzerine eğilen tavırları, kadınların organize oldukları takdirde kentsel kamu hizmetlerine yönelik kaynakların tasarlanma ve paylaşılma

aşamalarına etkin olarak katılabileceklerini göstermiştir. Bunun yanında iki kentin ulaşım sektöründe de cinsiyet duyarlı ve katılımcı bir planlamanın yürütülmesi, kadın örgütleriyle müzakere sürecinin kurumsallaşmasına imkan vermiştir.

Kanada’da kadınların kentte güvenliğinin sağlanabilmesi için geliştirilen bir başka uygulama “Güvenlik Denetimi (Safety Audit)” olarak anılmaktadır. Kadınların güvenliği denetimi ilk defa 1989 yılında “Kadınlara ve Çocuklara Karşı Şiddete Yönelik Büyükşehir Eylem Komitesi (METRAC)” tarafından Toronto kentinde ortaya atılmıştır. Kadınların güvenliği denetimi, kadınların hem yaşadıkları kente yönelik bilinçlerinin gelişmesi hem de toplumun kendini güvende hissetmesinin temini amacıyla tasarlanmıştır. Güvenlik denetimi üç prensip üzerine kurgulanmıştır. Birincisi, güvenlik denetiminde, kadınlar kendi çevreleri ve güvenlikleri konusunda uzman kişiler olarak kabul edilmektedir. İkincisi, güvenlik denetimi, güvensizlik problemlerine yönelik yerel ve konuya özel çözümleri desteklemektedir. Üçüncü olarak da güvenlik denetimi kadınlar ve yerel yönetimler arasında işbirliğini teşvik etmektedir. Güvenlik denetimi süreci genel olarak bir grup kadının ve toplumun diğer olası üyelerinin bir araya gelerek yaşadıkları toplulukta kendilerini güvensiz hissettikleri alanlar üzerine konuşmalarıyla başlamaktadır. Güvenlik denetimi grubu, denetlemek istedikleri güvensiz alanları seçtikten sonra, birlikte oraya gidip o alanı güvensiz kılan kötü ışıklandırma, kötü mesajlar içeren duvar yazıları, ıssızlık gibi faktörleri kaydetmektedirler. Denetim aşaması sona erdikten sonra, diğer aşama grubun söz konusu alanın geliştirilmesine ilişkin önerilerini ilgili yerel yönetim birimlerine veya diğer toplum üyelerine iletmesi sürecini kapsamaktadır. Bu uygulama ile fiziksel çevrenin hem kadınlar hem de toplumun geneli açısından güvenli olması; kadınların güvenliği denetimine dahil olan örgütler ve topluluklar için daha fazla fon ayrılması; denetime katılan kadınların becerilerinin gelişmesi ve kendilerine olan güvenlerinin artması; en önemlisi de kadınların güvenliği konusunda kamusal farkındalığın gelişmesi sağlanmaktadır (endvawnow.org).

Kanada’da toplumsal cinsiyete duyarlı politika üretimine ilişkin öne çıkan bir diğer alan “konut” alanıdır. Bu alandaki cinsiyete duyarlı gelişmelerde de kadın örgütlerinin güçlü faaliyetlerinin izini sürmek mümkündür. Ontario eyaletinde şiddet gören kadınlar için 1977’de kadın sığınma evleri taraftarlarının koalisyonu sonucu “Ontario Ara ve Geçiş Konutları Birliği (The Ontario Association of Interval and Transition Houses/OAITH)” kurulmuştur. Bir insan hakkı olarak barınma hakkının, eşlerini terk etme ve kendi başına yaşama konusunda güçsüz konumda olan kadınlar

söz konusu olduğunda göz ardı edildiği temelinde OAITH, şiddet gören kadınların hem güvenlik hem de barınma haklarını kaybettikleri üzerinde durmuş; konut ve konut politikalarıyla ilgili sosyal yardım koşullarındaki eksikliklere ışık tutmuştur. Ontario eyaletinde 67 kadın sığınma evinin koordinasyon birimi olarak OAITH, aynı zamanda acil durum sığınaklarında barınma süresi dolan kadınların düşük gelirleri sebebiyle, konut bulma konusunda yaşadıkları zorlukları da gündeme taşımıştır. Konut savunuculuğunun yanında kadın grupları, federal ve eyalet çapında yürütülen konut programlarına bağlı konut planlama ve üretme sürecinde yer almıştır. 1980’ler boyunca Kanada’nın pek çok yerindeki kadın sığınma evleri tarafından, “ikinci basamak (second stage)”, “geçiş (transition)” veya “sonraki adım (next step)” olarak isimlendirilen konutlar geliştirilmiştir. Sığınma evlerindeki kısa süreli barınma koşullarının tersine, ikinci basamak konutları, kadınlar ve çocuklarına altı aydan üç yıla kadar barınma imkanı sunmaktadır. Barınma olanaklarının yanında, bu konutlarda yaşayan kadınlara çocuk bakımı, danışma ve iş bulma konusunda destek gibi hizmetler de sunulmuştur. Ayrıca Kanada’nın çeşitli kadın örgütleri, şiddet görmüş kadın ve çocukların ihtiyaçlarına hizmet edecek kalıcı barınma olanakları geliştirmişlerdir (Wekerle, 1997: 187).

1980’lerin başından bu yana, Kanada’da kadın girişimi ve yönetiminde 100’den fazla konut projesi geliştirilmiştir. Pek çok kesimden kadını temsil eden geleneksel ve yeni kurulmuş kadın örgütleri, alt ve orta gelir sınıfından aileler için kar amacı gütmeyen, kooperatif konutların geliştirilmesini destekleyen eyalet ve federal ölçekli programlardan fon elde etmiştir. Örneğin Ontario eyaletinde bir grup düşük gelirli kadın, yönetimi kadınların elinde olan hanelere yönelik 56-birim konut projesini ortaya koymuştur. Toronto ve Montreal de konut projelerinin geliştirildiği kentler arasında yer almaktadır. Söz konusu projeler, mevcut konut piyasası içerisinde dikkate alınmayan kadınlara özgü ihtiyaçları ön planda tutarak bunlara yönelik farkındalığın geliştirilmesine katkı sağlamaktadır. Temel barınma fonksiyonu dışında, kadınların barınma projelerinin çoğu, bazı destekleyici hizmetler, topluluk destekleri ve konut çevresinin yönetimine katılım fırsatları gibi imkanları bünyesinde buluşturmaktadır (Wekerle, 1997: 188).

Yukarıda bahsi geçen düzenlemelerin yanı sıra Kanada’da yerel kararların alınmasında kadın katılımını arttırmaya yönelik de bir takım programlar uygulanmaktadır. Kanada Yerel Yönetimler Federasyonu tarafından yürütülen bu programlardan en günceli “Değişim için Farklı Sesler (Diverse Voices for Change)”

adını taşımaktadır. Yerel yönetimlerin sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliğini teşvik eden program 2026 yılına kadar yerel yönetimlerde kadın oranının yüzde 30'a çıkarılmasını amaçlamaktadır (fcm.ca).

Kanada kentlerinde toplumsal cinsiyete duyarlı uygulamaların, Viyana'da olduğu gibi yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve kent sakinlerinin güçlü işbirliği içerisinde geliştiği görülmektedir. Kentin toplumsal cinsiyete duyarlı yönde değişiminde, kent sakinlerinin örgütlenmedeki gücünün etkisi dikkat çekicidir.

3.1.3. İsveç

Anayasal monarşiyle yönetilen İsveç, üniter bir devlettir ve yirmi bir ile ayrılmıştır (cia.gov). İl düzeyindeki siyasi görevler il konseyleri tarafından yürütülmektedir. Yerel düzeyde iki yüz doksan belediyeye ayrılan İsveç'te belediyeler konut, yol, su ve atık su, okul, yaşlı ve çocuk bakımı alanındaki görevlerden sorumludur. Belediyeler aynı zamanda kişiler üzerinden gelir vergisi tarh etmeye yetkili kılınmıştır. Bununla birlikte belediyeler çeşitli hizmetleri halka ücret karşılığında sunmaktadır. Bu sebeple hangi hizmeti sunmaları gerektiğine karar verme konusunda önemli bir serbestliğe sahiptirler. Ancak yasal olarak belirli temel hizmetleri sunma yükümlülüğü taşımaktadırlar (sweden.se).

2015 verilerine göre nüfusu 9,801,616'dır. Kadınlar nüfusun yüzde 50,04'ünü oluşturmaktadır. Nüfusun yüzde 14'ü (2011) yoksulluk sınırı altında yaşamaktadır ve ülkedeki işsizlik oranı yüzde 7,4'tür. İsveç'te serbest piyasa kapitalizmi ile geniş çaplı sosyal refah yardımlarının kombinasyonundan oluşan bir sistem mevcuttur (cia.gov).

İsveç'in refah rejimini oluşturan sosyal demokrat refah rejimi modeli, toplumdaki tüm kişisel risklerin bir şemsiye altına alınması fikri üzerine kuruludur. Bu modelde yalnızca piyasa değil, aile de bireye sosyal güvence sağlanması temelinde formel sosyal güvenlik önlemleri açısından geri planda kalmaktadır. Buna bağlı olarak da kadınların çalışma hayatına katılımı önündeki temel engellerin ortadan kaldırılması sağlanmaktadır. Bu sistemde kadınlar, "bakım hizmetlerini üstlenmesi gereken kimseler" değil, "hak sahibi vatandaşlar" olarak tanınmaktadır (Urhan, 2009).

Sosyal refah hizmetleri ve eğitimle ilgili hizmetler, belediyelerce zorunlu olarak gerçekleştirilen hizmetlerdendir. Söz konusu hizmetler finansal olarak yüklü harcamaları gerektirmekle birlikte, anayasanın vermiş olduğu yetkiler sayesinde bu

harcamalar yerel otoritelerce karşılanmaktadır. Vatandaşların tüm sağlık hizmetlerinden yararlanabildiği İsveç'te, hizmetler il genel meclisleri tarafından sağlanmakta olup, masraflar hükümetin tahsis ettiği bütçeden karşılanmaktadır (Urhan, 2009). Ülkede 1000 kişiye düşen doktor sayısı 3,9 (AB ortalaması 3,4); hemşire sayısı 11,1'dir (AB ortalaması 8,0). Ayrıca ülkede 1000 kişiye yaklaşık 3 hastane yatağı (AB ortalaması 5-6) düşmektedir. İsveç'te, rahim ağzı kanser tarama oranıysa yüzde 78,4'tür (OECD, 2014: 63-97).

İsveç'te zorunlu eğitim başlangıç yaşı 6'dır ve eğitim anne ve babanın iş yaşantısına engel oluşturmayacak şekilde düzenlenmiştir. 1-6 yaş döneminde çocuklar anaokulu eğitimi, 6-7 yaş döneminde ise ilkokula hazırlık niteliğinde bir eğitim almaktadırlar. Erken çocukluk dönemi eğitim ve bakım hizmeti sağlama konusundaki tüm sorumluluk belediyelerin üzerindedir. Belediyeler yeterli sayıda okulöncesi eğitim kurumu ve boş zaman etkinliklerinin düzenleneceği alanların sağlanması; erken çocukluk dönemi eğitim ve bakım hizmetlerinin denetlenmesi ve söz konusu hizmetlere gerekli kaynağın ayrılmasından sorumludur. 1-2 yaş dönemindeki çocukların yüzde 45'i; 2-3 yaş dönemindeki çocukların yüzde 86'sı; 3-4 yaş dönemindekilerin yüzde 91'i ve 5-6 yaş dönemindekilerin yüzde 96'sı erken çocukluk dönemi eğitim hizmetinden yararlanmaktadır. 6-7 yaş dönemindeki çocukların yüzde 91'i ilkokul öncesi hazırlık eğitimi almaktadır. Bunlara ek olarak 3-12 yaş aralığındaki çocukların yüzde 50'sinden fazlası boş zaman faaliyetlerinin gerçekleştirildiği merkezlere katılmaktadır.

2013 verilerine göre ülkenin işgücü piyasasında kadın istihdamı oranı yüzde 71,8 olup AB ortalamasının (yüzde 58,5) üzerindedir. Yarı zamanlı çalışan kadın oranıysa yüzde 38,6'dır. Kadın ve erkek arasındaki gelir farkı oranı yüzde 15,8'dir ve bu oranın AB ortalamasının (yüzde 16,2) altında olduğu görülmektedir. İsveç'te ortaokul eğitimine katılan kadın oranı (yüzde 76,9), erkek oranından (yüzde 70,9) daha yüksektir. Buna ek olarak üniversite eğitimine yüzde 35,0 kadın katılımı oranıyla da İsveç, AB ortalamasını (yüzde 25,8) geride bırakmıştır (European Commission, 2013: 4).

2014 seçim verilerine göre İsveç Meclisinde (Riksdag) kadın oranı yüzde 43,60'tır (ipu.org). Belediye konsey üyelerinin yüzde 48'i; il konsey meclis üyelerinin ise yüzde 47'si kadındır. (skl.se/tjanster).

Merkez ve güney Avrupa'daki ülkelerin aksine İsveç'te toplumsal cinsiyet eşitliğinin tüm ana plan ve programlara dahil edilmesini destekleyen bakış açısı

1960'lar ve 1970'lerde kendini göstermeye başlamıştır. İsveç'in toplumsal cinsiyet eşitliği algısında öncelikli amaç sadece kadın sorunlarının çözümü değildir. Başlangıcından bu yana İsveç'te toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik politikalar, her iki cinsiyetin de ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulmasını ve iki cinsiyet arasında eşitlik ve işbirliğinin desteklenmesini amaçlamıştır. Bu kapsamda İsveç'te kadın ve erkekler ekonomik bağımsızlığın kazanılması, siyasal hayata, sendikalara ve diğer sosyal faaliyetlere katılım, çocuk bakımı ve evle ilgili işler gibi pek çok alanda eşit haklar, fırsatlar ve sorumluluklara sahiptir. Cinsiyet eşitliği prensibi, ulusal sosyal politikalara köklerini salmış olmakla birlikte, vergi sistemi, parti aday listeleri ile hükümet ve idari organlarının oluşturulması gibi alanlarda da kendini göstermektedir. İsveç'in eşit fırsatlara yönelik politikaları, 1995 yılında Birleşmiş Milletler tarafından dünya çapında en iyi uygulama örnekleri olarak gösterilmiştir. Alandaki başarısını toplumsal cinsiyete duyarlı politika üretilmesi konusundaki uzun geçmişine dayandıran İsveç, yerel düzeyde de toplumsal cinsiyete duyarlı güçlü uygulamaların izlendiği bir ülke olmuştur (Wenner vd., 2004: 5).

Cinsiyete dayalı veri toplanması bakımından ulusal düzeyde ciddi çalışmalar yürütülen İsveç'te, 1990 yılında, Avrupa'da örneği olmayan ve "JämIndex (toplumsal cinsiyet eşitliği endeksi)" olarak adlandırılan bir sistem geliştirilmiştir. İstihdam yapıları, çalışma saatleri, kamusal çocuk bakım hizmetleri ve hükümet organları ve komitelerinin oluşumu gibi toplamda on beş değişkene bağlı olarak tasarlanan cinsiyete dayalı veri toplama sistemi, belediye ve bölge yönetimlerinin cinsiyete göre ayrıştırılmış verilere ulaşabilmesine ve toplumsal cinsiyet eşitliği eğilimlerine göre karşılaştırma yapabilmelerine imkan tanımaktadır. Belediyeler ve bölge yönetimleri, diğer İskandinav ülkelerinin aksine İsveç'te toplumsal cinsiyet eşitliğinin tüm ana plan ve programlara dahil edilmesini destekleyen bakış açısının bölgesel ve kentsel düzeyde bilinçli olarak uygulanmasının aracı niteliğindedir. İsveç Yerel Yönetimler Birliği'ne (Swedish Association of Local Authorities and Regions/SALAR) göre, İsveç'te kentlerin yüzde 96'sı toplumsal cinsiyet temsilcisidir ve toplumsal cinsiyete duyarlı uygulamalarda, 3Rs (temsil(representation)/kaynaklar(resources)/gerçeklik(reality)) yöntemi kullanım alanı bulmaktadır. 1995 yılında geliştirilen ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik mevcut durumun değerlendirilmesine imkan veren yöntem, son zamanlarda dördüncü bir unsur olan "sınırlama (restriction)" eklenmiştir. Buna bağlı olarak,

toplumsal cinsiyet eşitliğinin tüm ana plan ve programlara dahil edilmesi konusunda başarısız olan örgütler çeşitli yaptırımlara tabi tutulmaktadır (Wenner vd., 2004: 7).

İsveç'te, toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarının ilk aşamasını öncelikle eşitsiz alanların tespit edilmesine yönelik araştırmalar oluşturmaktadır. Bunlar yukarda bahsi geçen 3Rs metodu, anket uygulaması gibi faaliyetleri içermektedir. Araştırmalar sonucunda kadınlar veya erkeklerin hangi alanlarda diğer cinsiyete göre eşitsiz hizmet aldığı tespit edilmekte ve ardından o alanda cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik ilgili düzenlemeye gidilmektedir. Bu kapsamda cinsiyete duyarlı hizmet gerektiren en genel ve öncelikli alanlardan birisi dünyanın diğer kentlerinde olduğu gibi İsveç kentlerinde de kadınların güvenliği alanıdır. Sağlık ve Refah Milli Kurulu'nun (National Board of Health and Welfare) değerlendirmelerine göre İsveç'te kadına karşı erkek şiddetinin topluma maliyeti yıllık olarak yaklaşık 2.695-3.300 milyon İsveç Kronuna karşılık gelmektedir. İsveç il konseyleri ve belediyeleri şiddet mağduru kadınlarla görüşmeler yapmakta ve onlara yeterli özenin gösterilmesi, tedavi ve gerekli hizmetlerin sunulmasında önemli sorumluluklar yüklenmektedirler (SALAR, 2008: 17-19).

İsveç'te, tasarım ve toplumsal cinsiyet eşitliği arasındaki ilişkiyi sorgulayarak, kamusal alan tasarımlarının kadınların güvenliğine hangi ölçüde etki ettiğini ortaya koyan pek çok uygulama bulunmaktadır. Bunlardan biri, Umeå kentinde çok katlı bir otoparkın tasarımıyla ilgili olarak yürütülen bir dizi çalışmayı kapsamaktadır. Umeå belediye otopark birliği yönetim kurulu, 3Rs yöntemiyle, çok katlı olarak tasarlanmış "Nanna Otoparkı"nı kullananların parkla ilgili algılarını ortaya koymaya karar vermiştir. Yöntemin ilk aşaması olan "temsil (representation)"e yönelik yürütülen anketler, otoparkın daha çok erkekler tarafından kullanıldığını göstermiştir. Bu sonuç aynı zamanda araştırmanın ikinci R'si, yani "kaynaklar (resources)"a ilişkin olarak da bilgi vermektedir. Çünkü parkı kadınlara göre erkeklerin daha fazla kullanması, bu hizmet için ayrılan kaynaklardan erkeklerin kadınlara oranla daha fazla yararlanması anlamına gelmektedir. Yetkililer ve politikacıların otopark alanında yürüttükleri inceleme sonucunda, otopark asansörünün her katta değil, birer kat arayla durduğu ve bu konuda park içinde yeterli bilgilendirmenin olmadığı görülmüştür. Dolayısıyla, asansörün durmadığı kata arabasını park edenler ya merdivenleri kullanarak ya da araba yolunu takip ederek asansöre ulaşabilmektedir. Fakat yetkililer, iki çocuklu ve elinde yükü olan birinin yaya olarak araba yolunu takip etmesinin çocukların kontrol edilme güçlüğü

sebebiyle bir takım güvenlik sorununu beraberinde getirebileceği ihtimali üzerinde durmuşlardır. Ayrıca araba yolunun, eğimi sebebiyle engelli ya da yaşlı birinin tekerlekli sandalyesini iten biri için de kullanışlı olamayacağı belirtilmiştir. Çocuklar, yaşlılar ve engelliler gibi bakıma muhtaç kimselerle ilgilenenlerin büyük çoğunlukla kadınlar olduğu düşünüldüğünde, bu iki durum da otoparkın toplumsal cinsiyet bakımından eşitsiz bir ortam sunduğunu göstermiştir. Ayrıca yetkililer, otopark merdiven boşluklarının beton duvarlarla örülü olmasının, kadınların herhangi bir saldırıya uğradıklarında kaçmaları veya dışarıdan fark edilmelerine engel teşkil edebileceğine de değinmişlerdir. Tüm bu araştırmalar sonucunda, daha çok erkek standartlarında inşa edilmiş olduğu düşünülen otopark yenilenmiştir. Düzeltmeler kapsamında otopark asansörüne ilişkin tabela ve işaretler yerleştirilerek, park kullanıcılarının asansörün hangi katlarda durduğu konusunda bilgilendirilmesi sağlanmıştır. Parkta güvensizlik yaratabilecek duvar yazıları silinerek otopark yeniden boyanmış; parkın ışıklandırılmasıyla ilgili de iyileştirmeler gerçekleştirilmiştir. Merdiven boşluğu da yeniden inşa edilmiş, üç beton duvardan ikisi cam duvarla değiştirilmiştir. Tüm bu iyileştirmeler sonrasında, otoparkın hem daha çok kadın hem de daha çok erkek tarafından kullanılmaya başlandığı görülmüştür (SALAR, 2008: 21).

Kentsel planlamanın niteliksel olarak güçlendirilmesinde planlamaya kent sakinlerinin tamamının görüş ve ihtiyaçlarının yansıtılmasının önemi temelinde İsveç'te belediyeler kadınların kentsel tasarım ve planlamaya katılımlarını destekleyen projeler geliştirmektedirler. Bunun bir örneğini Västerås Belediyesi ortaya koymuştur. Belediye tarafından üretilen proje, belediye çalışanlarının eğitilmesi; kentsel planlamanın çeşitli alanlarında mevcut durumun analiz edilmesi ve halkla istişare noktasında yeni yöntemlerin geliştirilmesi yoluyla belediye tarafından yürütülen çalışmalara toplumsal cinsiyet bakış açısının dahil edilmesi amacını taşımaktadır. Proje kapsamında yeni kent planı Belediye tarafından, alışveriş merkezleri gibi kent sakinlerince çok ziyaret edilen yerlere koyulmuştur. Belediyenin internet sitesi üzerinden halka sunduğu online anketler de, kent sakinlerinin yeni kent planı hakkındaki görüşlerini duyurabilmelerine hizmet etmiştir. Kent sakinleri bu anketlerle, pek çok yeri haritada belirleyerek o yerlerle ilgili tavsiyelerini Belediyeye iletme imkanı bulmuştur. Kent sakinlerinin tercihlerinde cinsiyete bağlı oluşabilecek değişimlerin açık bir şekilde ortaya konulabilmesi için Belediye tüm yorumların toplumsal cinsiyet dengesini gözden geçirmiş ve kadınlar ve erkekler tarafından

verilen cevaplardaki farklılıkları analiz etmiştir. Örneğin, “Kentte daha fazla yol, otopark, spor alanı ya da yeşil alan sağlanması, erkekler için önemli olduğu kadar kadınlar için de önemli midir?” gibi sorular ışığında Västerås Belediyesi, toplumdaki farklı kesimlerin menfaatlerine yönelik yürütülen faaliyetlerde sergilenebilecek olası ayrımcı tutumları değerlendirme fırsatı yakalamıştır. Ayrıca bu proje, kentsel planlamaya toplumsal cinsiyet bakış açısının nasıl dahil edileceği noktasında Belediyenin tecrübe geliştirmesine ve belediye çalışanları arasında toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik farkındalığın yükselmesine katkı sağlamıştır (charter-equality.eu).

İsveç’te toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısının yansıtıldığı önemli alanlardan bir diğeri eğitim alanıdır. Eğitim hizmetlerinin toplumsal cinsiyete duyarlı bir bakış açısıyla planlanması, insanlarda cinsiyet eşitliği bilincinin daha çocukluk dönemlerinde geliştirilmeye başlanması ve dolayısıyla insanların yaşamlarının her döneminde konuyla ilgili belli bir farkındalık düzeyinde olmalarına imkan tanımaktadır. Okul öncesi ve sonrası eğitimde cinsiyete duyarlı olarak hazırlanmış müfredatlar, cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi konusunda öğretmenlere yol göstermektedir. 1960’lardan bu yana, okullar için hazırlanan yönergelerde cinsiyet eşitliğinin gerçekleştirilmesinde kullanılabilecek yöntemlere de yer verilmektedir. 2001-2002 yılları arasında İsveç hükümeti tarafından okul öncesi ve sonrasında cinsiyet eşitliği eğitimi için 10 milyon İsveç Kronu tahsis edilmiştir. Amaç, her belediyenin 2004 yılından önce en az bir öğretmen, okul öncesi öğretmeni ya da rekreasyon liderini, özel olarak cinsiyet ve toplumsal cinsiyet üzerine tasarlanmış bir eğitime göndermesini desteklemektir. Eğitim sonrası ise katılımcılar, “toplumsal cinsiyet pedagogu” olarak, okul öncesi ve sonrası eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik hedeflerin hem kalitelerinin artırılması hem de gerçekleştirilmesine katkı sağlamaktadırlar. Stockholm’de zorunlu eğitime yönelik olarak 6-16 yaş aralığındaki çocuklara hizmet veren Mariaskolan Okulu, toplumsal cinsiyet duyarlılığını faaliyetlerine yansıtan okullardan birisidir. Okul müdürü 2003 yılında toplumsal cinsiyet ve eşitliği konularının eğitim uygulamalarına dahil edilmesi yönünde ilk adımı atmış ve konuyla ilgili çalışmaları başlatmıştır. İlk aşama, okuldaki öğretmenlerin toplumsal cinsiyetle ilgili konularda bilgilerinin geliştirilmesi olmuştur. Teorik bilgilerin öğrencilerle ilişkiler sırasında uygulamaya dökülmesi ise ikinci aşamayı oluşturmaktadır. Amaç okulun mevcut eğitim faaliyetlerinin, toplumsal cinsiyete daha duyarlı ve toplumsal cinsiyet eşitliğini güçlendirici yönde değiştirilmesini sağlamaktır. Aynı zamanda, okulda görevi, öğretmenlere toplumsal

cinsiyet bakımından yol göstermek ve her sınıfta toplumsal cinsiyete ilişkin dersler vermek olan bir cinsiyet pedagogu da istihdam edilmiştir (SALAR, 2008: 25-26).

Eğitim içeriğinin yanı sıra, özellikle okul öncesi eğitime yönelik planlamalar, İsveç'te kadınların aile içi geleneksel rol kalıplarından çıkarak ekonomik alanda görünürlük kazanmalarına imkan verecek düzenlemeler içermektedir. İsveç'te 0-6 yaş aralığındaki çocuklara yönelik okul öncesi eğitim/günlük bakım hizmetlerine ilişkin masraflar büyük oranda devlet tarafından karşılanmaktadır ve belediyelerin sorumluluğu altındadır. Masrafların devlet tarafından karşılanmayan kısmı ise ailelerin gelir durumu ve okul öncesi çağıdaki çocuk sayısına bağlı olarak belirlenmektedir. Belediyelerin kendi yöresindeki her bir çocuğun okul öncesi eğitim hizmetinden yararlanmasını garanti edecek kurumsal alt yapıyı sağlaması ve okul öncesi eğitim kurumlarının 06:30-18:30 saatleri arasında hizmet veriyor olması, İsveç'te çocuklu kadınların iş yaşamlarının sürekliliğini güvence altına almaktadır (work.sweden.se).

Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı yaklaşım, kent ve kentte yaşayanlara yönelik uygulamaların yanında belediyelerin kendi iç dinamiklerinde de varlığını göstermektedir. Yukarıda da bahsedildiği gibi belediye konsey üyelerinin yüzde 48'i; il konsey meclis üyelerinin ise yüzde 47'si kadındır. Ayrıca İsveç kentlerinde bir milyondan fazla kişiye istihdam alanı yaratılmasına katkı sağlayan belediyeler ve il konseylerinin toplam istihdamı içinde kadınlar yüzde 80'den daha fazla paya sahiptir (skl.se/tjanster).

İsveç'te belediyeler kendi birimleri içinde toplumsal cinsiyet duyarlılığının geliştirilmesine yönelik de faaliyetler yürütmektedirler. Karlstad Belediyesi, 2001 yılından beri bünyesinde bir toplumsal cinsiyet eşitliği uzmanı çalıştırmaktadır. 2001-2006 yılları arasında belediye tarafından, tüm birimlerine yönelik bir dizi eğitim düzenlemiştir. Her biri bir yıl süren ve çeşitli bölümlerden oluşan eğitimlerle, belediyece yürütülen faaliyetlere toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısının dahil edilmesi amaçlanmıştır (SALAR, 2008: 28).

İsveç'in, kamu politikalarına toplumsal cinsiyet eşitliği prensibini yansıtmadaki kendine özgü başarısında, merkezden yerele bütün yönetim kademelerinde, toplumda cinsiyet eşitsizliğine yol açabilecek yapısal faktörlerin (sosyal, politik, ekonomik) her birinin büyük bir dikkatle değerlendirilmesinin büyük etkisi bulunmaktadır. Eğitimden ekonomik yaşama pek çok alanda cinsiyete duyarlı güçlü refah devleti uygulamaları da ülkenin bu alandaki başarısına temel

oluşturmaktadır. Bu kapsamda güçlü merkezi politikalarla pek çok alanda güvence altına alınan toplumsal cinsiyet eşitliği prensibi, yerel yönetimler aracılığıyla da uygulama alanına taşınabilmektedir. Ayrıca dünyadaki pek çok ülkede cinsiyet eşitliği devlet kurumlarınca belirli dönemlerde çeşitli yapısal fonlarla finanse edilen programlara bağlı olarak uygulama alanı bulurken, İsveç’te toplumsal cinsiyet eşitliğinin tüm ana plan ve programlara dahil edilmesini destekleyen bakış açısı cinsiyet eşitliğine yönelik ana yaklaşım olduğundan, sürekliliğine yönelik ek bir çabaya gerek duyulmamaktadır.

3.2. Türkiye Kentleri için Örnekler

Türkiye’de, yerelde toplumsal cinsiyet eşitliği duyarlılığı geliştirilmesine yönelik politika oluşumunun başlangıcı 2006 yılına dayanmaktadır. Bu tarih, “toplumsal cinsiyet eşitliği prensiplerinin yerel yönetimlerin planlama ve programlama süreçlerine dahil edilmesi ve bu sürece paralel olarak yerel yönetimlerle kadın örgütlerinin güçlendirilmesi ve aralarındaki işbirliği fırsatlarının arttırılması” amacını taşıyan “Birleşmiş Milletler Kadın Dostu Kentler Ortak Programı”nın başlangıcına karşılık gelmektedir. İçişleri Bakanlığı’nın ana paydaşı olduğu Ortak Program, Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarını yerel yönetimlere taşıyan ilk proje (Huque, 2015: 5) olarak anılmaktadır. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitliği, Türkiye’nin kentsel mekan ve hizmet planlaması alanında oldukça yeni bir kavramdır ve Türkiye kentlerinde konu ile ilgili çalışmalar büyük ölçüde söz konusu program direktifleri eşliğinde yürütülmektedir.

2006-2010 yılları arasında, İzmir, Kars, Nevşehir, Şanlıurfa, Trabzon ve Van’da uygulamaya konulan programın ilk aşaması olarak “Birleşmiş Milletler Kadın ve Kız Çocuklarının İnsan Hakları Ortak Programı” başlatılmış ve programın yürütülmesi ve yaygınlaştırılmasını sağlamak üzere İçişleri Bakanlığı’nca 18 Ağustos 2006 tarihinde bir genelge yayımlanmıştır. Valilikler ve il dahilindeki tüm belediyelere gönderilen 2006/67 sayılı genelgede şu hususlara dikkat çekilmektedir:

“...mahalli idareler tarafından yapılacak çeşitli etkinliklerde kadınlarımızın temsil edildiği veya münhasıran kadınlara yönelik sivil toplum kuruluşlarının yer alması ve bu kuruluşların görüş, tavsiye ve katılımına önem verilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda yapılacak çalışmalarda, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için, kadınlara dönük olarak çeşitli seviyelerde eğitim imkanlarının sunulması; aile içi şiddet, ihmal ve istismara maruz bırakılan her yaştan çocuk, genç, yaşlı, engelli ve kadınlara yönelik sosyal hizmetlere öncelik verilmesi, kadın ve çocukların yaşam kalitesini yükseltecek sosyal destek mekanizmalarını geliştirecek veya var olan sosyal destek mekanizmalarını güçlendirecek

uygulamaların yapılmasına özen gösterilmesi ve özellikle kent konseylerinin yapacağı çalışmalarda bu hususların göz önünde bulundurulması uygun olacaktır... kadınların sosyal hayattaki etkinliğinin arttırılması, kadın ve çocukların yasal haklarının korunarak Türk toplumunun temeli olan aile kurumunun güçlendirilmesi ile kadınların gündelik hayat içerisinde güvenliğinin ve yaşam serbestisinin sağlanmasına da özen gösterilecektir.”

Programın yukarıda adı geçen altı pilot ilde uygulanması sonrasında elde edilen ilerlemelerin ardından, İçişleri Bakanlığı 2010 tarih ve 2010/10 sayılı genelge ile pilot illerin çalışmalarından yararlanılarak kadın ve kız çocuklarının insan haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik uygulamaların ülke genelinde yaygınlaştırılması talebinde bulunmuştur. Genelgede, ayrıca, söz konusu programın Türkiye’nin taraf olduğu Yerel Gündem 21’de yer alan “yerelde karar alma, planlama ve uygulama süreçlerine kadınların ve gençlerin etkin olarak katılımının sağlanması” hedefine ulaşılmasına da katkı sağlayacağı belirtilmektedir. Buna ek olarak genelge, programın uygulanmasıyla Türkiye’nin taraf olduğu Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri arasında kadın ve kız çocuklarıyla ilgili ortaya konulan hedeflerin de gerçekleşmesinin sağlanacağını altını çizmektedir. Genelgenin yayımlanmasının ardından 2011 yılında, Adıyaman, Antalya, Bursa, Gaziantep, Malatya, Mardin ve Samsun’un da Kadın Dostu Kent ilan edilmesiyle Ortak Programın ikinci aşaması başlamıştır.

Programa katılan bütün iller, yerelde kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik “Yerel Eşitlik Mekanizmaları” oluşturmayı ve “Yerel Eşitlik Eylem Planları (YEELP)” hazırlayarak o ilde yaşayan kadın ve kız çocuklarının ihtiyaç ve isteklerine yönelik politikaları hayata geçirmeyi taahhüt eder. Bu taahhüt, programa katılan iller tarafından imzalanan bir taahhütnameyle resmi bir nitelik kazanmaktadır. “Yerel Eşitlik Mekanizmaları”, kentte toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda bilgi, kapasite ve yetki sahibi kurumların oluşturulması ve bu kurumlar arasında işbirliği ve koordinasyonun sağlanmasına yönelik mekanizmaları ifade etmektedir. İl Kadın Hakları Koordinasyon Kurulu (İKHKK), Valilik/Belediye Eşitlik Birimleri ve yerel meclislerde oluşturulan Kadın-Erkek Eşitlik Komisyonları bu mekanizmalara karşılık gelmektedir. Bunlara ek olarak İKHKK üyesi kurum ve kuruluşların bünyesinde görevlendirilmiş olan eşitlik birimleri ve kurumsal eşitlik sorumluları bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler Kadın Dostu Kentler Ortak Programı’nda ortak olarak yer alan her ilde bu yapıların tamamının kurulması gerekmektedir. İKHKK, kadınların il düzeyinde hizmet sunumu ve mevcut hizmet ve politikalardan eşit faydalanma

düzeyi ile kadınların karar süreçlerine katılımı konularında ihtiyaçlarını tespit ederek il genelinde politikaların geliştirilmesinden ve bu politikalar doğrultusunda YEEP'lerin onaylanarak uygulamaya konulmasından, koordine edilmesinden ve denetlenmesinden sorumludur. Valilikler ve belediyelerin bünyesinde kurulan Eşitlik Birimleri, kurum içinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırılması (gender mainstreaming) çalışmalarında koordinasyon, teknik destek ve sekretarya görevlerini üstlenmektedir. Eşitlik biriminden beklenen temel görev, YEEP'lerin tamamının hayata geçirilmesi değil, plan içerisinde kendi kurum veya kuruluşunun rol aldığı faaliyetlerin hayata geçirilmesi, diğer faaliyetlerin uygulanması ve bu çalışmalara bütçe ayrılması için kurum/kuruluşlar içinde koordinasyon görevini üstlenmesidir. Belediye eşitlik birimlerinden aynı zamanda, belediyenin mali işler, planlama ve strateji geliştirme, kültür ve sosyal işler, insan kaynakları, eğitim, park ve bahçe, kentsel dönüşüm, imar ve şehircilik birimleriyle düzenli koordinasyon sağlaması ve yerel eşitlik eylem planlarıyla uyumlu belediye eşitlik eylem planları hazırlanması, uygulanması ve izlenmesi için koordinasyon görevini üstlenmesi beklenmektedir. Yerel meclisler (belediye meclisleri ve varsa il genel meclisleri) bünyesinde oluşturulan Eşitlik Komisyonları ise, yerel meclislere gelen önergelerin toplumsal cinsiyet eşitliği dikkate alınarak gözden geçirilmesi; kararların uygulanmasının denetlenmesi ve değerlendirmelerin yapılması; eşit fırsatları garanti altına alan stratejiler ve ölçütlerin belirlenmesi; toplumsal cinsiyet ve eşitlik alanında çalışan diğer sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapılması yönündeki girişimlere öncülük edilmesinden sorumludur (Tekinbaş, 2015: 38-47).

İllerin, kadın dostu kent oluşumuna yönelik taahhüdü niteliğindeki YEEP'lerle, kadınların yerel karar alma mekanizmalarına katılımı, kent hizmetleri, kadına yönelik şiddet, ekonomik güçlendirme ve iş hayatı, eğitim hizmetleri ve sağlık hizmetleri olmak üzere altı alana odaklanılmaktadır. Bu bölümde söz konusu alanlar bağlamında Türkiye'de kadın dostu kent oluşumuna yönelik örnekler değerlendirilecektir.

3.2.1. Kadınların Yerel Karar Alma Mekanizmalarına Katılımı

Kadınların siyasal karar alma mekanizmalarına erkeklerle eşit katılımı, demokrasinin bir gereği olmakla birlikte, onların erkeklerle birlikte toplumda görünür kılınmalarının da en önemli araçlarından birisidir. Karar alma süreçlerinde toplumsal cinsiyet eşitliği sağlandığı ölçüde toplumda her iki cinsiyetin de sorun ve

ihtiyaçlarına yönelik politika  retiler. Kararların alınması sürecinde bir cinsiyetin diğere göre daha az temsil edilmesi, üretilen politikaların o oranda söz konusu cinsiyetin problem ve taleplerine k r kalmasına sebep olur.

Türkiye'nin taraf olduğu Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın  nlenmesi Sözleşmesi'nin "oy verme, seçme ve seçilme hakkı"n  düzenleyen 7. maddesine göre, Taraf Devletler ülkenin siyasal ve kamusal yaşamında kadınlara karşı ayrımcılığı tasfiye etmek için gerekli her türlü tedbiri alır ve özellikle kadınların erkeklerle eşit şekilde şu haklarını güvence altına alır: a) Bütün seçimlerde ve referandumlarda oy kullanmak ve kamusal olarak seçim yapılan bütün organlara seçilebilme hakkı; b) Hükümet politikalarının formüle edilmesine ve bunların uygulanmasına katılma hakkı ile kamu görevlerine atanma ve idarenin her düzeyinde kamusal görevleri yerine getirme hakkı; c) Hükümet d ş  kuruluşlar ile ülkenin kamusal ve siyasal yaşamıyla ilgili kuruluşlara katılma hakkı.

Anayasanın yerel ve milletvekili seçimlerinde "seçme ve seçilme", "siyasi parti kurma", "usulüne göre partilere girme ve partilerden ayrılma", "halk oylamasına katılma", "kamu hizmetlerine girme" haklarının düzenlendiği 67, 68 ve 70. maddeleri ile "düşünce ve kanaat hürriyeti", "düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti", "basın hürriyeti", "toplantı hak ve hürriyetleri"nin düzenlendiği 26, 28, 29, 33 ve 34. maddelerinde herhangi bir cinsiyet ayrımı yapılmaksızın bu haklardan bütün vatandaşların eşit olarak yararlanabileceği belirtilmektedir. Ayrıca 21 Mayıs 2004 tarihinde yapılan değişiklikle Anayasanın 10. maddesine "Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür." hükmü eklenmiştir. Bunlara ek olarak 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununun 83. maddesinde "Siyasi partiler, herkesin dil,  rk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, d n, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğu prensibine aykırı amaç g demez ve faaliyette bulunamazlar." ifadesi yer almaktadır.

Yasal alandaki söz konusu düzenlemeler, en son yapılan genel ve yerel seçim verileri bağlamında değerlendirildiğinde, karar alma süreçlerinde kadın erkek eşitliğinin yalnızca kağıt üzerinde kaldığı; gerek ulusal gerekse de yerel politika oluşumunda kadınların sınırlı oranda temsil edildiği görülmektedir. 1 Kasım 2015 genel seçimleri sonuçlarına göre 550 milletvekilinin 469'u erkek iken yalnızca 81'i kadındır. Bu veriler, kadınların mecliste yaklaşık olarak yüzde 15 oranında temsil edilebildiğini göstermektedir (tbmm.gov.tr). Ulusal düzeydeki kadın temsil verilerine

ek olarak, 31 Mart 2014 tarihinde yapılan yerel yönetim seçimlerinde ve 1 Haziran 2014 tarihinde 13 seçim bölgesinde yenilenen seçimlerde 30 büyükşehir başkanlığının yalnızca 3'ü; 1364 il, ilçe ve belde belediyelerinin ise yalnızca 37'sinde kadınlar belediye başkanı olarak seçilebilmiştir. Ayrıca, yine bu seçimde 20498 belediye meclis üyesinin 2198'i; 1251 il genel meclis üyesinin ise sadece 60'ı kadındır (kadinkoalisyonu.org).

Kadınların özellikle yerel karar alma mekanizmalarında yıllardan beri süregelen eşitsiz temsiliyetin sorunsallaştırılması, 1997 yılında daha fazla kadının karar alma mekanizmalarına katılımını sağlamak amacıyla kurulan “Kadın Adayları Destekleme Derneği (Ka-Der)”nin 2004 yerel seçimleri öncesinde Ankara’da düzenlediği “Büyük Meclisten Küçük Meclislere” başlıklı toplantısına denk düşmektedir. Bu toplantının ardından Ka-Der Ankara Şubesi, 2004 yerel seçimlerine yönelik olarak bir çalışma başlatma kararı almış ve Yerel Siyaset Çalışma Grubunu (YSÇG) oluşturmuştur. Çalışma grubunun oluşturulması, sonradan “Yarın için Bugünden” adını alacak olan “Yerel Yönetimlerde Kadın Katılımı ve Temsili Kampanyası”nın da başlangıcını ifade etmektedir. Kampanya kapsamında, yerel seçimlere değin olan dönemde; örgütlü kadınları harekete geçirme, kadın adayları destekleme, başta kadın seçmenlerde olmak üzere kamuoyunda farkındalık yaratma ve basın-yayının konuya ilgisini çekme amaçları üzerinde durulmuştur. Kampanyanın hedeflerinden bir diğeri olan hükümet ve siyasal parti programlarını etkileme ve yasal düzenlemeler için politikalar üretme alanına 2005 yılından itibaren daha da yoğunlaşmış ve Yeni Belediye Kanunu başta olmak üzere, yerel yönetimlere ilişkin yasal düzenlemeler cinsiyet eşitliğini güçlendirici bir yaklaşımla değerlendirilmiştir (Alkan, 2009: 28-31).

“Yarın için Bugünden” kampanyasıyla önemli bir yere oturan “yerelde karar alma süreçlerinde kadın temsili” hususu, Kadın Dostu Kentler Projesi döneminde de önemli bir sorun alanı olmaya devam etmiştir. Yerel düzeyde karar alma mekanizmalarında kadınların sınırlı oranda temsil edilmesinin, kentsel politikaların kadınların sorun ve ihtiyaçlarına kör kalmasına yol açacağı bağlamında Kadın Dostu Kentler Projesi kapsamındaki iller, kentsel politikalara kadınların dahil edilmesini sağlamaya yönelik faaliyetler geliştirmektedirler. “Mahalle çalışmaları” bu tarz faaliyetlere örnek gösterilebilir. Yerel yönetimler ve vatandaşlar arasında diyalog ortamının oluşturulması ile hizmet ve politika üretenlerin, yerel halkın ihtiyaç ve sorunlarını göz önünde bulundurduğu, yerel halkın da kendilerine sunulan

hizmetlerin planlanması sürecine aktif katılımının sağlandığı, vatandaşlar arasında dayanışma esasını temel alan bir yerel kalkınma modeli olarak mahalle örgütlenmesi, son dönemde Türkiye'nin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkelerde bölgesel kalkınma ve yerel demokratik yönetişimin güçlendirilmesi yönünde önem kazanan bir çalışma alanıdır. Mahalle kapsamında yürütülen çalışmalarla ulaşılmak istenen nokta, pilot olarak seçilen mahallelerde yaşayan kadınların yaşam kalitelerini arttıracak görevleri yerine getirmek amacıyla organize olabilmeleri için kapasitelerinin ortaya çıkarılması ve pilot mahalle çalışmalarının örnek alınarak yereldeki kamu kurumları tarafından sahiplenilmesi ve tüm mahallelere yayılmasıdır. Böylece hem yerelde hizmet planlayan ve sunan kamu kurumları diyalog ve katılım sayesinde yerel halkın ihtiyaçlarını kaynağında tespit ederek hizmetlerin tam olarak amacına ulaşmasını ve ihtiyacın karşılamasını sağlayabilecek hem de yereldeki kadınlar aktif birer vatandaş olarak kentsel hizmetlerin içerisine dahil olabileceklerdir (kadindostukentler.org).

İzmir Konak İlçesi'nin İsmet Paşa Mahallesi'nde gerçekleştirilen pilot proje, Türkiye'de kadın dostu kentler kapsamında yürütülen mahalle çalışmalarına verilebilecek örneklerinden birisidir. Bu projede mahallenin lider kadınları bir araya gelerek mahalleye ilişkin sorunları saptamıştır. Yapılan çalışmada, mahallede sağlık ocağı, sosyal mekân ve semt pazarı olmaması en önemli sorunlar olarak ortaya çıkmıştır. Acil çözüm bekleyen yaşam alanı sorunlarından bir diğeri mahalle parkıyla ilgili olmuştur. Uyuşturucu bağımlısı kişilerin uğrak yeri olması sebebiyle parkın kadın ve çocuklar tarafından kullanılmadığını ileri süren mahalle sakinleri, konuyla ilgili acil düzenleme getirilmesini istemiştir. Söz konusu eksikliklere çözüm bulunması için mahalleli kadınlar arasında imza toplanılıp yetkililere sunulmuştur. Belediye, talepler doğrultusunda parkı düzenleyerek, yeniden hizmete açmıştır. Yeni parkın adının ne olacağını belirleme hakkı da, katkıları dolayısıyla ve gelecekte parka yine sahip çıkmalarını sağlamaya yönelik olarak mahalleli kadınlara verilmiştir. Mahalleli kadınların ortak kararı doğrultusunda parkın yeni adı “Lider Kadınlar Parkı” olmuştur (Baykan, 2015: 22).

Bursa Nilüfer Belediyesi sınırları içerisinde yer alan “Manolya Parkı”nın tasarımı da “Lider Kadınlar Parkı”na benzer bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Belediye'nin düzenlediği toplantılar aracılığıyla parkın kadın ve erkeklerin ortak kararları doğrultusunda tasarlanması sağlanmıştır (Tekinbaş, 2015: 130).

İzmir ve Bursa'nın yanı sıra Trabzon, Nevşehir ve Şanlıurfa'da da benzer çalışmalar yürütülmüştür. Trabzon'un Esentepe Mahallesinde, mahalleli lider kadınlar, Kadın Mimar Mühendisler Derneği tarafından mahallede katılımcı biçimde yürütülen 'ilköğretim okulu peyzaj projesi'ne dahil olmuş, çeşitli atölye çalışmalarına katılmışlardır. Kadınların ve çocukların atölyeler sonucunda tespit edilen talepleri projeye yansıtılmıştır. Nevşehir'de, İl Kadın Hakları Koordinasyon Kurulu altında Mahalle Çalışma Komisyonu kurulmuştur. Şanlıurfa'da mahalle yönetiminde daha önce sadece muhtar ve mahallenin ileri gelen erkekleri başat aktör iken, mahalle çalışmalarına bağlı olarak kadınlar da söz sahibi olmayı başarmıştır. Özellikle mahallenin lider kadınları ve koordinatörleri ile kurumların eşitlik birim görevlileri iyi bir ekip çalışması yaparak kadınların hizmete erişimi noktasında rol üstlenmişlerdir (kadindostukentler.org). Bunlara ek olarak, Trabzon Belediye Meclisi Kadın Erkek Eşitlik Komisyonu, 2008 yılından bu yana ildeki kadın sivil toplum örgütleri ile düzenli istişare toplantıları gerçekleştirmekte, bu yolla kadın sivil toplum örgütlerinin stratejik planlar ve performans programlarına ilişkin taleplerini alarak meclis gündemine taşımaktadır (Tekinbaş, 2015: 44).

Belediyelerin yanı sıra, belediyelerle işbirliği içerisinde kadın sivil toplum kuruluşlarının da kadınların karar alma mekanizmalarına katılımlarının artırılmasına yönelik faaliyetleri bulunmaktadır. Trabzon'da 2009 yerel seçimleri öncesinde Trabzon Kadın Platformu tarafından kadının yerel siyasete katılımını artırmak amacıyla "40 Mahalle 40 Kadın Muhtar" kampanyası başlatılmıştır. Kampanya kapsamında öncelikle Platformu oluşturan kadın örgütlerinden belli sayıdaki her bir kadına eğitici eğitimi; ardından da 40 mahallede kadınlara yerel yönetimler ve yurttaşlık eğitimi verilmiştir (bianet.org). Kampanya sonucunda 2009 yılı yerel seçimlerinde Trabzon'un çeşitli mahallelerinden 12 kadın muhtar adayı çıkarılması sağlanmıştır (hurriyet.com.tr).

İzmir Cumaovası Kadın Derneği 2015 yılında, İzmir'in Menderes ilçesinde yaşayan kadınların yerel yönetimlerdeki temsiliyetini artırmak ve kadınların ihtiyaç ve taleplerinin yerel yönetimlerde yer bulabilmesini sağlamak üzere Menderesli kadınlarda farkındalık yaratmak amacıyla "Kadında Katılım Farkındalığı/Katılımda Kadın Farkındalığı" başlıklı bir proje başlatmıştır. Altı ay süren proje kapsamında Menderes'in 6 mahallesinde yaklaşık 500 kadının mahalle toplantıları, seminerler, eğitimler ve çalışma ziyaretlerine katılımı sağlanarak Menderes'te kadın hakları, örgütlenme ve karar alma mekanizmalarına katılım alanlarında bir bilinç ve

farkındalık geliştirilmesine imkan tanınmıştır. Ayrıca çalışmalara katılan kadınlar tarafından Menderes Kent Konseyi bünyesinde bir “Kadın Meclisi” oluşturulması yönünde genel bir strateji belgesi ve bildirme hazırlanmış; böylece Kadın Meclisi kurma çalışmaları da başlamıştır (Göker vd., 2015: 46).

Nevşehir Kapadokya Gelişim Derneği’nin Kanada Büyükelçiliği tarafından desteklenen “Karar Alma Süreçlerinden Birincil Aktör Olmaları için Kadınların Mücadele Etme Kapasitelerini Geliştirmek” başlıklı projesi kapsamında, Aralık 2015- Şubat 2016 döneminde 20 kadına “ekip kurma ve kampanya düzenleme, tanıtım ve marka olma, toplumsal sorunlara proje üretme ve bu projelerini demokratik mekanizmalarda ve toplumsal boyutta pazarlama, seçim ve siyasal hukuk ve haklar, sosyal medyayı etkin kullanma” konularında uygulamalı eğitimler verilmiştir (kapadokyagelisim.org).

3.2.2. Kentsel Hizmetler

Cinsiyete duyarlı kentler, imar planlama, altyapı, çevre, ulaşım, güvenlik, kültür, sanat ve spor alanlarında kadınların da ihtiyaçlarının karşılandığı; söz konusu kentsel hizmetlere kadınların erişimlerini engelleyen faktörlerin analiz edilerek ortadan kaldırıldığı kentlerdir. Bu bağlamda Türkiye’de Kadın Dostu Kent Projesi kapsamındaki kentler, Yerel Eşitlik Eylem planlarında, cinsiyete duyarlı, katılımcı kentsel hizmet planlaması ve politikalarının güçlendirileceğini taahhüt etmektedirler. Mevcut durum değerlendirildiğindeyse büyük ölçüde cinsiyet körü kentsel hizmet planlamasıyla şekillenen Türkiye kentlerinde kadınlar açısından öncelikle güvensizliğin hakim olduğu bir yapıyla karşılaşılmaktadır.

Kadın Dostu Kent Projesi kapsamındaki iller, öncelikle kadınların yerel hizmetlere katılımını kolaylaştırıcı bir takım kurumsal düzenlemelere gitmişlerdir. Örneğin İzmir’de kadınların, yerel hizmetlere ulaşımını kolaylaştırmak amacıyla Valilik ve Belediye bünyesinde birer personel resmen görevlendirilmiştir. İzmir Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planına kadın-erkek eşitliği esasına dayalı hizmetlerin yürütülmesi ve İzmir Yerel Eşitlik Eylem Planı doğrultusunda faaliyetler yürütülmesine yönelik madde yerleştirilmiştir. Kars’ta kadınların yerel hizmetlere erişimini kolaylaştırmak üzere Belediyede “Kadın Birimi”, Valilikte “Kadın Masası” kurulmuştur. Nevşehir’de İl Genel Meclisi ve Belediye Meclisi bünyesinde Kadın-Erkek Eşitliği Komisyonları, Valilikte “Kadın Birimi” kurulmuş; Kent Konseyinde Kadın Meclisi oluşturulmuştur. Ayrıca kadın kuruluşları tarafından Nevşehir

Belediye Meclisinde ve İl Genel Meclisinde, kadın gündemini oluşturmaya ve takip etmeyi amaçlayan ‘Yerel Meclisleri İzleme Komisyonu’ kurulmuştur (BMOP Bülteni, 2008). Proje kapsamındaki bütün illerde benzer kurumsal düzenlemelere rastlanmaktadır.

Kurumsal düzenlemelerin yanında yerel yönetimlerce kadınlara yönelik sunulan kentsel hizmetler ise genel olarak, park alanlarının düzenlenmesi ve kadınların sosyal, kültürel ve sportif faaliyetler gerçekleştirmesine imkan tanıyan merkezlerin açılmasını kapsamaktadır. Kars’ta bakımsız olan büyük bir park alanının mahalleli kadınlardan gelen şikâyet üzerine belediye tarafından temizletilip aydınlatılarak hizmete sunulması; Nevşehir Belediyesi tarafından mahalle aralarında kadınların rahatlıkla erişebileceği park alanları açılması, parkların bir kısmına spor aletlerinin konulması; Şanlıurfa Valiliği tarafından Gençlik Evi Merkezi açılması ve bu merkezde kadınlar için pilates, step ve benzeri spor olanaklarının sağlanması; yine Şanlıurfa’da Belediye tarafından mahalle aralarında park alanlarının açılması ve parklara spor aletlerinin konulması; İzmir’in Buca İlçesinde Belediye tarafından kadınların kent hayatına katılımını kolaylaştırmak üzere, sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetlerin yürütüldüğü Kadın Aktivite Merkezi’nin açılması (BMOP Bülteni, 2008), Türkiye’de kadınlara yönelik üretilen kentsel hizmet örneklerini oluşturmaktadır.

Ayrıca sınırlı sayıda olmakla birlikte bazı belediyeler şehiriçi ulaşım hizmetini belirli günlerde kadınlara ücretsiz sunmaktadır. Bitlis Belediyesi kentte bulunan şehiriçi otobüslerin her hafta Pazar günü (bitlis.bel.tr); Van Belediyesi ise her hafta Perşembe günü (hurriyet.com.tr) kadınları ücretsiz olarak taşıması kararını almıştır.

Yerel yönetimler cinsiyete duyarlı kentsel hizmet geliştirilebilmesi kapsamında bir takım hizmet içi eğitimler de düzenlemektedirler. İzmir Büyükşehir Belediyesinde kadın alanlarında çalışacak sosyolog, psikolog ve sosyal hizmet uzmanı sayısının artırılması; belediye personeline toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimlerinin verilmesi; büyükşehir belediye bürokratlarına toplumsal cinsiyet eşitliği, “Kadın Dostu Kent” kavramının anlatıldığı geniş katılımlı bir seminerin düzenlenmesi bu alanda İzmir kentinden bazı örnekleri oluşturmaktadır. Buna ek olarak Muğla-Menteşe Belediyesi (mentese.bel.tr), Aydın-İncirliova Belediyesi (hurriyet.com.tr), Ankara-Çankaya Belediyesi (cankaya.bel.tr), Diyarbakır-Bağlar

Belediyesi (kardelen.baglar.bel.tr) personeline toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik hizmet veren belediyeler arasındadır.

Kent yönetimlerinin cinsiyete duyarlı kentsel hizmet sunabilmelerinin önemli koşullarından olan “kadınların, hizmetlerin planlanma sürecine dahil edilmesi” alanında Türkiye’deki örneklerden biri, Şanlıurfa Yaşamevi Kadın Dayanışma Derneği’nin Eylül 2014- Mart 2015 tarihleri arasında belediyeyle ortaklaşa yürüttüğü “Bu Kentte Kadınlar da Var” projesidir. Kadınların hizmet planlama sürecine dahil edilmesi amacını taşıyan proje kapsamında, Şanlıurfa ilinde kadınların mevcut kentsel hizmetlerden, sosyal ve ekonomik imkanlardan daha fazla yararlanmalarını sağlamaya yönelik faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Proje süresince yapılan kurum ziyaretleri ile kadınlar kurumları tanıma, hizmetleri birinci ağızdan öğrenme, kendi sosyal-ekonomik sorunlarını doğrudan kurum yöneticilerine ifade etme imkânı bulmuş ve kadınların kentsel hizmet ve olanaklardan daha fazla yararlanabilmelerini sağlayacak bilinç düzeyine erişimlerine katkı sağlamıştır (Göker vd. 2015: 14). Bir diğer örnek Kars Kadın Merkezi (KAMER) tarafından Eylül 2008- Temmuz 2009 yılları arasında yürütülen “Kadınlar Her Yerde” projesidir. Projeyle Yusufpaşa Mahallesi merkez alınarak, şehrin her tarafının kadınların ortak kullanım alanı haline getirilmesi ve şehre canlılık kazandırılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda kadınların kenti tanınmasının ve tarihi hakkında bilgi sahibi olmalarının sağlanması, Yusufpaşa Mahallesi özelinde Kars’ın tekrar eski sosyal aktivitelerin yapıldığı ve kadınların rahatlıkla katılım gösterebildiği bir alan haline getirilmesine yönelik faaliyetler planlanmıştır. Tüm kadınların evlerinde ziyaret edilerek mahalle hakkında görüşlerinin alınması; sokak tiyatrosu ve konserler düzenlenmesi; tüm kadınların katılabileceği farkındalık yaratma grup çalışmaları yapılması planlanan faaliyetler arasında sıralanmıştır (sabancivakfi.org).

Toplumsal cinsiyete duyarlı kentsel hizmet sunumunun önemli koşullarından bir diğeri olan “cinsiyete dayalı veri çalışmalarının yürütülmesi”yle ilgili Türkiye’de büyük eksiklikler bulunmaktadır. Belediyeler Yerel Eşitlik Eylem Planlarında konuya ilişkin taahhütte bulunmuş olmakla birlikte, uygulama noktasında henüz kayda değer bir ilerleme mevcut değildir. Nevşehir Belediyesi tarafından ALO 153 Şikayet Hattı kayıtlarının cinsiyet ayrımlı tutulmaya başlanması (kadindostukentler.org); Van Kadın Derneği’nin, BMOP Sabancı Vakfı 2007 Yılı Hibe Programı çerçevesinde gerçekleştirdiği “Kadın Danışma Merkezi İçin Veri

Tabanı Oluşturma Projesi” (ŞENOL v.d., 2010: 119) Türkiye’de cinsiyete dayalı veri çalışmalarının kısıtlı örneklerini oluşturmaktadır.

Kentsel hizmetlerin cinsiyet duyarlılığının sağlanması açısından bir diğer önemli husus olan toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme ve bütçe analizi konusunda da Türkiye’de eksiklikler mevcuttur. Zaten “araçlar, demokratik süreçler bazında esaslı gelişmeler olmadıkça toplumsal cinsiyet bütçelendirmesinin potansiyelinin tam olarak kullanılamayacağı, çünkü cinsiyet bazında ayrıştırılmış istatistikler, göstergeler gibi anahtar araçlara ulaşımın kısıtlı olmasının cinsiyete duyarlı bütçe yaklaşımının tam potansiyele erişmesi önünde önemli bir engel teşkil ettiği” bilinmektedir (Erkan vd., 2012: 90). Türkiye’de toplumsal cinsiyet açısından mevcut durum değerlendirildiğinde de ne yazık ki benzer sınırlamaların olduğu göze çarpmaktadır. Yerel yönetimlerce toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda henüz somut kazanımlar elde edilmemişse de, çeşitli kurumların bir takım program ve projeler kapsamında yürüttükleri faaliyetler yerel yönetimlerin konuyla ilgili kapasite geliştirmelerine imkan verecek niteliktedir. Örneğin, Türk Demokrasi Vakfı ve İstanbul Kadın Araştırmaları Merkezi tarafından yürütülen ve Marmara Boğazları ve Belediyeler Birliği’nin iştirakçisi olduğu “Yerel Yönetimlerde Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Marmara Modeli” eğitim projesi; Kadın Emekini Değerlendirme Vakfı tarafından AB desteğiyle yürütülen ve İstanbul Beyoğlu İlçe Belediyesi ile Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’nün iştirakçisi olduğu “Toplumsal Cinsiyet Temelli Yerel Bütçe Analizi” başlıklı proje; Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) tarafından iyi yönetim programı kapsamında yayımlanan “Yerelde Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Kılavuzu”, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda yerel yönetimler açısından önemli kaynaklar olarak değerlendirilmektedir.

3.2.3. Kadına Yönelik Şiddet

Kadına yönelik şiddet, Türkiye’de önemli ve öncelikle ilgilenilmesi gereken sorun alanlarından birisini oluşturmaktadır. 2002 yılı kayıtlarına 66 olarak geçen kadın cinayeti sayısı 2007 yılında 1011 olarak belirtilmiştir. 2002-2009 yılları arasındaki dönemde aile içi şiddet sebebiyle öldürülen kadın sayısında yüzde 1400 artış gerçekleşmiştir. Bir grup orta ve üst sınıf kadının yüzde 63,5’inin cinsel tacizin bir türüne maruz kaldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Aynı dönem içinde 478 kadın tecavüze uğramış; 722 kadın taciz edilmiş; aile içi şiddet kapsamında 6423 kadın şiddete maruz kalarak hastanelik olmuştur (TBMM CHP Grup Başkanlığı, 2013).

“Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu” 2015 yılı kadın cinayetleri raporuna göre, 2013, 2014 ve 2015 yıllarında öldürülen kadın sayısı sırasıyla 237, 294 ve 303 olarak kayda geçmiştir (kadincinayetleriniidurduracagiz.net).

Türkiye’de kadına karşı şiddetin yasal bir platformda görünürlük kazanması 17.01.1998 tarihinde yürürlüğe giren 4320 sayılı “Ailenin Korunmasına Dair Kanun” ile mümkün olmuştur. Sadece dört maddeden oluşan ve amaç ve kapsamı açık şekilde belirtilmemiş olan 4320 sayılı kanun, 2011 yılında Türkiye’nin taraf olduğu “Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi” gereğince genişletilmiş ve 2012 yılında 6284 sayılı “Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” ortaya konulmuştur.

Türkiye’de kadınlara yönelik şiddetle mücadelede kurumsal hizmet birimleri, Kadın Konukevleri (Sığınma evleri), İlk Kabul Birimleri ve Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri şeklinde sıralanmaktadır. Fiziksel, duygusal, cinsel, ekonomik ve sözlü istismara veya şiddete uğrayan kadınların, şiddetten korunması, psiko-sosyal ve ekonomik sorunlarının çözülmesi, güçlendirilmesi ve bu dönemde kadınların varsa çocukları ile birlikte ihtiyaçlarının da karşılanmak suretiyle geçici süreyle kalabilecekleri yatılı sosyal hizmet kuruluşları olan “konukevleri”, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları tarafından kurulup işletilmektedir. 2014 yılı itibariyle yerel yönetimler bünyesinde 779 kapasite ile 32 adet kadın konukevi bulunmaktadır. “İlk kabul birimleri”nin 2014 yılı itibariyle sayısı ise 25’tir. Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüklerine başvuran ve barınma ihtiyacı bulunan şiddet mağduru kadınların ilk gözlemlerinin yapıldığı, psiko-sosyal ve ekonomik durumlarının incelendiği, geçici kabulleri yapılarak iki haftaya kadar kalabilecekleri bu birimler toplamda 23 ilde (Edirne, Kırklareli, Isparta, Kayseri, İstanbul, Bursa, Balıkesir, İzmir, Kütahya, Uşak, Denizli, Zonguldak, Eskişehir, Ankara, Antalya, Amasya, Mersin, Gaziantep, Diyarbakır, Erzurum, Mardin, Osmaniye, Kastamonu ve Şırnak) hizmet vermektedir. Kadına yönelik şiddetle mücadelede bir diğer kurumsal birim olan “şiddet önleme ve izleme merkezleri” ise, 2014 yılı itibariyle 14 pilot ilde (İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Denizli, Antalya, Mersin, Adana, Gaziantep, Samsun, Trabzon, Şanlıurfa, Malatya, Diyarbakır) uygulamaya konulmuştur. Bu merkezlerin, “şiddetin önlenmesi ile koruyucu ve önleyici tedbirlerin etkin bir biçimde uygulanmasına yönelik olarak, şiddete uğramış

ya da şiddete uğrama riski bulunan kadınların başvurabileceği, danışmanlık, rehberlik ve yönlendirme” görevleri bulunmaktadır (KSGM, 2014: 10-12).

Kadınlara yönelik şiddetle mücadele kapsamında kurumsal hizmet birimi olan konukevlerine ilişkin belediyelerin yükümlülükleri, 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 14. maddesiyle ortaya konulmaktadır. Bu maddeye göre, “Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000’in üzerindeki belediyeler, kadınlar ve çocuklar için konukevleri açmak zorundadır. Diğer belediyeler de mali durumları ve hizmet önceliklerini değerlendirerek kadınlar ve çocuklar için konukevleri açabilirler.” Belediyeler aynı zamanda Yerel Eşitlik Eylem Planları’yla da söz konusu kurumsal hizmet birimlerine ilişkin taahhütlerde bulunmaktadırlar. Söz konusu kurumsal birimler planlarda, “kadın danışma merkezleri, ara istasyon ve sığınma evleri” şeklinde yer almaktadır. Bunlara ek olarak belediyeler planlarında, şiddet mağduru kadının acilen korunmaya alınması için bir acil eylem biriminin oluşturulması; karakollarda kadın bürolarının kurulması; şiddeti önlemeye ve şiddet mağdurlarını korumaya yönelik faaliyetleri izleyecek, denetleyecek bir koordinasyon birimi veya kurulunun oluşturulmasını da taahhüt etmektedirler (ŞENOL v.d., 2010: 39). Antalya, Gaziantep, İzmir, Mardin, Nevşehir Belediyeleri bünyelerindeki Kadın Danışma Merkezleri aracılığıyla şiddet mağduru kadınlara destek hizmetleri sunmaktadır. Van Kadın Derneği ve Van KAMER gibi kadına yönelik şiddetle mücadele alanında çalışan kadın kuruluşlarının da birer Kadın Danışma Merkezi bulunmaktadır (ŞENOL v.d., 2010: 119).

Yerelde aynı zamanda kadınlara yönelik şiddete ilişkin farkındalık oluşturma çalışmaları da yürütülmektedir. İzmir’de 2007 yılında Ege Kadın Dayanışma Vakfı (EKDAV) tarafından Sabancı Vakfı desteğiyle yürütülen “Sevgiyle Uzanan El” projesi kapsamında erkek çalışanların yoğun olduğu işyerlerinde erkek personele şiddete karşı farkındalık eğitimleri verilmiştir. Kars’ta İl İnsan Hakları Kurulu bastırdığı broşür ve dağıttığı el ilanlarıyla aile içi şiddet ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularında halkı bilgilendirmiş; il Emniyet Müdürlüğü “Kadın Dostu Polis” isimli proje kapsamında toplam 179 personeline hizmet içi eğitim vermiştir. Şanlıurfa’da Vali Yardımcısı başkanlığında kamu kurumu ve sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin yer aldığı dört çalışma grubu oluşturulmuştur. “Yerel Karar Mekanizmalarına Katılım, Şiddet, Zihniyet Değişikliği ve Farkındalık Yaratma” adını taşıyan gruplardan biri, bu alanlarda çalışmalar gerçekleştirmektedir. Şanlıurfa Yaşamevi Kadın Dayanışma Derneği ve İl Müftülüğü işbirliğiyle hazırlanarak Sabancı Vakfı

Hibe Programına sunulan “Töre ve Namus Olgusu, Aile Şiddet Bilgilendirme ve Bilinçlendirme Projesi” kapsamında öğrencilere okulda, ailelerine ise camide şiddet konusunda farkındalık eğitimleri verilmiştir. Trabzon’da Eşitlik Birimi koordinasyonunda İl Emniyet Müdürlüğü, İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü ve Trabzon Kadın Platformunun ortaklığıyla “Kahvelere Beyaz Kurdele” kampanyası başlatılmıştır. 17 ilçe ve merkezi kapsayan, hedef kitle olarak erkeklerin belirlendiği ve kahvehanelerde yürütülecek olan kampanya, yapılan uzman ziyaretleri ve eğitimler yoluyla kadına karşı şiddete yönelik farkındalık yaratılmasını hedeflemektedir (ŞENOL v.d., 2010: 121-127).

Kadına yönelik şiddetle ilgili farkındalık oluşturulmasına ilişkin bir diğer örnek Samsun Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü tarafından hazırlanan “Kırsal Alanda Farkındalığın Arttırılması Projesi”dir. Projenin amacı, Samsun’da kırsal alanda yaşayan kadınların ve kız çocuklarının “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği (TCE)” ve “Kadına Yönelik Şiddet (KYŞ)” konularındaki farkındalığının artırılmasının sağlanmasıdır. Projeye 17 ilçede kırsal alanda yaşayan 1160 kadına ulaşılması planlanmıştır. Aralık 2013’de uygulanmaya başlanan proje kapsamında İl Müdürlüğüne bağlı, kırsal alanda aktif şekilde saha çalışmalarında bulunan ve Bafra, Canik, Çarşamba, Kavak, Ondokuzmayıs, Salıpazarı, Terme ve Yakakent ilçelerindeki kadın çiftçilerle sürekli iletişim halinde olan Ziraat Mühendisi, Veteriner Hekim, Ev Ekonomisti ve Sosyolog olmak üzere tahmini 25 meslek elemanının TCE ve KYŞ konularında eğitici eğitimi almaları ve sonrasında kırsaldaki kadınlara eğitim vermeleri hedeflenmiştir (kadindostukentler.org).

Konuyla ilgili başka bir örnek “Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi”dir. Ana yararlanıcısı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, eş yararlanıcısı ise İçişleri Bakanlığı, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü olan proje 2013 yılında başlatılmıştır. Projeye, kamusal hizmet sağlayıcılarının, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik şiddet konusunda eğitilmeleri ve bu alanda kamuoyu farkındalığının arttırılması hedeflenmektedir. Bunun yanı sıra, 36 ay sürecek proje kapsamında, sığınma evi hizmetlerinin kalitesinin ve koordinasyonunun artırılmasına yönelik faaliyetler yürütülmesi de planlanmaktadır (siddetlemucadele.net).

Kadınlara yönelik şiddetle mücadele kapsamında hayata geçirilen bir başka proje, 24 saat hizmet veren “Alo Şiddet Hattı”nın kurulmasıdır. İlk olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na oluşturulan Alo 183 Çağrı Merkezi, ihmal, istismar

ve şiddet vakaları veya töre ve namus cinayetlerinin önlenmesi için tedbir mahiyetindeki ihbarların alınması ve durumun aciliyeti göz önünde tutularak, vakanın bulunduğu ilin acil müdahale ekip sorumlusuna ve/veya kolluk kuvvetlerine bildirilerek müdahale edilmesinin sağlanması doğrultusunda hizmet vermektedir (alo183.aile.gov.tr). Kadın dostu kentler kapsamında “Alo Şiddet Hattı”nın yerelde işler hale getirilmesi çalışmaları sürmektedir. Van ve Diyarbakır Büyükşehir Belediyeleri 2015 yılı itibariyle “Alo Şiddet Hattı”nı hizmete açan belediyelerdendir.

Kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi, konuyla ilgili mevcut problemlerle mücadele edilmesi ve konuya ilişkin farkındalık oluşturulmasına yönelik yukarıda bahsi geçen örneklerin kadın dostu kent inşa edilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3.2.4. Ekonomik Güçlendirme ve İş Hayatı

Kentlerin kadın dostu, başka bir ifadeyle cinsiyete duyarlı olabilmeleri yolunda dikkate alınması gereken bir diğer husus, ekonomik yaşamda kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasıdır. Türkiye ne yazık ki, işgücü piyasasında cinsiyet eşitsizliğinin hakim olduğu ülkelerden birisidir. Dünya Bankası’nın 2014 verilerine göre ülkede, erkeklerin yüzde 71’i, kadınlarınsa yalnızca yüzde 29’u işgücüne katılmaktadır (worldbank.org). Bu oran, Avrupa Birliği ülkeleri ortalamasına (yüzde 63,5) göre oldukça düşüktür (European Commission, 2014: 1). Eğitim durumuna göre işgücüne katılım oranı incelendiğinde, kadınların eğitim seviyesi yükseldikçe işgücüne daha fazla katıldıkları görülmüştür. Okur-yazar olmayan kadınların işgücüne katılım oranı yüzde 16, lise altı eğitimli kadınların işgücüne katılım oranı yüzde 25,8, lise mezunu kadınların işgücüne katılım oranı yüzde 31,9, mesleki veya teknik lise mezunu kadınların işgücüne katılım oranı yüzde 39,8 iken yükseköğretim mezunu kadınların işgücüne katılım oranı yüzde 71,3 olarak kaydedilmiştir (TÜİK, 2016).

Türkiye kadınların işgücüne katılım düşüklüğünün yanında, kayıtlı olarak çalışan kadın sayısı bakımından da dünya ortalamasının altında kalmaktadır (KSGM, 2016):

“2015 yılı verilerine göre, herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olmaksızın çalışan kadın oranı yüzde 46,1’dir. Bunların da yüzde 56,8’ini ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınlar oluşturmaktadır. Ücretli veya yevmiyeli çalışan kadınların yüzde 20,1’i, işveren kadınların yüzde 9,5’i kendi hesabına çalışan kadınların yüzde 84,7’si herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olmaksızın çalışmaktadır. 2015 yılında Türkiye’de çalışan kadınlardan tarımsal faaliyetlerde bulunanlarda kayıt

dışı çalışma oranı yüzde 94 iken, tarım dışı faaliyetlerde bulunanlarda yüzde 24,2'dir. Bu durum, kayıt dışılığın daha çok tarımsal faaliyetlerle uğraşanlarda, özellikle de ücretsiz aile işçilerinde yoğunlaştığını göstermektedir. 2015 yılında kayıt dışı olarak ücretsiz aile işçisi konumunda tarımsal faaliyetlerle uğraşanların yüzde 21'ini erkekler oluştururken; yüzde 79'unu kadınlar oluşturmaktadır.”

Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER) Başkanı Sanem Oktar Türkiye’de kadın istihdamının mevcut durumunu şu cümlelerle özetlemektedir (ulusgazetesi.com.tr):

“Türkiye’de 8 milyon 100 bin kadın istihdam altında. Fakat bunların da sadece yüzde 45’i kayıt altında. Kadınlar daha çok nerede çalışıyor dersiniz; tarım sektörü, hizmet sektörü, sanayi ve turizm sektörü bunlardan birkaçı. Ama tarım sektöründe kadının çalışma oranına baktığımız zaman bu kadınların neredeyse yüzde 90’ının kayıt dışı çalıştığını görüyoruz. Dolayısıyla hem Türkiye’de kadın çalışan sayısı az hem de kayıtlı çalışan kadın sayısı az. İki noktada da dünya ortalamasının altındayız.”

Bununla birlikte kadınlar tüm eğitim düzeylerinde erkeklerden daha düşük ücret almaktadırlar. “TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2014” sonuçlarına göre, yüksek öğretim mezunu düzeyinde bir kadın çalışanın yıllık ortalama esas iş geliri, aynı eğitim düzeyinde bir erkek çalışanın yıllık ortalama esas iş gelirinden yüzde 1,3 oranında düşük gerçekleşirken, bu farkın en fazla olduğu eğitim düzeyi yüzde 1,8 ile lise altı olmuştur (TÜİK, 2016). Bunun bir sonucu olarak Türkiye’de kadınlar erkeklere oranla yoksullukla daha çok mücadele vermek zorunda kalmaktadır.

İşgücüne katılım üzerine yürütülen çalışmalar, kadınların işgücüne katılım oranındaki düşüklüğün kentleşme, kırsal alanlardan kentsel alanlara göç ve eğitim seviyesiyle ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (Dayıoğlu&Kırdar, 2010: 8). Bununla birlikte Türkiye’nin hanehalkı yapısı da kadınların işgücüne katılımı üzerinde etkili olmaktadır. Hanehalkı sektörü oldukça büyük olan Türkiye’de kadınlar, evde çocuk ve yaşlı bakımından hanehalkının kendi tüketimi için gıda hazırlama, sunma ve saklama işlerine kadar çeşitli üretken (ancak ‘ekonomik’ olmayan) faaliyetler ile fiilen meşgul olmaktadır. Batı ülkelerinin çoğundaysa bu faaliyetlerin yerini market ikameleri almıştır (Dayıoğlu&Kırdar, 2010: 10). 2014-2015 dönemi Zaman Kullanım Araştırması sonuçlarına göre Türkiye genelinde 10 ve daha yukarı yaştaki fertlerin bir günde hangi faaliyetlere, ne kadar süre ayırdıkları incelendiğinde uykudan sonra kadınların en çok 4 saat 17 dakika ile hanehalkı ve aile bakımı faaliyetine zaman ayırdığı; erkeklerin 3 saat 58 dakika ile istihdam faaliyetine

zaman ayırdığı görülmüştür (tuik.gov.tr). Dolayısıyla kadınların da ekonomik yaşamda erkekler kadar var olabilmeleri için öncelikle onların önünde toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak ortaya çıkan engellerin bertaraf edilmesine ilişkin politika üretilmesi gerekmektedir.

Kadın Dostu Kentler Projesi kapsamında kadınların ekonomik bakımdan güçlendirilmesi ve iş hayatına katılımının desteklenmesine yönelik olarak yerel yönetimler Yerel Eşitlik Eylem Planlarında çeşitli taahhütlerde bulunmaktadır. Yerel yönetimlerin kreş, yaşlı ve hasta bakımevleri vb. gibi olanaklar sunarak, kadınların çalışma hayatına katılımını desteklemesi; iş olanakları yaratılmasında kadın erkek eşitliği ilkesinin gözetilmesi; istihdam garantili meslek eğitimi, beceri ve kapasite geliştirme programlarının artırılması, bu programların kadınların ve piyasanın talebi doğrultusunda yeniden yapılandırılması ve bunlardan kadınların yararlanmasının sağlanması; kadınların el emeği ürünlerini değerlendirmeye yönelik çalışmalar yapılması, bu taahhütlerden bazılarıdır (ŞENOL v.d., 2010: 40).

Türkiye’de 0-6 yaş grubu çocuklara yönelik erken çocukluk bakım ve eğitim hizmetleri çoğunlukla, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ve Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne (ÇHGM) bağlı kurumlar tarafından sunulmaktadır. Ayrıca 657 sayılı “Devlet Memurları Kanunu”nun 191. maddesinde “Devlet Memurları için lüzum ve ihtiyaç görülen yerlerde çocuk bakımevi ve sosyal tesisler kurulabilir.” ibaresi yer almaktadır. Ancak her geçen gün çocuk bakım ve eğitim hizmetlerinin kamu kurumlarınca karşılanması hususuna, merkezi idare tarafından kısıtlamalar getirilmektedir. 2016 Yılı Merkezi Bütçe Kanun Tasarısının 8. maddesinde “Merkezi yönetim kapsamındaki kamu idarelerince işletilen eğitim ve dinlenme tesisi, misafirhane, çocuk bakımevi, kreş, spor tesisi ve benzeri sosyal tesislerin giderleri, münhasıran bu tesislerin işletilmesinden elde edilen gelirlerden karşılanır. Bu yerlerde, merkezi yönetim bütçesi ile döner sermaye ve fonlardan ücret ödenmek üzere 2016 yılında ilk defa istihdam edilecek yeni personel görevlendirilmez.” ifadeleri yer almaktadır. Bununla birlikte yine 2016 yılında Maliye Bakanlığınca yayımlanan “Kamu Sosyal Tesislerine İlişkin Tebliğ”in 7. maddesinde “kamu kurum ve kuruluşlarının tasarrufunda bulunan eğitim ve dinlenme tesisi, misafirhane, kreş, çocuk bakımevi, spor tesisi ve benzeri sosyal tesislerin işletme giderleri için ilgili kurum ve kuruluşların bütçelerinden herhangi bir katkıda bulunulmayacağı” ve “bu tesislerde merkezden geçici görevle gönderilecek personel sayısının asgari seviyede tutulacağı” belirtilmektedir.

Çok sınırlı sayıda olmakla beraber, çeşitli belediyeler ve sivil toplum kuruluşları (STK) tarafından sunulan erken çocukluk eğitimi ve bakım hizmetlerinden de bahsetmek mümkündür. Bu bağlamda, bazı belediyeler 5393 sayılı Belediyeler Kanunu'nun 14. maddesini temel alarak kendi personellerine ve hizmet verdikleri bölgelerdeki halka yönelik düşük ücretli ya da ücretsiz çocuk bakım merkezleri de açmaktadırlar. Ancak belediyelerin erken çocukluk bakımı ve eğitimine yönelik hizmetleri çoğunlukla personel destek hizmeti olarak sundukları ve halka yönelik sunulan bu tür ücretsiz ya da düşük ücretli hizmetlerin yok denecek kadar az olduğu gözlemlenmiştir (Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu, 2009: 19). Bu durum, 2007 öncesinde 14. maddede açıkça yer alan “Belediyeler okul öncesi eğitim kurumları açabilir.” ibaresinin, bu tarih sonrasında Anayasa Mahkemesince iptal edilmesinin bir yansımasıdır. Çünkü belediyeler, bu değişiklik sonrasında ancak yasada yer alan sosyal hizmet yükümlülüklerine dayanarak bu hizmetleri verebilir hale gelmiştir (Elçik, 2014).

Bunlara ek olarak 2013 yılında Resmi Gazetede yayımlanan “Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik”in 13. maddesine göre “Yaşları ve medeni halleri ne olursa olsun, 150’den çok kadın çalışanı olan işyerlerinde, 0-6 yaşındaki çocukların bırakılması, bakımı ve emziren çalışanların çocuklarını emzirmeleri için işveren tarafından, çalışma yerlerinden ayrı ve işyerine yakın ...bir yurdun kurulması zorunludur. Yurt, işyerine 250 metreden daha uzaksa işveren taşıt sağlamakla yükümlüdür.” Ancak SGK istatistiklerine göre Türkiye’deki 1 milyon 593 bin işyerinin 1 milyon 579 bin’inde çalışan sayısı 100’ün altındadır ve dolayısıyla bu düzenleme ile işyerlerinin yüzde 1’inden daha azının çocuk bakım yurdu açma zorunluluğu kapsamına gireceği söylenebilir. Ayrıca iş yerlerinin söz konusu yükümlülükten kaçmak için kadın çalışan sayısını 149’da sabitledikleri görülmektedir (Bülbül, 2014). Buna ek olarak eski yasaya göre işyerleri çocuk bakım hizmetini işyerinde doğrudan kreş açarak sağlayabiliyorken, 13. maddenin devamında işverenlerin kadın işçilerin çocuklarına bakım hizmeti sağlama yükümlülüklerini diğer işverenlerle ortaklaşa oda ve yurt kurma ya da hizmeti dışarıdan satın alma şeklinde yerine getirebilecekleri belirtilmektedir. Ancak işyerlerinin söz konusu yükümlülüğünün denetimiyle ilgili de sıkıntılar yaşanmaktadır. 2013 yılı için Türkiye’de 150 ve üstü kadın işçi çalıştıran işyeri sayısı

7.204 olup, bunların sadece 300'ü denetlenmiştir. Bu denetlemeler neticesinde 300 işyerinin yüzde 45'inde kreş bulunmadığı ortaya çıkmıştır (Soyseçkin, 2014: 2).

Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi (KEİG) tarafından 2015 yılında farklı meslek gruplarından kadınların katılımıyla gerçekleştirilen “Çalışma Yaşamında Kadınlar Forumu” sırasında ortaya konulan sorunlardan biri gebelik ve doğumun, kadınların işe devam etme ve terfi olanaklarını olumsuz yönde etkilediğidir. Forum sırasındaki görüşmelerde gerek iş görüşmelerinde gerekse iş sözleşmelerinde kadınlar çocuk yapmamayı taahhüt etmeye zorlandıklarını; çocuk olması durumunda ise terfi olanaklarında sıkıntılar yaşadıklarını ya da istifa etmeye yönlendirildiklerini belirtmişlerdir (2015: 8-9). Bununla birlikte kadınlar iş yerlerinin kreşi olmasını ve iş dışında kalan alanların çocuklu ailelere göre organize edilmesini talep etmişlerdir. Katılımcılardan bazılarının konuyla ilgili ifadeleri şu şekildedir (2015: 15):

“İş aile dengesinde en önemli sorun, üniversitenin kreşinin olmaması. Üniversite, her rektörlük kreş yapacağını sürekli vaat ediyor, seçim bittikten sonra yapmıyor. Özetle, öncelikle temel talebim, işyerlerine kreş açılması. Ancak ev içinde eşiniz ile ev işlerinde denge sağlamanız ve kreşin açılması da yeterli olmuyor, çünkü hayat iş ve aileden de ibaret değil. İş dışında kalan alanların da çocuklu ailelere göre örgütlenebildiği bir yaşam pratiğine ihtiyaç olduğunu düşünüyorum.”

“Ben kamu görevlisiyim. Eskiden bizim kurumun kendi kreşleri vardı ve çalışanlar çocuklarını oraya götürürdü, hatta diğer kurum çalışanları da bırakabiliyordu. Bütün o kreşler kapatıldı. Hastanelerin kreşleri vardı, tek tük onlar kaldı.”

“Şu an kızım 15 aylık. 10 aylıktan beri kreşte. Güçlkle kreş bulduk ki ben İstanbul'da Bomonti'de oturuyorum, yani ben şehrin merkezinde oturduğum halde 10 aylıkken bırakabileceğim bir kreşi bulmakta çok güçlük çektim.”

Kadın Adayları Destekleme Derneği (Ka-Der) tarafından çocuk bakım ve eğitim hizmetlerinin mevcut durumuna ilişkin 14 ilde (Adana, Antalya, Ankara, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Mersin, Trabzon, Urfa, Van) yürütülen çalışmalar (ilgili kurumlarla görüşmeler ve yöre kadınlarıyla atölye çalışmaları) neticesinde elde edilen bilgilere göre (ka-der.org.tr):

- Antalya'da ÇHGM'ye bağlı kreş ve gündüz bakımevlerinin sayısı Türkiye ortalamasının bir hayli üzerindedir ve İstanbul ve Ankara'dan sonra en fazla özel kreş bu ilde mevcuttur. Fakat özel kreşlerin maliyetinin yüksek olması nedeniyle her çocuğun bu kreşlerden yararlanması çok güçtür. Yerel yönetimlere ait üç kreş bulunmakla birlikte bu kreşlerden gerçek ihtiyaç sahipleri yararlanamamaktadır.

- Denizli’de, 0-36 aylık çocukların bırakılabileceği kreş yok denecek kadar azdır. Organize Sanayi Bölgesinde (OSB) kreş bulunmakta olup, vardiyalı çalışma saatlerine göre düzenlenmiş olup olmadığı net olarak bilinmemektedir. Geçmişte var olan belediye kreşlerinin yerini, etüt merkezi olarak faaliyet gösteren “bilgi evleri” almış durumdadır.

- Urfa’da sanayideki işyerlerine ait kreş bulunmamaktadır. Bu işyerlerinde vardiyalı çalışanların çocuklarını bırakabileceği, her saat hizmet veren özel kreşler de mevcut değildir. İlde genel olarak yeterli sayı ve kapasitede kreş bulunmamaktadır. Var olan kreşler ise gereken koşulları sağlamakta yetersizdir.

- Çocuk bakım hizmetlerinin görece yüksek olduğu İzmir’de, bir OSB ve bir serbest bölgede kreş mevcut olup, bunların da kapasiteleri yetersizdir. Büyükşehir Belediyesi’ne ait 8 kreş (2-3 yaş), 8 anaokulu (4-5 yaş) bulunmaktadır.

- İstanbul Dudullu OSB’de Türkiye’nin en geniş kullanım alanına sahip 300 çocuk kapasiteli bir kreş açılmış olup; ücreti son derece yüksektir. Yerel yönetimlere ait kreşler mevcut olmakla birlikte, ihtiyacı karşılayacak sayı ve kapasitede değildir. 5 adet kreşe sahip olan Şişli Belediyesi, en fazla kreş sayısına sahip belediye durumundadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, yürütülen çalışmalar, illerde çocuk nüfusa oranla kreş ve yuva sayılarının yetersiz olduğunu ortaya koymuştur. Kreş ve yuvaların ücretleri çeşitlilik göstermekle birlikte hizmete erişimin önündeki en önemli engellerden birisini oluşturmaktadır. Kreşlerin çalışma saatleri de bir diğer önemli sorun alanı olarak kaydedilmiştir. Çoğunlukla 8.00-17.30 arasında açık olan kreşler, bu saatlerin dışında çalışan ya da bir şekilde çocuk bakımına ihtiyaç duyan ebeveynlerin gereksinimlerini karşılayamamaktadır. Çocuk bakım ve eğitim hizmeti sunan kurumlardaki koşullar da sorunsuz değildir. Yürütülen çalışmalar sırasında personel sıkıntısının yaşandığı, fiziksel koşulların yönetmeliğe uygun olmadığı kreşlerle karşılaşıldığı belirtilmiştir. Tüm bu verilerden yola çıkarak, çocuk bakım ve eğitim hizmetinin ihtiyacı karşılamada yeterli olmadığı, var olan kreşlerden yararlanmanın bedelinin ise yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (ka-der.org.tr).

Çocuk bakım ve eğitim hizmetleri alanına katkı sağlamaya yönelik hazırlanan projelerden biri HAK-İŞ Konfederasyonu’na bağlı Öz İplik-İŞ sendikası tarafından

10 ay süreyle Kayseri’de yürütülen “Sosyal Diyalog Yoluyla Tekstil Sektöründeki Kadınların Çalışma Koşullarının İyileştirilmesi Projesi”dir. Projenin en önemli çıktısı, işçi-işveren ve yerel yönetim işbirliği modeliyle, üç işyerinde çalışan kadınların ortak olarak kullanacakları Çocuk Bakım Yurdunun (kreş) sosyal diyalog ile kurulması çalışmalarının yapılmış olmasıdır (KSGM, 2008: 33). Konuyla ilgili bir başka proje Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve Borusan Holding A.Ş. arasında imzalanan işbirliği protokolü kapsamında yürütülen “Annemin İşi Benim Geleceğim” projesidir. Organize Sanayi Bölgelerinde (OSB) kreşlerin kurulması amacını taşıyan proje kapsamında 2019 yılı sonuna kadar toplam 10 OSB’de kreşlerin açılması hedeflenmektedir. Bu kapsamdaki faaliyetler doğrultusunda Adıyaman, Afyonkarahisar, Malatya ve Balıkesir OSB’de kreşler hizmet vermeye başlamıştır (KSGM, 2016).

Türkiye’de kadınların ekonomik koşullarının güçlendirilmesinde, bu konuda önemli yeri olan çocuk bakım ve eğitim hizmetleri konusunda kısıtlı politika ve uygulamaların yanında, kadınların istihdama katılımını doğrudan desteklemeye yönelik hazırlanan projeler ön plana çıkmaktadır. Diyarbakır Bağlar Belediyesi’nde sadece kadınların çalışabileceği Jiyan Semt Pazarı; Nusaybin Belediyesi’nin “Her Mahalleye Bir Tandır Evi” projesi; Mersin, İzmir, Manisa, İstanbul, Antalya’da kadınların kendi ürettikleri ürünleri satabilecekleri “Kadın El Emeği Pazarları”, bu projelerden bazılarıdır. Ayrıca yerelde kadınlara yönelik meslek edindirme kursları da düzenlenmektedir. Bu kursların bazıları istihdam garantili olup söz konusu kurslarda başarılı olan kursiyerlerin en az yüzde ellisi, işbirliği yapılan kuruluş tarafından istihdam edilmektedir. Meslek edindirme kurslarının yanında kadınların istihdama katılımını artırmaya yönelik uygulanan projeler, “çalışanların mesleki eğitimi, girişimcilik eğitim programı, işbaşı eğitim programı” gibi alanlar üzerine hazırlanmaktadır. Söz konusu projeler Avrupa Birliği Fonları ve Kalkınma Ajansları Hibe Programları desteğiyle Türkiye İş Kurumu (İŞKUR), Sivil Toplum Kuruluşları, Belediyeler, Ticaret Odaları tarafından üretilmekte ve uygulanmaktadır. 2014 yılı Ocak-Aralık döneminde İŞKUR tarafından Türkiye genelinde çeşitli illerde düzenlenen “Çalışanların Mesleki Eğitimi Programı” kapsamında 565, “Girişimcilik Eğitim Programı” kapsamında 15.192, “İşbaşı Eğitim Programı” kapsamında 26.109, “İstihdam Garantili Meslek Edindirme Kursları” kapsamında 29.566, “İstihdam Garantisiz Meslek Edindirme Kursları” kapsamında 10.125 olmak üzere toplam

81.557 kadın kursiyerin istihdama katılımının desteklenmesi amaçlanmıştır (İŞKUR, 2014). T.C. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) tarafından da kadın girişimciliğinin desteklenmesi amacıyla önemli çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Bunlardan biri “Uygulamalı Girişimcilik Eğitimleri”dir ve söz konusu eğitimlere katılanların yaklaşık yüzde 46’sı kadındır. Girişimciliğin desteklenmesi dahilinde KOSGEB, işini yeni kuran girişimcilere de destek sağlamaktadır. Bu alanda destekleme oranı kadın girişimciler için daha yüksek olup destekten faydalanan girişimcilerin yüzde 48’ini kadın girişimciler teşkil etmektedir (KSGM, 2016).

Yukarıda bahsi geçen tüm bu proje örnekleri, Türkiye’de ekonomik yaşama katılım konusunda mevcut kadın-erkek eşitsizliğinin ortadan kaldırılarak, kadınların ekonomik alanda güçlendirilmesi amacını taşımaktadır. Ekonomik olarak güçlendirilmelerinin, kadınların kent hayatına katılımını olumlu yönde etkileyeceği ve kadın dostu kent inşa edilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3.2.5. Eğitim Hizmetleri

Türkiye, taraf olduğu “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)”nın 10. maddesi gereği eğitimde kadın-erkek eşitliğinin sağlanması adına, kadınlara karşı ayrımı ortadan kaldıracak bütün uygun önlemleri alacağını taahhüt etmektedir. Bununla birlikte Binyıl Kalkınma Hedefleri, Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Avrupa Birliğine üyelik başvurusu çerçevesindeki uluslararası taahhütler de, Türkiye’de kadınların ve kız çocuklarının eğitimde erkeklerle eşit haklara sahip olmalarını sağlayacak düzenlemelerin yapılmasını zorunlu hale getirmektedir. Uluslararası belgelere ek olarak Anayasanın 42. maddesinde kimsenin eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamayacağı ve ilköğretimin kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunlu olduğu belirtilmektedir. Milli Eğitim Temel Kanununun 4. maddesinde “Eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet ve din ayrımı gözetilmeksizin herkese açıktır.” ifadesi ile 8. maddesinde “Eğitimde kadın, erkek herkese fırsat ve imkan eşitliği sağlanır.” ifadesi yer almaktadır.

Uluslararası ve ulusal düzeyde, eğitimde kadın erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik bahsi geçen bu ve benzeri taahhütler bir kenara bırakılıp, mevcut durum değerlendirilmesi yapıldığında eğitim alanındaki cinsiyet eşitsizliğinin önemli bir sorun alanı olarak var olmaya devam ettiği görülmektedir. TÜİK tarafından hazırlanan rapor, Türkiye’de okuma yazma bilmeyen kadın nüfus oranının

erkeklerden 5 kat fazla olduğunu ortaya koymuştur. 2014 yılı verilerine dayanan rapora göre, 25 ve daha yukarı yaşta olan ve okuma yazma bilmeyen toplam nüfus oranı yüzde 5,6 iken bu oran erkeklerde yüzde 1,8, kadınlarda yüzde 9,2'dir. Lise ve dengi okul mezunu olan 25 ve daha yukarı yaştakilerin toplam nüfus içindeki oranı yüzde 19,1 iken bu oran erkeklerde yüzde 23,2, kadınlarda yüzde 15'dir. Yüksekokul veya fakülte mezunu olan toplam nüfus oranı yüzde 13,9 olup bu oran erkeklerde yüzde 16,2 kadınlarda ise yüzde 11,7'dir (TÜİK, 2016).

Eğitimde cinsiyet eşitliğinin sağlanması kapsamında uluslararası kuruluşlar, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları işbirliğinde “Haydi Kızlar Okula”, “Baba Beni Okula Gönder”, “Kardelenler” gibi kampanyalar ve “Temel Eğitime Destek Projesi” gibi projeler yürütülmüştür. Bu kampanya ve projelerle kız öğrencilerin okuldan ayrılma oranlarının düşürülmesine yönelik faaliyetler ve okuldan erken ayrılan kız çocukları ve kadınlar için eğitim programları düzenlenmiştir (KSGM, 2016).

Eğitimde cinsiyet eşitliğinin sağlanması kapsamında Milli Eğitim Bakanlığı da kız çocukların okullaşma oranlarının düşük olduğu illerde çeşitli projeler yürütmektedir. Türkiye ve Avrupa Birliği desteğiyle 2011 yılında Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki 15 pilot ilde (Muş, Bitlis, Siirt, Batman, Bingöl, Ağrı, Kars, Erzurum, Iğdır, Şanlıurfa, Mardin, Diyarbakır, Van, Şırnak, Hakkari) başlatılan Kız Çocuklarının Eğitimi Projesi (KEP I) bunlardan biridir. Pilot illerde özellikle kız çocuklarının okullaşma oranlarının arttırılması amacını taşıyan proje, 2015 yılında genişletilerek yeni ve kapsamlı bir aşamaya taşınmıştır. ‘Kız Çocuklarının Eğitimi Projesi’nin ikinci fazı, KEP II’de, okullaşma oranına ek olarak özellikle kız çocuklarının okula devam oranlarının da arttırılması hedeflenmektedir. 15 pilot ilde yoğunlaşacak faaliyetlerde, on binlerce eğitimci, yerel kanaat önderi, aile ve çocuğa doğrudan ulaşılması; saha araştırmaları yapılması; eğitimcilerin eğitilmesi; bilgilendirme toplantıları, seminerler, konferanslar, festivaller düzenlenmesi; kent merkezlerinden köylere binlerce aileye ziyaretler gerçekleştirilmesi; medya yoluyla geniş kitlelere ulaşılması planlanmıştır (MEB, 2015). Bir diğer proje 2014 yılında başlatılan ve 24 ay süren “Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Teknik Destek Projesi”dir. 10 pilot il (Erzurum, Batman, Samsun, İzmir, Malatya, Şanlıurfa, Karaman, Mardin, Trabzon, Sivas) ve her ilde 4 okul olmak üzere toplamda 40 pilot okulda uygulanan projeye cinsiyet kalıp yargılarının olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak, toplumsal cinsiyet eşitliğine katkı sağlamak, okullarda

kız ve erkek çocuklar için cinsiyet eşitliğini geliştirmek ve toplumsal cinsiyete duyarlı yaklaşımı tüm eğitim sistemine yerleştirmek amaçlanmıştır (KSGM, 2016).

Belediyeler de Yerel Eşitlik Eylem Planlarında sınırları içinde yaşayan kadınların eğitim seviyelerinin yükseltilmesi hususunda mevcut duruma bağlı politika ve faaliyetler geliştirilmesini taahhüt etmektedirler. Planlar eğitimde cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak, kadınların örgün ve yaygın eğitim fırsatlarından yararlanma düzeyinin artırılması; tüm öğrencilerin toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalığının artırılması; yaygın ve örgün eğitim programlarının cinsiyete duyarlı hale getirilmesi hedeflerine yer vermektedir. Bununla birlikte yerel düzeyde uygulamalar incelendiğinde öncelikle ülke genelinde pek çok belediyenin “Kadınlar İçin Okuma Yazma Kursları” başlattığı görülmüştür. Örneğin Samsun Belediyesi okuma yazma kursları konusunda kapsamlı çalışmalar yürüten belediyelerden biridir. Belediyenin Yerel Eşitlik Eylem Planı Değerlendirme Raporu verilerine göre Samsun’da 6 yaş üstü kadınların yüzde 5’i (29.014 kişi) okuma-yazma bilmemektedir. Erkeklerde ise bu oran yüzde 1,2’dir. İlçe düzeyinde eğitim durumu incelendiğinde, Samsun merkez ilçeleri dışındaki ilçelerde okuma yazma bilmeyen kadın oranlarının daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Mevcut duruma bağlı olarak Eylem Planında okuma-yazma bilmeyen kadın sayısını azaltmak için çeşitli eylemler belirlenmiştir. Okuma yazma kurslarının halk eğitim merkezleri tarafından açıldığı ve okuma yazma bilmeyen kadınların çoğunluğunu 50 yaş üzeri kadınların oluşturduğu Samsun’da, eylem planı kapsamında 2012-2014 yılları arasında okuma-yazma bilmeyen kadınlara ulaşmak için 131 adet bilgilendirme toplantısı yapılmış ve bu toplantılara 2640 kadın katılmıştır. Okuma yazma oranının düşük olduğu Asarcık, Ayvacık, Salıpazarı, Vezirköprü ilçelerinde 129 okuma yazma kursu açılmış, bu kurslara 1005 kadın katılmış ve 868 kadın okuma yazma öğrenmiştir. Yine aynı dönemde sığınma evlerinde kalan toplam 1184 kadından 228’i okuma yazma kurslarına katılmış ve okuma yazma öğrenmişlerdir. Bu faaliyetlerin sonucunda, 2011 yılında yüzde 92 olan okuma yazma oranının yüzde 95’e yükseldiği görülmüştür (Samsun İKHKK İDK, 2016: 7-9).

Yerel Eşitlik Eylem Planlarının hayata geçirilmesi kapsamında ayrıca, yerel düzeyde kamu kurumları, belediyeler, sivil toplum kuruluşları kendileri ya da birbirleriyle işbirliği içerisinde Avrupa Birliği ya da Merkezi Yönetimce desteklenen çeşitli projeler yürütmektedirler. Samsun Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından 2015 yılında ortaya konulan “Yarım Elma” projesiyle açık lise ve mesleki

eğitim tanıtımları yapılarak örgün eğitimden ayrılmış olanların eğitime devamının sağlanması ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda öğretmen, idareci, halk eğitim kursiyerleri ve kurum çalışanlarının farkındalıklarının artırılması amaçlanmıştır (Girgin v.d., 2015: 3).

Adana Yüreğir Belediyesi, Seyhan Soroptimist Kulübü Derneğiyle işbirliği içinde ve Kalkınma Bakanlığı Sosyal Destek Programı desteğiyle “Yüreğir’de 50 Gelincik” projesini yürütmüştür. 2012’de başlatılan proje kapsamında, çoğunluğu göçle gelmiş yoksul ailelerin 50 kız çocuğuna eğitimde fırsat eşitliği sağlanması hedeflenmiştir. Hedef doğrultusunda Yüreğir Belediyesi’ne ait Kültür Evi’nde mevcut tam donanımlı 4 derslikte kapasitesi olduğu halde maddi imkansızlıklar nedeniyle eğitimine devam edemeyecek olan ve 12. sınıfta eğitim görmekte olan 50 kız öğrenciye üniversiteye hazırlık kursları verilmiştir (yuregir.bel.tr).

İzmir Büyükşehir Belediyesi, Sabancı Vakfı desteğiyle uygulanan Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı kapsamında Ocak-Aralık 2008 döneminde “Kentli Olmaya Okuma Yazma Öğrenerek Başlıyoruz” projesini yürütmüştür. Proje göçle gelmiş ailelerden kadınların, kente adaptasyonlarında en önemli aşama olan “okur-yazarlık” sorunlarının giderilmesi amacını taşımaktadır. Bu amaç temelinde, İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından hâlihazırda yürütülmekte olan kentsel dönüşüm projesinin sosyal dönüşümle desteklenmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda da projeye bağlı olarak Uzundere Toplu Konutlarına yerleştirilen 80 kadına yönelik 1. ve 2. kademe okuma yazma kursları ile bu kadınların çocukları arasından 4 ile 6 yaş arası 30 çocuğa okul öncesi eğitim verilmesi planlanmıştır (abprojeyonetimi.com).

Gençlik ve Spor Bakanlığı Gençlik Projeleri Destek Programı kapsamında Şubat 2015- Haziran 2016 döneminde Pamukkale Belediyesi, Kaymakamlık, Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü, Pamukkale Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı işbirliğiyle “Bugünün Kızları Yarının Anneleri-Domino Etkisi” projesi yürütülmüştür. Projeye, Pamukkale ilçesindeki meslek liselerinde öğrenim gören 15-18 yaş arası 100 kız öğrencinin sağlıklı yaşam, spor, sosyal ve kültürel faaliyetler yoluyla fiziksel ve zihinsel açıdan sağlıklı gelişimlerinin desteklenmesi ve zararlı alışkanlıklardan uzak durmalarının sağlanması amaçlanmıştır (bugununkizlariyarininanneleri.org).

Türkiye’de eğitim alanında kadın-erkek eşitliğinin sağlanması kapsamındaki örnekler incelendiğinde diğer alanlarda olduğu gibi cinsiyet eşitliğini amaçlayan

gerek ulusal gerek yerel düzeydeki faaliyetlerin dönemlik projeler aracılığıyla yürütüldüğü görülmektedir.

3.2.6. Sağlık Hizmetleri

Sağlık hizmetleri de kentlerin kadın dostu bir nitelik kazanmasında üzerinde durulması gereken alanlardan birini oluşturmaktadır. Çünkü hanehalkı üyelerinin sağlığından büyük ölçüde kadınlar sorumludur ve hastalara bakmak, onları merkezdeki hastanelere götürüp getirmek kadınlar için, özellikle de yoksulluk koşullarında yaşayan kadınlar için, önemli bir sorun alanı oluşturmaktadır. Çocuk, anne, yaşlı ve bağımlı bakımları ile ücretsiz aşılar ve ücretsiz muayeneler özellikle mahallelerde görülmesi gereken hizmetlerdir. Bu sebeple de bu tür bir sağlık ağının oluşturularak belediyelerin bu konuda etkin rol üstlenmesi, kadınların ve kadınların sağlığından yükümlü olduğu kişilerin yaşam kalitesini yükseltecek en önemli unsurlardan biri olarak (Alkan, 2006: 47) kabul edilmektedir.

Türkiye, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusunda taraf olduğu uluslararası sözleşmeler gereği, kadınların sağlık alanında haklar bakımından erkeklerle eşitliğini taahhüt etmektedir. “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)”nin sağlık hakkını düzenleyen 12. maddesinde “Taraf Devletler sağlık alanında erkekler ile kadınların eşit şekilde, aile planlaması hizmetleri de dahil sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını sağlamak üzere ... gerekli her türlü tedbiri alır.” ve “Taraf Devletler ... hamilelik dönemi, doğum dönemi ve doğum sonrası dönem ile ilgili olarak kadınlara, gerektiği takdirde ücretsiz olarak, gerekli hizmetleri sağlar; bunun yanında hamilelik ve emzirme döneminde yeterli hizmet verir.” ifadelerine yer verilmiştir. Binyıl Kalkınma Hedeflerine bağlı olarak ortaya konulan “Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi”nde de herkes için sağlıklı bir yaşamın garanti edilmesi bir amaç olarak belirlenmiştir. Türkiye’de sağlık alanında ulusal düzeyde ortaya konulan düzenlemelerin de söz konusu uluslararası taahhütler ya da küresel aktörlerin etkisi altında gündeme geldiği görülmektedir.

2003 yılında yürürlüğe koyulan ve ülkede sağlık alanında büyük değişimlere yol açan “Sağlıkta Dönüşüm Programı”, ulusal sağlık politikalarının küresel dinamikler etkisinde şekillendiğini gösteren en önemli örneklerden birisidir. Dünya Bankası tarafından 2002 yılında yayımlanan “Türkiye Sağlık Raporu”nda Türkiye’de sağlık durumunun kendi düzeyindeki ülkelere kıyasla kötü olmasının nedenleri “kaynakların verimli ve eşit şekilde tahsis edilememesi; yöneticiler ve sağlık personeli için yeterli teşvik olmaması; sağlık hizmetleri sunumunun parçalı yapıda

olması; özel sektörün potansiyelinin tam olarak anlaşılamamış olması” şeklinde ifade edilmiştir. Kasım 2002 seçimlerinden hemen sonra Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarında kurulan 58. ve 59. Hükümetlerin sağlıkla ilgili ortaya koydukları belgeleri incelendiğinde benzer ifadelerin yer aldığı görülmektedir. Bu ifadeler, “devletin sağlık hizmetlerini özel sektörle işbirliği yaparak yerine getireceği; sağlık hizmetleri alanının gönüllü kuruluşlara ve özel sektöre açık olduğu; Sağlık Bakanlığı’nın sadece organizasyon ve koordinasyondan sorumlu olacağı, yol gösterici, denetleyici, takip edici, politika üretici bir rol üstleneceği” doğrultusundadır. Dolayısıyla Hükümetin sağlıkla ilgili belgelerindeki temel konulara bağlı oluşturulan Sağlıkta Dönüşüm Programının, Dünya Bankası’nın görüş ve önerileriyle biçimlendiği anlaşılmaktadır (Ergun & Gül, 2009: 205-206).

“Herkes için ulaşılabilir, nitelikli ve sürdürülebilir sağlık hizmeti” amacına dayandığı (Sağlık Bakanlığı, 2011: 16) belirtilen program üç bileşenden oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla “Genel Sağlık Sigortası, Aile Hekimliği Sistemi ve Özerk Hastaneler”dir. Sağlıkta dönüşüm programında sağlık hizmetlerinin finansmanı ile ilgili olarak yer alan temel husus, hizmeti finanse eden ve veren kurumların ayrılması ve prime dayalı bir genel sağlık sigortası kurulmasıdır (Öztek, 2009: 9). Programın diğer bileşeni olan aile hekimliği sistemi, birinci basamak sağlık hizmetlerinin toplumun katılımını sağlayacak şekilde bireylerin yaşadıkları ve çalıştıkları yerlerde koruyucu, tanı koyucu, tedavi ve rehabilite edici yönleriyle sunulması hedefi doğrultusunda (ailehekimligi.gov.tr), “bireyleri biyo-psiko-sosyal çevreleri ile birlikte doğumdan ölüme kadar bir bütün olarak ele alan, bireylere seçme ve tercih etme hakkı tanıyan, sağlık çalışanlarına ise daha fazla mesleki doyum imkânı veren motive edici ve gelişmelere açık bir uygulama” şeklinde tanımlanmaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2011: 78). Son bileşen olan hastanelerin özerkleşmesiye, Sağlık Bakanlığına bağlı hastanelerin bazılarının kendi kendilerini yönetecek bir statüye kavuşturularak kendi bütçelerini hazırlamaları ve kendi personelini istihdam etmelerine imkan verileceği anlamını taşımaktadır (Öztek, 2009: 9).

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü’nün (OECD) “Bir Bakışta Sağlık” raporuna göre Türkiye, 1000 kişiye düşen doktor sayısı (1,7) bakımından Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin oldukça gerisinde kalmaktadır. Hemşire sayısı bakımından da Türkiye, AB ortalamasının altındadır. AB ortalaması 1000 kişiye 8 hemşireyken, Türkiye’de 1000 kişiye 1.8 hemşire düşmektedir. 1000 kişiye düşen hastane yatağı

sayısı Türkiye için 2 ile 4 arasındayken, AB ortalaması 6 üzerindedir. Rahim ağzı kanseri tarama oranlarında da AB ülkelerinin oldukça gerisinde kaldığı görülmektedir. Türkiye’de bu oran yüzde 12,2’yken, AB ortalaması yüzde 60,3’tür. Meme kanseri tarama oranlarında da benzer bir tabloyla karşılaşılmaktadır. Türkiye’de bu oran yüzde 25,5’ken, AB ortalaması yüzde 57,7’dir (OECD, 2014).

Mevcut durumun değerlendirilebilmesi adına kadınların sağlık alanındaki sorunlarını iki ana kategoride toplamak mümkündür. Bunlardan birincisi, kadınların sağlık sorunları ve hastalık riskleri; ikincisi ise, kadınların sağlık hizmetlerine erişimi ve mevcut hizmetlerin kadınlar tarafından gerçek anlamda kullanılmasıyla ilgili sorunlardır (KSGM, 2008: 5). Kadınların yaşam süreleri erkeklerinkinden daha fazla olmakla birlikte pek çok toplumda erkeklere göre daha fazla hastalık ve stres yaşadıkları bilinmektedir. Kadınların erkeklere oranla daha fazla hastalık yaşamalarının nedeni temelde üç konuya dayandırılmaktadır. Birincisi, kadınların erkeklere göre daha fazla yaşamalarıdır. Sağlığın bozulması her iki cinsiyet için de yaşlanma sürecinin bir parçası olduğundan ve kadınlar yaşlı nüfusun çoğunluğunu oluşturduğundan erkeklere göre daha çok hastalık yaşamaktadırlar (Sağlık Bakanlığı, 2009: 17). Türkiye’de de beklenen yaşam süresi erkekler için 75,3’ken, kadınlar için 80,7’dir (TÜİK, 2015). İkinci olarak, kadınların üreme sağlığıyla ilgili sorun yaşama olasılıkları erkeklerden daha yüksektir. Üçüncü olarak da kadın ve erkeğin biyolojik cinsiyeti ve üremeye ilişkin fizyolojik fonksiyonlarının farklılığı ve getirdiği yüklerin yanı sıra, toplumun kendilerine biçtiği “toplumsal cinsiyet” rolünden kaynaklanan ve sağlıklarını etkileyen olumsuzluklar mevcuttur. Bu olumsuzlukların boyutu toplumdan topluma değişmekle birlikte, özellikle gelişmekte olan ülkelerde “kadınlar”, söz konusu olumsuzluklara daha büyük ölçüde maruz kalmaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2009: 18-19). Şiddet, bekaret denetimi, namus cinayetleri, kadın sünneti, sağlık alanında toplumsal cinsiyet ayrımcılığına dayalı sorunlardan bazılarıdır.

Dolayısıyla, sağlık ve kadın alanında mevcut sorunlara yönelik yapılacak değerlendirmeler, sağlık beklentileri, ekonomik durum, sağlık güvencesine sahip olup olmama, kırsal veya kentsel alanda yaşama, toplumsal cinsiyet rolleri gibi pek çok faktörün bir arada düşünülmesini gerekli kılmaktadır.

Türkiye’ye bakıldığında, kent merkezlerinden kırsal alanlara, batıdan doğuya gidildikçe varlığını koruyan geleneksel yaşam biçimi ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin, kadınların sağlık hizmetlerine erişiminin önünde engel oluşturmaya

devam ettiği gör÷lmektedir. Sağlık sisteminden kaynaklanan sorunlar ise temelde, hizmet sunumunda yaşanan yetersizlikler, sağlık personelinin toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısına sahip olmaması gibi nedenlere dayanmaktadır (KSGM, 2008: 6).

Yerel Eşitlik Eylem Planları, sağlık alanında ortaya konulan cinsiyete dayalı sorunların ç÷z÷müne yönelik bir takım faaliyetler içermektedir. Planlarda “Kadın ve Sağlık” konusunda genel amaç, kadınların sağlıklı yaşam hakkından erkeklerle eşit biçimde yararlanmalarının sağlanması şeklinde ifade edilmektedir. Bu kapsamda planlarda, kadınların sağlıkta hizmete erişim konusunda güçlendirilmesi; kadınlara yönelik nitelikli sağlık hizmet sunumunun arttırılması; cinsel sağlık, üreme sağlığı vb. konulara ve hizmetlere ilişkin farkındalık oluşturulması gibi hedeflere yer verilmektedir. Bu hedefler kapsamında ulusal düzeydeki politikalar ve mevzuat değişikliklerinin yereldeki etkilerinin değerlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılması; cinsiyete duyarlı sağlık verilerinin toplanması; kadınların sağlık kurumlarına ve ilgili diğer merkezlere ulaşmalarının kolaylaştırılması; sağlık çalışanlarına yönelik olarak toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik şiddet konularında çeşitli eğitim çalışmalarının düzenlenmesi gibi faaliyetler planlanmaktadır.

Yerel Eşitlik Eylem Planlarında kadın ve sağlık alanına ilişkin benzer hedeflere yer veren belediyelerden bazılarının, bu hedeflerin gerçekteştirilmesine yönelik bir takım uygulamaları bulunmaktadır. İstanbul-Kadıköy Belediyesi 2011 yılında meme kanserine dikkat çekmek, kadınlara erken tanı sağlayan tarama yöntemleri hakkında bilgi vermek ve risk altında olsun olmasın tüm kadınları bilinçlendirmek amacıyla Mamografi ve Kadın Sağlığı Merkezi’ni hizmete sokmuştur. Meme kanserine yönelik tedavinin kolay ve etkili olduğu erken evrelerde, kanseri yakalamak için gerekli test ve muayeneler, merkez tarafından ücretsiz olarak yapılmaktadır (kadinsagligimerkezi.org).

İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde, Sağlık A.ř. aracılığıyla Kadın ve Aile Sağlığı Merkezi kurulmuştur. Merkezde kadınlara yönelik kemik erimesi taraması, rahim ağzı kanseri taraması, jinekolojik enfeksiyon kontrolü, eğitim ve danışmanlık, kalp-damar hastalıkları risk taraması, gebelik ve lohusalık takibi, psikolojik danışmanlık gibi hizmetler yürüt÷lmektedir (ibb.gov.tr).

Samsun’da Halk Sağlığı Müdürlüğu tarafından ilde bulaşıcı hastalık, temizlik ve hijyen, bağışıklama ve korunma yolları hakkında 350 bilgilendirme çalışması

yapılmıştır. Bu bilgilendirmelere 2006 kadın ve 1581 erkek katılmıştır. Müdürlük ayrıca ergen sağlığı eğitimleri kapsamında cinsel sağlık ve üreme sağlığı rollerine ilişkin 55 adet seminer düzenlemiş ve bu seminerlere 4979 kişi katılım sağlamıştır. Atakum Belediyesi Kadın Koordinasyon ve Sosyal Hizmetler Merkezi psikolog ve evlilik danışmanı eşliğinde 2784 kişiye danışmanlık hizmetleri vermiştir. 2014 yılında Kanser Paneli, Kanser Erken Teşhis Tarama ve Eğitim Merkezi (KETEM) farkındalık paneli ve obeziteyi azaltma kampanyası düzenlenmiştir. KETEM'in merkez dışında aynı zamanda Çarşamba, Bafra ve Vezirköprü ilçelerinde de kurulması öngörülmüştür. Canik Belediyesi de Halk Eğitim Merkezi ile birlikte kadınların tedavi süreçlerinde hakları ve sağlık hizmetlerine erişimi, hizmet alma hakkı, erken teşhis ve erken teşhisin önemi ve şikayet mekanizmaları konularında bilgilendirme çalışmaları yapmıştır. İlde ayrıca, sağlık çalışanlarına yönelik olarak toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik şiddet konularında çeşitli eğitim çalışmaları yürütülmüştür (Samsun İKHKK-İDK, 2016: 20-32).

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı "Diyarbakır Kadın Sorunlarını Araştırma Merkezi (DİKASUM)" tarafından kadın sağlığı farkındalık çalışmaları yürütülmektedir. 'Genel Sağlığı Koruyucu Davranışlar' konulu farkındalık çalışması kapsamında 20 katılımcıya temizlik ve beslenme ile ilgili doğru tutum ve davranışların neler olduğu anlatılarak, sağlık kontrollerinin önemi ve ne zaman yaptırılacağına ilişkin bilgiler verilmiş; stresle baş etmenin yolları ve nasıl uygulanacağı anlatılmıştır. 'Güvenli Annelik ve Önemi', 'Gebeliğe Hazırlık', 'Gebelikte Bakım' konularının yer aldığı farkındalık çalışması kapsamında 15 katılımcıya, gebeliğin doğal ve normal bir olay olduğu ancak gebelikte kadının hastalıklara yakalanmasının kolay olduğuna vurgu yapılmıştır. Gebelik, doğum ve lohusalık süreçlerinin anne ve bebeğin hayatı için kritik bir dönem olduğunun ifade edildiği çalışmada, gebelik, doğum ve lohusalık dönemlerinde kadının düzenli sağlık kontrollerini yaptırmasının önemi üzerinde durulmuştur. 'Meme Kanseri ve Kendi Kendine Meme Muayenesi' konulu farkındalık çalışması kapsamında 16 katılımcıya, kadınlarda en sık görülen kanser türünün Meme Kanseri olduğu anlatılarak, erken tanı ve tedavinin önemine vurgu yapılmıştır (diyarbakir.bel.tr).

Balıkesir Büyükşehir Belediyesi koordinasyonunda 2015 yılında başlatılan "Balıkesir Bir Aile Oluyor" projesi doğrultusunda, kırsal yöreler başta olmak üzere her mahallede, ücretsiz sağlık taramaları ve halk sağlığının korunmasına ilişkin, bilgilendirici faaliyetler; kanserde erken tanının önemi ve etkin tedavi konularında

eğitim farkındalık çalışmaları yapılmaktadır. Bu kapsamda Balıkesir Devlet Hastanesi bünyesinde bulunan Kanseri Erken Teşhis Tarama ve Eğitim Merkezinde, Meme Kanseri, Serviks Kanseri, Kolon Kanseri konusunda 22 seansta 1209 kişiye halk eğitimi, 1 seansta 15 kişiye hizmet içi eğitim verilmiştir (kanseri.gov.tr).

Kayseri Sarız Belediyesi ve “Fevzi Çakmak Aile Sağlığı Merkezi” işbirliğiyle, özellikle kadınlarda sıkça görülen rahim ağzı, meme ve kolon kanserine karşı ücretsiz muayene yapılmasına yönelik bir proje yürütülmektedir. Sarız’ın tüm mahallelerinde sağlık hizmetlerinden yeterli ölçüde yararlanamayan vatandaşlar için hizmete konulan bu proje kapsamında ilçe merkezinde ve civarında bütün kadınların ücretsiz olarak sağlık taramasından geçmesinin sağlanacağı belirtilmektedir (sariz.bel.tr).

Kadınların ve ailelerinin yaşam ortamlarını iyileştirecek temel koruyucu sağlık davranışlarının geliştirilmesi ve sağlık kurumlarından koruyucu sağlık hizmet talep bilincinin artırılması amacıyla Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı (TAPV) tarafından “Kadın Sağlığı Eğitim Programı (KSEP)” oluşturulmuştur. Vakıf, programı farklı bölgelerde kadın odaklı çalışmalar yapan yerel yönetimler, toplum merkezleri ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yaparak yürütmektedir. KSEP eğitici eğitimini tamamlayan kişiler kendi bölgelerinde oluşturdukları kadın gruplarında programı uygulanmaya başlamakta, böylece program kapsamında ülke çapında olabildiğince fazla sayıda kadına ulaşılmaya çalışılmaktadır. KSEP Ocak – Aralık 2014 tarihleri arasında 14 ilde, 37 kurum işbirliği ile 120 eğitici arasından 48 eğitici tarafından uygulanmıştır. Bu tarihler arasında 111 grup açılmış, 1229 katılımcı arasından 1171 kadın, katılımcı belgesi almıştır. İstanbul’da Avcılar, Ataşehir, Zeytinburnu Belediyesi; İzmir’de Büyükşehir, Güzelbahçe, Aliağa Belediyesi; Diyarbakır’da Büyükşehir ve Bismil Belediyesi; Mardin Derik Belediyesi, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, Ağrı Doğubeyazıt Belediyesi, Kadın Sağlığı Eğitim Programının uygulandığı belediyelerden bazılarıdır (tapv.org.tr).

Genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye’de yerel düzeyde kadın ve sağlık alanında mevcut uygulamaların küresel politikalarla şekillenen ulusal düzenlemelerin bir uzantısı olduğu ve birinci basamak sağlık hizmetlerinde merkezi öneme sahip olan rahim ağzı, meme kanseri gibi hastalıklara yönelik taramalar ve kadın sağlığı konusunda bilgilendirme ve farkındalık oluşturmaya yönelik eğitimler üzerinde odaklandığı görülmüştür.

SONUÇ

Yerel hizmetlerin cinsiyete duyarlı planlanması, kentin yollarından kaldırımlarına, ulaşım güzergahlarından duraklara, alt-üst geçitlerden şehrin aydınlatılmasına, su kaynaklarından kanalizasyona, sağlıktan eğitime pek çok konunun toplumsal cinsiyet rolleri temelinde kapsamlı olarak değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Çünkü kentlerde yaya olarak seyahat edenlerin; çocuk ve yaşlıların bakımıyla ilgilenenlerin; asgari ücretli ya da yarı zamanlı işlerde çalışanların; okul çağında olmasına rağmen okula devam edemeyenlerin; yaşam alanlarına su hizmetinin sunulmaması durumunda hanenin su ihtiyacının karşılanmasından sorumlu olanların; evinde tuvalet olmadığı takdirde bu ihtiyacın giderilmesi sırasında taciz ve tecavüze uğrayanların; akşam saatlerinde iyi aydınlatılmamış sokak ya da parklardan geçerken korku duyanların çok büyük bir kısmını kadınlar oluşturmaktadır ve bütün bunlar yerel hizmetlerin cinsiyet yüklü yapısını ortaya koymaktadır. Bu kapsamda çalışma, bir yandan yerel hizmetlerin cinsiyet yüklü yapısı içerisinde kadınların kentsel mekanlarla ilişkisini değerlendirirken, bir yandan da 1980'ler itibariyle dünya genelinde kamu yönetimini etkisi altına alan ve sosyal devletin aşınmasına etki eden neo-liberal politikaların toplumsal eşitsizliklere etkisini, zaten eşitsiz konumda bulunan kadınlar üzerinden çözümlemeyi hedeflemiştir.

Kavramsal çerçevenin çizildiği ilk bölümde, kamu hizmeti kavramı kendi dönüşümü içinde ortaya konulmuş, ardından bu dönüşümün yerele yansımaları üzerinde durulmuştur. Devamında neo-liberal politikaların etkisiyle kamusal özü eritilen yerel hizmetin toplumsal eşitsizlikleri güçlendiren yapısı cinsiyetle ilişkili olarak incelenmiştir. Bunun sebeplerinden biri, cinsiyetin nüfusun tamamını etkileyen yapısal bir farklılık olması ve yaş, ırk, bedensel engellilik gibi farklılıkları da kapsamına almasıdır. İkincisiyse toplumda kadınların zaten erkeklere göre eşitsiz konumda bulunmalarıdır. Bu kapsamda yerel hizmetler ve kadın ilişkisi,

kentsel mekanda kadınların mevcut konum ve durumları doğrultusunda ele alınmış; kentsel mekanlarda kadınların toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak erkeklerden ayrılan yaşam örüntülerinin, yerel hizmet planlamasında dikkate alınma gerekliliğine vurgu yapılmıştır.

İkinci bölüm, kadın-erkek eşitliğine ilişkin uluslararası politika belgeleri, küresel aktörlerin Türkiye'ye önerileri ve ulusal politika belgelerinin, yerel hizmetleri cinsiyet temelinde ele alıp almadığı üzerine yoğunlaşmaktadır. Uluslararası belgelerde kentsel alanlar ve hizmetlere yönelik cinsiyete duyarlı politikaların varlığı dikkat çekmiştir. Küresel aktörlerin Türkiye'ye önerilerini içeren politika belgeleri incelendiğindeyse, ülkede eğitim, katılım, şiddet, ekonomi gibi alanlarda cinsiyete dayalı ciddi sorunlar üzerinde durulduğu görülmüştür. Bu sorunlar, cinsiyet eşitliği/eşitsizliğiyle ilgili oldukça temel problemlerin henüz çözüme kavuşturulamadığına işaret etmektedir. Bununla birlikte son birkaç yıla ait raporlarda aynı konuların yinelenmesi, ülkede söz konusu alanlarda hiçbir ilerlemenin kaydedilmediğini de göstermektedir. Belgelerde, “mekanda cinsiyet eşitliği”ne ilişkin açık bir ifadeye rastlanmamakla birlikte, belgelerin vurguladığı sorunlar, Türkiye’de mekan-cinsiyet ilişkilerinin değerlendirilmesinde yol gösterici nitelik taşımaktadır. Cinsiyet eşitliğine yönelik ulusal politika belgelerininse büyük oranda küresel politikalar doğrultusunda şekillendiği ve küresel belgelerin izlerini taşıdığı görülmüştür. Ulusal belgelerde de kamusal mekan ve yerel hizmetler bağlamında toplumsal cinsiyet eşitliğine açıkça değinilmemiştir; ancak ortaya konulan plan ve programlar gerçekleştirilmeleri dahilinde toplumsal cinsiyet konusunda zihinsel dönüşüme etki edecek ve kamu hizmetlerinin cinsiyete duyarlı sunumuna imkan verecek güce sahip görünmektedir.

Yerel hizmet sunumunda cinsiyete duyarlı politika önerilerinin incelendiği son bölümde öncelikle gelişmiş batı ülke kentlerinden örnekler ortaya konulmuş; ardından Türkiye’de kentsel kamusal mekan ve hizmetin cinsiyete duyarlı planlanmasına yönelik uygulamalardan bahsedilmiştir. Avusturya, Kanada ve İsveç örneklerinde görüldüğü üzere, kentsel mekan ve hizmetleri, cinsiyete duyarlı yaklaşımla ele alan politikaların, bu ülkelerde büyük ölçüde yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve kent sakinlerinin güçlü işbirliği içerisinde geliştiği görülmektedir. Özellikle Avusturya’nın Viyana kenti ile İsveç’te, toplumsal cinsiyet eşitliğinin tüm ana plan ve politikalara dahil edilmesinin (gender mainstreaming) bir prensip olarak kent yönetiminin temeline oturtulması, pek çok alanla birlikte kentsel

mekanların da cinsiyete duyarlı bir bakış açısıyla planlanmasına imkan tanımaktadır. Ayrıca bahsi geçen yerlerde toplumsal cinsiyet eşitliğinin tüm ana plan ve programlara dahil edilmesini destekleyen bakış açısı cinsiyet eşitliğine yönelik ana yaklaşım olduğundan, toplumsal cinsiyet duyarlılığının sürekliliğine ilişkin ek bir çabaya gerek duyulmamaktadır. Bununla birlikte bu üç ülke özelinde incelendiğinde, en üst düzeydeki karar merciinden halka kadar her aşamada toplumsal cinsiyete duyarlı bakış açısının desteklenmesi, bu bakış açısının içselleştirilmesi ve sürekliliğinin sağlanmasında önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca üç ülkenin kentleri özelindeki incelemeler, bu ülkelerde, cinsiyete duyarlı yerel hizmet planlamasının toplumda dezavantajlı konumda olan çocuk, yaşlı ve engellilerin de kamusal mekanda hayatlarını kolaylaştıracağı görüşünün hakim olduğunu göstermiştir. Buna ek olarak, bu ülkelerde cinsiyete duyarlı yaklaşım, mevcut uygulamalara sonradan dahil edilmek yerine, politikaların oluşumu sırasında devreye sokulmaktadır. Bu da cinsiyete duyarlı yaklaşımın politikaların özüne indiğini göstermektedir. Viyana ve Kanada'dan farklı olarak İsveç'te eğitimden ekonomik yaşama pek çok alanda cinsiyete duyarlı güçlü refah devleti uygulamaları, ülkenin kamu politikalarına toplumsal cinsiyet eşitliği prensibini yansıtmadaki kendine özgü başarısının temelini oluşturmaktadır. Çünkü örneğin Kanada'da, devletin konut sağlama konusundaki sorumluluklarının yeni sağ politikaları kapsamında kısıtlanarak özel konut piyasasına aktarılmasının, kadınların zaten konut sistemi içerisindeki ikincil konumlarını güçlendirdiğini ortaya koymuştur (Wekerle, 1997: 172). Bu kapsamda İsveç'in gelişmiş batı ülkelerine görece toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki başarısında devletin güçlü sosyal yardım uygulamaları göz ardı edilemeyecek niteliktedir.

Türkiye'ye bakıldığında da yerel hizmetlerin cinsiyete duyarlı olarak planlanması düşüncesinin çok yakın bir dönemde "Kadın Dostu Kentler Projesi"yle gündeme geldiği görülmektedir. Konuyla ilgili olarak, çoğunlukla küresel aktörlerin programlarının gölgesinde şekillenen ve finansal desteğiyle yürürlüğe koyulan politikalar, proje temelli oluşları nedeniyle, ülkedeki yerel hizmetlerin cinsiyete duyarlı hale getirilmesinde ve bunun sürdürülebilirliğinin sağlanmasında yetersiz kalmaktadır.

Kadın Dostu Kent projesi kapsamında, katılım, eğitim, istihdam, sağlık, şiddet, kentsel hizmetler olmak üzere altı ana konuda cinsiyet eşitliğinin sağlanacağına yönelik taahhütlerde bulunan belediyeler, bu taahhütlerini Yerel Eşitlik Eylem Planlarıyla (YEEP) ortaya koymaktadırlar. 2014 yılında Küresel

Siyaset ve Yönetim Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin (KÜSYAM), TÜBİTAK desteği ile yürüttüğü “Kamu Politikaları, Yerel Yönetimler, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme: Kadın Dostu Kentler, Türkiye Örneği” isimli çalışmanın sunulduğu toplantıda, YEER'lerin uygulanmasına ilişkin mevcut durum değerlendirmeleri yapılmıştır. 2006'dan beri Kadın Dostu Kent olan İzmir'de çeşitli belgelerde ifadeler geçse de toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda adım atılmadığını söyleyen Ayşegül Yakar Önal, belediyeden sadece bir kişinin konuyla ilgili eğitim aldığını belirtmiş; Manisa'da ise böyle bir ihtiyaçtan dahi bahsedilmediğini eklemiştir. Nuray Ergüneş ise Kadın Dostu Kent Projesi kapsamındaki Urfa'da kadın-erkek eşitlik birimleri oluşturulduğunu, ancak bu birimlerden belediyenin kendi belgelerinde dahi bahsedilmediğini aktarmıştır. Ayrıca Diyarbakır'da kadınlarla ilgili tüm komisyonların aktif çalıştıkları ve belediye çalışanlarında cinsiyet eşitliği bilincinin geliştirilmesine yönelik olumlu gelişmeler kaydedildiğini belirten Ergüneş, belediyenin istihdam yapısına da değinerek çalışanların yüzde 85'inin erkek olduğunu eklemiştir. Bunların yanında Ergüneş belediyenin hedeflerinde yer alan toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bütçelemenin henüz pratiğe yansımadağına da vurgu yapmıştır. Çalışmanın genel bulgularına değinen Gülay Günlük Şenesen, belediye hizmetlerinin genelde kent merkezinde ve altyapı-ulaşım gibi alanlarda yoğunlaştığını; bütçenin tasarlanması ve uygulanması sürecinde, kadınların ihtiyaçları için gerekli kaynak ayrılmazken, Kadın Dostu Kent Projesi kapsamında kurulan eşitlik birimlerinin de çoğu ilde işlevsiz kaldığını belirtmiştir. Bunların yanında Şenesen, sunulacak hizmetlerin çoğunlukla yerel ihtiyaçlara göre şekillenmediğini; kentteki siyasi konum ve ataerkil yapının kadınların hizmetlere ulaşımında etkili olduğunu eklemiştir. Özellikle kadınlar için yürütülen hizmetlerin projeler yoluyla sağlandığını belirten Şenesen, proje bitince hizmetlerin devam ettirilmesi hususunda sorunlar yaşandığını vurgulamıştır. Toplantıda ayrıca, belediyelerle görüşmelerde genellikle bütçe kısıtının ve bürokratik engellerin bahane olarak sunulduğu; belediye'deki kadın birimlerinde bazı raporların yazılması dışında başka bir şey yapılmadığı üzerinde durulmuştur (KEİG, 2014).

Bu çalışmada da Kadın Dostu Kentler Projesine yönelik yapılan inceleme sonucunda, Türkiye'de kentsel alanlarda kadınların güvenliği konusunda büyük sıkıntılar yaşanmasına rağmen, bu hususta belediyelerin etkin bir faaliyetinin bulunmadığı görülmüştür. Özellikle kent içi ulaşım alanında, birkaç belediyenin haftanın belli günlerinde toplu taşıma araçlarının kadınlara ücretsiz hizmet vermesine

yönelik uygulamalarından başka cinsiyete duyarlı herhangi bir düzenlemeye rastlanmamıştır.

Türkiye’de toplam sürücülerin yalnızca yüzde 22,8’inin kadın olduğu (EGM, 2014) gerçeği, kent içi ulaşımın cinsiyet yüklü yapısının önemli göstergelerinden birisidir. Dolayısıyla yaşanan kentlerde sunulan ulaşım hizmetleri, kadınlar açısından önemli bir yer tutmaktadır. Bu kapsamda belediyelerin kendi denetimlerindeki toplu taşımacılık sistemleri ile belde halkının ulaşımını sağlama ve kadınların ulaşım hakkı üzerine düşünme görevi, ulaşımın ucuz ya da bedava olması talebinin yanında “nasıl bir ulaşım?” sorusuna da cevap aranmasını gerekli kılmaktadır (Çelik, 2015). Çünkü Türkiye’de ulaşım meselesi, kadınların taciz, tecavüz, ölüm gibi tehlikelerle yüzleştikleri alanlardan birini oluşturmaktadır. Geç saatlerde yalnız binilen taksiler, تنها otobüs ve dolmuşların kadınlarda yarattığı tedirginlik duygusu –somut bir şiddet olayı gerçekleşmese- dahi, kadınların ulaşım hakları önünde ciddi bir engel olarak değerlendirilmelidir. Kadınların ulaşım hakları ise kentsel mekanlarda erkeklerle eşit ölçüde varlık gösterebilmelerinin en temel koşullarından birisidir. Bu kapsamda belediyeler öncelikle, hem kendi bünyesinde sunulan şehir içi taşımacılık hizmetlerinin, hem de özel işletmelerce sunulan hizmetlerin (örneğin dolmuşlar) sıkı şekilde denetlenmesini sağlamakla yükümlüdür. Kadınların, şehir içi ulaşım sırasında yaşadıkları sıkıntıların düzenli takibi ve bu sorunların dikkate alınması hayati önem taşımaktadır.

Konuya yönelik geliştirilecek önlemlerin kadınları, erkeklerden izole etme değil erkeklerle bir arada tutma temelinde planlanması, kadınların kentsel mekanın birer parçası olduğunun içselleştirilmesinde önemli bir yer tutacaktır. Örneğin kentsel mekanda kadına karşı artan şiddet olayları sebebiyle son zamanlarda gündeme oturan ve ilk kez Sivas’ta başlatılan pembe taksi uygulaması, kadınların kent içi güvenliğinin ancak erkeklerden ayrı bir ulaşım seçeneğiyle sağlanabileceğine inanıyor görünmektedir. Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu Başkanı Canan Güllü’nün pembe taksi uygulamasına ilişkin şu ifadeleri, uygulamanın yol açabileceği olası problemlerin altını çizmektedir (tkdf.org.tr):

“... Bu ‘pembe taksi’ uygulaması öncelikle Anayasanın eşitlik ilkesine aykırı. Üstelik, pek çok sakıncayı doğurma ihtimali de var. Düpedüz cinsiyet ayrımcılığını pekiştiriyor. Ayrıca pembe taksileri kullanmayan kadınlara “Taciz istiyor, tacizi hak ediyor” algısı yaratacaktır. Üstelik, kadınlara yönelik tacizi içselleştiriyor, yani “Taciz var ve olacak, biz de böyle önlem alıyoruz” diyerek sorunun esasını görünmezleştiriyor. Bir de bu taksi saat 20.00’ye kadar çalışacak, yani kadınların saat 20.00’den

sonra dışarı çıkması iyi karşılanmıyor. Kolluk kuvvetlerinin sağlaması gereken güvenliği tek tek bireylere yüklüyor. Kadınların kendi güvenliğini kendilerinin alması bekleniyor. Bu tür uygulamalar, toplu taşımalardaki cinsiyet uçurumunun daha da artmasına, toplu taşıma kullanmak zorunda olan kadınların daha fazla şiddetle karşı karşıya kalmasına neden olacak.”

Bunlara ek olarak kadınlar yaya olarak seyahatleri sırasında da türlü sıkıntılarla karşılaşmaktadırlar. İyi aydınlatılmamış sokaklar, parklar ile ıssız duraklar kadınların güvenliklerini önemli ölçüde tehdit eden unsurlardır. “Net Elektrik Tüketiminin Sektörlere Göre Dağılımı” incelendiğinde en düşük oranın yüzde 1,9 ile aydınlatmaya ait olduğu görülmektedir (TÜİK, 2014). Bunların yanında yayaların ikincil plana itildiği trafik düzenlemeleri de yaya olarak seyahat edenlerin çoğunluğunu oluşturan kadınların ikincil plana itilmesi anlamına gelmektedir. Alt-üst geçitlerin, hemzemin yaya geçitlerine tercih edilmesi; trafik ışıklarında yaya geçiş sürelerinin kısalığı; kaldırımların araçlarla işgal edilmesi şehir içi trafik akışında yayaların görünmez kılınmasına etki eden örnekleri oluşturmaktadır.

1990 yılında İnsan Hakları Derneği Çevre Komisyonu (İHDÇK) tarafından hazırlanan “Yaya Hakları Bildirgesi”yle, kent yaşamının gerçek sahiplerinin yayalar olduğu temelinde yaya haklarının tanımlanması, sahiplenilmesi, fiilen tanınması ve uygulanması için somut bir çerçeve ilan edilmiştir. Bütün yerleşim merkezlerinde, örgün ve yaygın yaya kaldırımı ağının bulunması, en temel yaya hakkıdır. Bu kapsamda bildirgede araçların, yaya kaldırımına park edemeyeceği; kentlerde yayaların gereksindiği kadar sık, yaya geçidi sağlanacağı; genel kural olarak, yayaların, üst ve alt geçitlere zorlanamayacağı belirtilmektedir. Ayrıca bildirge, “Yayalar, yerel yönetimlerle birlikte, yayalık haklarını savunabilecek, şikayetlerini iletecek bir örgütlenme geliştirir ve kaldırımlar, yaya bölgeleri, yaya yolları, yaya geçitleriyle ilgili kararların alınmasına katılmak hakkına sahiptir.” ifadelerine yer vermektedir (İHDÇK, 1990). Ancak Türkiye’deki mevcut duruma bakıldığında, yaya haklarına ilişkin yukarıda geçen ifadelere yönelik büyük boşlukların bulunduğu görülmektedir. Kent içi ulaşımına ilişkin uygulamalar çoğunlukla kent sakinlerinin görüşü alınmadan, bir anda gündelik yaşamın parçası haline getirilmektedir.

Konuyla ilgili olarak Ayten Alkan’ın kendi kent içi gözlemlerinden aktardığı aşağıdaki cümleleri, Türkiye’de özellikle kadınların şehir içi ulaşımında karşılaştıkları sorunları özetler niteliktedir (2007):

“... Kızılay’dan Cebeci’ye geç saatteki dönüşünüzde ... yaya kaldırımını kullanın derseniz. Sakın ola ki Kurtuluş Parkı’nın, içini bir yana bırakın,

yanındaki kaldırımını bile kullanmayın. Bir kadınsanız, orası ‘size göre’ değil, birden bire sarkıntılığa uğramanız ve daha ne olduğunu bile anlamamışken, tacizcinin ... parkın içine dalıp gözden kaybolması işten bile değil. ... Siz yine de can güvenliğiniz için daha az riskli olan karşı kaldırıma geçin ve beş cadde lambasından ancak birinin yandığı ..., hayatınızda ilk kez ‘iyi ki caddeden geçen arabaların farları var’ diyerek yürüyüşünüzü sürdürün. Bu arada sanmayın ki, ‘otomobilli bir kadın’ olunca işler değişiyor. Bir zamanlar otomobili olan bir kadın arkadaşım, bir seferinde üç kamyonun kendisini çevre yolunda nasıl sıkıştırdığını, bariyerlere çarpıp kurtulmayı düşünecek bir çaresizlikle yüz yüze geldiğini anlatıyor... Anlayacağınız, Ankara’da -ya da başka herhangi bir kentte- otomobilli ya da yaya ‘ikinci cins’ olarak ne kentte mekanınız ne mekanda güvenliğiniz var.

Yıllar önce ...Meşrutiyet Caddesi’nde mantar gibi bitivermiş üst-geçitlerle burun buruna geldiğim yerde karar mekanizmalarına katılım sınırim çiziliverdi. En ucuz spor olan yürüyüşü çok seven anneme sormuştum o zaman, ‘üst-geçitleri kullanıyor musun’ diye, ‘yok’ demişti, ‘bel fitiğim var, biliyorsun’. Yine benim gibi ‘iflah olmaz bir yaya’ olan arkadaşıma sormuştum, ‘yayaları tamamen görünürden kaldırmaya yönelik, çok saygısızca bir uygulama’ diye yanıtlamıştı...Oysa kimse arkadaşıma sormadı o üstgeçitleri kullanıp kullanmayacağını, bana sormadı, bel fitiği, kalp rahatsızlığı, tansiyonu olan insanlara sormadı, tekerlekli sandalyeye bağımlı insanlara sormadı, bebeği olan kadınlara sormadı, yaşlılara sormadı. ‘Müşterek ihtiyaçlar’, evet ama kimin? Bütün bu saydıklarımın söz konusu müştereklikte payı olmadığı apaçık ortada.”

Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin hizmet alımına etki ettiği alanlardan bir diğeri sağlık alanıdır. Çünkü daha önce de belirtildiği üzere hanehalkı üyelerinin sağlığından büyük ölçüde kadınlar sorumludur ve hastalara bakmak, onları merkezdeki hastanelere götürüp getirmek kadınlar için, özellikle de yoksulluk koşullarında yaşayan kadınlar için, önemli bir sorun alanı oluşturmaktadır. Aynı zamanda sağlık alanı, neo-liberal politikalardan en çok etkilenen alanlardan biri olması sebebiyle de kadınların hayatına önemli ölçüde etki etmektedir. Örneğin Sağlıkta Dönüşüm Programının öğelerinden Genel Sağlık Sigortası, ülke nüfusunun daha büyük bir kısmını kapsamına almakla birlikte, sigorta sisteminin prime dayalı olması, sistem içinde prim borcunun sağlık hizmeti almayı engellemesi ve prime ek olarak katkı ve katılım payı ödemeleri yapılmasını gerekli kılması gibi sebeplerle kadınların sağlık hizmeti almalarını zorlaştırmaktadır (Şavran, 2014: 98). Çünkü – önceki bölümlerde belirtildiği üzere- kadınların özellikle istihdam alanında erkeklere göre eşitsiz konumları sağlığa yönelik harcamalarına etki etmektedir. 2002-2003 Hane Halkı Sağlık Harcamaları çalışması, kadınların erkeklere göre daha fazla cepten sağlık harcaması yapmak durumunda kaldığını ortaya koymaktadır (SB RSHMB Hıfzıssıhha Mektebi Müd., 2006: 24).

Yine Sağlıkta Dönüşüm Programı kapsamında sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesi, ücretsiz sağlık kuruluşlarının merkezileştirilip şehrin ulaşılması zor yerlerine taşınmasının planlanması sonucu ortaya çıkan sağlık sistemi modeli, ücretsiz sağlık hakkını yok etmekte ve hizmete erişimi güçleştirmektedir. Bunların yanında hastanelerde yaşanan tacizler ve güvenlik sorunları; “Hasta Hakları Birimleri”nin kurulma amacının Avrupa Birliği programlarına uyum çerçevesiyle sınırlı kalması ve birimlerin işlevsel hale gelememesi; sağlık sistemi özelleştirmeleriyle Aile Sağlığı Merkezleri’nin birer işletmeye dönüştürülmesi; bekâr kadının isteyerek gebelik sonlandırma ile ilgili yasal hakkının, doktorun ya da hastane yönetiminin keyfi uygulamasına kalmış durumda olması ve gebelik sonlandırma da dahil kadınların belirli hizmetlerden faydalanması için erkekten izin almak zorunda olması, kadınların sağlık hizmetlerine erişimi konusundaki engelleri oluşturmaktadır (Mavi Kalem SDYD, 2014: 28-29).

Bunlara ek olarak, Sağlık Bakanlığı tarafından 2008 yılında gebe ve lohusaların izlenmesi amacıyla oluşturulan elektronik takip sistemi (GEBESİS) ile yakın zamana kadar gebelik sonucunun pozitif olması durumunda sistemde kimin numarası varsa ona mesaj olarak konuyla ilgili bilgi verilmekteydi. Bu da sosyal güvencesi babası ya da eşi üzerinden sağlanan kadınların gebelik bilgilerinin bu kişilerle paylaşılması anlamına gelmekteydi. 2012 yılında sistemde bir gizlilik seçeneği oluşturularak kadının gebeliğinin bilinmesini istemediği durumlarda bu seçeneğe yönelmesine imkan verilmiştir. Eski haliyle evlilik dışı gebelik gibi durumlarda aile hekimlerinin bunu aileye bildirmesinin korkunç adli olaylara neden olduğunu belirten İstanbul Tabipler Odası Yönetim Kurulu üyesi Dr. Fethi Bozçalı, sistemin mevcut durumunu şu şekilde değerlendirmektedir (bianet.org):

“Aile hekimleri ...kadın aile sağlık sisteminden faydalanmak istemese de gebeliği takip etmek zorunda, yoksa negatif performans uygulanıyor, yani aylık maaşına yansıyor. Sistem şu an bu haliyle işliyor. Eskiden elektronik sistem yoktu, dolayısıyla bilgiler doktor ile hasta arasında kalıyordu. Ancak elektronik sistemle bu bilgi birçok yere gidiyor. Bunun sakıncaları hakkında zaten bizim endişelerimiz var.”

Sağlık alanının yanında eğitim alanı da neo-liberal politikalarla kamusal kaynakların geri çekildiği, bu sebeple de daha çok, kadınların eğitimden giderek dışlandığı bir yapıya bürünmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı verileri incelendiğinde özelleştirmelerin özellikle 2012’de ortaya koyulan ve zorunlu eğitimin 8 yıldan 12 yıla çıkarılması ile eğitim sisteminin 4+4+4 şeklinde kademelenmesini öngören yeni eğitim sistemi sonrasında artış gösterdiği görülmektedir. Bakanlığın 2015-2016

eğitim dönemine ilişkin raporunda, 4+4+4 sistemi öncesi dört eğitim-öğretim döneminde (2008-2009, 2009-2010, 2010-2011, 2011-2012) sırasıyla 907, 879, 898, 931 şeklinde ilerleyen ilköğretimde özel okul sayısı, yıllar içinde düzenli artış göstererek 2015-2016 döneminde 1.389'a yükselmiştir. Mesleki ve Teknik Ortaöğretimde 2011-2012 döneminde 45 olan özel okul sayısı 2015-2016 döneminde 419'a; 4.348 olan öğrenci sayısı da 99.217'ye yükselmiştir. 4+4+4 sistemi öncesi özel okulların toplam içerisindeki payı yaklaşık yüzde 7,7'yken; 2015-2016 döneminde bu oran yaklaşık iki kat artarak yüzde 15 olmuştur. Bunlara ek olarak yeni sistem zorunlu eğitimi 12 yıla çıkarmakla beraber, veriler zorunlu eğitimin büyük oranda kesintiye uğradığını göstermektedir. 2011-2012 dönemine yönelik MEB verilerine göre açık öğretim lisesinde 940.268 öğrenci (2012: 48) kayıtlıyken, sonraki dönemlerde hızlı bir artışla 2015-2016 döneminde bu sayı 1.536.135'e (2016: 48) yükselmiştir. Bu sayının 665.738'lik kısmını kız öğrenciler oluşturmuştur. Açık öğretim lisesine giden öğrenci sayısında yıllar içinde ortaya çıkan yaklaşık yüzde 63 oranındaki artış, büyük oranda öğrencinin örgün öğretimin dışına çıktığını göstermektedir. Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası Genel Sekreterliğinin 2015-2016 eğitim öğretim yılı başlangıcında gerçekleştirdiği basın toplantısında Genel Sekreter Ebru Yiğit 4+4+4 eğitim sisteminin uygulamaya girdiği günden bu yana örgün eğitime devam eden kız çocuklarının sayısında ciddi düşüşler yaşandığını belirtmiş ve 2014 yılında ortaokuldan mezun olan 36.401 kız çocuğunun 2015-2016 eğitim-öğretim döneminde açık liseler de dâhil olmak üzere hiçbir ortaöğretim kurumuna kayıt yaptırmadığını ifade etmiştir (ilerihaber.org/).

Kız çocuklarının eğitime devam sorunun hem sebebi hem de sonucu olarak değerlendirilebilecek faktörlerden en önemlisi kadınların çocuk yaşta evlendirilmesidir. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu Türkiye Temsilcisi Dr. Zahidul Huque, Türkiye'deki araştırmalarında, 2011 yılında 20 bin ailenin 16 yaşından küçük kızlarını evlendirebilmek için dava açtığını ve 18 yaş altı çocuk evlilik oranı ortalamasının ise yüzde 28 olduğunu bildirmiştir. Kız çocuklarının ailelerde ekonomik bir yük olarak görüldüğünü ve ailelerin başlık parası yoluyla gelir getirmek için kızlarını çocuk yaşta evlendirdiklerini ifade eden Huque, araştırma verilerine göre ülkede 181.036 çocuk gelin olduğunu belirtmiştir (dha.com.tr). Bu kapsamda eğitim alanındaki düzenlemeler, Türkiye'deki erken yaşta evlilik gerçeğini göz önünde bulunduran adımların atılmasını zorunlu kılmaktadır.

Kadınların ikincil konumda oldukları bir diğer önemli alan, ekonomi alanıdır. Çalışmanın üçüncü bölümünde verilerle ortaya koyulduğu üzere, kadınlar toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak büyük ölçüde ekonomik alandan dışlanmaktadır. Ekonomik alana dahil olabilenlerse erkeklere göre daha kötü koşullarda çalışmayı; daha az ücret almayı; cinsiyetçi önyargılarla savaşmayı kabul etmek zorunda kalmaktadırlar. Kadınların ekonomik alanda erkeklere göre söz konusu ikincil konumları, neo-liberal politikalar eşliğinde özelleştirilen kamu hizmetlerinden yararlanma bakımından da onları ikincil konuma itmektedir.

Dolayısıyla ulaşımdan sağlığa, eğitimden ekonomiye kentsel kamusal mekanın temel unsurları genel olarak değerlendirildiğinde, kentsel kamusal mekanın kadınlar ve erkekler arasında baştan sona eşitsizlikler üzerine kurulu bir mücadeleyi ifade ettiği ve ataerkil değerlerin öncülüğünde, kadınların bu mücadelenin önceden belirlenmiş “kaybedenleri” olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu kapsamda kamusal mekanlarda eşitliğin sağlanabilmesinde temel husus, öncelikle kadın ve erkeğin eşitsiz ilişkilerin eşitsiz tarafları olduğunun kabul edilmesidir. Böyle bir kabul, devamında, kadınların içinde bulundukları eşitsiz konumun sorgulanması ve her türlü plan ve programlamada kadınların mevcut eşitsiz konumları içerisinde değerlendirilerek gerekli tedbirlerin alınmasına imkan verecektir.

Kentsel alanların cinsiyete duyarlı planlanmasında göz önünde bulundurulması gereken önemli noktalardan bir diğeri de, kamusal mekanda cinsiyet eşitliğine yönelik politika tasarımı ve uygulanması ile bu politikalara yönelik kaynak yaratılması ve kaynakların kullanımında yerel yönetim ve merkezi yönetim arasındaki ilişkinin nasıl tanımlandığıdır. Çünkü gelişmiş ülke örnekleri, cinsiyete duyarlı politikaların her aşamasında merkez ya da yerelin birbiri üzerinde bir güç oluşturmaktan ziyade bu iki düzeyin işbölümü ve işbirliği ilkelerine dayalı bir uyum içinde faaliyet sürdürdüklerini göstermektedir.

Yerelde toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik politika üretim süreci üzerine düşünürken küresel aktörlerin bu alanda ne gibi etkiler yarattığının da dikkate alınması gerekmektedir. Çünkü Türkiye’de, yerel düzeyde kadınlara yönelik gerçekleştirilen uygulamaların çoğu, yerel yönetimlerin de ortağı olduğu, sivil toplum kuruluşları ya da merkezi yönetimin taşra teşkilatınca yürütülen ve küresel aktörlerce desteklenen projeler; ya da parçası olunan uluslararası belgelerin bir sonucudur. Başta Kadın Dostu Kentler Projesi bu kapsama girmektedir. Ancak ne yazık ki projeler ya da uluslararası belgeler kapsamında ‘dayatılan’ uygulamaların

çoğu Türkiye'nin kendi dinamikleri içinde anlamını yitirmektedir. Bu sebeple Yerel Eşitlik Eylem Planları çerçevesinde oluşturulan birimler sadece kağıt üzerinde kalmaktadır. Çünkü Türkiye'de çalışma boyunca belirtildiği üzere genel olarak kadınların insan hakları gibi çok temel alanlarda büyük eksiklikler yaşanmaktadır.

Kentsel kamusal mekanların, cinsiyete duyarlı hizmetler temelinde dönüşmesi, öncelikle kapsamlı bir zihinsel dönüşümü gerekli kılmaktadır. Kadınlar kendi hakları doğrultusunda eğitilmelidir, ama bu dönüşüm en çok da erkekleri kapsamına almalıdır. Bu doğrultuda, eğitim kurumları, kadın ve erkeklerin daha çok küçük yaşlardayken zihinlerine toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda tohumların ekilmesine imkan verecek şekilde düzenlenmelidir. Böylece kadınlar kentsel mekanlarda varlıklarının erkekler tarafından bahşedilen bir lütuf değil, doğumlarıyla birlikte kazandıkları bir hak olduğu bilinciyle, karşılaştıkları sorunların çözümünde daha aktif hale gelebileceklerdir. Türkiye'de son zamanlarda kadınların kentsel sorunların tespiti ve çözümüyle ilgili örgütlü hareketlerine yönelik örneklerle rastlanmaktadır. Bunlardan biri Cizreli kadınların ilçe merkezinde sandalye ve masaların kaldırımlara konulmasına yönelik başlattıkları eylemdir. Bu eylem doğrultusunda öncelikle ilçede “İnsanların en doğal hakkı kendi kentinde özgür yürümektir.” başlıklı bir bildiri dağıtan kadınlar, ardından kıraathane ve kahvehaneler tarafından kaldırımlara konulan masa ve sandalyelerin buralardan kaldırılmasını sağlamıştır (evrensel.net). Bu tarz örnekler umut verici olmakla birlikte, sayıca yetersizdir.

Kadınların kentsel mekansal konulara yönelik bu tarz eylemleri erkeklerde de farkındalık oluşmasına etki edecek olmakla birlikte sadece kadınlarca gösterilen çabalar, toplumun zihinsel dönüşümüne yeterli gelmeyecektir. Eğitim alanında sıkı müdahalelerin yanında, kadın sorunlarına yönelik çalışmalar, kadınlarla beraber erkeklerin de bu çalışmaların bir parçası olmasını sağlayacak düzenlemeler içermelidir.

Bunlara ek olarak, kentsel mekanlarda toplumsal cinsiyet eşitliği/eşitsizliğine yönelik değerlendirmeler kadınların kendi aralarında var olan bir takım farklılıkları (sosyo-ekonomik düzey, eğitim durumu, engellilik durumu, etnisite vb.) da mutlak surette kapsamına almalıdır. Çünkü söz konusu değişkenler, kadınların kenti deneyimleme konusunda kendi aralarında da bir takım eşitsizlikleri beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla kamusal mekanlara kadınların katılımının tam anlamıyla

sağlanabilmesi, kadın ve erkekler arasındaki eşitsizliklerin yanında kadınlar arası eşitsizlikleri de dikkate alan bir bakış açısı geliştirilmesini gerekli kılmaktadır.

Yerel yönetimler halka en yakın birimler olmakla birlikte, mevcut durum, Türkiye’de belediyelerin cinsiyete duyarlı kentsel hizmetler konusunda etkili adımlar atamadıklarını göstermektedir. Kentlerde cinsiyete duyarlı hizmet geliştirilebilmesinde, yerel düzeydeki karar alma mekanizmalarında kadın ve erkeğin eşit oranda temsilinin sağlanması hayati önem taşımaktadır. Türkiye yerel meclislerinde kadın-erkek oranlarına bakıldığında, kadınların yerel düzeyde temsilinden çok, meclislerde temsili bir varlık gösterdikleri ortaya çıkmaktadır. 2014 yılı yerel seçim sonuçlarına göre belediye meclis üyelerinin sadece yüzde 10, 7’si; il genel meclis üyelerininse yalnızca yüzde 4, 8’inin kadın olduğu görülmektedir. Yerel meclislerde kadın temsil oranlarının yüzde 50 ve üzerinde seyrettiği Rusya (yüzde 50), Moldova (yüzde 57), Ukrayna (yüzde 75), Slovenya (yüzde 78) gibi ülkeler dikkate alındığında, Türkiye’nin konuya ilişkin durumu daha da belirgin hale gelmektedir. Bununla birlikte dünyadaki ülkelerin birçoğunda yerel düzeyde kadın temsil oranının parlamentoya oranla daha yüksek düzeyde olduğu dikkat çekmektedir. Bu ülkeler dışında kalan ülkelerin önemli bir kısmında ise, yerel düzeyde temsil oranı ile parlamentodaki temsil oranlarının birbirine çok yakın olduğu görülmektedir. Türkiye’de ise tam tersi bir şekilde, kadınların yerel düzeyde temsil oranı, parlamentodaki temsil oranının oldukça altında kalmaktadır (Keskin, 2014). Bu oranlar karar verme mekanizmalarında kadınların “eksik temsili”nden ziyade, Şirin Tekeli’nin ifadesiyle “yokluk sendromu”nu gözler önüne sermektedir (Tekeli, 1991: 117’den akt. Alkan, 2004).

Karar alma mekanizmalarında kadın oranlarının yükseltilmesinin yanında belediye personel yapısı içerisinde de kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik tedbirlerin alınması gerekmektedir. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı’nın 2014 yılında yayınladığı “81 İl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi” başlıklı rapora göre Türkiye’de belediyelerin yarısından fazlasında kadın çalışan oranı yüzde 10’un altında yer almaktadır (2014: 42).

Bunların yanında, belediyelerin görev, yetki ve sorumluluklarının sınırlarını çizen Belediye Kanununun kentsel mekanda belediyelerce sunulacak hizmetleri düzenleyen maddeleri, hem cinsiyete hem de kadınlar arası sosyo-ekonomik düzey, eğitim durumu, engellilik durumu, etnisite gibi konulardan kaynaklanan farklılıklara duyarlı bir bakış açısıyla yeniden düzenlenerek, detaylandırılmalıdır. Özellikle konut,

ulaşım, sığınma evleri, kreş gibi alanlarda sunulacak hizmetlerin cinsiyete duyarlı bir yaklaşımla detaylı olarak ortaya konulması belediyelerin söz konusu alanlardaki sorumluluklarını daha da belirgin hale getirecektir.

Kentsel alanların cinsiyete duyarlı planlanmasında merkez ve yerelin birbirleriyle ilişkilerinin “denge” temelinde tanımlandığı bir sistemin inşa edilmesinin ardından belki de öncelikli olarak yapılması gereken şey, bireylerden çok toplumu, kardan çok kamu yararını, tüketimden çok üretimi önceleyen ekonomik bir dönüşümün gerçekleştirilmesidir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinde dünyada ilk sıralarda yer alan İsveç örneğinin gösterdiği üzere eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi temel alanlarda vatandaşları destekleyen ve toplumsal cinsiyet duyarlılığını politika oluşturma aşamasında hakim kılan merkezi bir yönetim, yerelde de beklenen dönüşümlerin gerçekleşmesine etki edecektir. Bunlara ek olarak akılda tutulması gereken en önemli şey cinsiyete duyarlı kapsamlı yaklaşımların, toplumun yaşı, çocuk, engelli gibi farklı ihtiyaçları olan tüm kesimlerine yönelik olumlu gelişmeleri beraberinde getireceğidir.

KAYNAKÇA

- ActionAid, “Safe Cities for Women: from Reality to Rights”, 2014, <http://global.safecitiesforwomen.org/wp-content/uploads/sites/5/2014/02/safe-cities.pdf>, (12.05.2016).
- ADIGÜZEL, Şenol, “Türkiye’de ‘Belediyecilik Anlayışı’nın Dönüşümünü Küreselleşme Üzerinden Okumak”, *Toplumcu Belediyecilik: Teorik Yaklaşımlar, Türkiye Uygulamaları*, İhsan Kamalak&Hüseyin Gül (drl.), İstanbul: Kalkedon Yayıncılık, 2013, ss. 99-124.
- Adalet ve Kalkınma Partisi, Parti Programı, <https://www.akparti.org.tr/site/akparti/parti-programi#bolum>, (27.12.2015).
- AKSOY, Şinasi, A., “Yeni Sağ, Kamu Yönetimi ve Yerel Yönetim: Eleştirel Bir Yaklaşım”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, C.7, Sy.1, 1998, ss. 3-13, http://www.todaie.edu.tr/yayinlar/dergi_goster.php?kodu=1070&dergi=2, (11.10.2015).
- AKŞİT, Elif E., “Kadınların Hamamı ve Dönüşümü”, *Cins Cins Mekan*, Ayten Alkan (drl.), İstanbul: Varlık Yayınları, 2009, ss. 136-167.
- ALKAN, Ayten, “Belediye Kadınlara da Hizmet Eder”, *Yarın için Bugünden Kampanyası Eğitim Dizisi 3*, Ankara:Yalçın Matbaacılık, 2006, <http://www.kaderankara.org.tr/wp-content/uploads/2015/05/belediyekadinlarada.pdf> (20.11.2015).
- _____, *Yerel Yönetimler ve Cinsiyet*, Ankara: Dipnot Yayınları, 2005.
- _____, “Giriş: Cinsiyet Dinamiklerinin Peşinden Mekanın İzini Sürmek”, *Cins Cins Mekan*, Ayten Alkan (drl.), İstanbul: Varlık Yayınları, 2009, ss. 7-35.
- _____, “Toplumsal Cinsiyet ve Kent Planlaması”, *SBF Dergisi* 54-4, 1999, ss.1-29 <http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/54/4/aytenalkan.pdf> (11.10.2014).
- _____, “Kadın Dostu Yerleşimler”e Doğru Yerel Planlama ve Hizmet Sunum Modeli Uygulama Rehberi, Ankara: Yalçın Matbaacılık, 2009, <http://www.kadindostukentler.org/content/docs/outputs/hizmet-sunumu.pdf>, (25.05.2016).
- _____, “Ankara’da Yaya Olmak Zor İki Gözüm”, *Memleket Mevzuat*, Sayı: 24, YAYED Yayınevi, 2007, <http://www.yayed.org/id181-yayed-gorusu/ankarada-yaya-olmak-zor-iki-gozum-ayten-alkan.php>, (18.06.2016).
- _____, “Yerel Siyaset Kadınlar İçin Neden Önemli?”, *Birikim*, Sayı: 179, 2004, <http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/03/ayten-h.yerel-siyaset-kadınlar-icin-neden-onemli.pdf>, (20.06.2016)
- ALTINAY, Ayşe Gül, “Giriş: Milliyetçilik, Toplumsal Cinsiyet ve Feminizm”, *Vatan Millet Kadınlar*, Ayşe Gül Altınay (drl.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, ss.15-32.
- ARIK, Hülya, “Kahvehanede Erkek Olmak: Kamusal Alanda Erkek Egemenliğin Antropolojisi”, *Cins Cins Mekan*, Ayten Alkan (drl.), İstanbul: Varlık Yayınları, 2009, ss.168-201.

- ASLAN, Seçil, “Özelden Kamusala Bir Yolculuk: Türkiye’de Çalışan Kadın Olmak”, *Birikim Dergisi*, Sayı:230-231, 2008, ss.151-156, <http://davetsizmisafir.org/2008/07/25/ozelden-kamusala-bir-yolculuk-turkiyede-calisan-kadin-olmak> (13.10.2014).
- ATAUZ, Akın, “Toplumsal Cinsiyet, Mekan ve Kentler”, *Mimarist Dergisi*, sayı 14, 2004, ss.54-58.
- Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi (CEMR), “Avrupa Yerel Yaşamda Kadın-Erkek Eşitliği Şartı”, 2006, file:///C:/Users/HP/Downloads/avrupa-yerel-yasamda-kadin-erkek-esitligi-sarti.pdf, (11.12. 2015).
- Avrupa Komisyonu, “2015 Yılı Türkiye Raporu”, 2015, Brüksel, http://www.ab.gov.tr/files/000files/2015/11/2015_turkiye_raporu.pdf, (19.03.2016).
- Avrupa Konseyi, “Avrupa Sosyal Şartı (Gözden Geçirilmiş)”, 1996, Strasbourg, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/sosyalsart.pdf>, (31.03.2016).
- _____, “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)”, 2011, http://www.kamer.org.tr/menus/istanbul_sozlesmesi.pdf, (18.03.2016).
- Avrupa Toplulukları Komisyonu, 2006/35/EC Sayılı Kararın Feshine ve Türkiye ile Katılım Ortaklığının Kapsadığı İlkeler, Öncelikler ve Koşullara Dair Bir Konsey Kararı”, 2008, Brüksel, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2007.pdf, (19.03.2016).
- BAIZAS, D. Pamela, “Privatisation: Is It Truly In The Public Interest?”, *PA Times*, 2014, <http://www.afscmeinfocenter.org/privatizationupdate/2014/07/privatization-and-public-private-partnerships.htm#.Vj8fzbfbhDIV>, (12.11.2015).
- BATIREL, Ö. Faruk, “ ‘Anayasanın İşlevi ve Temel Kamu Hizmetleri’ Tebliğinin Yorumu”, *Çağdaş Anayasalarda Ekonomik ve Sosyal Haklar ve Ödevler Uluslararası Seminer*, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Ekonomi Fakültesi, İstanbul, 5-7 Şubat 1982, ss.383-387.
- BAYKAN, Deniz, *Yerel Yönetimler İçin Kadın Dostu Kent Planlaması ve Tasarım İlkeleri Kitabı*, Ankara: Uzerler Matbaacılık, 2015, <http://www.kadindostukentler.org/content/docs/kadin-dostu-kent-planlamasi.pdf>, (22.05.2016).
- BAYRAMOĞLU, Sonay, *Toplumcu Belediye: Nam-ı Diğer Belediye Sosyalizmi*, İstanbul: Nota Bene Yayınları, 2015.
- BEDER, Sharon, “Critique of the Global Project to Privatize and Marketize Energy”, *Korean Labor Social Network on Energy (KLSNE)*, 2005, pp. 177-185, https://www.uow.edu.au/~sharonb/critique.html#_edn14, (15.11.2015).
- BHASIN, Kamla, *Toplumsal Cinsiyet: Bize Yüklenen Roller*, Kader Ay (çev.), İstanbul: Kadınlarla Dayanışma Vakfı Yayınları, 2003.
- Birleşmiş Milletler, “Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı”, *Dördüncü Dünya Kadın Konferansı*, 1995, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/pekin.pdf> (12.11.2015).

- Birleşmiş Milletler Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, “Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi: Nihai Yorumlar”, 2010, <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/kaynak/ulusarasi-belgelerkuruluslar/cedaw-ulke-raporlari>, (17.02.2016).
- BMOP Bülteni, “Kadın Dostu”, Özel Sayı, Kasım-Aralık, 2008, <http://www.sabancivakfi.org/files/arsiv-data/bmop-bulteni-ozel-sayi-kasimaralik-2009/bmopbultenozelsayikasimaralik2008.pdf>, (25.05.2016).
- Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu, “Türkiye’de Çocuk Bakımı Hizmetlerinin Yaygınlaştırılmasına Yönelik Bir Öneri: Mahalle Kreşleri”, *Araştırma Raporu*, Mart 2009, <http://www.spf.boun.edu.tr/docs/MAHALLE%20KRESLERI%20-%20ARASTIRMA%20RAPORU.pdf>, (05.06.2016).
- BORATAV, Korkut, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2009*, Ankara: İmge Kitabevi, 2015.
- BORBIRO, Fanni, “Dynamics of Gender Equality Institutions in Vienna: The Potential of a Feminist Neo-Institutionalist Explanation”, 6th ECRP General Conference, 2011, <http://ecpr.eu/filestore/paperproposal/4fc623ef-7aea-4ca2-a71c-7c1e64dc7df6.pdf>, (10.05.2016).
- BULUTOĞLU, Kenan, “Anayasanın İşlevi ve Temel Kamu Hizmetleri”, *Çağdaş Anayasalarda Ekonomik ve Sosyal Haklar ve Ödevler Uluslararası Seminer*, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Ekonomi Fakültesi, İstanbul, 5-7 Şubat 1982, ss.363-378.
- BÜLBÜL, Okan Güray, “150’den fazla kadın çalışanı olanlar kreş açmak zorunda”, *Akşam Gazetesi*, <http://www.aksam.com.tr/yazarlar/150den-fazla-kadin-calisani-c2olanlar-kres-acmak-zorunda/haber-286160>, (05.06.2016).
- BÜTÜN, Melek, “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Perspektifinden Çocuk Bakım Hizmetleri:Farklı Ülke Uygulamaları”, Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara, 2010, <http://yenikadininstatusu.aile.gov.tr/data/542a8e0b369dc31550b3ac30/melek-butun-tez.pdf> (15.10.2014).
- Canadian Women’s Foundation, “The Gender Wage Gap in Canada”, *Fact Sheet*, 2015, http://www.canadianwomen.org/sites/canadianwomen.org/files/Fact%20Sheet%20-%20GENDER%20WAGE%20GAP%20-%20August%2013%202015_1.pdf, (12.06.2016).
- CEDAW STK Çalışma Grubu, “Türkiye’nin Kadına Karşı Ayrımcılığı Önleme Komitesine Sunduğu Altıncı Periyodik Rapor için STK Gölge Raporu”, 2010, http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/02/CedawTR_6-gozden-gecirme-golge-rapor.pdf, (03.05.2016).
- CONNELL, R. W., *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*, Cem Soydemir (çev.), İstanbul: Mart Matbaacılık Sanatları, 1998.
- Committee of Ministers of the Council of Europe, “Declaration on Equality of Women and Men”, 1988, <http://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.Cmd>

- [BlobGet&IntranetImage=609520&SecMode=1&DocId=699020&Usage=2](#), (19.01.2016).
- _____, “Recommendation Rec(2003)3 of the Committee of Ministers to Member States on Balanced Participation of Women and Men in Political and Public Decision Making”, 2003, [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec\(2003\)3&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec(2003)3&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383), (26.01.2016).
- COOL, Julie, “Women in Parliament”, *Backgroundpaper*, Canada: Liabrary of Parliament, 2013, <http://www.lop.parl.gc.ca/content/lop/ResearchPublications/2011-56-e.pdf>, (12.06.2016).
- Council of Europe, “Implementation of the Council of Europe Gender Equality Strategy 2014-2017: Annual Report 2014”, 2014, https://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/02_GenderEqualityProgramme/GEC/GEC_6/Documents/Abridged%20Annual%20Report%202014%20Gender%20Equality%20Strategy%20internet.pdf, (12.02.2016).
- Council of European Union, “European Pact for Gender Equality”, 2006, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/89013.pdf, (15.12.2015).
- _____, “European Pact for Gender Equality”, 2011, https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/lsa/119628.pdf, (21.12.2015).
- _____, “Council Directive 2004/113/EC”, *Official Journal of EU*, 2004, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:373:0037:0043:en:PDF>, (07.12.2015).
- Council of Europe, “Turkey and the European Social Charter”, 2015, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804928a5>, (23.04.2016).
- _____, “Implementation of the Council of Europe Gender Equality Strategy 2014-2017”, *Annual Report*, 2014, https://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/02_GenderEqualityProgramme/GEC/GEC_6/Documents/Abridged%20Annual%20Report%202014%20Gender%20Equality%20Strategy%20internet.pdf, (19.12.2015).
- _____, *Parental Leave in Council of Europe Member States*, Strasbourg: Council of Europe, 2005, [https://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/women-decisionmaking/CDEG\(2004\)14final_en.pdf](https://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/women-decisionmaking/CDEG(2004)14final_en.pdf), (20.01.2016).
- _____, “Gender Equality Strategy (2014-2017)”, 2014, https://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/02_GenderEqualityProgramme/Council%20of%20Europe%20Gender%20Equality%20Strategy%202014-2017.pdf, (31.01.2016).
- Cumhuriyet Halk Partisi, Parti Programı, 2015, <https://www.chp.org.tr/Assets/dosya/chp-program-2015-01-12.pdf>, (27.12.2015).

- ÇAL, Sedat, *Türkiye’de Kamu Hizmeti ve İmtiyazın Dönüşüm Öyküsü*, TOBB Yayın: Ankara, 2008.
- ÇELİK, Özlem, “Özgür Bir Kenttir Elimizden Aldığımız”, 2015, <http://www.sosyalistfeministkolektif.org/emegimiz/39-kadınlar-icin-sosyal-haklar/932-oezguer-bir-kenttir-elimizden-ald-g-n-z.html>, (18.06.2016).
- DAYIOĞLU, Meltem & KIRDAR, Murat G., “Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımında Belirleyici Etkenler ve Eğilimler”, *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Planlama Teşkilatı ve Dünya Bankası Refah ve Sosyal Politika Analitik Çalışma Programı Çalışma Raporu*, Sayı: 5, Ankara, 2010, <http://siteresources.worldbank.org/INTTURKEYINTURKISH/147254-1269017398324/22612354/KadınlarınİsgucuneKatilimi.pdf>, (02.06.2016).
- DERBİL, Süheyp, “Kamu Hizmeti Nedir”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, vol. VII, no.3-4, 1950, ss.28-36, http://dergiler.ankara.edu.tr/detail.php?id=38&sayi_id=248, (01.07.2015).
- DOĞAN, A. Ekber, “Neoliberal Belediyeciliğin Çelik Zırhı: Yerel Kalkınma”, *Mülkiye Dergisi*, Sy. 246, ss. 77-88, <http://kadirgurbetci.com.tr/yonet/yuklemeler/938ad8c8c5hmk.pdf>, (12.11.2015).
- DUGUIT, Léon, *Kamu Hukuku Dersleri*, Süheyp Derbil (çev.), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1954.
- Dünya Bankası, “Dünya Kalkınma Raporu: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kalkınma (Genel Bakış)”, 2012, s.vii, http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSCContentServer/TW3P/IB/2013/02/20/000425962_20130220124424/Rendered/PDF/646650V10WDR0B0URKISH00Overview02012.pdf, (26.12.2015).
- ELÇİK, Gülnur, “Kreşten Daha Önemli İşlerimiz Var (!)”, *BİA Haber Merkezi*, 2014, <http://bianet.org/biamag/kadin/155058-kresten-daha-onemli-islerimiz-var>, (06.06.2016).
- Emniyet Genel Müdürlüğü, “Yıllara Göre Sürücülerin Cinsiyet Dağılımı”, 2014, <http://www.trafik.gov.tr/Sayfalar/Istatistikler/aracsurucu2.aspx>, (18.06.2016).
- ERGÜN, Ayşe Dericioğulları & GÜL, Songül Sallan, “Küreselleşme, Ulus Ötesi Aktörler ve Türkiye’de Sağlık Hizmetinin Piyasalaştırılması”, *VII. Kamu Yönetimi Forumu*, Kahramanmaraş, 2009, 196-214, <http://docplayer.biz.tr/5616541-Kuresellesme-ulus-otesi-aktorler-ve-turkiye-de-saglik-hizmetinin-piyasalastirilmasi.html>, (11.06.2016).
- ERDOĞAN, Müge, “Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Medya Okuryazarlığının Rolü”, Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara, 2010, <http://yenikadininstatusu.aile.gov.tr/data/542a8e0b369dc31550b3ac30/muge-toker-tez.pdf> (12.11.2014).
- ERKAN, Birol, ŞENTÜRK, Mehmet, AKBAŞ, Yusuf & PAKSOY, Sadettin, “Dünya’da ve Türkiye’de Sosyal Bütçeleme (Cinsiyete Duyarlı Bütçe) Yaklaşımı”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Yıl:5, Sayı: 9, 2012, ss. 85-105.

- ERKARSLAN, Önder, “1990’ ların Türk Sinemasında Kamusal ve Özel Mekanların Cinsiyetçi Sunumu: Özkan’ ın “Bir Kadının Anatomisi” nde kadın/me kan/mülkiyet ilişkilerinin analizi, *İletişim Dergisi*, Sayı:20, 2005, ss.157-174 <http://www.iletisimdergisi.gazi.edu.tr/arsiv/20.pdf> (17.10.2014).
- European Charter for Women in the City, 1994, http://www.hic-al.org/documento.cfm?id_documento=1286 (11.10.2014).
- European Commission, “The Current Situation of Gender Equality in Austria- Country Profile”, 2012, http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/epo_campaign/130911_epo_country_profile_austria.pdf, (11.06.2016).
- _____, “Labour Market Participation of Women”, 2014, http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/themes/2015/labour_market_participation_women_20151126.pdf, (02.06.2016).
- _____, “Strategic Engagement for Gender Equality 2016-2019”, 2015, http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/documents/160111_strategic_engagement_en.pdf, (11.02.2016).
- _____, “Strategy for Equality between Women and Men (2010-2015)”, 2010, http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/strategy_equality_women_men_en.pdf, (21.12.2015).
- _____, “The Current Situation of Gender Equality in Sweden- Country Profile”, 2013, http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/epo_campaign/131006_country-profile_sweden.pdf, (13.06.2016).
- GİRGİN, Aytekin v.d., “Yarım Elma”, Samsun, 2015, https://samsun.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_03/23094145_projemetny_armelma.pdf, (07.06.2016).
- GÖKER, Gamze, KÜÇÜKCAN, Funda & TEKİNBAŞ, Ege, *Kadın Dostu Kentler 2014 Yılı Hibe Programı: Kadın Örgütlerinden Öyküler*, Ankara: Uzerler Matbaacılık, 2015, <http://www.kadindostukentler.org/content/docs/kdk-compendium-2014.pdf>, (24.05.2016).
- GÜLAN, Aydın, “Türkiye’de Kamu Hizmetlerinin Gelişimi”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. 56, Sy.1-4, 1998, ss. 97-107, <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuhfm/article/view/1023003834>, (01.07.2015).
- _____, “Kamu Hizmeti Kavramı”, *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, C. 9, Sy. 1-3, 1988, ss.147-159, <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuihid/article/view/1023002591>, (14.09.2015).
- GÜLER A., Birgül, *Yeni Sağ ve Devletin Değişimi*, Ankara: İmge Kitabevi, 2005.
- _____, *Yerel Yönetimler Liberal Açıklamalara Eleştirel Yaklaşım*, Ankara: İmge Kitabevi, 2013.
- Halkların Demokratik Partisi, Parti Programı, <http://www.hdp.org.tr/parti/parti-programi/8>, (10.01.2016).

- HALPERIN, David M., “Is There A History of Sexuality?”, *History and Theory*, vol. 28. no. 3, Blackwell Publishing for Wesleyan University, 1989, ss.257-274 <http://www.jstor.org/stable/2505179> (09.09.2014).
- HUQUE, Zahidul, “Önsöz”, *Kadın Dostu Kentler 2014 Yılı Hibe Programı: Kadın Örgütlerinden Öyküler*, Ankara: Uzerler Matbaacılık, 2015, <http://www.kadindostukentler.org/content/docs/kdk-compedium-2014.pdf>, (20.05.2016).
- İnsan Hakları Derneği Çevre Komisyonu (İHDÇK), “Yaya Hakları Bildirgesi”, 1990, <http://www.ihd.org.tr/yaya-haklari-bildirgesi/>, (18.06.2016).
- International Labour Organization (ILO), Global Employment Trends Report, 2014, http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_233953.pdf (02.12.2014)
- International Union of Local Authorities (IULA), “Worldwide Declaration on Women in Local Governments”, Zimbabwe, 1998, http://www.rgre.de/hg_iula_women.html, (20.12.2015).
- İŞTEN, İnanç, “Kamu Hizmeti Kavramı ve Unsurları”, *Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Dergisi*, Sy. 22, 2007, <http://www.msb.gov.tr/Ayim/Makale/MakaleDetay?id=54733215d83cff1a504d92cc>, (10.09.2015).
- Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi (KEİG), “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Kadın Dostu Kentler Toplantısı”, 2014, <http://www.keig.org/?p=720>, (17.06.2016).
- , “Çalışma Yaşamında Kadınlar Forumu Raporu”, 2015, http://www.keig.org/wp-content/uploads/2016/03/forum_rapor-Ekim-2015-2.pdf, (05.06.2016).
- KALFA, Aslıcan, AYTEKİN, B.Sevim& DİNÇ, Z.Özge, “Kent İçi Ulaşımın Cinsiyeti: Ankara Örneği”, *Cins Cins Mekan*, Ayten Alkan (drl.), İstanbul: Varlık Yayınları, 2009, ss. 217-242.
- KARAHANOGULLARI, Onur, “Kamu Hizmeti: Kavram ve Hukuksal Rejim”, (Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001), <http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/karahan/makaleler/kamuhizmeti.pdf>, (03.08.2015).
- , “Kamu Hizmetleri Kavramı ve Kamu Hizmetleri Alanında Yeni Eğilimler”, *Değişim Sürecinde Kamu Hizmetleri ve Sendikal Politikalar Sempozyumu*, KESK, Ankara, 1-2 Şubat 2003, <http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/karahan/makaleler/kamuhizmeti-yeniegilimler.pdf>, (12.09. 2015).
- KARAKILÇIK, Yusuf& ÖZCAN, Ayşe, “Yerellik (Subsidiarite) İlkesinin Türk Yerel Yönetim Dizgesinde Uygulanabilirliğinin İrdelenmesi”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, C. 14, Sy. 4, 2005, ss. 5-30, http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/47a4f64b52b18be_ek.pdf?dergi=Cagdas%20Yerel%20Yonetimler%20Dergisi, (14.11.2015).
- KAYA, Ayça, “Kamusal Mekan, Ayırışma ve Kadın”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilimdalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*,

- 2006,
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=7d53ed97e31a8bd353d20ca3991cc9a5dbc559d5b50951d324fd38aa3c51398e927d39cec4e941a4>
(13.10.2014).
- KESKİN, Nuray E., “Kadın ve Siyaset Ders Notları”, 2014.
- _____, “Alternatif Belediyecilik Ders Notları”, 2015.
- MACKENZIE, Suzanne, “Kentte Kadınlar”, Bülent Duru & Ayten Alkan (2002) (der. & çev.) *Yirminci Yüzyıl Kenti*, Ankara: İmge
http://www.toplumicinsehircilik.org/index.php?option=com_content&view=article&id=86:kentte-kadınlar&catid=3:ceviriler (12.11.2014).
- MARSHALL, Gordon, *Sosyoloji Sözlüğü*, Osman Akınhay & Derya Kömürcü (çev.), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999.
- Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, “Türkiye’de Kadın Sağlığı Politikaları Forumu”, *Sağlık Hakkı İnsan Hakkıdır Projesi*, 2014,
<http://www.mavikalem.org/wp-content/uploads/2014/05/Turkiyede-Kadin-Sagligi-Politikaları-Forumu-Kitabi-2014.pdf>, (18.06.2016).
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), “Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2011-2012”, 2012,
https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_12/06021046_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2011_2012.pdf, (18.06.2016).
- _____, “Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2015-2016”, 2016,
http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_03/30044345_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2015_2016.pdf, (18.06.2016).
- _____, “Özellikle Kız Çocuklarının Okula Devam Oranlarının Artırılması Projesi (KEP II)”, 2015, <http://kizlarinegitimi.meb.gov.tr/tr/sayfa/proje-hakkinda/84>, (07.06.2016).
- Milliyetçi Hareket Partisi, Parti Programı, 2009,
https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/mhp_parti_programi_2009_opt.pdf, (05.01.2016).
- MOROĞLU, Nazan, “Avrupa Birliği Antlaşmalarında ve Yönergelerinde Kadın Erkek Eşitliği”, *MESS-Sicil İş Hukuku Dergisi*, S. 4, 2006, ss. 209-217,
<http://www.tukd.org.tr/dosya/AvrupaBirliğiAntlaşmalarındaveYönergelerindeKadinErkekEsitligi.doc>, (17.12.2015).
- _____, “Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi 6284 Sayılı Yasa ve İstanbul Sözleşmesi”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2012, No.99,
http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/App_Themes/TumDergiler/99.pdf
(16.03.2016), ss. 357-380.
- Organization for Economic Co-operation and Development (OECD), “Health at a Glance: Europe 2014”, 2014,
http://ec.europa.eu/health/reports/docs/health_glance_2014_en.pdf,
(10.06.2016).
- _____, “Starting Strong II: Early Childhood Education and Care”, *Austria*, OECD Publishing, 2006, ss. 274-282,
http://www.unicef.org/lac/spbarbados/Implementation/ECD/StartingStrongII_OECD_2006.pdf, (11.06.2016).

- OZANSOY, Cüneyt, “Türkiye’de Kamu Hizmeti Tartışmaları: Bir Hamaset ve Habaset Alanı”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.46, Sy.1-4, 1997, ss.85-100, <http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-1997-46-01-04/AUHF-1997-46-01-04-Ozansoy.pdf>, (21.09.2015).
- ÖZER, Mustafa & BİÇERLİ, Kemal, “Türkiye’de Kadın İşgücünün Panel Veri Analizi”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2003-2004, ss. 55-86 http://kybele.anadolu.edu.tr/makaleler/sb2003_3_1/194880.pdf (12.12.2014).
- ÖZTEK, Zafer, “Türkiye’de Sağlıkta Dönüşüm Programı ve Aile Hekimliği”, *Hacettepe Tıp Dergisi*, Cilt.40, Sayı:1, 2009, ss. 6-12, http://www.tip.hacettepe.edu.tr/actamedica/2009/sayi_1/baslik2.pdf, (11.06.2016).
- RAMON, M.D.Garcia, “Urban Planning, Gender and the Use of Public Space in a Peripheral Neighbourhood of Barcelona”, *Cities*, 2004, vol. 21, ss.215-223.
- RETEGUIS, N.Almodóvar, KUSHNIR, Khrystyna & MEILLAND, Thibault, “Mapping the Legal Gender Gap in Using Property and Building Credit”, World Bank and IFC’s Women, Business and The Law Project, 2012, <http://wbl.worldbank.org/~media/FPDKM/WBL/Documents/Notes/Legal-Gender-Gap-in-Using-Property-and-Building-Credit.pdf> (15.12.2014).
- SABUKTAY, Ayşegül, *2000’lerde Türkiye’de Devlet ve Kamu Yönetimi: Mülksüzleştirme Yönetimi*, Ankara: TODAİE, 2009.
- Samsun İl Kadın Hakları Koordinasyon Kurulu-İzleme ve Değerlendirme Komitesi (İKHKK-İDK), “Samsun Yerel Eşitlik Eylem Planı Değerlendirme Raporu”, 2016, <http://www.samsun.gov.tr/samsun-yerel-esitlik-eylem-planı-revize-calistayı-ilanı>, (07.06.2016).
- SAVAŞ, V. Fuat, “Anayasa Mahkemesi ve Özelleştirme (İktisadi Yaklaşım)”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 15, 1998, ss.79-98, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg15/vfsavas.pdf, (15.09.2015).
- SCOTT, Joan W., *Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi*, Aykut Tunç Kılıç (çev.), İstanbul: Kitap Matbaacılık, 2007.
- SOYSEÇKİN, İdil, “Kadınların İstihdamı: Evet, Ama Nasıl?”, *Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi Platformu*, 2014, <http://www.toprakisveren.org.tr/2014-101-idilsoyseckin.pdf>, (06.06.2016).
- SUNDSTRÖM, Aksel, “Women’s Local Political Representation within 30 European Countries: A comparative data set on regional figures”, *University of Gothenburg Working Paper Series*, 2013, http://www.qog.pol.gu.se/digitalAssets/1465/1465732_2013_18_sundstro--m.pdf, (12.06.2016).
- Swedish Association of Local Authorities and Regions (SALAR), “Active Work for Gender Equality: A Challenge for Municipalities and County Councils”, 2008, <http://webbutik.skl.se/bilder/artiklar/pdf/7164-469-5.pdf>, (15.05.2016).
- ŞAHİN, Yeşim Edis, “Sonuç Yerine: Yerelleşme ve ‘Toplumcu Belediyecilik’”, *Toplumcu Belediyecilik: Teorik Yaklaşımlar, Türkiye Uygulamaları*, İhsan Kamalak&Hüseyin Gül (drl.), İstanbul: Kalkedon Yayıncılık, 2013, ss.333-352.

- ŞAVRAN, Temmuz Gönç, “Sağlıkta Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri: Eskişehir’de Kırsal ve Kentsel Alanlarda Kadın Sağlığı”, *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, Cilt. 6, Sayı:1, 2014, ss. 98-116, http://cins.ankara.edu.tr/11_11.pdf, (11.06.2016).
- ŞENGÜL, H. Tarık, “Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekanı”, *Praksis*, (2), 2001, ss.9-31 <http://www.praksis.org/wp-content/uploads/2011/07/002-Sengul.pdf> (11.11.2014).
- ŞENOL, Nevin v.d., “Kadın Dostu Kentler”, *Birleşmiş Milletler Kadın ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı*, Ankara, 2010, http://www.unfpa.org.tr/rapyay/kadin_dostu_kentler_2010.pdf, (29.05.2016).
- TBMM CHP Grup Başkanlığı, “953 Sayılı Meclis Araştırma Önergesi”, 2013, <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/10/10-222510gen.pdf>, (29.05.2016).
- TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (KEFEK), “Toplumsal Cinsiyet Açısından Anayasa Konulu Komisyon Raporu”, TBMM Basımevi: Ankara, KEFEK Yayınları No:9, 2012, https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_yay%C4%B1n_no_9.pdf, (27.04.2016).
- , “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Komisyon Raporu”, 2014, Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Yayınları: Ankara, No: 14, <http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/02/KEFEK-Toplumsal-Cinsiyete-Duyarl%C4%B1-B%C3%BCt%C3%A7eleme-Raporu-Temmuz-2014-.pdf>, (05.05.2016).
- TEKİNBAŞ, Ege, *Kadın Dostu Kent: Uygulama Rehberi*, Ankara: Berk Matbaacılık, 2015, <http://www.kadindostukentler.org/content/docs/kdk-uygulama-rehberi.pdf>, (21.05.2016).
- The United Nations Entity for Gender Equality and Empowerment of Women (UN Women), “Annual Report 2014-2015”, 2015, [http://www2.unwomen.org/~media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2015/annual%20report%202014-2015%20\(1\).pdf?v=1&d=20150727T164001](http://www2.unwomen.org/~media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2015/annual%20report%202014-2015%20(1).pdf?v=1&d=20150727T164001), (26.12.2015).
- TUNCER, Selda, “Beşeri Coğrafyaya Feminist İtirazlar,” *Fe Dergi* 4, sayı 1, 2012, 79-90 <http://www.praksis.org/wp-content/uploads/2011/07/002-Sengul.pdf> (22.10.2014).
- TURCOTTE, Martin, “Women and Education”, *Women in Canada: A Gender-based Statistical Report*, 2011, <http://www.statcan.gc.ca/pub/89-503-x/2010001/article/11542-eng.pdf>, (12.06.2016).
- Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, “Samsun’da Kadının Durumu”, 2013, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1367244923-1.Samsun_da_Kadinin_Durumu.pdf, (14.06.2016).
- , “81 İl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi”, 2014, http://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/1391012395-8.81_Il_icin_Toplumsal_Cinsiyet_Esitligi_Karnesi_Taslak.pdf, (18.06.2016).

- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), “İstatistiklerle Kadın, 2015”, *Haber Bülteni*, Sayı: 21519, Mart 2016, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21519>, (05.06.2016).
- _____, “Net Elektrik Tüketiminin Sektörlere Göre Dağılımı”, 2014, www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1579, (18.06.2016).
- Türkiye İş Kurumu (İŞKUR), “2014 Yılı Ocak-Aralık Dönemi İtibariyle İl Düzeyinde Program Türlerine Göre İşgücü Yetiştirme Programları”, *İŞKUR İstatistikleri*, 2014, <http://www.iskur.gov.tr/kurumsalbilgi/istatistikler.aspx#dltop>, (07.06.2016).
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM), “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013)”, 2008, <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/54296c50369dc32358ee2c4f/Ulusal%20Eylem%20Plan%C4%B1n%C4%B1%20g%C3%B6rmek%20i%C3%A7in%20t%C4%B1klay%C4%B1n%C4%B1z.pdf>, (02.05.2016).
- _____, “Kadına Karşı Şiddetle Mücadele Alanında Çalışan Personele Yönelik El Kitabı”, *Kadına Karşı Şiddetle Mücadelede Ulusal Politikaların Etkinliğinin Arttırılması Projesi*, Ankara, 2014, <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/542a8e0b369dc31550b3ac30/Kad%C4%B1na%20Y%C3%B6nelik%20Şiddetle%20Mucadele%20Kitap%201.pdf>, (29.05.2016).
- _____, “Türkiye’de Kadın”, 2016, <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/uygulamalar/turkiyede-kadin>, (07.06.2016).
- T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, “Politika Dokümanı: Kadın ve Ekonomi”, 2008, <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/542a8e0b369dc31550b3ac30/ekonomi.pdf>, (07.06.2016).
- _____, “Politika Dokümanı: Kadın ve Çevre”, 2008, <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/542a8e0b369dc31550b3ac30/cevre.pdf>, (03.05.2016). TOPRAK, Zerrin, *Yerel Yönetimler*, İzmir: Birleşik Matbaacılık, 2010.
- _____, “Politika Dokümanı: Kadın ve Sağlık”, 2008, <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/542a8e0b369dc31550b3ac30/saglik.pdf>, (09.06.2016).
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB), *Avrupa Sosyal Şartı Bilgilendirme Kitabı*, Fazıl Aydın (ed.), Ankara: ÇASGEM, 2014, <https://www.csgeb.gov.tr/media/2077/avrupasosyalsarti.pdf>, (02.04.2016).
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, “Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)”, *Resmi Gazete*, Sayı: 26215, 2006, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/1/plan9.pdf>, (28.04.2016).
- _____, “Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)”, 2013, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/12/Onuncu%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1.pdf>, (02.05.2016).

- T.C. Sağlık Bakanlığı, “Türkiye Sağlıkta Dönüşüm Programı Değerlendirme Raporu (2003-2010)”, 2011, [http://ekutuphane.tusak.gov.tr/kitaplar/turkiye_saglikta_donusum_programi_degerlendirme_raporu_\(2003_2011\).pdf](http://ekutuphane.tusak.gov.tr/kitaplar/turkiye_saglikta_donusum_programi_degerlendirme_raporu_(2003_2011).pdf), (11.06.2016).
- T.C. Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, *Üreme Sağlığına Giriş Katılımcı Rehberi*, Ankara: Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü Basımevi, 2009, <http://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/a%C3%A7sap40.pdf>, (09.06.2016).
- T.C. Sağlık Bakanlığı Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı Hıfzıssıhha Mektebi Müdürlüğü, *Türkiye Ulusal Sağlık Hesapları Hane Halkı Sağlık Harcamaları 2002-2003*, Ankara, 2006, http://ekutuphane.sagem.gov.tr/kitaplar/turkiye_ulusal_saglik_hesapları_hane_halki_saglik_harcamaları_2002_2003.pdf, (11.06.2016).
- ULER, Yıldırım, “Anayasa Hukukunda ve İdare Hukukunda Kamu Hizmeti”, *Anayasa Yargısı*, vol.15, ss. 252-256, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg15/yuler.pdf, (08.09.2015).
- ULUSOY, Ali, *Kamu Hizmeti İncelemeleri*, İstanbul: Ülke Kitapları, 2004.
- Union for the Mediterranean, “Third Ministerial Conference on Strengthening the Role of Women in Society”, Paris, 2013, <http://ufmsecretariat.org/wp-content/uploads/2013/09/34-13-REV4-Draft-Ministerial-Conclusions-Women.pdf>, (10.02.2016).
- United Nations (UN), “The Vancouver Declaration on Human Settlements”, *United Nations Conference on Human Settlements*, 1976, http://unhabitat.org/wp-content/uploads/2014/07/The_Vancouver_Declaration_1976.pdf, (18.12.2015).
- , “The Habitat Agenda Goals and Principles, Commitments and the Global Plan of Action”, *Habitat II*, 1996, <http://unhabitat.org/wp-content/uploads/2014/07/The-Habitat-Agenda-Goals-and-Principles-Commitments-and-the-Global-Plan-of-Action-2003.pdf>, (18.12.2015).
- , “Agenda 21”, *United Nations Conference on Environment & Development*, Brazil, 1992, <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>, (17.12.2015).
- United Nations Centre for Human Settlements (UNCHS), “Women in Human Settlements Development: Getting the Issues Right”, 1995, <https://books.google.com.tr/books?id=C1u53D0ORrUC&pg=PR3&lpg=PR3&dq=women+in+human+settlements+development&source=bl&ots=gJYdeOXDZ5&sig=DKijlGvIvXvjTossw0JRPS3GCow&hl=tr&sa=X&ei=58SSVP7SMuLP7ga7p4HgDg&ved=0CDgQ6AEwAg#v=onepage&q=women%20in%20human%20settlements%20development&f=false> (15.12.2014).
- United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat), “Gender and Urban Planning: Issues and Trends”, 2012, <http://mirror.unhabitat.org/pmss/listItemDetails.aspx?publicationID=3351> (12.12.2014).

- _____, “Gender Mainstreaming in Local Authorities: Best Practices”, 2008, http://www.un.org/womenwatch/ianwge/member_publications/gender_mainstreaming_in_local_authorities.pdf, (13.05.2016).
- United Cities and Local Governments (UCLG), “Paris Local and Regional Governments’ Global Agenda for Equality of Women and Men in Local Life”, *Global Conference of Local Elected Women*, 2013, <http://women.uclg.org/p/uclg-standing-committee-2012-work-plan.html>, (20.12.2015).
- URHAN, Gülcan, “Uluslararası Dostluk Konseyi (CIF) İsveç Mesleki ve Kültürel Değişim Programı Raporu”, 2009, https://www.academia.edu/13880192/%C4%B0SVE%C3%87_SOSYAL_REFAH_S%C4%B0STEM%C4%B0_ve_SOSYAL_H%C4%B0ZMETLER-RAPOR, (13.06.2016).
- WALBY, Sylvia, “Kadın ve Ulus”, *Vatan Millet Kadınlar*, Ayşe Gül Altınay (drl.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, ss.35-63.
- WEDEL, Heidi, *Siyaset ve Cinsiyet*, İstanbul: Metis Yayıncılık, 2013.
- WEKERLE, Gerda R., “Gender Planning in Public Transit: Institutionalizing Feminist Policies, Changing Discourse, and Practices”, Susan S. Fainstein & Lisa J. Servon (2005) (edt.), *Gender and Planning: A Reader*, London: Rutgers University Press, https://books.google.com.tr/books?id=bfJ0_1hjcEgC&pg=PA281&lpg=PA281&dq=safe+city+for+women+toronto&source=bl&ots=bh3w1leqAZ&sig=A_Z4tcsC-pQ-U_jsIXYPhiYhovEE&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwjz5f2EjtTMAhVEJJoKHRYYDoAQ6AEIfTAJ#v=onepage&q=safe%20city%20for%20women%20toronto&f=false, (12.05.2016).
- _____, “The Shift to the Market: Gender and Housing Disadvantage”, Patricia M. Evans & Gerda R. Wekerle (1997)(edt.), *Women and the Canadian Welfare State: Challenges and Change*, Canada: University of Toronto Press, pp. 170-196, https://books.google.com.tr/books?id=waRWToBjcA8C&pg=PA188&lpg=PA188&dq=Women%27s+Participation+in+Housing+Projects+in+Canada&source=bl&ots=fj5dLoVI58&sig=4hPNwD_MqHpXUTmZ_ZTzYx8G_6g&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwio_8KbhNnMAhUJlxQKHZvtCEcQ6AEIWDAD#v=onepage&q=Women's%20Participation%20in%20Housing%20Projects%20in%20Canada&f=false, (14.05.2016).
- WENNER, Gabriele, SCHNEIDER, Werner & JUNG, Dörthe, “Gender Equality Policy and Gender Mainstreaming in Scandinavia: An Example of Selected Cities”, *Sister Cities Going Gender Report*, 2004, [http://www.sister-cities-going-gender.org/SISTERS/\(2\)%20Annex%20I%20\(GM%20in%20Scandinavian%20Cities\).pdf](http://www.sister-cities-going-gender.org/SISTERS/(2)%20Annex%20I%20(GM%20in%20Scandinavian%20Cities).pdf), (15.05.2016).
- WHITZMAN, Carolyn, “The Voice of Women in Canadian Local Government”, Caroline Andrew, Katherine A. Graham & Susan D. Phillips (2002) (edt.), *Urban Affairs: Back on the Policy Agenda*, Canada: McGill-Queen’s University Press, <https://books.google.com.tr/books?id=gdi2uYuSOY4C&pg=PA104&lpg=PA104>

[104&dq=toronto+safe+city+committee&source=bl&ots=UbT2YyJsJY&sig=pcyV4DrkFP8cjxzZHELFVxI4LRA&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwi-69uej9TMAhVJOJoKHa5nD3MQ6AEINDAD#v=onepage&q=toronto%20safe%20city%20committee&f=false](http://www.toronto.ca/committees/safe-city-committee/104&dq=toronto+safe+city+committee&source=bl&ots=UbT2YyJsJY&sig=pcyV4DrkFP8cjxzZHELFVxI4LRA&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwi-69uej9TMAhVJOJoKHa5nD3MQ6AEINDAD#v=onepage&q=toronto%20safe%20city%20committee&f=false), (12.05.2016).

Women in Cities International (WICI), “The Montreal Declaration on Women’s Safety- Making the Links”, *The 1st International Seminar on Women’s Safety*”, 2002, http://www.femmesetvilles.org/images/First_International_Seminar/declaration_en.pdf, (13.12.2015)

Women in Cities International (WICI), “Declaration of Bogota”, *Conference on Safer Cities for Women*, 2004, <http://www.femmesetvilles.org/index.php/en/conferences/conference-on-safer>, (13.12.2015).

_____, “Concept Note”, *The Third International Seminar on Women’s Safety: Building Inclusive Cities*”, 2010, http://www.femmesetvilles.org/images/Third_International_Conference/Concept_Note.pdf, (15.12.2015).

_____, “Delhi Declaration on Women’s Safety”, *The Third International Seminar on Women’s Safety: Building Inclusive Cities*”, 2010, http://www.femmesetvilles.org/images/Third_International_Conference/delhi%20declaration%20en.pdf, (18.12.2015).

World Bank, “Gender Differences in Employment and Why They Matter”, *World Development Report*, 2012, <http://siteresources.worldbank.org/INTWDR2012/Resources/7778105-1299699968583/7786210-1315936222006/chapter-5.pdf> (15.12.2014).

_____, “World Development Report: Equity and Development”, 2006, http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/2005/09/20/000112742_20050920110826/Rendered/PDF/322040World0Development0Report02006.pdf, (26.12.2015).

World Bank Turkey Country Management Unit Europe and Central Asia Region, “Towards Gender Equality in Turkey: a summary assessment”, 2012, http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2012/11/29/000356161_20121129024036/Rendered/PDF/NonAsciiFileName0.pdf, (18.04.2016).

World Health Organization (WHO) & UNICEF, “Progress on Sanitation and Drinking-Water”, 2010, http://www.wssinfo.org/fileadmin/user_upload/resources/1278061137-JMP_report_2010_en.pdf (15.12.2014).

_____, “Progress on Drinking-Water and Sanitation”, 2014, http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/112727/1/9789241507240_eng.pdf?ua=1 (21.12.2014).

2006/67 Sayılı, “Kadınların ve Kız Çocuklarının Hakları” Konulu Genelge, <http://www.kadindostukentler.org/content/docs/genelge-2006-67-kadınların-ve-kız-cocuklarının-hakları.pdf>, (20.05.2016).

2010/10 Sayılı, “Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Hakları” Konulu Genelge, <http://www.kadindostukentler.org/content/docs/genelge-2010-10-kadinlarin-ve-kiz-cocuklarinin-insan-haklari.pdf>, (20/05/2016).

<http://water.org/water-crisis/water-facts/women> (13.10.2014).

<http://www.bbc.com/news/world-asia-india-22460871>, (11.11.2014).

<http://www.unwomen.org/en/how-we-work/intergovernmental-support/world-conferences-on-women> (17.11.2015).

<http://www.unwomen.org/en/digital-library/annual-report>, (26.12.2015).

<http://www.citymayors.com/features/iula.html> (21.11.2015).

<http://www.un.org.tr/includes/files/Binyil02.pdf> (12.12.2015).

<http://www.kadinininsanhaklari.org/programlar/savunuculuk/ulusal-duzeyde-savunuculuk/kadina-karsi-her-turlu-ayrimciligin-onlenmesi-sozlesmesi-cedaw/> (15.12.2015).

<http://www.femmesetvilles.org/index.php/en/about-us/mission> (21.12.2015).

<http://www.femmesetvilles.org/index.php/en/conferences/first-international> (03.12.2015).

<http://unhabitat.org/urban-themes/gender/>, (21.12.2015).

<http://www.habitat.org.tr/gundem21/40-gundem21/47-gundem-21.html>, (22.12.2015).

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=URISERV:em0033&from=EN> (22.12.2015).

<http://www.uclg.org/en/organisation/about> (19.12.2015)

<http://women.uclg.org/p/about-uclg-standing-committee-on-gender.html> (19.12.2015)

<http://www.uclg.org/en/issues/gender-equality> (20.12.2015)

<http://www.uclg.org/en/media/news/launch-global-platform-right-city> (20.12.2015)

<http://www.femmesetvilles.org/index.php/en/conferences/fourth-international-conference-on-women-s> (20.12.2015)

<http://www.un-ngls.org/orf/documents/publications.en/ngls.handbook/a22unifem.htm> (20.12.2015)

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.dagilim, (05.01.2016).

<http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/02factsheets/FactSheet%20Gender%20equality%20A4%20en.pdf>, (18.01.2016).

<http://kadininstatusu.aile.gov.tr/kaynak/ulusarasi-belgelerkuruluslar/uluslararasi-kuruluslar/ayrupa-konseyi>, (19.01.2016).

https://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/EQUALITY/05conferences/ministerial-conferences/index_en.asp, (20.01.2016).

<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/hakkinda.htm>, (26.04.2016).

<http://ahika.gov.tr/kalkinma-ajansi-nedir/>, (06.05.2016).

<http://www.marka.org.tr/sayfa/19/179/kadin-girisimciler-isbirligi-agi>, (06.05.2016).

<https://www.smores.com/vy9xf-istanbul-kad-n-istihdam-hibesi>, (06.05.2016).

<http://www.citylab.com/commute/2013/09/how-design-city-women/6739/>, (07.05.2016).

<https://remixedcity.wordpress.com/2013/09/20/who-owns-public-space-womens-everyday-life-in-the-city/>, (08.05.2016).

<http://www.unesco.org/most/westeu19.htm>, (09.05.2016)

<https://www.wien.gv.at/english/administration/gendermainstreaming/examples/trafficplanning.html>, (10.05.2016).

<http://www.difu.de/node/5949>, (10.05.2016).

<https://www.wien.gv.at/english/administration/gendermainstreaming/examples/lighting.html>, (11.10.2016).

<http://policytransfer.metropolis.org/case-studies/gender-sensitive-park-design>, (11.05.2016).

<http://www.endvawnow.org/en/articles/287-incorporate-safety-services-and-design-features-specifically-for-the-needs-of-women-and-girls-in-public-transit-systems-.html?next=288>, (12.05.2016).

<http://www.endvawnow.org/en/articles/288-pressure-transit-bodies-and-governments-to-incorporate-consideration-of-gender-into-the-everyday-operations-of-transit-services.html?next=289>, (12.05.2016).

<http://www.fcm.ca/home/programs/women-in-local-government/women-in-local-government-news.htm>, (14.05.2016).

<http://www.endvawnow.org/en/articles/382-make-sure-to-involve-women-as-active-participants-in-the-planning-process-this-means-taking-womens-and-girls-personal-experiences-seriously-.html?next=383>, (14.05.2016).

<http://www.charter-equality.eu/exemple-de-bonnes-pratiques/include-gender-mainstreaming-in-local-urban-planning.html>, (16.05.2016).

<http://work.sweden.se/plan-your-move/school-and-preschool/>, (17.05.2016).

<http://skl.se/tjanster/englishpages/municipalitiescountycouncilsandregions.1088.html>, (17.05.2016).

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.dagilim, (22.05.2016).

<http://kadinkoalisyonu.org/2014-yerel-yonetim-secim-sonuclari/>, (22.05.2016).

<http://www.kadindostukentler.org/proje-mahalle-calismalari.php>, (22.05.2016).

<http://www.kapadokyagelisim.org/projeler/kanadabuyukelciligidesteklihibeprojesi>, (24.05.2016).

<http://www.buca.bel.tr/Kultur-Sanat/8/kadin-aktivite-merkezi/sanat-merkezleri.html>, (25.05.2016).

<http://bianet.org/bianet/siyaset/109348-kadinlar-trabzon-da-40-muhtarligin-40-ini-da-istiyor>, (27.05.2016).

<http://www.hurriyet.com.tr/trabzonda-tek-kadin-muhtar-itaraz-uzerine-kaybetti-11384558>, (27.05.2016).

www.mentese.bel.tr/mentese-personeline-toplumsal-cinsiyet-esitligi-egitimi/, (27.05.2016).

http://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/aydin-haberleri/belediye-personelline-toplumsal-cinsiyet-esitli_195513/, (27.05.2016).

www.cankaya.bel.tr/.../Her-Yastan-Cankayaliya-Toplumsal-Cinsiyet-Esitligi-Egitimi/, (27.05.2016).

<http://kardelen.baglar.bel.tr/N-1130-Baglar-zabita-personeli-toplumsal-cinsiyet-egitimi-gordu>, (27.05.2016).

<http://www.sabancivakfi.org/sayfa/kars-kamer-kadinlar-her-yerde>, (27.05.2016).

<http://www.kadindostukentler.org/content/docs/kitapcik-2.pdf>, (28.05.2016).

<https://kadincinayetlerininidurduracagiz.net/veriler/2551/kadin-cinayetlerini-durduracagiz-platformu-2015-yili-raporu>, (28.05.2016).

<http://www.siddetlemucadele.net/tr/proje-hakkinda/projenin-amaci>, (01.06.2016).

<http://alo183.aile.gov.tr/>, (01.06.2016).

<http://wdi.worldbank.org/table/2.2>, (02.06.2016).

<http://www.ka-der.org.tr/tr-TR/Page/News/2405/yasamin-her-alaninda-esitlik-bakim-hizmetlerinde-ortak-sorumluluk!.html?bid=405>, (05.06.2016).

<http://ulusgazetesi.com.tr/turkiyede-kadinin-istihdamda-adi-yok/>, (07.06.2016).

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21519>, (07.06.2016).

<http://www.yuregir.bel.tr/Hizmet/588/next>, (07.06.2016).

<http://abprojeyonetimi.com/buyuksehirlerde-gerceklesen-proje-ornekleri/>, (07.06.2016).

<http://bugununkizlariyarininanneleri.org/4/proje-detaylari/>, (07.06.2016).

<http://www.kadinsagligimerkezi.org/AltSayfa.aspx?id=13#>, (09.06.2016).

<http://www.ibb.gov.tr/sites/SaglikVeSosyalHizmetler/Documents/YeniKlasor3/kadinsag/neturhizmetler.html>, (09.06.2016).

<http://www.tapv.org.tr/tcid/27/58/KSEP-Uygulayan-Kurumlar-ve-Egiticiler>, (09.06.2016).

<http://www.diyarbakir.bel.tr/component/k2/3310-kadin-sagligi-farkindalik-calismalari-devam-ediyor.html>, (09.06.2016).

<http://www.bitlis.bel.tr/page.php?kat=90&altkat=0&konumid=1&id=548>, (09.06.2016).

http://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/van-haberleri/otobusler-her-persembe-kadinlara-ucretsiz-olaca_148139/, (09.06.2016).

<http://kanser.gov.tr/daire-faaliyetleri/il-faaliyetleri/1824-bal%C4%B1kesir-b%C3%BCy%C3%BCk-bir-aile-oluyor-projesi.html>, (09.06.2016).

<http://www.sariz.bel.tr/icerik/1676/17/saglik-spor-projelerimiz>, (10.06.2016).

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/au.html>, (11.06.2016).

http://www.bic.at/downloads/tr/brftipps/0_1_bildungssystem_tr.pdf, (11.06.2016).

<http://www.austria.org/the-welfare-state/>, (11.06.2016).

<http://www.austria.org/health-care/>, (11.06.2016).

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ca.html>, (11.06.2016).

<https://www.angloinfo.com/canada/how-to/canada-money-social-security>, (11.06.2016).

<http://data.worldbank.org/indicator/SH.MED.NUMW.P3>, (11.06.2016).

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2226.html>, (12.06.2016).

<https://www.accesstocare.on.ca/cms/one.aspx?pageId=14861>, (12.06.2016).

<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2768512/>, (12.06.2016).

<https://www.fcm.ca/home/2016-annual-conference-and-trade-show/program/workshop-8-because-it%E2%80%99s-2016-overcoming-barriers-for-women-in-municipal-government.htm>, (12.06.2016).

<http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm>, (12.06.2016).

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sw.html>, (12.06.2016).

<https://sweden.se/society/the-swedish-system-of-government/>, (12.06.2016).

<http://www.tkdf.org.tr/haberlerduyurular.aspx?id=229>, (18.06.2016).

<http://ilerihaber.org/36-bin-401-kiz-cocugu-kayit-yaptirmadi/22679/>, (18.06.2016).

<http://bianet.org/bianet/bianet/139306-dikkat-gebe-oldugunu-senden-once-ailen-ogrenebilir>, (18.06.2016).

<http://www.evrensel.net/haber/110159/cizreli-kadinlardan-kaldirim-iskaline-tepki>, (19.06.2016).

http://www.dha.com.tr/turkiyede-cocuk-evlilik-orani_373662.html, (19.06.2016).

ÖZGEÇMİŞ

Duru Çiğdem ŞİMŞEK, 26.04.1985 tarihinde Konya’da doğdu. Selçuklu Dolapoğlu Anadolu Lisesi’ni bitirdikten sonra Orta Doğu Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi’nden 2008 yılında mezun oldu. 2010-2012 yılları arasında Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı’nda çalışan Duru Çiğdem ŞİMŞEK, 2012 yılından bu yana Ondokuz Mayıs Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü’nde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktadır.

İletişim Bilgileri:

E mail : simsekcigdem@hotmail.com

Telefon : +90 505 488 81 89